**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

# ВІСНИК
## АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК 2(26)**
**Том 2**

Миколаїв – 2004

http://visnyk.mnau.edu.ua/

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

# ВІСНИК
## АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК 2(26)**
**Том 2**

## МІЖНАРОДНА НАУКОВО–ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ "СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СЕЛА В ПОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД"

Миколаїв – 2004

http://visnyk.mnau.edu.ua/

*Миколаївський державний аграрний університет*

Науково-теоретичний фаховий журнал "Вісник аграрної науки Причорномор'я" Миколаївського державного аграрного університету.

Редкол.: В.С.Шебанін (гол. ред.) та ін. - Миколаїв, 2004

Спеціальний випуск 2(26), том 2, – 2004. – 354 с.

***Міжнародна науково–практична конференція "Соціально–економічні проблеми села в пореформений період".***

У спеціальному випуску викладено теоретичні засади та практичні результати вирішення соціально–економічних проблем села в пореформений період.

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського державного аграрного університету.

Протокол №10 від 22.06.2004

*Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.*

***РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:***

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: *д.т.н.,проф. В.С.ШЕБАНІН,*

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: *д.е.н, проф. І.І.ЧЕРВЕН,*

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *к.ф-м.н., доц. А.Т.МАЛЬЦЕВ*

***ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:***

*д.е.н., проф. І.Н.Топіха, д.е.н., проф. М.Ю.Куліш, д.ю.н., проф. О.В.Скрипнюк, д.е.н., проф. Л.О.Мармуль, д.е.н., проф.М.М.Караман, д.е.н., проф. В.Г.В'юн, д.е.н. проф., В.Д.Пантелеєв, к.е.н., доц. В.П.Клочан, д.с.г.н., проф. В.С.Топіха, д.с.г.н. Є.М.Агапова, д.с.г.н., проф. Б.О.Вовченко, д.с.г.н. Т.І.Нежлукченко, д.с.г.н., проф. В.П.Коваленко, д.с.г.н., проф. Т.В.Підпала, к.с.г.н, доц. М.І.Гиль, д.с.г.н., проф. С.Г.Чорний, д.с.г.н., проф. М.М.Когут, д.с.г.н., проф. А.В.Тихонов, д.с.г.н., проф. В.П.Гордієнко, д.с.г.н., проф. В.І.Жарінов, д.б.н., проф. А.І.Орлюк, к.с.г.н, доц. Л.М.Шевченко, к.т.н., доц. С.І.Пастушенко, д.т.н., проф. Ю.В.Селезньов, д.т.н. Б.І.Бутаков, д.т.н., проф. Б.Г.Тимошевський, д.т.н., проф. Г.Є.Топілін, д.т.н., проф. Л.І.Грачова, д.т.н., проф. В.Д.Будак, д.т.н., проф. В.О.Пермяков, д.т.н., проф. С.Ф.Пічугін, д.т.н., проф. О.Ф.Яременко, д.т.н., проф. В.В.Стоянов.*

***ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО ВИПУСКУ:***

*д.е.н., проф. П.Т.Саблук, д.т.н., проф.В.С.Шебанін, д.е.н., проф. О.В.Крисальний, д.е.н., проф. І.І.Червен, д.е.н.,проф. В.Я.Месель-Веселяк, д.е.н., проф. М.Й.Малік, д.е.н. проф. І.Н.Топіха, д.е.н., проф. М.П.Сахацький.*

**Адреса редколегії:**
**54010, Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9,**
**Миколаївський державний аграрний університет, тел. 34-41-72**

**Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №6785 від 17.12.2002.**

© ***Миколаївський державний аграрний університет***

УДК 631.16:658.155

# ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПЛАНІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ

***І.К.Андріанова**, кандидат економічних наук, доцент*
***Л.Я.Боборикіна**, кандидат економічних наук, доцент,*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Підприємницька діяльність у сучасних умовах не може обійтись без маркетингу, планування та економічного аналізу. Сільськогосподарські підприємства все більше спеціалізуються, а це в свою чергу розширює ринок послуг. Виникають обслуговуючі підприємства, які займаються збереженням аграрної продукції, лізингом техніки, обробкою ґрунтів, переробкою продукції на умовах, які пропонуються, ремонтом техніки. Спеціалізовані обслуговуючі підприємства приймають замовлення від фермерських господарств і залежно від наявності ресурсів їх виконують.

В останні роки з'явилося багато нових розробок інформаційних систем (ІС) в аграрному менеджменті. На ринку комп'ютерної продукції з'явився новий ППП "MS PROGECT 2002", який призначений для розгляду можливості планування, використання ресурсів, аналізу процесу виконання робіт. Його основою є мережний графік виконання робіт, в якому можна задавати ключові події, враховуючи сезоність сільськогосподарських робіт (фіксовані терміни виконання). Самі фахівці змінилися — вони відкриті для впровадження комп'ютерних систем для забезпечення високої ефективности виконання замовлень. Найбільш інтенсивно ведуться розробки великих ІС, таких як "Галактика", R/3, "Віртуоз", "Агротех", "Агроресурси", "Орендар", основою яких є бази данних. Для складання бізнес-планів є ППП "SUCCESS" та "PROGECT EXPERT", які забезпечують економічне та фінансове моделювання.

Обслуговуючі підприємства будемо розглядати як деяку економічну систему.

Керівник підприємства — керуючий орган, а замовлення — об'єкт управління. Виробництво продукції складає основний зміст

планування, а всі інші аспекти діяльності управління направлені на те, щоб забезпечити прийняття своєчасного, точного та вірного рішення. Необхідність регулювання ходу робіт зумовлена тим, що на керовані об'єкти економічних систем впливає деяка сукупність факторів, яка не підлягає попередній регламентації. Важливими факторами є сезоність робіт з фіксованими термінами закінчення та мінімальними витратами. Тому планування — це найважливіший аспект управління, а всі інші направлені на те, щоб забезпечити прийняття вірного рішення або на своєчасне його виконання.

Дослідимо основні елементи процесу прийняття рішення. Цей процес включає в себе вибір того чи іншого варіанта дій, його аналіза, передбачення результата та порівняння його з цілями, оцінку варіанта, яка зводиться до його схвалення (+) або відхилення (−). В разі відхилення виконується процедура узгодження, що являє собою серію спроб домогтися найкращого узгодження цілей та можливостей обслуговуючого підприємства та потреб фермерських господарств. Вибір варіанта дій завершує процес прийняття рішень та видачу його виконавцям.

При невеликих масштабах виробничих програм керівники виконували всі процедури прийняття рішень самостійно. У теперішній час виникла тенденція залучати в процес прийняття рішення групи спеціалістів, безпосередньо забезпечуючих різні аспекти діяльності фермерських господарств. Від прерогатив керівника відокремлюється та передається відповідальним виконавцям розробка варіанта планових рішень що до виконання сільськогосподарських робіт або надання послуг спеціалізованими підприємствами. Цей процес зумовлений розвитком виробничих сил. Підвищилась складність технологічних способів виконання сільськогосподарських робіт або послуг, значно збільшився обсяг інформації, необхідної для прийняття доцільних рішень. Кваліфіковані рішення синтезували в собі знання та досвід всіх спеціалістів. Рішення, які приймає керівник, перетворились на продукт діяльності не окремих осіб, а груп спеціалістів. Тут велику роль відіграє особистий досвід та знання виконання сільськогосподарських робіт, їх повторення для окремих фермерських господарств, але з урахуванням особливостей цих господарств. Виникає проблема під-

вищення здатності керівника передбачати результати представлених рішень заздалегідь при формуванні попередніх календарних планів.

Цілі обслуговуючого підприємства визначаються площею обробленої землі, видами та сортами сільськогосподарських культур, термінами посіву, необхідною технікою, добривами для отримання високого врожаю та прибутку. Виробка найкращих оптимальних календарних планів надання послуг фермерським господарствам повинна охоплювати всі фермерські господарства та перетворювати показники заданого плану на довгостроковий період у систему конкретних завдань безпосереднім виконавцем на короткострокові відрізки часу. Всі ці фактори визначають широкий клас задач календарного планування, який використовує мережні моделі.

Кожному сільськогосподарському підприємству незалежно один від одного належить підготувати пропозиції зі складу, тривалості та взаємозв'язків необхідних для нього робіт та послуг. Для відображення цих відомостей пропонується використання мережної моделі, у якій направлена стрілка позначає протікаючий у часі процес. Тривалість роботи записується над стрілкою. На початку та на кінці кожної стрілки знаходяться події, дати виконання яких означають момент початку та кінця даного процесу. Пунктирними стрілками (фіктивними роботами) позначається залежність, початок тієї чи іншої роботи від результативних процесів попередніх їх робіт. Мережна модель обслуговуючого підприємства, приймаючого замовлення на послуги від фермерських господарств, представлена на рис. 1.

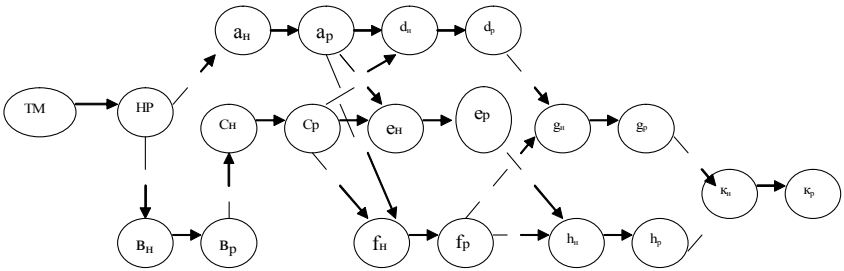


**Рис.1. Мережна модель обслуговуючого підприємства (ТМ – теперішній момент; НР – початок роботи; $a_н$ – початкова подія; $a_р$ – кінцева подія)**

Найважливіша особливість в тому, що ця мережна модель має математичний аналог — направлений граф. Розраховуються наступні параметри мережної моделі:

- найбільш ранній очікуваний час звершення кожної події. Вона визначається довжиною максимального шляху від ТМ до даної події. Довжина шляху до кінцевої (цільової) події мережної моделі відповідає очікуваній тривалості виконання всіх сільськогосподарських робіт проекту та називається критичним часом, а сам цей шлях — критичним шляхом;
- найбільш пізній допустимий час звершення кожної події. Він визначається різницею між критичним часом та довжиною максимального шляху від кінцевої події мережної моделі до даної події;
- резерв часу на завершення події. Вона представляє собою величину допустимого зміщення в часі моменту звершення події через збільшення тривалості робіт, як йому передають при збережені незмінної величини критичного часу. Події, які мають мінімальний резерв часу, визначають роботи, які на критичному шляху (критичні роботи).

Визначення розглянутих параметрів є прогнозуванням резервів групового рішення обслуговування усіх фермерських господарств. Керівництво отримує дані про оптимальний час виконання всіх завдань у мережній моделі робіт та про дати початку та кінця кожної роботи. Крім того, з'являється можливість упорядкувати всі роботи за величиною резерву часу. Увага та зусилля керівництва при цьому можуть бути зконцентровані на роботах, які визначають успіх справи, а саме — на роботах, які мають нульові та мінімальні резерви.

Якщо очікувана тривалість виконання всіх робіт перевищує задану — здійснюється перегляд, причому тільки тих робіт, котрі лежать на шляхах мережної моделі, довжина яких перевищує задану тривалість.

В цілому формування оптимального календарного плану зводиться до співставлення деякої множини можливих варіантів надання послуг фермерським господарствам та вибору з них найкращого. Оптимальний за заданим критерієм план знаходиться за допомогою методів математичного програмування, які реалізовані на електронних

обчислювальних машинах за допомогою програми "PROGECT EXPERT". Автоматизована система застосування ЕОМ у процесі формування оптимальних календарних планів виконання замовлень фермерських господарств представлена на рис.2.

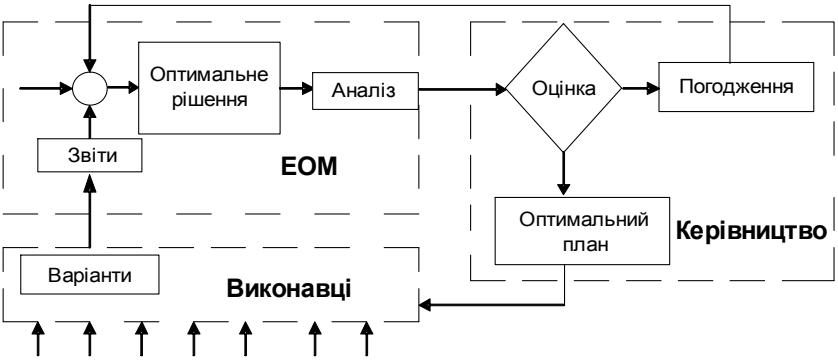


**Рис.2. Автоматизована система формування оптимальних календарних планів**

Взагалі, задачі оптимального календарного планування — це задачі математичного програмування, які мають свою область допустимих рішень, систему умов — обмежень та цільову функцію, екстремум якої треба знайти. Головні при цьому — обмеження на ресурси (людські, грошові, матеріальні), а також встановлені терміни виконання вузлових подій, які пов'язані з сезоністю сільськогосподарських робіт. Застосування мережних моделей дозволяє простежити своєчасність виконання робіт і вносити корективи в процес їх планування.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Кофман А., Дебазей.Г. Сетевые методы планирования. -М.:Прогресс,1968

2. Миллер Р.В. Перт – система управления.-М.:Экономика, 1965г.

3. Алтаев В.Н. Сетевое планирование и управление на современном этапе.//Экономика и математические методы.- т.IV.-1968г.

4. Голенко Д.И. Статистические методы сетевого планирования и управления.- М.:Наука, 1968.

5. Зуховицкий С.А. Радчик И.А. Математические методы сетевого планирования.-М.:Наука, 1965.

УДК 631.3:633.1

# ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ ВИТРАТИ НА ОСНОВНОМУ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ

***О.О.Артеменко,*** *старший викладач*
*Харківський державний технічний університет*
*сільського господарства*

***Постановка проблеми.*** Головною умовою створення всебічно розвинутого високопродуктивного сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах є прискорення технічного прогресу, який вимагає високого рівня розвитку матеріально-технічної бази галузі, всебічної інтенсифікації, а також спеціалізації та концентрації, здійснюваної на основі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції.

Матеріально-технічна база є найважливішою складовою частиною продуктивних сил і має багатогранне значення в розвитку сільськогосподарського виробництва.

Від рівня технічної оснащеності засобами виробництва залежить впровадження інтенсивних та індустріальних технологій в галузі.

Із зростанням рівня технічної оснащеності, як правило, збільшується обсяг виробництва сільськогосподарської продукції.

Найбільш активно сільське господарство забезпечувалось технікою з 1970 по 1980 роки, з 1985–1988 роки темпи забезпечення технікою знижуються. Особливо з 1990 року рівень технічної оснащеності різко погіршується (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка технічної оснащеності сільського господарства України**

| Показники | Роки | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1970 | 1980 | 1985 | 1990 | 1996 | 2000 | 2002 |
| Трактори, тис. шт. | 294 | 422 | 453 | 453 | 426 | 414,5 | 302,6 |
| Зернозбиральні комбайни, тис. шт. | 77 | 87 | 100 | 106 | 91 | 89 | 63 |
| Автомобілі, тис. шт. | 185 | 237 | 266 | 296 | 207 | 158,84 | 147,9 |

У 2002 році наявність тракторів у сільському господарстві зменшилась майже на 150,4 тис.шт., а зернозбиральних комбайнів залишилось у господарствах на 37 тис. шт. менше. Такий стан

технічної оснащеності сільського господарства потребує від кожного керівника господарства проведення аналізу використання наявної техніки з метою виявлення внутрішніх резервів господарства.

Такий аналіз є необхідним для розробки конкретних заходів та прийняття рішень щодо покращення комплектування МТА, підвищення їх продуктивності для забезпечення виконання операції по вирощуванню сільськогосподарських культур в агротехнічні строки.

Найефективніше використання кожної силової машини, сільськогосподарської машини — основна умова підвищення ефективності всієї наявної техніки в господарстві.

***Результати досліджень.*** Для виконання кожної операції в рослинництві необхідно правильно підібрати склад машинно-тракторного агрегату. Від того, які агрегати (прості чи комбіновані) застосовуються при виконанні операцій залежать їх продуктивність, якість виконаних робіт, величина експлуатаційних витрат та повних енергетичних витрат.

Ми провели розрахунки експлуатаційних та повних енергетичних витрат на полицевій оранці стерні (табл. 2).

Полицева оранка — це оранка з перевертанням скиби, кришенням і переміщенням грунту від 16-8 см до 32-40 см. Виконується оранка плугами загального призначення, і спеціальними плугами — ярусними, плантажними та іншими [1].

З аналізу розрахунків видно, що на оранці повинні застосовуватись трактори гусеничні.

Відомо, що максимум ККД трактора відповідає найбільш повній реалізації його можливостей. Тому гусеничні, у яких цей показник вище, більш продуктивні на основних операціях — оранці, дискуванні, плоскорізному обробітку, культивації, посіві [3]. Порівняємо витрати пального Т-150 і Т-150К на глибокій оранці на глибину 25-27 см.

Т-150+ПЛН-5-35 — витрати палива складають 14,7 кг/га при продуктивності — 6,7 га/зм, енерговитрати складають 794,21 МДж/га, а експлуатаційні витрати — 58,34 грн/га. Витрати палива агрегатом Т-150К+ПЛН-5-35 — 19,3 кг/га при продуктивності — 5,8 га/зм, енерговитрати складають 912,31 МДж/га, експлуатаційні витрати при цьому дорівнюють 54,44 грн./га.

Таблиця 2

**Результати розрахунків економічних та енергетичних витрат**

| Назва операції | Склад агрегату | | | Змінна норма виробітку, га/зм. | Витрати палива, кг/га | Експлуатаційні витрати, грн./га | Приведені витрати, грн./га | Повні енергетичні витрати МДж/га |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | марка трактора | марка с.г. машини | кількість с.г.машин | | | | | |
| Оранка стерні на глибину 23-25 см | Т-150К | ПЛН-5-35 | 1 | 5,8 | 19,3 | 54,44 | 66,63 | 912,31 |
| | Т-150 | ПЛН-5-35 | 1 | 6,7 | 14,7 | 47,72 | 58,32 | 494,21 |
| | Т-150 | ПЛН-6-35 | 1 | 8 | 13,8 | 43,27 | 52,16 | 758,6 |
| | ДТ-75М | ПЛН-5-35 | 1 | 5,7 | 13,2 | 37,33 | 43,66 | 756,46 |
| | ДТ-75М | ПЛН-4-35 | 1 | 4,5 | 16,1 | 46,68 | 54,96 | 932,8 |
| | МТЗ-80 | ПЛН-3-35 | 1 | 4,1 | 17,4 | 54,16 | 64,94 | 911,25 |
| | Т-130 | ПЛН-5-35 | 1 | 9,8 | 12 | 33,85 | 39,71 | 631,99 |
| | ДТ-75М | КПГ-250 | 1 | 9,4 | 11 | 0,68 | 40,88 | 605,01 |
| | К-700 | ПЧ-4,5 | 1 | 16,1 | 15,2 | 0,39 | 46,51 | 870,74 |
| | ХТЗ-120 | КПЭ-3,8А | 1 | 35 | 3,4 | 0,18 | 16,11 | 198,5 |
| | К-701 | ПТК-9-35 | 1 | 14,7 | 16,1 | 39,04 | 44,45 | 847,04 |
| | ХТЗ-170 | ПЛН-5-35 | 1 | 11,02 | 18,1 | 55,69 | 67 | 901,87 |
| | ХТЗ-161 | ПЛН-5-35 | 1 | 7,87 | 16,7 | 57,27 | 70,55 | 890,31 |
| | ХТЗ-170 | ПТК-9-35 | 1 | 11,9 | 19,2 | 41,72 | 52,3 | 646,42 |
| | ХТЗ-200 | ПЛН-8-40 | 1 | 12,1 | 11 | 41 | 51,41 | 615,22 |
| | ХТЗ-120 | ПЛН-5-35 | 1 | 8,2 | 16,7 | 51,24 | 61,52 | 886,46 |
| | ХТЗ-170 | ПП-8-35 | 1 | 11,9 | 15,5 | 48,46 | 60,04 | 809,81 |

http://visnyk.mnau.edu.ua/

Гусеничний трактор Т-150 витрачає пального на 4,8 кг/га менше від колісного трактора Т-150К, що складає 24 %. Енергетичні витрати гусеничного трактора менші на 118,1 МДж/га, а різниця експлуатаційних затрат на 6,7 грн/га також на користь колісного трактора.

Розрахунки, які наведено у роботі [2, с.46], свідчать, що при різній продуктивності на оранці агрегати з колісними тракторами залежно від потужності порівняно з гусеничними мають на 15-55% більші енергетичні витрати

В Харківській області деякі господарства поповнюють тракторний парк тільки колісними машинами. Так поступають і фермери, які застосовують при оранці МТЗ-80, Т-150 і навіть ЮМЗ-6АЛ.

Та чи можна цю тенденцію назвати обґрунтованою? Відповідь буде не простою і не однозначною. Так, фермер, який має один чи два трактори не стане купувати собі гусеничний трактор – тут він буде колісний, адже він більш універсальний. А ось у крупному господарстві тракторний парк повинний включати як колісні, так і гусеничні трактори.

Звичайно, гусеничні трактори мають свої недоліки – менша універсальність тракторів, низька транспортна швидкість, відсутність асфальтохідності, погані умови праці механізатора через вібрацію. Вартість запасних частин на 1 умовний гектар в 2-3 рази більша, ніж в колісних.

Крім того, необхідно врахувати шкідливу дію ходових систем сільськогосподарських машин на грунт. Так, на вологих ґрунтах при основному обробітку ґрунту колісними тракторами утворюються колії, а особливо при буксуванні грунт ущільнюється, розтирається, руйнується структура грунту.

Щоб обробити цей грунт потрібно збільшити енерговитрати на 20-30%, від розтирання (розпилення) ґрунту виникає вітрова і водна ерозія грунту, руйнується структура ґрунту, знижується врожайність від 15 до 25% [1], збільшуються витрати на обробіток.

***Висновки і пропозиції.*** Постає питання, що ж робити, щоб зменшити негативні наслідки при виконанні ґрунтообробних операцій. До таких заходів слід віднести застосування системи мінімаль-

ного обробітку ґрунту, під час якої грунт обробляється на мінімально можливу глибину і за один прохід в агрегаті виконується кілька технологічних операцій.

Застосування мінімальної системи обробітку сприяє зниженню затрат сукупної енергії на вирощування культури, перш за все за рахунок економії паливо-мастильних матеріалів, а також зменшення кількості проходів машин по полю, що зменшує ущільнення та розтирання ґрунту, а це, в свою чергу, підвищує урожайність культур.

Для зменшення кількості проходів по полю необхідно також застосовувати широкозахватні механізми. В останній час машинно-тракторний парк старіє і зменшується в основному за рахунок малопотужних універсальних тракторів, на які лягає більший обсяг навантаження. Вони швидше зношуються і господарства їх списують більш інтенсивно. Тому потужні трактори К 700, К-701, ХТЗ-170, які є в господарствах, необхідно використовувати більш ефективно.

Так, на оранці з тракторами Т-150 недоцільно застосовувати плуги 3-4 корпусні, а потрібно – 5-6 корпусні. Для тракторів К-700, К-701,

ХТЗ-17021 недоцільні 5-6 корпусні плуги, їм потрібні 7-8-9-12 корпусні. При такому агрегатуванні трактор буде завантажений більше, а вартість робіт буде мінімальною.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Зінченко О.І. Салатенко В.Н., Білоножко Н.А. Рослинництво. Навч. посіб. - К.: Аграрна освіта, 2001.-365 с.

2. Методические рекомендации по топливно-энергетической оценке сельскохозяйственной техники, технологических процессов и технологий в растениеводстве. -М.:ВИМ, 1989.-60с.

3. Е.Фінн, М. Варшавський, І. Черватюк комплектування машинно-тракторного парку колгоспів і радгоспів.-К.: Урожай,1989.-46с.

УДК 633.1:631.531.01.009.12

# ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

***І.А.Ажаман**, аспірант*
*Одеський державний аграрний університет*

Розвиток ринкових відносин, інтенсифікація виробництва сприяли посиленню конкурентної боротьби між виробниками насіння зернових культур за покупців. Бажання товаровиробників утримувати та збільшувати свою частку на ринку насіннєвого матеріалу спричинили необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності їх товару в порівнянні з конкурентним. Це потребує використання спеціальних методик для оцінки рівня зазначеного показника. В подальшому за отриманими результатами можливо буде вжити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності сортів насіння.

Конкурентоспроможність насіння зернових культур – це такий рівень його економічних, технічних параметрів, що дозволяє витримати конкуренцію з іншими аналогічними товарами на ринку. Це порівняльна характеристика насіннєвого матеріалу, що містить комплексну оцінку всієї сукупності виробничих, комерційних, організаційних і економічних показників.

У сучасній економічній літературі науковці виділяють декілька методик оцінки конкурентоспроможності товару.

Одна з таких методик базується на визначенні та порівнянні обсягів продажу товарів. Достоїнством цієї методики є відносна простота і доступність у використанні. До недоліків належить невелика вірогідність (масовість продажів може пояснюватися не сильною конкурентоспроможністю товару, а слабким конкурентним середовищем, відсутністю чи недостатністю товарів-конкурентів). Тому, хоча дана методика і застосовується на практиці, вона не має достатнього наукового обґрунтування.

Іншу методику запропонували вчені М.Г.Долинська і І.А.Соловйова. Вона базується на визначенні комплексного показника конкурентоспроможності, де розрахунок здійснюється через кілька операцій [2]:

1. Визначення одиничних показників конкурентоспроможності;
2. Розрахунок рівня конкурентоспроможності за допомогою групових показників по одній групі параметрів;
3. Розрахунок гряупових показників конкурентоспроможності за економічними критеріями, що характеризуються через витрати споживача на придбання, використання товару протягом усього терміну придатності;
4. Визначення інтегрального показника конкурентоспроможності товару стосовно базового товару.

Достоїнством зазначеної методики є комплексний підхід при оцінці конкурентоспроможності, а недоліком — відсутність обліку ступеню значимості різних споживчих і економічних параметрів. Ця методика з усіх споживчих показників враховує тільки якість, але не враховує інші основні характеристики товарів, зокрема асортиментну характеристику. Однак, незважаючи на зазначені недоліки, ця методика дає більш достовірні результати, чим попередня.

Оцінки інтеграційного показника конкурентоспроможності, що запропонована О.Д.Андрєєвою, передбачає такі послідовні операції [1]:

а) розрахунок ціни споживання (***ЦС***), що складається з ціни на ринку і витрат, зв'язаних з експлуатацією виробу в період його життєдіяльності:

$$ЦС = Ц + B_{ТР} + B_{У} + B_{ЗБ} + B_{І} + B_{О} + $$
$$+ B_{ПЕ} + B_{Р} + О + B_{С} + B_{УТ}$$

де ***Ц*** — ціна на ринку; $B_{ТР}$ — витрати на транспортування; $B_{У}$ — вартість установки; $B_{ЗБ}$ — вартість зберігання; $B_{І}$ — вартість технічної інформації й іншої документації; $B_{О}$ — витрати з обслуговування; ***О*** — оподаткування; $B_{С}$ — вартість страхування; $B_{УТ}$ — вартість утилізації;

б) розрахунок показника конкурентоспроможності (***К***). У формулі ***Q*** — якість товару; ***С*** — якість післяпродажного обслуговування, сервісу.

$$К = \frac{Q + С}{ЦС}$$

в) визначення рівня конкурентоспроможності як відносного показника, що показує відмінність аналізованого товару від товару-конкурента за ступенем задоволення конкретної суспільної потреби.

Позитивними рисами наведеної методики є урахування трьох найважливіших параметрів конкурентоспроможності: якості товарів, післяпродажного обслуговування, ціни споживання. Негативне — можливість використання для аналізу тільки товарів з різною ціною споживання.

У зв'язку з тим, що раніше розглянуті методики оцінки конкурентоспроможності поряд з достоїнствами мають і певні недоліки, не враховують специфіку насіння зернових культур (продукт сільськогосподарського виробництва і результат науково-технічного прогресу, товар потребуючий державного контролю і підтримки й ін.) необхідно розробити спеціальну методику оцінки конкурентоспроможності насіннєвого матеріалу.

При її розробці враховано позитивні моменти викладених вище методик, а також основні принципи (комплексність, відносність) і показники (якість, ціна), що характеризують конкурентоспроможність будь-якого товару. Комплексна методика базується на використанні розрахункового, експертного, аналітичного та інших методів оцінки. Методика оцінки конкурентоспроможності насіння зернових культу включає наступні етапи:

1. Аналіз стану ринку насіння зернових культур та вивчення сортового складу, представленого на ньому (аналітичний метод).
2. Визначення сорту, конкурентоспроможність якого виявляється, та його безпосередніх конкурентів. Даний вибір доцільно робити, спираючись на обсяги реалізації сортів, розподіливши останні в порядку зростання (зменшення) вказаного параметра (аналітичний метод).
3. Вибір номенклатури показників, за якими проводитиметься визначення конкурентоспроможності сорту (експертний метод).

Пропонується включити наступні групи показників:

а) показники обсягів використання (***OV***): обсяг виробництва, обсяг реалізації, кількість установ, що реалізують насіння

вказаного сорту, рік занесення сорту до Реєстру сортів рослин України та відношення року реєстрації до обсягів виробництва та продажу, рівень товарності;

б) господарські та біологічні характеристики (***GH***): зони реєстрації сорту, середня врожайність при сортовипробуванні, рівень стиглості, зимостійкість, ступінь посухо- і жаростійкості, відношення до вилягання, осипання, стійкість до хвороб, маса 1000 зерен, строки сівби;

в) показники якості зерна (***Z***): напрямок використання, сила борошна, об'єм хліба, вміст сирого білка і клейковини, загальна оцінка хліба;

г) цінові показники (***C***): ціна, можливість надання скидок підприємством-виробником (при однаковому значенні по всіх сортах даний показник може опускатися);

д) показники щодо післяпродажного обслуговування (***PO***): можливість перевезення насіння транспортом фірми, можливість протруєння насіння, надання консультацій по технології вирощування та інше (при однаковому значенні по всіх сортах даний показник може опускатися).

4. Визначення фактичної величини (рівня) показників по кожному з сортів (вимірювальний, обліковий метод).

5. Визначення відносної ваги рівня кожного показника (експертний, розрахунковий методи). Для груп: показники обсягів використання, цінові показники (за виключенням можливості надання знижки), показники якості зерна (за виключенням напрямку використання) та середня врожайність при сортовипробуванні і маса 1000 насінин пропонується використати наступний підхід до розрахунків їх відносної ваги – оптимальна величина – 1, а останні розраховуємо за формулою:

$$ВР_I = \frac{ФР_I}{ФР_0},$$

де $ВР_I$ – відносний рівень показника по I-тому сорту; $ФР_I$ – фактичний рівень показника по I-тому сорту;

$\boldsymbol{Фр_О}$ – фактичний рівень показника по сорту з найкращим його рівнем.

Рік занесення сорту в Реєстр сортів рослин України – допоміжний показник для розрахунку його відношень до обсягів виробництва, реалізації.

Для показників, що не увійшли до вказаного переліку, шляхом експертної оцінки встановлена наступна вага для кожного значення показника:

6. Зони реєстрації сорту – одна зона (***С, Л, П***) – 0,5; дві зони (***СЛ, ЛП***) – 1; всі зони (***СЛП***) – 1,5.
7. Рівень стиглості – середньоранній (***ср***) – 1; середньостиглий (***сс***) – 0,8.
8. Зимостійкість – низька 0,3; середня – 0,5; вище середньої – 0,8; висока – 1.
9. Посухо– і жаростійкість – низька –0,3; середня –0,5; вище середньої – 0,8; висока – 1.
10. Відношення до вилягання, осипання – нестійкий –0; стійкий –0,5; дуже стійкий –1.
11. Стійкість до хвороб – низька 0; середня – 0,5; висока – 1
12. Строки сівби – оптимальні – 0,5; допускаються ранні і пізні посіви – 1.
13. Напрямок використання – цінний – 0,5; сильний – 0,75; надсильний – 1; сильний, зрошення – 1,25.
14. Можливість перевезення насіння транспортом фірми – так – 1; ні – 0.
15. Можливість протруєння насіння – так – 1; ні – 0.
16. Можливість консультацій по технологій вирощування – так –1; ні –0.
17. Розрахунок шляхом сумування відносної ваги рівня кожного показника інтегральних значення конкуренто-спроможності по кожній групі (розрахунковий метод).
18. Розрахунок загального показника конкурентоспроможності сорту (розрахунковий метод) за формулою:

$$K_S = K_{OV} + K_{GH} + K_Z + K_C + K_{PO},\ K_S \to max,$$

де $K_S$ – конкурентоспроможність сорту; $K_{OV}$ – інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників "обсяги використання"; $K_{GH}$ – інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників "господарські та біологічні характеристики"; $K_Z$ – інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників "якість зерна"; $K_C$ – інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників "цінові показники"; $K_{\rho O}$ – інтегральне значення конкурентоспроможності сорту по групі показників "післяпродажне обслуговування".

За результатами отриманих даних, підприємства можуть вживати заходи щодо підтримки та підвищення конкурентоспроможності сортів та планування товарної політики на наступний період.

Дана методика була запропонована для встановлення конкурентоспроможності насіння озимої пшениці сортів селекції СГІ. Для аналізу було вибрано 9 провідних сортів різних виробників елітного насіння, що представлені на ринку України.

Результати проведення оцінки дали можливість розташувати сорти у наступному порядку (за зменшенням конкурентоспроможності): Одеська 267, Селянка, Лада одеська, Ніконія, Альбатрос одеський, Донецька 48, Вікторія одеська, Миронівська 65, Поліська 90. Як ми бачимо, сорти селекції СГІ, і, зокрема, перший з перерахованих, лідирують в порівнянні з їх конкурентами інших виробників насіння. На основі отриманої оцінки можливо зробити рекомендації щодо збереження досягнутого рівня конкурентоспроможності сортів селекції СГІ та пошуку шляхів її підвищення.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. О.Д. Андреева. Технология бизнеса: маркетинг: Учеб. пособ. – М.: ИНФРА. М-НОРМА, 1997. – 224с.

2. М.Г. Долинская, И.А. Соловьев. Маркетинг и конкурентоспособность промышленной продукции. – М.: Изд-во стандартов, 1991. – 127с.

УДК 338.439

# УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ

***О.Л. Бурляй**, кандидат економічних наук, доцент*
*Уманський державний аграрний університет*
***О.І.Кондратюк**, кандидат економічних наук, доцент*
*ЄУФІМБ, м.Київ*
***В.В.Березовський**, студент*
*Уманський державний аграрний університет*

***Постановка проблеми.*** Агропромисловий комплекс України потребує державного регулювання цін, фінансово-кредитних відносин між сільськогосподарським товаровиробником і фінансово-кредитними організаціями. У США це зрозуміли в 50-х, в Західній Європі – в 60-х роках. Реалізація програми державної підтримки сільського господарства в короткий термін забезпечила в цих країнах насичення ринку продовольством власного виробництва.

***Аналіз останніх досліджень.*** Варто відзначити, що питання побудови оптимального механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію привертали увагу значної кількості вчених. Серед сучасних вчених слід відмітити Шпичака О.М., Бойка В.І, Ярославську Т.В., Пашко С.О., Маліка М.Н. тощо. Проте не всі питання цінового механізму є вирішеними, що вимагає більш глибокого і детального аналізу.

***Результати досліджень.*** В країнах Європейського Співтовариства під державне регулювання потрапляє до 90% цін на сільськогосподарську продукцію. Тому не випадково зарубіжні експерти в колективній праці "Концепція і програма", аналізуючи макроекономічні процеси після другої світової війни, відзначають, що на Заході з 50-х років уряди різних країн використовували один і той же прийом: "вони виключили аграрний сектор з ринкової економіки" [2].

У результаті активного державного втручання ринкова система в аграрному секторі економіки, наприклад, США втратила свою

минулу (особливо, в період криз 1920-х і 1930-х років) стихійність і непередбачуваність, що мали негативні наслідки і для сільськогосподарських виробників, і для споживачів продовольства. У результаті продовольче питання в США втратило значення "Соціального дестабілізатора", яке він придбав в роки Великої депресії [4].

Активізація державного втручання в сільське господарство сприяє прагненню держави забезпечити продовольчу безпеку країни. Саме загроза продовольчої залежності від інших країн вимагає особливої уваги до агропромислового виробництва з боку держави. Відповідно, і ступінь втручання держави залежить від ефективності аграрного бізнесу в тій або іншій країні.

У багатьох державах Європейського союзу і Японії, де переважають середні і дрібні фермери (5-10 га землі), а проблема самозабезпеченості продовольством ще до кінця не розв'язана, спостерігається активне втручання в сільськогосподарське виробництво. Про це свідчить, зокрема, той факт, що різні види державної фінансової допомоги — субсидії, гарантовані ціни і закупівлі сільськогосподарських продуктів, послуги і т.д. — складали до останнього часу, за розрахунками фахівців, близько 50% фермерського доходу в державах ЄС і приблизно 70% в Японії.

У сільському господарстві України повинна знайти своє застосування така державна політика, яка поєднує в собі як ринкові, так і регульовані ціни. Пропонується розвивати такі форми реалізації продукції: обов'язкові поставки до державного фонду і заставні операції (проводяться державними заготівельними організаціями на контрактній основі) та комерційні операції (через біржі, аукціони, ярмарки тощо).

Для підвищення ефективності аграрного виробництва слід використовувати так звані "ціни підтримки" підприємництва, а саме, заставні ціни, цільові ціни, закупівельні та захисні ціни [3].

У 2003 р. уряд України почав вводити заставні ціни. Це ціни фіксованого рівня, що гарантовані державою, за якими заготівельні організації приймають у заставу під кредит сільськогосподарську продукцію. Вони повинні відшкодовувати середньо-регіональні витрати на виробництво одиниці сільськогосподарської продукції. За-

ставна ставка (заставна ціна) є нижньою межею гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію.

Але до них необхідно вводити і цільові, їх іноді називають гарантовані, ціни. Вони повинні розповсюджуватися на найважливіші види сільськогосподарської продукції. Ці ціни орієнтовані на відшкодування витрат (до складу яких включають середню норму прибутку на підприємницький капітал і розрахункову земельну ренту) і на певний дохід (понад середню норму прибутку і земельної ренти). В цілому рівень цільових цін повинен бути розрахований так, щоб вони гарантували рівень доходу для самофінансування, розширеного відтворювання в господарствах з середнім і зниженим рівнями витрат.

Важлива роль належить так званим цільовим цінам, які є бажаним рівнем ринкової ціни на продукцію, гарантуються державою і використовуються для визначення закупівельних, заставних і захисних цін. Цільові ціни не відміняють ринкового механізму ціноутворення.

Для збереження високого рівня цін на продукцію аграрної сфери на внутрішньому ринку України використовуються захисні ціни, які визначають за допомогою зменшення цільової ціни на величину транспортних витрат для доставки товару від пункту перетину ним кордону до пункту проведення торгових операцій. Якщо продукція до перетину кордону матиме значно нижчу ціну, ніж захисна, то необхідно стягувати мить, компенсаційний збір або податок на імпорт продукції сільського господарства.

У ціновому механізмі державою повинні передбачатися і щорічно переглядатися мінімальні ціни на найважливіші сільськогосподарські продукти. Тим самим їх виробники будуть захищені від різкого падіння цін. Для того, щоб захистити внутрішній ринок від дешевого імпорту необхідно застосовувати так звану систему додаткових ввізних мит.

Таким чином, хоча у принципі кожний виробник повинен сам нести ризик збуту, на практиці це правило не діє відносно виробників багатьох аграрних продуктів.

Особливості аграрного виробництва обумовлюють специфіку ринкового ціноутворення в цій галузі. Вона виявляється головним чином в тому, що порушується еквівалентність в обміні, що одер-

жала назву "диспаритет цін" ("ножиці цін"). Ціни на продукцію, яку купують сільськогосподарські товаровиробники, перевищують ціни, за якими вони реалізують свою. Таке явище характерне для аграрного виробництва практично у всіх країнах ринкової економіки.

Розв'язати проблему "диспаритету цін" можливо двома шляхами. Перший – віддати сільське господарство на "відкуп ринкових сил". Це привело б до прискореної концентрації виробництва в сільському господарстві, економічного банкрутства дрібних і значного числа середніх підприємств. На певному етапі неминуче зростання цін на продукцію сільського господарства (при незмінному її імпорті), оскільки крупні підприємства не відразу можуть заповнити на ринку"нішу", яку займали збанкрутілі підприємства.

Другий шлях – державне регулювання ціноутворення. В розвинених країнах проблема "ножиць цін" зараз розв'язується саме шляхом їх регулювання державою тими або іншими способами.

В Україні щодо до колгоспів до середини 50-х років питання про еквівалентність обміну між ними і державою в практичному плані не ставилося. Закупівельні ціни були символічними, як і оплата праці. На початковому етапі ринкових реформ уряд пустив на самоплив проблему взаємовигідного обміну між сільським господарством і іншими галузями, що виготовляють для нього засоби виробництва і та споживають сільськогосподарську сировину. Прагнення до радикальної трансформації аграрних відносин, обвальна лібералізація цін призвели до того, що ціни на промислові товари збільшилися в середньому в 5-6 разів швидше, ніж ціни на продукцію сільського господарства. Інакше кажучи, темпи зростання закупівельних цін і тарифів в промисловості були набагато вищими, ніж темпи зростання закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Відповідно, сільське господарство в стільки ж разів втратило платоспроможність. Держава не змогла стримати зростання цін і тарифів в таких високомонополізованих галузях, як сільськогосподарське машинобудування, нафтопереробка, електроенергетика та ін. Монополісти-переробники сільськогосподарської продукції також достатньо жорстко регулювали ціни на продукцію сільського господарства. Крім того, воно несло порівняно великі економічні втрати від високої інфляції, як галузь з

довгостроковим оборотом капіталу. Сама держава несвоєчасно розраховувалася з селянами за поставлену ними продукцію [1].

Тому диспаритет цін прийняв такі масштаби, при яких відновлення співвідношень цін, що раніше склалися, на продукцію промисловості і сільського господарства вимагає значного часу. Поки що зберігається стійка тенденція дорожчання техніки, енергоресурсів і послуг. Уряд щорічно повинен визначати види і об'єми продукції, які передбачаються до закупівель державою, рівні цін підтримки і відтворювання. Встановлені об'єми необхідної продукції шляхом квотування на конкурентній основі повинні розподілятися між товаровиробниками. Решта продукції реалізується власниками через біржову систему або за іншими каналами.

З метою забезпечення цінового паритету і підтримки доходів в АПК України з урахуванням досвіду західних країн з розвиненою економікою, ціни, за якими сільськогосподарські виробники продають продукцію, повинні формуватися відповідно до договору в поєднанні з державним регулюванням.

Державне регулювання цін, природно, вимагає значних бюджетних засобів. Законодавча і виконавча влада посилаються на їх відсутність. Проте такі твердження і практика невтручання держави в аграрне виробництво розцінюються як необґрунтована аграрна політика.

У перехідній економіці цілком виправдано і здійснення жорсткого контролю за формуванням цін для підприємств, що проводять і реалізовують матеріально-технічні ресурси селу. Доцільно сформувати спеціальний фонд державної компенсації за рахунок бюджетних відрахувань і податку на підприємства-монополісти.

Висновки. Отже, оптимальний механізм ціноутворення – це, з одного боку, підтримка певного паритету цільових, заставних і закупівельних цін, а, з іншого, ринкових цін. Ріст ринкових цін, а отже і доходів сільськогосподарських товаровиробників, відбувається за рахунок зростання рівня цільових і заставних цін. АПК України вимагає державного регулювання цін, фінансово-кредитних відносин між сільськогосподарським товаровиробником і фінансово-кредитними організаціями.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / За ред. П.Т.Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
2. Время не ждет // АПК: экономика, управление. – 1993. – № 1. – С. 8 – 21.
3. Дозорова Т.А., Погодина Е.А., Тарасов Е.А. Ценовая политика государства в сельськом хозяйстве // Сб.трудов. Власть, бизнес и крестьянство: механизмы эффективного взаимодействия. – М.: Энциклопедия российских деревень, 2002. – С. 37-38.
4. Кучуков Р. Ценообразование в АПК стран с развитой рыночной экономикой // АПК: экономика, управление. – 1997. – № 7. – С. 50 – 56.

**УДК 657**

# ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

***Т.А.Бурова**, кандидат економічних наук, доцент*
*Національний університет кораблебудування*
*ім.адмірала Макарова, м.Миколаїв*

Забезпечення економічного розвитку України, подолання відставання від розвинутих країн в інформаційному просторі вимагають висвітлення окремих питань удосконалення організації облікової системи. При цьому реформування фіскальної системи країни зумовило необхідність розподілу єдиної системи бухгалтерського обліку на окремі підсистеми: фінансову, управлінську та податкову.

Аналіз досліджень і публікацій, нормативних документів показує, що окремі положення податкового обліку недостатньо обґрунтовані, до того ж деякі вчені заперечують ведення податкового обліку. У результаті чого впровадження податкового обліку на конкретних підприємствах та організаціях суттєво ускладнюється. Однак, практика організації облікової інформації, звітності диктує необхідність ведення обліку валових доходів (В.д.), валових витрат (В.в.), розробки схеми документообігу податкового обліку.

Метою написання статті є розробка пропозицій по удосконаленню окремих етапів податкового обліку і введення його в прак-

тику організації господарської діяльності підприємств. З 01.07.1997 р. податковий облік на підприємствах України є домінуючим, тому що несе інформацію про складання податкової звітності, нарахування та сплати податків. При цьому податковим інспекціям надано право застосувати штрафні санкції щодо посадових осіб підприємств різних форм власності за несвоєчасне складання звітності, сплату податків. Однак, у жодному нормативному документі не зазначено принципи ведення податкового обліку валових доходів, валових витрат, амортизації основних засобів на конкретному підприємстві.

Нами випробувано і впроваджено схему документообігу податкового обліку на багатьох підприємствах м. Миколаєва: типовий первинний документ – журнали, допоміжні відомості (окрема графа обліку Вд і Вв) – бухгалтерська довідка (для середніх і великих підприємств) – книга обліку Вд і Вв (щомісячна в розрізі складу доходів і витрат і наростаючим підсумком з початку року) – Декларація про прибуток підприємства.

**Рис.1. Рекомендована схема податкового обліку валових доходів і витрат на підприємстві**

Така схема обліку дозволяє здійснювати контроль за рівнем цих доходів і витрат, їх аналізом і своєчасне складання податкової звітності. Податковий облік Вд і Вв на підприємствах доцільно вести в звичайних журналах або в спеціальних відомостях.

Для відображення Вд і Вв у журналах (відомостях) рекомендується відкрити додаткову графу, де щомісячно в розрізі аналітичних рахунків підраховувати підсумки доходів та витрат, що виникають по операціях продажу і придбань товарів, робіт, послуг. В економічній літературі описано різні методи заповнення книги обліку Вд і Вв. На наш погляд, заслуговує на увагу побудова книги в розрізі місяців кварталу, елементів доходів і витрат наростаючим підсумком з початку року. Така схема книги дозволить сконцентрувати всю облікову інформацію за рік в одному обліковому регістрі і спростить заповнення податкової звітності ("Декларації про прибуток").

Аналіз даних податкової звітності показав, що найбільша кількість помилок має місце при визначенні приросту (убутку) балансової вартості придбання товарно-матеріальних цінностей згідно з п.5.9 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". При цьому порівнюються залишки запасів на початок та кінець року. Приріст відображають у валово-дохідному рядку 01.2 декларації, а убуток — у валово-витратному рядку 04.2. і незалежно від результату розрахунку приросту (убутку) за попередній звітний період декларації можна заповнити тільки один з названих рядків.

З прийняттям Закону України "Про внесення змін у Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 24.12.2002 р. №349 (далі — Закон №349) суттєво змінено порядок коригування балансової вартості товарів, сировини, матеріалів, що комплектують, виробів, напівфабрикатів, малоцінних предметів (далі — запасів) на складах, у незавершеному виробництві, залишках готової продукції, витрати на придбання і поліпшення (перетворення, збереження), які включаються до складу валових витрат.

Відсутність послідовних логічних принципів при застосуванні п.5.9 Закону України призвела до того, що значно ускладнилося

ведення податкового обліку валових доходів, витрат практикуючим бухгалтерам та аудиторам.

Особливо це стосується застосування в податковому обліку тільки двох методів оцінки запасів ідентифікованої собівартості і ФІФО згідно з П(С)БО 9 "Запаси" матеріали, що відпускаються для виконання спеціальних замовлень, проектів, а також які не заміняють один одного, оцінюються за ідентифікованою собівартістю. Таким чином, коло видів запасів при цьому методі невелике, основна маса запасів повинна оцінюватися за методом ФІФО, що через свою складність важко впроваджується в обліковій практиці, особливо на підприємствах при ручній обробці даних. Нами апробовано "зворотний" метод ФІФО на підприємствах м. Миколаєва, що дозволив значно спростити складність оцінки ТМЦ на кінець календарного кварталу. Суть його полягає в тому, що оцінка вибуття ТМЦ здійснюється протягом кварталу більш простим в застосуванні і широко використовуваним в практиці ведення бухгалтерського обліку методом середньозваженої собівартості, а наприкінці кварталу кількість запасів, що залишилася (сальдо), переоцінюється за ціною останнього їх надходження. Різниця залишку запасів між середньозваженою собівартістю і методом ФІФО списується по каналах використання товарів, — матеріалів. Розглянемо приклад оцінки вибуття палива в ВАТ "Транссервіс" за 4 квартал 2003 року (див.табл.1).

За даними таблиці видно, що залишок бензину А-76 на кінець року при оцінці за середньозваженою собівартості склав 17600грн., а за методом ФІФО — 16259 грн. При використанні правила методу ФІФО — вартість першого надходження запасів диктує вартість перших витрат запасів. Проведемо розрахунок залишку бензину А-76 "зворотним" методом, який склав також 16259 грн. (1,33х300+1,30х12200). Різниця — 1341 грн. (17600-16259), яку необхідно списати по Д-т 23 і К-т 203. Запропонована методика оцінки вибуття запасів дозволить спростити ведення податкового обліку руху товарно-матеріальних цінностей.

Реалізація розроблених пропозицій з удосконалення податкового обліку дозволить прискорити процес обробки інформаційних потоків, посилити контрольно-аналітичні функції бухгалтерського обліку.

Таблиця 1

**Оцінка руху бензину А-76 за середньозваженою собівартістю за 4 квартал 2003 року**

| | Кількість | Собівартість одиниці, грн. | Вартість, грн. | |
|---|---|---|---|---|
| | | | середньо-зважена | метод ФІФО |
| Залишок на 1.10.2003р. | 1800 | 1,4 | 2520 | 2520 |
| Надійшло: | | | | |
| 20.10.2003р. | 12300 | 1,45 | 17835 | 17835 |
| 25.10.2003р. | 13500 | 1,4 | 20250 | 20250 |
| 15.11.2003р. | 15300 | 1,33 | 20349 | 20349 |
| 20.12.2003р. | 12200 | 1,3 | 15860 | 15860 |
| Разом надійшло | 53300 | - | 74294 | 74294 |
| Списано на роботу автотранспорту | 42600 | 1,39 | 59214 | |
| | в т.ч. | | | |
| | 1800 | 1,4 | $\left(\frac{2520+74294}{1800+53300}\right)$ | 2520 |
| | 12300 | 1,45 | | 17835 |
| | 13500 | 1,5 | | 20250 |
| | 15000 | 1,33 | | 19950 |
| Залишок на 1.01.2004р. | 12500 | | 17600 | 16259 |

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” у редакції від 22.05.97р. №283/97-ВР.

2. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 24.12.02р. №349-IV.

3. Лист ДПАУ “Про податковий облік приросту (убутку) балансової вартості товарів” від 22.07.03р. № 11408/7/15-1117.

УДК 338.43.008.4

# ИНФОРМАЦИОННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРАРНОГО РЫНКА

***А.И.Бучацкий**, ассистент*
*Крымский государственный агротехнологический университет, г.Симферополь*

Информационное консультирование является одним из основных объектов деятельности информационно-консультационных служб (ИКС). К объектам такой деятельности относится: автоматизация документооборота, бизнес-процессов, планирование ресурсов предприятия с использованием ЭВМ, разработка и сопровождение программного обеспечения, создание и сопровождение специализированных баз данных, компьютерных систем и сетей.

При этом знания, которые нужны сельскому товаропроизводителю для обеспечения эффективного производства продукции и ее реализации определяются функциями управления предприятием. Рассмотрим важные для сельских товаропроизводителей категории знаний.

Технологические знания — это агрономические, зоотехнические, ветеринарные и другие специальные знания, необходимые для ведения, контроля и обеспечения технологических процессов при производстве сельскохозяйственной продукции. Роль ИКС в распространении этой категории знаний может и должна быть основной, так как именно связь аграрной науки с практикой является важнейшей функцией службы. И эта связь должна быть двухсторонней. Поэтому мы ратуем за то, чтобы аграрные ВУЗы принимали активное участие в оказание консультационных услуг сельским товаропроизводителям. (Здесь мы наблюдаем связь и поддержку с инжиниринговым консалтингом).

В современных условиях эффективное хозяйствование невозможно без “рыночных знаний”, которые предназначены для налаживания связей и эффективного взаимодействия объектов хозяйствования. Для того, чтобы правильно организовать сбыт товара необходимо знать конъюнктуру рынка в целом и его

отдельных сегментов, искать "ниши" для своей продукции, а для организации производства знать рынки ресурсов, включая трудовые и финансовые. (Без данного сегмента знаний не возможен нормальный маркетинговый консалтинг).

Знания по организации производства и управлению – также являются стержневыми в обеспечении эффективности сельскохозяйственного производства. (Связь с управленческим консалтингом).

Не менее, чем другие знания, необходимы правовые знания, которые позволят избежать попадания в "ловушки" рыночной экономики и находить экономически более эффективные хозяйственные решения, не приводящие к "правовому тупику". (Связь с юридическим консалтингом).

Получение товаропроизводителем перечисленных знаний наиболее рациональным способом должно обеспечить информационно-технологические знания – знания об источниках информации и коммуникациях, информационных технологиях, правилах выбора экономически наиболее выгодных средств и методов получения информации.

Анализ обеспеченности крупных сельхозформирований компьютерной техникой и наличия у них подключения к глобальной сети Internet в Автономной Республике Крым показывает, что треть предприятий (30,8%) не имеет компьютеров вообще, приблизительно четверть предприятий (26,9%) имеют 1-2 компьютера в большинстве случаев, приобретенных давно и морально устаревших к нынешнему времени. Остальные предприятия (42,3%) имеют больше трех компьютеров. Но и на этих предприятиях эффективность использования вычислительной техники очень низкая, основным и часто единственным объектом автоматизации является начисление заработной платы. Подключение к глобальной сети Internet имеется только на трети сельскохозяйственных предприятий (26,9%).

Следовательно, для ИКС предоставляется огромное поле деятельности в сфере кадрового и управленческого консалтинга, а также по поиску и подбору партнеров, которые бы взяли на себя задачу разработки и создания компьютерных систем и сетей для сельхозпроизводителей. Со своей стороны, ИКС должны провести популяризацию информационно-технологических знаний и обу-

чение персонала предприятий новейшим способам получения, хранения и обработки информации.

Не менее важной задачей является генерация знаний, создание и сопровождение специализированных баз данных ИКС, но данная задача является перманентной, внимание которой сотрудники ИКС должны уделять постоянно.

Основным источником технологических знаний, а также знаний по организации и управлению производством, безусловно, является аграрная наука. Поэтому мы еще раз обращаем внимание на необходимость привлечения потенциала высших учебных заведений к консультационной деятельности.

Сама деятельность ИКС, ее взаимодействие с товаропроизводителями создает основу для формирования новых знаний, т.е. может рассматриваться как источник информации. Эффективность этого вида деятельности могла бы возрасти в десятки раз, если бы существовала налаженная сеть информационно-консультационных центров при аграрных ВУЗах. Обмен информацией о новейших научных разработках и технологиях, базами данных спроса и предложения в конкретном регионе позволили бы сельским товаропроизводителям более активно проводить внедрение новых пород животных, сортов растений и технологий их выращивания в производство, проще выходить на новые рынки ресурсов, необходимых для производства и сбыта сельхозпродукции. Если обмен информацией между консультационными центрами ВУЗов вполне реален, то обмен информацией между коммерческими консалтинговыми компаниями весьма проблематичен.

Кроме того, развитие сети ИКС усилит процесс конкуренции в данном секторе экономики, что приведет к снижению и стабилизации цен на консультационные услуги на оптимальном уровне. Это позволит решить проблему высокой стоимости услуг для сельского товаропроизводителя, которая по итогам анкетирования занимает одно из первых мест (26% опрошенных) среди общего перечня проблем мешающих развитию рынка консалтинговых услуг в аграрном секторе экономики.

Но не стоит забывать и о других источниках информации. Не менее важны знания, формируемые вне научных организаций, такие

как, например, законодательство, знания конъюнктуры рынков продукции и ресурсов и т.п. Неоценимую услугу здесь может оказать Internet. Он позволяет формировать и оперативно обновлять базу данных, связанную с законодательством. Использование возможностей Internet по размещению и просмотру на сайтах предприятий или специализированных электронных биржах, ма-газинах коммерческой информации позволит оперативно проводить анализ конъюнктуры рынка продукции и ресурсов, проводить мониторинг цен на различные товары.

Нельзя забывать, что для успешного проведения консалтинговой деятельности, как любого нового товара появляющегося на рынке, требуется определенное время для того, чтобы освоить рынок сбыта, требуются определенные затраты на проведение рекламной и просветительской компании. Одним из элементов такой рекламной компании может стать проведение анкетирования сельских товаропроизводителей с целью выявления основных проблем предприятий, их запросов к различным видам консалтинговой деятельности. Естественно, что такое анкетирование, кроме рекламных целей, несет в себе задачу формирования специализированной базы данных ИКС. В настоящее время разработано несколько различных типов анкет, которые рассылаются сельским товаропроизводителям по крымскому региону для решения указанной выше задачи.

При определении задач ИКС, связанных с распространением знаний среди товаропроизводителей, необходимо учитывать особенности производителя сельхозпродукции, как получателя и пользователя этих знаний, и отрасли сельского хозяйства, как среды распространения знаний.

Информационное воздействие ИКС на товаропроизводителя носит рекомендательный характер. Поэтому для результативности их работы первостепенное значение имеет полное осознание каждым отдельно взятым товаропроизводителем исключительной полезности всех видов знаний, распространяемых ИКС.

К основным задачам ИКС по распространению знаний следует отнести:

- изучение товаропроизводителя как пользователя знаний и сферы АПК как среды распространения знаний;

- поиск полезной для товаропроизводителей информации и формирование знаний, включая оформление их в таком виде, в котором они будут наиболее эффективно восприниматься;
- эффективная передача знаний в пользование товаропроизводителю;
- организация для товаропроизводителей доступа к внешним знаниям (за рамками непосредственно ИКС);
- пропаганда знаний.

Таким образом, еще раз отметим, что информационный консалтинг является базисом работы ИКС.

**УДК 338.43:332.33+331.522.4+330.123.7(477.46)**

# ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***В.В.Бобко**, аспірант*
*Уманський державний аграрний університет*

Ефективність діяльності аграрного сектора економіки значною мірою обумовлена наявністю та раціональним співвідношенням виробничих ресурсів.

Вивчення ресурсного потенціалу саме з точки зору його збалансованості в наш час дуже актуальні в зв'язку із триваючою та методологічно безграмотною приватизацією, яка найчастіше проходить без економічної експертизи (оцінки вартості майна, його фізичного та морального зносу, незавершеного будівництва і т.д.), а також без маркетингового дослідження [4].

Трегобчук В.М. вважає, що проблема формування раціональних ресурсних потенціалів, високоефективного їх використання, а також оптимального забезпечення виробничими ресурсами всіх сфер АПК належить до числа гострих, складних та надзвичайно актуальних як у науковому, так і особливо в практичному плані [2].

Метою даного дослідження є всебічний аналіз ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств Черкаської області, вивчення взаємозв'язків між основними його складовими.

В процесі досліджень використано діалектичний, монографічний та економіко-статистичні методи досліджень.

Більшість вчених, які займаються проблемами вивчення ресурсного потенціалу, таких як, Юзефовіч А.Е, Бугуцький О.А, Пасхавер Б.Й., Андрійчук В.Г. вважають його як сукупність трудових, природних та матеріальних ресурсів.

Чітке визначення складників ресурсного потенціалу має неабияке значення для адекватного відображення того стану, в якому опинилось сільське господарство (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка елементів ресурсного потенціалу аграрних підприємств Черкаської області**

| Показники | 1990 р.* | 1995 р.* | 1998 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Площа с.-г. угідь, тис. га | 1421,4 | 1421,1 | 1405,2 | 1359,8 | 1324,7 | 1317,5 |
| в т.ч. рілля | 1277,7 | 1283,8 | 1268,2 | 1254,7 | 1239,1 | 1233,7 |
| Середньорічна чисельність працівників, тис. чол. | 218 | 182,4 | 140,3 | 129,5 | 119,6 | 101 |
| Основні засоби, млн. грн. | 3,8 | 96583,6 | 6154,1 | 3811,5 | 3326,3 | 2892,7 |
| Поголів'я продуктивної худоби, тис. гол., | | | | | | |
| в т. ч. ВРХ | 958,5 | 732,2 | 521,0 | 422,5 | 417,1 | 388,5 |
| свиней | 1056,7 | 765,0 | 671,9 | 506,4 | 567,0 | 610,5 |
| Машинно-тракторний парк, тис. шт. | | | | | | |
| з них: трактори | 20,4 | 19,0 | 16,5 | 14,5 | 13,7 | 13,0 |
| комбайни, шт. | 4173 | 418 | 3285 | 2951 | 2774 | 2615 |

**** Вартісні показники зображені у млрд. крб.***

За аналізований період динаміка основних складників ресурсного потенціалу Черкащини характеризується чітко вираженою тенденцією до зменшення. Незначне 8% зменшення площ сільсь-

когосподарських угідь супроводжувалось зміною їх структури. Якщо в 1990р. рілля складала майже 90%, то в 2002р. – 94%.

Кількість трудових ресурсів за період із 1990 по 2002 рр. скоротилась майже в 2,2 рази. Це було спричинене, по-перше: реорганізацією підприємств, появою структур з приватною формою власності – фермерські господарства, для яких економічно невигідно наймати велику кількість людей, як то має місце в ПСП "Фортуна" Харківської області, де на 700 га сільськогосподарських угідь працює 10 чоловік.

По-друге: скорочення виробництва таких трудомістких культур, як цукрові буряки (за період із 1990 2002рр. в 4 рази), суттєво зменшує рівень зайнятості населення, а також сприяє посиленню коефіцієнтів сезонності праці. Вибуття трудових ресурсів має значні негативні наслідки, адже підприємство потребуватиме заміщення його продуктивної праці відповідним обладнанням. Економічно обґрунтований розмір виробничих фондів, необхідних для заміни одного працівника, визначають шляхом співставлення його середньорічної заробітної плати і коефіцієнта нормативної ефективності капітальних вкладень у нову техніку або нормативного строку окупності основних виробничих засобів [3]. Згідно з цією методикою вартість основних виробничих засобів, які можуть замінити одного працівника у суспільному виробництві, визначають за формулою:

$$B_{овз} = C_{рзп} \times H_{сок};$$

де $B_{овз}$ – вартість основних виробничих засобів, які необхідні для заміни одного сільськогосподарського працівника;

$C_{рзп}$ – середньорічна заробітна плата одного працівника, грн.;

$H_{сок}$ – нормативний строк окупності основних виробничих засобів.

У 2002р. середньомісячна заробітна плата одного працівника – аграрія Черкаської області становила 173 грн., а затверджений норматив ефективності капітальних вкладень в нову техніку – 15%, тобто обов'язковий строк окупності складає 6,7 року. Враховуючи це, можна розрахувати, що для цього періоду економічна

фондова заміна одного працівника оцінювалась в 13,9 тис. грн. (173 · 12 · 6,7).

Особливо в сфері сільського господарства помітно, що роль основних засобів (табл. 1) у формуванні рівня виробництва відображається через використання землі шляхом застосування різноманітних агрохімічних мероприємств. За період із 1998 по 2002рр. вартість основних засобів скоротилась майже на 50%. Їх структура станом на 2002р. виглядає наступним чином: будівлі і споруди складають майже 60%, машини та обладнання – 22% та робоча і продуктивна худоба – відповідно 2,5%.

Аналогічні тенденції мають місце і в машинно-тракторному парку аграрних формувань Черкащини. За період з 1990-2002р. кількість тракторів та комбайнів скоротилась в 1,6 рази. Враховуючи той факт, що кількість сільськогосподарських угідь залишилась майже незмінною, відповідно зростає навантаження на одиницю техніки. Це зумовлює порушення оптимальних строків виконання технологічних операції, що веде до втрат врожаю.

Одним із важливих чинників сталого виробництва є тваринництво (табл.1). За період із 1990 по 2002рр. поголів'я ВРХ та свиней скоротилось відповідно на 60 та 40% за умови суттєвого зниження їх продуктивності, в тваринництві, зокрема на 15%.

Скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва, як результат системної кризи, веде до поглиблення явища сезонності праці, яке і без того притаманне сільському господарству. Вивільнення працівників веде до збільшення безробіття та нарощування кількості працюючих в галузі рослинництва, тим самим підвищуючи собівартість її продукції.

За помітного скорочення основних елементів ресурсного потенціалу виникає об'єктивна необхідність раціонального використання всіх наявних чинників та створення умов для їх нагромадження. Виходячи з цього, роботу стосовно підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу доцільно проводити в трьох основних напрямках: земельні та трудові ресурси і основні засоби. Лише раціональне використання всієї сукупності цих складових спроможне вивести аграрні підприємства на якісно новий рівень розвитку – ефективне та рентабельне виробництво.

Кожна складова важлива як окремо взятий суб'єкт, та аналіз праць вчених-економістів переконливо свідчить про превалюючу роль, яку відіграють трудові ресурси для аграрного виробництва, особливо їх продуктивність.

Так, Юзефович А.Е. наголошує, що "особливе значення для подальшого росту виробництва продукції сільського господарства в умовах скорочення трудових ресурсів має підвищення продуктивності їх праці" [1].

Білик Ю.Д вважає, що збільшення виробництва аграрної продукції за рахунок підвищення продуктивності праці може бути вирішене, головним чином, на базі трудової мотивації, послідовного здійснення принципу матеріальної зацікавленості працівників в результатах праці [5].

Таким, що має економічний сенс, є підвищення продуктивності праці кожного працівника через створення додаткової, окрім заробітної плати, матеріальної мотивації за якісно виконану чи, наприклад, понаднормову роботу. Досвід показує, що саме в передових господарствах питанням стимулювання праці надають належну увагу, як результат — їх показники в більшості випадків на порядок вищі за середні.

В ПСП "Конельські Хутори" запроваджено просту і прозору систему матеріального стимулювання праці. За кожен якісно вираний гектар орач отримує 10 кг зерна. Впровадивши таку схему у виробництво аграрне підприємство отримає суттєве покращення якості виконаної роботи та, що найголовніше, безпосередню зацікавленість робітників у результатах їх діяльності.

Досить дієвим стимулом була і залишається заробітна плата, за умови її пристойних розмірів. Як це має місце в ПСП "Весна" Гайсинського району Вінницької області, середній вік працівників якого становить 40 років. Про дієвість оплати праці свідчить і той факт, що в цьому підприємстві є конкурсний відбір на заміщення вакантних посад. А це гарантує дотримання робітниками трудової і технологічної дисципліни.

В результаті проведених нами досліджень спостерігається скорочення розмірів всіх досліджуваних нами елементів ресурсного

потенціалу. Раціональний менеджмент трудових ресурсів у поєднанні з дієвою системою матеріального стимулювання цілком спроможний забезпечити ефективне використання наявних ресурсів та створити передумови для їх нарощування.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. А.Е.Юзефович. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование. – К.:Наукова Думка, 1987.- С.175.

2. В.М.Трегобчук. Економічні проблеми відтворення і модернізації ресурсного потенціалу АПК.//Економіка АПК. – 1999. – №1. – С.54-58.

3. Методичні вказівки по плануванню закупок сільськогосподарської продукції районам та господарствам з урахуванням ресурсного потенціалу / Держагропром УРСР. К., 1986. -С. 23.

4. Т.Шаталова. Ресурсный потенциал и размеры сельскохозяйственных предприятий // АПК: экономика, управление. – 1999. -№7. – С.49-57.

5. Ю.Д.Білик. Економічні проблеми агропромислового комплексу в умовах формування ринкових відносин – К.:РІЦ УААНП, 1997. -С. 200.

**УДК 364.48**

# ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА

***В.М.Бутенко**, аспірант*
*Сумський національний аграрний університет*

Тісний взаємозв'язок і взаємозалежність ефективного розвитку та функціонування соціальної сфери села та сфери матеріального виробництва дає нам можливість стверджувати, що соціальний розвиток села, відтворення умов життя на селі можна регулювати за допомогою системи економічних, організаційних, правових та інших механізмів.

Розглядаючи механізми, які забезпечують ефективне функціонування соціальної сфери села, необхідно відмітити, що ми маємо на увазі не відірваність їх, а навпаки, вбудованість у загальнонародний господарський механізм. Механізми ефективного функціону-

вання підприємств АПК та соціальної сфери розглядалися цілим рядом авторів [1- 8]. Спираючись на ці дослідження, ми прийшли до висновку, що соціальна сфера села повинна функціонувати не відокремлено від інших сфер економіки. А це означає, що механізми ефективного функціонування соціальної сфери повинні володіти якостями, які притаманні всім господарським механізмам: цілеспрямованістю, інтеграційністю, гнучкістю, дієздатністю та ін. Таким чином, ставлячи завдання виділити та дослідити механізми ефективної діяльності соціальної сфери села, нам необхідно спочатку їх окреслити та систематизувати.

Організаційно-економічний механізм повинен бути направлений на підготовку та реалізацію наступних основних управлінських рішень орієнтованих на підвищення рівня розвитку соціальної сфери села:

1. Комплексну оцінку рівня розвитку соціальної сфери села визначену на основі інтегрального показника. При цьому інтегральна оцінка рівня розвитку соціальної сфери повинна включати всі умови життєдіяльності людей певного населеного пункту.
2. Організацію управління соціальною сферою села, яке передбачає планування її розвитку на місцевому рівні. При цьому інтеграція агропромислового комплексу та соціальної сфери села є необхідною умовою підвищення ефективності їх діяльності.
3. Запровадження організаційно-економічно-правової відповідальності місцевих органів влади за стан соціальної сфери та вирішення проблем її подальшого розвитку.
4. Забезпечення реальної економічної вигоди для підприємств агропромислового комплексу від діяльності соціальної сфери села. Стимулювання підтримки соціальної сфери за рахунок коштів агропромислових підприємств.
5. Підвищення рівня життя сільських жителів та повне задоволення їх потреб за рахунок стимулювання розвитку соціальної сфери та збільшення доходів за рахунок підвищення ефективності діяльності агропромислового виробництва.

Організаційно-економічний механізм ефективного розвитку соціальної сфери села ми бачимо як сукупність систем, що сприяють комплексному узгодженню економічних інтересів підприємств агропромислового комплексу, місцевих органів влади та жителів сільської місцевості в сфері задоволення потреб. Складовими організаційно-економічного механізму є наступні системи: фінансово-кредитна; система планування; організаційна система; система регулювання та управління.

Основою організаційно-економічного механізму ефективного функціонування соціальної сфери виступає фінансово-кредитна система підтримки та розвитку соціальної сфери (рис.1).

Протягом довгого часу на утримання і розвиток соціальної сфери села використовувалися переважним чином кошти сільськогосподарських та інших підприємств та організацій, розташованих в сільській місцевості.

Але в ринкових умовах основною метою новостворених аграрних формувань є ефективна сільськогосподарська діяльність, максимізація прибутку і аж ніяк не турбота про соціальну сферу. Але без розвитку соціальної сфери ефективна діяльність зазначених підприємств неможлива, що й зумовлює необхідність реформування фінансових відносин у соціальній сфері села.

Сьогодні необхідно створити такі умови, щоб приватним підприємцям, які функціонують у соціальній сфері, було вигідно відкривати свої філії саме в сільській місцевості. Ми пропонуємо ті підприємства, які реалізують інвестиційні проекти в занепадаючих сільських поселеннях, повністю звільнити від податку на прибуток протягом першого року їхньої роботи, а в наступні шість років поступово збільшувати частку податку на прибуток, яка буде сплачуватися до бюджету (від 50% до 100%). За умови припинення діяльності в сільській місцевості підприємець повинен сплатити податок на прибуток в повному обсязі за всі минулі роки.

Для збільшення пропозиції соціальних послуг, звичайно, повинен також існувати і платоспроможний попит сільського населення, який в основному залежить від рівня заробітної плати. Заробітна плата працівників, зайнятих у сільському господарстві, повинна забезпечувати їм гідний рівень життя, не нижчий, ніж

працівників найбільш розвинутих виробничих сфер. Без підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств, звичайно, досягти високого рівня заробітної плати не можна.

**Рис.1. Структурно-функціональна схема фінансово-кредитної системи ефективного функціонування соціальної сфери села**

На нашу думку, Україна повинна сьогодні вирішити завдання підвищення ефективності сільського господарства, забезпечення населення продуктами харчування власного виробництва та підтримки його доходів. Необхідність виділення значних державних коштів на створення сучасної матеріально-технічної бази виробництва, в тому числі переробної промисловості, розробки новітніх високоефективних технологій для агропромислового комплексу сьогодні ні в кого не викликає заперечень. Тому в першу чергу, слід надавати кредити для придбання сільськогосподарської техніки за умови погашення значної частини відсотку за кредити з державного бюджету.

Сприяти підвищенню ефективності роботи сільськогосподарських підприємств будуть також характер, темпи земельної та аграрної реформи, становлення багатоукладної економіки, рівноправних умов функціонування різних форм власності, формування приватної власності на результати праці, еквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями. Одночасно при забезпеченні рівності всім формам сільськогосподарського виробництва слід реально сприяти тим формам аграрних формувань, які мають найбільшу ефективність праці та умови для використання сучасних технологій і високопродуктивних засобів обробітку ґрунтів та ведення тваринництва. Ми також вважаємо, що забезпечення пріоритетності ролі науки у здійсненні аграрної реформи, спрямування наукового потенціалу держави на створення умов щодо наближення агропромислового виробництва до передових науково-технічних розробок і технологій, подолання фінансової та інвестиційної кризи, техніко-економічне переоснащення галузей агропромислового комплексу буде сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва та розвитку соціальної сфери на селі.

На наш погляд, для вирішення проблеми фінансування соціальної сфери слід запровадити соціальний податок. Платниками цього податку повинні бути всі підприємства та організації, незалежно від форми власності, які працюють на території даної сільської (селищної) ради. Для тих господарств, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, в умовах реформування аграрних відносин і переходу до приватного землеволодіння, об'єктом оподаткування повинна бути земля. Тобто частина земельного

податку обов'язково повинна приймати вигляд соціального податку і залишатися в розпорядженні органів місцевого самоврядування. Ті підприємства, діяльність яких не пов'язана з землею, повинні сплачувати соціальний податок залежно від розміру товарообігу. На селі існує така категорія громадян, яким сьогодні для задоволення життєво необхідних потреб соціальні служби місцевих органів влади надають певні послуги, такі як оранка присадибної ділянки, забезпечення паливом, ремонтні послуги, допомога по господарству та ін. Для надання цих послуг також витрачаються кошти з місцевого бюджету. При введенні обов'язкового соціального податку подібні послуги можуть надаватися громадянам приватними особами у рахунок сплати цього податку.

Але в сучасній ситуації, коли сільськогосподарські підприємства поки що лише розпочинають своє економічне зміцнення, для розвитку соціальної сфери села необхідно більше спрямовувати коштів з державного бюджету. Лише спрямовуючи частину національного доходу держави на розвиток соціальної сфери села можна очікувати позитивних результатів у зміні життя сільського населення, а отже мати майбутнє для всієї країни.

Поповнення бюджету сільських рад може також відбуватися за рахунок благодійних внесків та коштів громадських організацій.

Таким чином, організаційно-економічний механізм підвищення ефективності діяльності соціальної сфери села в умовах формування ринкових відносин в агропромисловому комплексі направлений на практичну реалізацію стійкого, еколого безпечного розвитку агропромислового комплексу та підвищення життєвого рівня сільського населення.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Заставецька О.В. Комплексний економічний і соціальний розвиток території: теоретичні та методологічні основи дослідження. – Тернопіль, 1997. – 233 с.

2. Зиновьев Ф.В. Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма. – Симферополь: Таврия, 2001. – 260 с.

3. Орлатий М. Соціальна сфера села. – К.: ІАЕ, 1997. – 200 с.

4. Плащинский Н.А. Инфраструктура и эффективность общественного производства. – Минск, 1985. – С.29.

5. Прокопа І.В. Соціальна інфраструктура села: формування нового механізму розвитку. -К.: Інститут економіки НАН України, 1996. – 172 с.

6. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2002. – №1. – С.3-13.

7. Савченко В.Ф. Держава та регіон: регулювання соціально-економічного розвитку:[В 3 кн.]. – К.: Знання, 199.- Кн.3.: Місцевий рівень. – 301 с.

8. Скуратівський В. Особливості соціального розвитку і соціальної політики українського суспільства на сучасному етапі//Вісник УАДУ. – 2000. – №6-3. – С.286-290.

**УДК 338.439.5:636**

# СУТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***Н.О.Бленда,*** *асистент*
*Уманський державний аграрний університет*

Питання формування та функціонування ринку продукції тваринництва мають велике значення для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Проте на сучасному етапі реформування економіки України, механізм формування та функціонування цього ринку залишається недостатньо вивченим.

Розвитку тваринництва і організації продовольчого ринку в нашій країні присвячено ряд наукових розробок. Чимало попередніх розробок стосовно вказаної галузі мають високу результативність і доцільність. Це публікації Лукінова І.І., Саблука П.Т., Юрчишина В.В., Гайдуцького П.І., Андрійчука В.Г.

В статті продовжено розгляд питань по проблемах формування та функціонування ринку продукції тваринництва.

Кожен ринок функціонує відповідно до дії об'єктивних економічних законів, серед яких основними є закон вартості та закон попиту і пропозиції. Ринок виступає як система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцями і продавцями, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, рівноправність та конкуренцію суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача.

Кожна сільськогосподарська ринкова система акумулює сільськогосподарську сировину, трансформує її в харчові продукти і розподіляє їх між споживачами. Споживачами на ринку продукції тваринництва, як і на будь-якому сільськогосподарському ринку, виступають:

- переробні підприємства,
- підприємства харчової промисловості, що використовують продукцію як сировину для подальшої переробки,
- державні підприємства,
- заготівельні організації,
- підприємства оптової та роздрібної торгівлі,
- населення.

Виробниками тваринницької продукції виступають сільськогосподарські підприємства різних форм власності, селянські (фермерські) господарства та особисті господарства населення.

Як бачимо, сільськогосподарський ринок характеризується численними і складними зв'язками між суб'єктами ринку.

Потрібен комплексний аналіз ринку продукції тваринництва. З одного боку, виробнича галузь знаходиться в кризовому стані: щорічно скорочується поголів'я тварин, залишається низькою продуктивність тварин, руйнується і занепадає матеріально-технічна база галузі. З іншого боку, у складному економічному становищі опинились і переробні підприємства, які змушені скорочувати виробництво тваринницької продукції через низьку купівельну спроможність населення, зменшення сировини.

Необхідно задіяти стимули нарощування чи стабілізації обсягів виробництва, не допускаючи при цьому створення надмірних запасів, які не знаходять збуту, тобто затоварювання ринку. Стосовно ринку продукції тваринництва, регіональний ринок формується залежно від потреб населення, розвитку місцевої промисловості.

Поняття кон'юктури ринку грунтується на співвідношенні попиту і пропозиції. Попит на тваринницьку продукцію формується на внутрішньому ринку і значно скоротився в останні роки, внаслідок зменшення платоспроможності населення і, відповідно, зменшення рівня споживання.

Таблиця 1

**Споживання основних видів продукції тваринництва на одну особу населення по Черкаській області, кг**

| Продукція | 1990 р. | 1995 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|
| М'ясо (у забійній вазі) | 62,4 | 44,2 | 39,9 | 36,9 | 36,9 |
| Молоко | 342,1 | 259 | 216,3 | 221,7 | 252,7 |
| Яйця ,шт. | 260 | 175 | 119 | 200 | 205 |

**** Дані статистичного щорічника Черкаської області за 2002 рік***

Зменшення рівня споживання продукції тваринництва, окрім зниження платоспроможності населення, пов'язано також з підвищенням цін на продукцію. Рівень середніх цін в торгівельній мережі Черкаської області (крім міських ринків) представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Середні ціни на окремі продовольчі товари тваринницької групи, грн.за кг або л**

| Продукція | 1995 р. | 1997 р. | 1999 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Яловичина | 2,27 | 3,69 | 5,32 | 8,49 | 13,72 | 8,98 |
| Свинина | 3,05 | 5,39 | 5,3 | 12,55 | 16,43 | 11,15 |
| Птиця | 3,76 | 4,5 | 8,16 | 10,07 | 10,1 | 9,58 |
| Ковбаса копчена | 10 | 11,55 | 12,81 | 17,95 | 21,86 | 18,14 |
| Масло вершкове | 5,55 | 7,41 | 11,77 | 11,53 | 11,84 | 12,97 |
| Молоко | 0,42 | 0,83 | 1,19 | 1,58 | 1,56 | 1,57 |
| Сири тверді | 5,41 | 8,76 | 12,07 | 13,67 | 15,71 | 14,58 |
| Яйця (десяток) | 2,07 | 2,45 | 3,2 | 3,88 | 3,77 | 3,35 |

Ціна виробленої продукції є визначальною категорією ринку, вона відображає співвідношення попиту і пропозиції та, водночас, впливає на нього в бік досягнення рівноваги. На даний момент на ринку діє противитратна модель ціноутворення, яка полягає в тому, що вона формується у зворотньому напрямі — від роздрібної ціни, сформованої під впливом попиту і пропозиції, до ціни на сировину, тобто ціни у первинній ланці виробництва [2].

Значне зниження попиту на продукцію тваринництва негативно впливає на закупівельні ціни, за якими споживачі закуповують продукцію і сировину у виробників. Починаючи з 1995 року, закупівельні ціни не покривають витрати виробництва в тваринни-

цькій галузі, як наслідок – збитковість галузі тваринництва. З переходом до ринкової економіки сільськогосподарські підприємства, намагаючись забезпечити прибутковість виробництва, скоротили виробництво збиткової продукції або зовсім відмовились від неї.

Це позначилось на обсягах виробництва продукції тваринництва. Виробництво м'яса всіх видів у забійній вазі по всіх категоріях господарств Черкаської області у 2002 році становило 85,7 тис.тонн, або 43,8% від обсягу виробництва 1990 року, виробництво молока – 559,7 тис. тонн (55,4%), яєць – 409,3 млн. штук (72,9%).

На зменшення виробництва відчутно впливає також низька продуктивність худоби, погіршення якості кормової бази тваринництва, що призводить до високих затрат кормів на одиницю продукції і, звичайно, збільшення собівартості.

Потрібне комплексне дослідження всіх вищезазначених факторів, так як їх вплив є взаємопов'язаний і взаємозалежний.

Вирішення цих проблем дасть змогу збільшити обсяги виробництва продукції тваринництва, а отже, підвищити рівень пропозиції на внутрішньому ринку.

В умовах ринкових відносин проблема реалізації продукції стала не менш важливою, ніж проблема її виробництва. Удосконалення інфраструктури підприємства сільськогосподарського ринку потребує невідкладного рішення [2].

Ринкова інфраструктура являє собою систему підприємств, організацій, служб та інших формувань. Це, зокрема, торгуючі формування, до яких належать товарні біржі, торгові доми та торгові доми як брокерські контори бірж, аукціонні торги живою та племінною худобою, підприємства оптової та оптово-роздрібної торгівлі, продовольчі ринки населених пунктів тощо.

Разом з іншими формуваннями (кредитно-фінансовими, страховими, постачальницькими, транспортними і т.п.) вони покликані обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість, стабільність [3].

Функціонування продовольчого ринку певного регіону неможливе без достатнього інформаційного і маркетингового забезпечення. Організація інфраструктури ринку тваринницької продукції в

основному залежить від територіального розміщення її виробництва. Молочним підприємствам, які постачають продукцію на ринок, слід організувати довгострокові і стабільні договірні відносини з сільськогосподарськими товаровиробниками. Більш рухомим буде ринок відносно продукції тривалого терміну зберігання — масло тваринне, сухе молоко і сир. Однак, і для цих видів продукції слід забезпечити гарантії постачання на ринок у вигляді договорів з оптовими і роздрібними організаціями. Інфраструктура м'ясного ринку в найбільш раціональній формі представлена у вигляді спеціалізованого м'ясного оптового ринку і прямих зв'язків м'ясокомбінатів з виробниками сільськогосподарської продукції [1].

Важливою є державна підтримка формування і функціонування ринку, яка має діяти у двох напрямах:

- підтримка і забезпечення платоспроможності попиту на соціально-достатньому і зростаючому рівні;
- підтримка пропозиції (виробництва товарів) через сприяння здешевленню та поліпшенню якості продукції, усунення диспаритету цін, введення заставних цін з метою забезпечення простого відтворення виробництва продукції у збиткових галузях, державні дотації на тваринницьку продукцію.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. В.А.Клюкач. Развитие рыночной инфраструктуры в АПК // Економіка АПК.- 2003.-№9.-с.127-131.

2. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні : підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т.ІІ. Аграрна економіка в умовах демографічного державотворення.-К.: Інститут аграрної економіки, 2001.- С.484

3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції ( практичний посібник ) / За ред. П.Т. Саблука.-К.: ІАЕ, 2000.- С.555

УДК 631.11

# РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ І ЯГІД, ЇХ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ, ЗБЕРІГАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ТА КООПЕРУВАННЯ САДІВНИЦЬКИХ ФЕРМ

***А.П.Бурляй***
*Інститут садівництва УААН*

***Постановка проблеми.*** Сфери агробізнесу є продуктом прогресу суспільного поділу праці і являють собою взаємопов'язаний ланцюжок руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача. Виділяють такі основні складові агробізнесу: сільськогосподарське виробництво, агросервісна сфера, постачальницький сектор та сектор переробки і маркетингу продукції.

Вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції звикли до діяльності, пов'язаної лише зі сферою виробництва сировини. Такий стереотип склався в умовах державної адміністративно-командної системи, коли державні підприємства постачали сільському господарству засоби виробництва, здійснювали його обслуговування та закуповували у виробника продукцію для подальшої її переробки і продажу споживачам готових товарів за директивно встановленими цінами, які певною мірою забезпечували відтворювальний процес в сільському господарстві.

Проте, при переході до ринкового господарювання склалися несприятливі умови для функціонування сільськогосподарського виробництва, що спричинило також негативний вплив і на інші сфери АПК: менша кількість продукції надходить на переробку, менше користуються послугами агросервісних організацій, виробничі потужності підприємств АПК повністю не використовуються, скорочуються робочі місця, зростає собівартість виробленої продукції та зменшується ефективність виробництва.

Ці процеси об'єктивно спонукають учасників різних сфер агробізнесу до пошуку форм інтеграції сільськогосподарського виробництва, зберігання, переробки, реалізації продукції з тим, щоб усунути протиріччя між економічними інтересами і забезпечити сприятливі

умови для відтворення виробництва в усіх ланках, що складають вертикальний ланцюжок агропромислових підкомплексів [2].

***Аналіз останніх досліджень.*** В даний час в Україні ще не сформувалася загальноприйнята науково обгрунтована концепція розвитку форм агропромислової інтеграції в АПК і, зокрема, в галузі садівництва. Внаслідок приватизації створюються принципово нові організаційні структури на основі приватної власності, які вимагають детального вивчення. Дослідженням проблем розвитку інтеграційних процесів в АПК і в садівництві займаються провідні вітчизняні вчені Саблук П.Т., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Шестопаль О.М., Шумейко А.І., Єрмаков О.Ю. та інші.

***Результати досліджень.*** Отже, основу сучасної економічної політики агропромислового комплексу становить агропромислова інтеграція. Метою інтеграції є поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини для досягнення високого кінцевого результату.

На думку сучасних науковців, агропромислова інтеграція являє собою процес синтезу сільського господарства і промисловості, економічну передумову якого становить безперервність науково-технічного прогресу, що ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і по-різному проявляється й удосконалюється протягом усього розвитку суспільного виробництва [1].

Винятково важливе значення агропромислова інтеграція має для галузі садівництва, оскільки плодоягідна продукція швидко псується, недостатньо транспортабельна, а тому повинна бути або ж негайно реалізована у свіжому вигляді, або ж відправлена на промислову переробку чи тривале зберігання. Крім цього, як зазначалось вище, дана галузь є надто капіталомісткою і тому для її ефективного ведення потрібні значні кошти, що, як правило, недоступно для сучасних товаровиробників і спонукає їх до інтеграційних процесів.

Отже, агропромислова інтеграція щодо галузі садівництва — це поєднання в єдиному технологічному циклі виробництва плодів і ягід, їх товарної обробки, зберігання і промислової обробки.

На різкий спад агропромислового виробництва істотно вплинуло ослаблення, а нерідко й повний розрив інтеграційно-економічних зв'яз-

ків між виробниками сільськогосподарської сировини та її переробниками. Негативного характеру набули монопольні позиції переробних підприємств, які, прагнучи забезпечити свою фінансову стабільність, з початком ринкових перетворень вдалися до застосування низьких цін на сільськогосподарську сировину (частка виробників у роздрібній ціні садівницької продукції часто не перевищує 25-30%). В результаті аграрні підприємства втратили належні мотиви й матеріальні стимули до виробництва необхідної сільськогосподарської продукції. Це призвело до значного зниження обсягів виробництва продовольчих товарів переробними підприємствами, до зменшення місткості внутрішнього продовольчого ринку і зниження рівня продовольчої безпеки держави.

Досвід розвинених країн світу (США, Канада, Франція та ін.) говорить про інтенсивний розвиток інтеграції в галузі садівництва в них. Високий рівень споживання плодів і ягід на душу населення в цих країнах значною мірою визначається регіональною структурою їх використання, оптимальним співвідношенням між свіжою продукцією та продуктами її промислової переробки, а породно-сортовий склад насаджень в умовах агропромислової інтеграції найповніше формується відповідно до цільового призначення продукції. Цьому сприяє раціональне розміщення об'єктів плодопереробної промисловості та плодосховищ у місцях виробництва садівницької продукції [4].

За останній час в нашій країні вже напрацьовано певний досвід роботи інтегрованих господарських структур. Проведені дослідження дозволяють виділити існуючі та перспективні форми агропромислової інтеграції в галузі садівництва.

Створення агропромислових підприємств. В агропромисловому підприємстві поєднуються всі стадії економічного циклу: виробництво, зберігання, переробка та реалізація плодоягідної продукції. Економічна ефективність садівництва значною мірою залежить від наявності в господарстві плодосховищ, холодильних та переробних потужностей. Це дозволяє знизити втрати продукції, зберегти її якість і, як наслідок, збільшити прибуток. Та проведені дослідження в регіоні західного Лісостепу говорять про край незадовільне становище із забезпеченням садівницьких ферм потужностями із

переробки та зберігання плодів і ягід. Для зберігання, як правило, використовуються непристосовані для цього підвальні та складські приміщення, а переробні потужності взагалі відсутні.

Створення невеликих сучасних переробних цехів, підрозділів у садівницьких господарствах. Оскільки виробництво, рівень забезпечення споживчого ринку плодоягідною продукцією, її асортимент порівняно з іншими країнами світу в даний час є на досить низькому рівні, то важливе значення для поєднання виробництва плодів і ягід із переробкою і зберіганням належить створенню переробних підприємств малої потужності. Особливу роль їх створення має для садівницьких підприємств невеликих розмірів і, зокрема, для фермерських садівницьких господарств.

Створення різних асоціацій садівничих господарств на рівні регіону. Члени асоціацій об'єднуються на добровільних умовах для вирішення спільної мети — одержання максимальних прибутків від реалізації кінцевого продукту та для реалізації різноманітних спільних проектів.

Асоціації координують господарську діяльність учасників на взаємовигідній основі, координують розробку основних напрямків економічного і соціального розвитку асоціації і її учасників. Напрямки діяльності асоціації можуть бути різноманітними: виробничо-консультативного та юридично-консультативного характеру, матеріально-технічного та маркетингового забезпечення, допомога в реалізації продукції тощо.

Щодо садівницьких фермерських господарств, то в регіоні західного Лісостепу вони об'єднуються в наступні асоціації —"Асоціація фермерів та землевласників України", "Асоціація фермерів-садоводів", "Асоціація розвитку інтенсивного садівництва Вінничини", а також неабияка роль у підвищенні ефективності їх функціонування належить центрам підтримки та розвитку фермерства.

Створення взаємозв'язків між садівницькими фермами та переробними заводами. В умовах здійснення аграрної реформи в Україні виключно важливим є питання пошуку ефективних форм інтеграції сільськогосподарських товаровиробників та переробних підприємств з метою кращого використання сільськогосподарської сировини та наявних виробничих потужностей, збільшення

виробництва готової продукції, зміцнення ринку продовольства. Досвід переконує, що коли аграрне виробництво буде технологічно і організаційно пов'язане з результатами реалізації кінцевої продукції споживання, у такому випадку учасники процесів виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, зберігання і реалізації будуть поставлені в однакову залежність один від одного [3].

Нині переробні підприємства шукають найбільш вигідних постачальників сировини, а останні, у свою чергу, прагнуть поставляти власну продукцію тим підприємствам, які забезпечують кращі економічні умови.

Кооперація садівницьких ферм. Відповідно до Закону України" Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарський обслуговуючий кооператив являє собою підприємство, що створене для обслуговування переважно членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Обслуговуючі кооперативи створюються для надання сільськогосподарським товаровиробникам послуг, пов'язаних з виконанням їх основної функції – виробництва сільськогосподарської продукції. Такими послугами можуть бути заготівля і реалізація продукції, її переробка, матеріально-технічне постачання, технологічні та обліково-аудиторські послуги, утримання виробничої інфраструктури тощо. Обслуговуючі кооперативи не ставлять на меті отримання прибутку, оскільки їх клієнтами є їх власники.

Економічний механізм між партнерами як вертикальної, так і горизонтальної агропромислової інтеграції в садівництві має формуватися на основі ціни виробництва, тобто з урахуванням нормативних витрат і однакового для інтегруючих структур коефіцієнту прибутковості. У такому разі усувається монополізм з боку партнерів, і їх зусилля спрямовуються на одержання високого ефекту від спільної діяльності [5].

***Висновки.*** Отже, проведені дослідження свідчать про високу ефективність агропромислової інтеграції в садівництві та дозволяють виділити певні існуючі та перспективні її форми.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Алексійчук В.М., Амбросов В.Я., Артикульний Л.О., Федієнко П.М. та ін. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник

у питаннях і відповідях) / За ред. П.Т.Саблука. – К.: ДОД ІАЕ УААН, 1999. – 532 с.

2. Валентинов В.Л. Вертикальна координація як фактор розвитку міжгалузевих відносин в АПК // Економіка АПК. – 2003. – №6. – С.26-30.

3. Панасик Б. Економічна політика з'єднання галузей АПК // Економіка України. – 2001. – №5. – С.59-67.

4. Шестопаль О.М., Єрмаков О.Ю., Баюра Д.О. Агропромислова інтеграція у садівництві в умовах формування ринкових відносин // Садівництво. Інститут садівництва УААН. Міжвідомчий тематичний науковий збірник № 44. К., 1995, С.95 -102.

5. Шестопаль О.М. Особливості приватизації плодоягідних насаджень і організації їх продуктивного використання // Сад, виноград і вино України. – 2002. – №11-12. – С.6-8.

**УДК 332.631:1**

# СТРУКТУРНИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

***Н.І.В'юн**, кандидат економічних наук, доцент*
***О.М.Політуха**, аспірант*
*НаУКМА МДГУ ім. П.Могили, м.Миколаїв*

Необхідною умовою забезпечення сталого розвитку в сільському господарстві та гарантування продовольчої безпеки в Україні сьогодні є відновлення й збереження природної основи родючості ґрунтів — їх біохімічного складу і, в першу чергу, вмісту гумусу, що значною мірою є незамінною для стабілізації й підвищення врожайності сільгоспкультур та не може бути компенсована жодним штучним способом. Наведені міркування обумовлюють актуальність теми нашого дослідження.

Природна родючість ґрунтів залежить від складного комплексу чинників її збереження й підвищення. Нами розглянуто кілька з них, виділені за ознакою їх безпосереднього відношення до структури сільського господарства та узагальнені як "структурний фактор". Його основними складовими виступають структура сівозмін та співвідношення рослинницької й тваринницької галузей. Структурний фактор має також організаційно-економічну специфіку, по-

заяк вибір цих структур є результатом господарських рішень.

Метою нашого дослідження є аналіз сутності й динаміки структурного фактору збереження й підвищення родючості ґрунтів у вітчизняному сільському господарстві, виявлення актуальних проблем та окреслення можливих шляхів і напрямів їх вирішення. Поставлена мета дослідження обумовила такі його завдання: 1) аналіз сутності й ролі структурного фактору; 2) виявлення тенденцій і характеристика сучасного стану його використання; 3) визначення можливих напрямів вирішення виявлених проблем та розробка відповідних рекомендацій щодо принципів державної аграрної політики з урахуванням економічних реалій сьогодення.

Дослідження ґрунтується на джерелах, у яких аналізуються природничі й економічні аспекти та принципи дії чинників — складових структурного фактору в контексті загальної проблематики сільського господарства. Тема та завдання дослідження за сутністю належать до аспектів складної й багатогранної загальної проблеми відтворення природного ресурсного потенціалу АПК і шляхів його забезпечення в сучасних умовах, важливою складовою якої є розширене відтворення природоохоронного типу земельних ресурсів. Організаційно-економічним та екологічним аспектам досліджуваної проблеми присвячено значне коло наукових розробок багатьох вчених, зокрема вітчизняних: І.К.Бистрякова, О.В.Крисального, П.Т.Саблука, В.Я.Мессель-Веселяка, В.Г.В'юна, І.І.Лукінова, В.М.Трегобчука, О.М.Царенка, А.М.Третяка та інших учених-економістів.

Залежність родючості земель від структурного фактору реалізується через вплив останнього на біохімічний склад ґрунтів. Дослідженнями встановлено, що значна частка необхідних рослинам речовин (зокрема, половина азоту) засвоюється ними тільки безпосередньо з гумусу, тому достатній рівень його вмісту в ґрунтах є не лише сприятливою, а й необхідною умовою стабілізації й підвищення врожайності сільгоспкультур.

Еколого-економічне підґрунтя впливу структурного фактору на родючість ґрунтів полягає, насамперед, у: 1) наявності і гумусодефіцитних (більшість зернових, зокрема, озима пшениця, кукурудза на зерно, технічні і просапні культури), і гумусонакопичуючих культур у структурі сівозмін; 2) можливості досягнення кумуляти-

вних еколого-економічних ефектів за рахунок оптимальної організації сполучення рослинництва й тваринництва в їх органічній єдності, обумовленій біологічними властивостями рослин і тварин.

Інтегральна оцінка залежності балансу гумусу в ґрунтах від структурного фактору має водночас враховувати співвідношення часток гумусодефіцитних і гумусонакопичуючих культур у структурі сівозмін та рівень внесення органічних добрив. Користуючись методами розрахунків [1], можна узагальнити типові варіанти таких сполучень, як зображено на рис. 1.

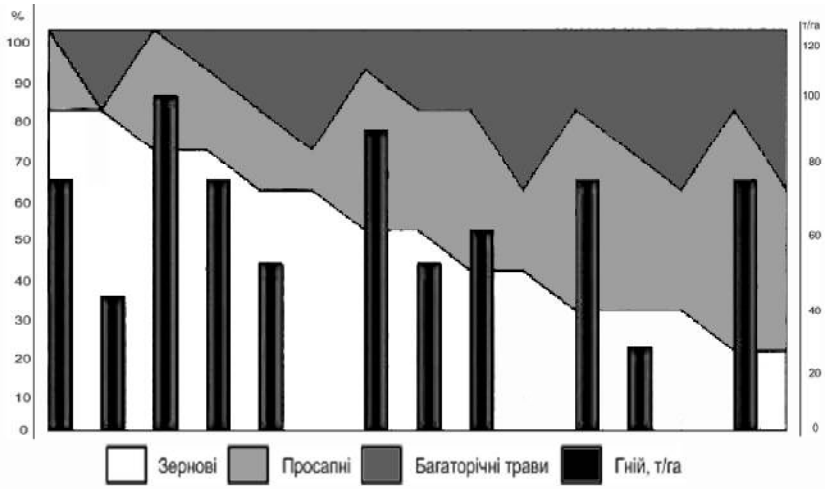


**Рис. 1. Орієнтовна середньорічна кількість ґною, необхідна для бездефіцитного балансу гумусу**

На рис.1 збільшення частки зернових та просапних культур вимагає внесення більшої кількості органічних добрив для підтримання бездефіцитного балансу гумусу, бо ці культури є гумусодефіцитними; і навпаки: із збільшенням частки багаторічних трав (гумусонакопичуючих) мінімальна потреба в органічних добривах знижується.

У вітчизняній практиці структурний аспект проблеми виснаження ґрунтів має досить тривалу історію. Зокрема, ще в дорефомений період у польових сівозмінах недостатньою була частка

багаторічних трав (провідних гумусонакопичуючих культур), а частки зернобобових культур бракувало навіть для збалансування гумусодефіцитного ефекту озимої пшениці. Крім того, внесення органічних добрив з міркувань економії транспортних витрат розподілялось нерівномірно — переважно у кормові сівозміни, під польовими ж сівозмінами баланс гумусу в ґрунтах протягом багатьох років залишався негативним [2]. Ситуація стрімко погіршилась, починаючи з 1991 р.: приміром, у сівозмінах, застосовуваних у Миколаївській області, частка зернових (гумусодефіцитних) культур (без зернобобових) зросла з 44,8% у 1990 р. до 67,7% у 2002 р., зернобобових — зменшилась відповідно з 4% до 3%, а частка найголовніших гумусонакопичуючих культур — багаторічних трав — знизилася з 7,4% до 2,7%, і навіть сумарна частка кормових культур зменшилася з 34,7% до 11,1%, тобто більш ніж утричі (табл.1) [7].

Таблиця 1

**Структура посівних площ основних гумусодефіцитних та гумусонакопичуючих культур та внесення органічних добрив у 1990-2002 рр.**

| | 1990 р. | 1995 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|
| Вся посівна площа, % | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| в т.ч.: | | | | | |
| зернові культури (без зернобобових), % | 44,8 | 47,3 | 56,3 | 66,6 | 67,7 |
| зернобобові, % | 4 | 2,5 | 0,3 | 0,3 | 0,3 |
| технічні культури, % | 12,7 | 15,9 | 21,8 | 16,7 | 17,6 |
| картопля та овоче-баштанні культури, % | 3,8 | 4,2 | 4,5 | 3,7 | 3,3 |
| кормові культури, % | 34,7 | 30,1 | 17,1 | 12,7 | 11,1 |
| в т.ч.: | | | | | |
| кукурудза на силос і зелений корм, % | 13,9 | 11,2 | 6,5 | 5,4 | 4,2 |
| однорічні трави, % | 10 | 8,9 | 5 | 3,1 | 3,3 |
| багаторічні трави, % | 7,4 | 7,9 | 4,3 | 3,2 | 2,7 |
| Внесено органічних добрив під посіви, т/га | 5,8 | 0,8 | 0,1 | 0,2 | 0,3 |

Отже, останнім часом структура посівних площ приблизно відповідає варіантам з комбінацією зернових та багаторічних трав у пропорції від 50:10 до 70:0 (див. рис. 1), а відтак, підтримання бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах вимагало внесення 7,5 —

10 т ґною на гектар. Фактичне ж внесення органічних добрив уже в 1990р. становило лише 5,8 т/га, а у 2002 р. – усього 0,3 т/га (див. табл.1).

Вплив частки тваринництва в сільському господарстві на рослинництво в аспекті родючості ґрунтів реалізується, передусім, через внесення відповідних кількостей органічних добрив, що, звісно, істотно залежить від поголів'я худоби на одиницю земельних площ. Зворотній вплив реалізується, насамперед, через забезпечення кормової бази тваринництва. Тому розглянемо довгострокову динаміку співвідношення рослинництва й тваринництва в Україні, виміряну такими показниками, як поголів'я ВРХ на 100 га сільгоспугідь та поголів'я свиней на 100 га ріллі (звичайно застосовувані в аналізі кормової бази), а також їх сукупне поголів'я на 100 га ріллі (що має найточніше відображати вплив структурного фактору розвитку гумусового господарства). Розрахунки за даними [4], [5] та Держкомстату унаочнено на рис. 2:

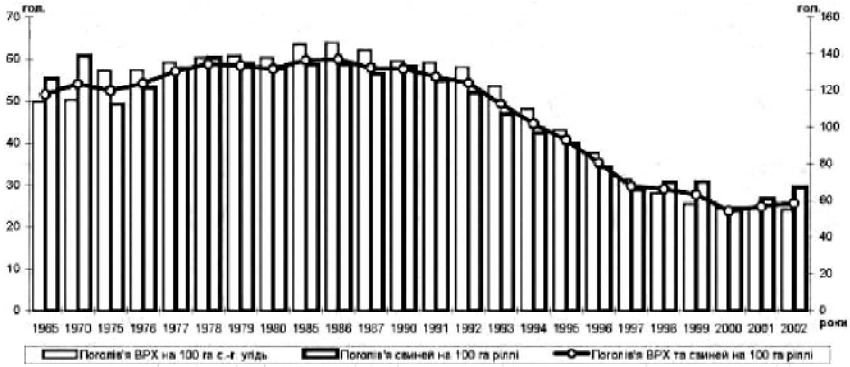


**Рис. 2. Співвідношення галузей рослинництва і тваринництва за період з 1965 по 2002 рр.**

Слід зазначити, що за довгостроковий період в Україні відбулось суттєве зростання тваринницької галузі, в т.ч. й у відносних показниках порівняно з іншими країнами. Зокрема, за даними історико-економічних досліджень [8], з 1910 р. по 1995 р. поголі-

в'я ВРХ на 100 чоловік населення в Україні зросло з 24,3 до 34 голів, свиней – з 12,9 до 25 голів. Серед країн світу Україна піднялася за цими показниками відповідно з 18-го на 6-е та з 15-го на 13-е місце [8]. Але це зростання відображає тільки крайні стани за довгостроковий період, тоді як протягом перехідного періоду окреслилась стійка тенденція до зниження частки тваринництва в сільському господарстві, що випливає з розгляду правої частини рис. 2 (після 1990 р.).

Головна причина цього зниження очевидна: відносно нижча рентабельність тваринництва порівняно з рослинництвом. Так, співставлення відповідних рентабельностей по районах Миколаївської області у 1996-2002 рр. показує, що за весь період рентабельність рослинництва залишалась позитивною, коливаючись від 15,4% (у 1999р.) до 40,5% (у 2001р.), а тваринництва – негативною, коливаючись від –52,2% (у 1999 р.) до –12,0% (у 2001 р.), причому коливання відбувались майже синхронно [6]. Динаміка розглянутих показників по кожному з районів загалом подібна до обласної.

Виходячи з даних статистики, у 1996 р. одна гривня, вкладена в рослинництво, приносила (в середньому по області) на 83 копійки більший дохід, ніж якби вона була вкладена у тваринництво; по деяких районах ця різниця досягала 1,29 грн. Отже, різниця в рентабельності (що, як правило, й визначає структуру сільгоспвиробництва в господарствах) на користь рослинництва була вагомою, що неминуче вплинуло на частку тваринництва в сільському господарстві. Про стрімке зниження її показників, починаючи з 1990 р., свідчать результати розрахунків за даними [4, 5] та Держкомстату. Так, у 1990 р. поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь становило 41 голову, свиней – 45 голів, їх сумарне поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь – 93 голови. За десять років ці показники знизились відповідно до 14, 8 і 23 голів, і навіть державна підтримка тваринництва дозволила лише дещо підвищити їх – відповідно до 14, 12 і 28 голів у 2002 р.

З наведених фактів випливає невтішний висновок: структурний

фактор збереження й підвищення родючості ґрунтів в аспекті співвідношення галузей сільського господарства, як і в аспекті структури сівозмін, використовується в Україні далеко не максимально; більш того, протягом останнього десятиріччя ця ситуація погіршувалась. Безпосередній розгляд даних [4, 5] та Держкомстату щодо динаміки внесення органічних добрив підтверджує сказане (рис. 3).

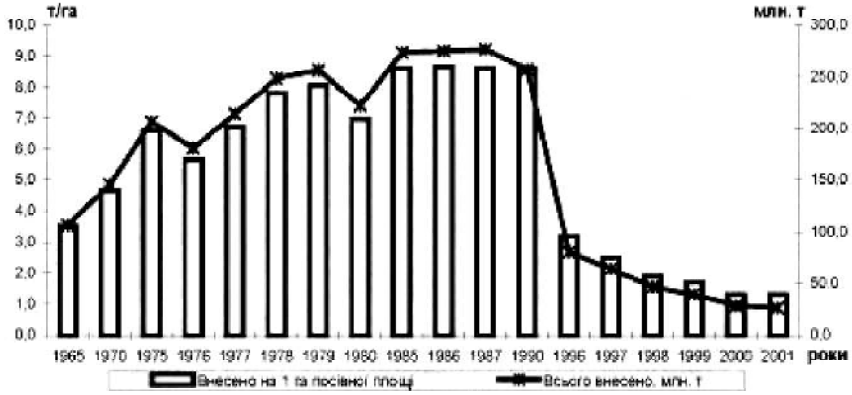


**Рис. 3. Внесення органічних добрив під сільськогосподарські культури у 1965-2001 рр.**

З огляду на вже згадувану роль гумусу як незамінного джерела значної частки засвоюваних поживних речовин, необхідних сільгоспкультурам, можна стверджувати про безпосередній зв'язок загальновідомого зростання родючості ґрунтів в Україні між 60-ми та 90-ми роками саме з довгостроковою зростаючою динамікою внесення органічних добрив (див. ліву частину рис. 3). Водночас, спадну тенденцію, відображувану правою частиною рис. 3. слід вважати вкрай несприятливою, причому не лише в коротко-, а й у довгостроковому періоді.

Узагальнюючи викладене, слід визнати, що в Україні вже здавна наявні значні резерви підвищення довгострокової родючості ґрунтів за рахунок раціонального використання структурного фактору шляхом: 1) вдосконалення структури сівозмін, у якій сьогодні

необхідно збільшити частку гумусонакопичуючих культур; 2) оптимізації співвідношення рослинництва й тваринництва у сільському господарстві, що за сучасних умов вимагає збільшення поголів'я худоби на одиницю площі ріллі; 3) організації внесення в належних обсягах та оптимального розподілу органічних добрив (гною). Ці структурні зміни є вже не лише доцільними, а й необхідними сьогодні, коли, судячи з динаміки розглянутих вище показників, реальною стала загроза безповоротного зниження родючості земель з усіма наслідками для економіки АПК та продовольчої безпеки країни.

Довгостроковому раціональному використанню структурного фактору перешкоджає, передусім, брак поточного фінансування необхідних для цього додаткових витрат, до яких належать: 1) альтернативні витрати господарств на ведення нерентабельної тваринницької галузі поряд з рослинницькою; 2) витрати упущеної вигоди при вирощуванні менш рентабельних культур з метою оптимізації сівозмін; 3) додаткові транспортні витрати на забезпечення внесення органічних добрив в оптимальних обсягах відповідно до потреби в них на конкретних полях з урахуванням стану ґрунтів і застосовуваних сівозмін.

Зауважимо, що заходи з удосконалення використання структурного фактору збереження й підвищення природної родючості ґрунтів мають інвестиційний характер: адже згадані додаткові витрати окуповуються в майбутніх періодах очікуваним довгостроковим економічним ефектом від цього вдосконалення. Відтак, цим витратам доцільно надати статус інвестицій і включити до складу загальної аграрної інвестиційної політики, зокрема, поширюючи на них підхід, запропонований у дослідженні проблем розвитку інфраструктури експорту зерна [3], в т.ч. положення щодо вітчизняного зернотрейдера і великого зерновиробника як пріоритетного власника об'єкта інвестування, а також щодо використання для залучення інвестицій в аграрний сектор можливостей спеціальних економічних зон.

В теоретико-економічному аспекті, методи господарювання, що призвели до кризової ситуації з ґрунтами, відповідають, на наш

погляд, моделі поведінки економічних агентів з обмеженим часовим горизонтом. Справді, коли в минулому вміст гумусу в ґрунтах значно переважав мінімально необхідний рівень, його зменшення помірними темпами не загрожувало економічному станові господарюючих суб'єктів, тож у межах їх часового горизонту індивідуально раціональною поведінкою було максимальне використання природної родючості ґрунтів (яка здавалась невичерпною) без витрат на її відновлення. Розвиток інтенсивних агротехнологій, заснованих на застосуванні мінеральних добрив, дозволив також протягом тривалого часу частково компенсувати втрати гумусу й підтримувати задовільну врожайність культур.

Обмежившись класичним інструментарієм розглядуваної моделі, вирішення описаного протиріччя між "сьогоднішнім і завтрашнім днем" можна спрогнозувати на той період, коли обидва "дні" потраплять у межі часового горизонту одних і тих самих суб'єктів внаслідок зниження вмісту гумусу в ґрунтах до критичного рівня. Тоді рентабельність кожного господарства настільки істотно залежатиме від попередньої динаміки балансу гумусу в оброблюваних ґрунтах, що інвестування в його збереження стане вигіднішим за тимчасову економію на нехтуванні ним.

Але в реальних умовах вирішення проблеми ефективного використання структурного фактору для збереження й підвищення природної родючості ґрунтів виключно на мікрорівні унеможливлюють численні обставини, серед яких — брак поточної ліквідності господарств; ризик індивідуального інвестора в збереження ґрунтів не вижити в конкуренції з тими, хто, нехтуючи "завтрашнім днем", виходить на вищу рентабельність сьогодні; недосконалість відносин власності на землю; тривалість адаптації свідомості до змін у часовому горизонті, а також необхідність застосування чинників впливу на суспільну свідомість, які традиційно належать до компетенції держави.

Відтак, саме аграрна політика держави повинна мати пріоритетним завданням удосконалення використання структурного фактору для збереження й підвищення природної родючості ґрунтів через низку заходів, у т.ч.: організації наукових розробок рекомендованих

структур та оптимальних методів господарювання, сприяння екологізації масової свідомості (через ЗМІ та іншими способами), законодавче закріплення та контроль відповідальності землекористувачів за збереженням й підвищенням природної родючості ґрунтів та найголовніше — державне інвестування у відновлення ґрунтів.

З точки зору класичної економічної теорії, у довгостроковому періоді джерелом фінансових ресурсів для інвестування у збереження й підвищення природної родючості ґрунтів слід вважати частину диференційної ренти I і створеної її післядією частини ренти II. При цьому, якщо за радянських часів доцільним для суспільства вважалось залишати сільгосппідприємствам лише частину їх доходу, обумовлену працею та організацією цих підприємств, вилучаючи диференційну ренту I і створену її післядією частину ренти II [9], то за умов ринкової економіки використання суспільством диференційної ренти в жодному разі не повинно мати характер відчуження. Але, з огляду на вкрай гостру проблему виснаження ґрунтів, певна частина означеного доходу (оптимально — в розмірі диференційної ренти I і створеної її післядією частини ренти II) має обов'язково спрямовуватись на інвестиції в пріоритетних напрямах інтенсифікації та сталого розвитку АПК самими господарствами.

Державні заходи, спрямовані на збереження й підвищення природної родючості ґрунтів, слід впроваджувати з урахуванням необхідності підтримання поточної рентабельності сільгоспвиробництва. Відтак, ця система заходів повинна мати значну частку бюджетних коштів у структурі джерел фінансування та поділ на етапи, на кожному з яких виробник здійснює додаткові витрати не на їх повну суму, а лише в тих обсягах, що не призведуть до його збитковості. В міру відновлення й поліпшення ґрунтів і відповідного збільшення доходів господарств, що їх обробляють, у довгостроковому періоді витрати на збереження й підвищення природної родючості ґрунтів мають бути поступово перенесені на баланси цих господарств.

Формами державного інвестування у відновлення ґрунтів можуть бути фінансування цільових програм відродження й охорони ґрунтів, запровадження на проблемних територіях пільгового режиму оподаткування сільгоспвиробників тощо.

***Висновки.*** Таким чином, нами на підставі аналізу теоретичних положень, представлених у використаних джерелах, матеріалів історико-економічних досліджень та статистичних даних за довгостроковий період розглянуто сутність і роль структурного фактору збереження й підвищення родючості ґрунтів у розрізі двох його основних складових: структури сівозмін та співвідношення рослинницької й тваринницької галузей сільського господарства. Аналіз фактичних тенденцій виявив, що структурний фактор збереження й підвищення природної родючості ґрунтів сьогодні використовується незадовільно — передусім, через фінансову скруту сільгосппідприємств, яка робить поточну рентабельність головним і чи не єдиним критерієм їх структурних рішень. Так, у сівозмінах домінують гумусодефіцитні, але найрентабельніші культури, а в загальній структурі сільського господарства частка тваринництва знизилась через його збитковість і є катастрофічно недостатньою для забезпечення рослинництва органічними добривами в обсягах, необхідних для підтримання бездефіцитного балансу гумусу в ґрунтах.

Відхилення від біологічно оптимальних структур набули таких масштабів, що створюють загрозу продовольчій безпеці та економічному розвиткові України в довгостроковому періоді через катастрофічне виснаження земель. Запобігання таким наслідкам вимагає невідкладних заходів, які пов'язані з додатковими витратами. Нами визначено напрями цих витрат та обґрунтовано їх інвестиційний характер, а також розглянуто мікроекономічне підґрунтя прийняття окремими господарствами рішень щодо здійснення цих інвестицій. Вирішення проблеми збереження й підвищення природної родючості ґрунтів виключно на мікрорівні визнано неможливим, а відтак, запропоновано включити це завдання до пріоритетів аграрної політики держави та вжити відповідних заходів, провідним з яких у короткостроковому періоді має виступати фінансування інвестицій у відновлення й підвищення природної родючості ґрунтів у формі цільових програм. Також розглянуто (в теоретико-економічному та прикладному аспектах) джерела інвестицій у відновлення й підвищення природної родючості ґрунтів. У довгостроковому періоді, з точки зору загальної економічної теорії, джерелом цих інвестицій

логічно вважати частину одержуваної господарствами диференційної ренти I і створеної її післядією частини ренти II.

Водночас, на практиці жодні міркування не позбавляють актуальності потребу господарств у підтриманні хоча б мінімальної рентабельності і в короткостроковому періоді. Тому система заходів державної політики збереження й підвищення природної родючості ґрунтів повинна мати поділ на етапи, на кожному з яких сільгоспвиробник здійснює необхідні додаткові витрати в межах власної беззбитковості, а решту їх вартості тимчасово бере на себе держава. В міру відновлення ґрунтів і зростання родючості земель (та відповідного зростання доходів господарств, що їх обробляють) зазначені витрати мають переноситись на їх баланси. Таким чином, поступово відбуватиметься перехід вітчизняного сільського господарства на довгостроковий шлях розширеного відтворення природоохоронного типу земельних ресурсів, у т.ч. й в аспекті його структурного фактору.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Васильев В., Филиппова Н. Справочник по органическим удобрениям. – М.: Колос, 1984.- 255 с.

2. Вьюн В.Г. Организационно-экономический механизм рационального природопользования в сельскохозяйственном производстве. – Днепропетровск: Пороги, 1994. – 160 с.

3. Політуха О.М. Інфраструктура експорту зерна та проблеми її розвитку // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 38-45

4. Сельское хозяйство СССР / Центральное статистическое управление СССР. – М., 1981.

5. Сельское хозяйство СССР: Статистический сборник / Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 535 с.

6. Статистичний збірник "Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Миколаївської області (за 1996-2002 роки)" / Миколаївське обласне управління статистики. Під загальним керівництвом П.Ф.Зацаринського. – Миколаїв, 2003.

7. Статистичний щорічник "Сільське господарство Миколаївської області 2002 р." – Миколаївське обласне управління статистики, 2003.

8. Шпичак О.М. Сільське господарство України на початку та в кінці XX століття. – К.: IAE, 2000.

9. Экономическая энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1972. – Т. 7.

УДК 08.04.01

# ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

***Ю.О.Васюра**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Підвищення рівня життя населення, забезпечення прав і свобод громадян, можливостей для вільного розвитку особистості на основі сталого зростання економічних показників — головна мета урядової політики, яка визначена Програмою діяльності Кабінету Міністрів від 19.02.2003 р. Даний документ є головним орієнтиром в роботі Пенсійного фонду. На виконання цієї програми був прийнятий Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9.07.2003, який і визначив пріоритетні заходи, пов'язані з їх подальшим впровадженням у життя, а саме:

- створення економічних передумов та інформаційно-технічної бази для обов'язкової накопичувальної системи пенсійного забезпечення;
- організація ефективної системи зберігання та управління пенсійними активами;
- зменшення пільг при сплаті внесків до Пенсійного фонду та запровадження механізму компенсації відповідних втрат Пенсійного фонду;
- остаточне розмежування джерел фінансування пенсій, призначених за різними пенсійними програмами;
- створення системи державного регулювання і контролю у сфері пенсійного страхування.

Виконання цих заходів повинно забезпечити зниження рівня бідності серед пенсіонерів, поставити розмір пенсій у залежність від трудового внеску особи, допомагати акумулювати інвестиційні ресурси, які спрямовуватимуться в національну економіку. Тому науковий аналіз доходної частини бюджету Пенсійного фонду України набуває особливого значення й актуалізує проблему спроможності забезпечувати пенсіями регіон. Розв'язанню цього завдання приділили чимало уваги багато науковців та практиків: О.В.Бевзенко,

О.Д.Гордей, О.М.Мельник, Л.Є.Момотюк, Л.М.Добровольська. Проте складність даної проблеми потребує її подальшого вивчення та дослідження.

Головною метою роботи Пенсійного фонду в цілому, кожного керівника та спеціаліста зокрема є наповнення його бюджету, тому що жоден запланований захід неможливо здійснити, якщо доходна частина бюджету не виконується. За оперативними даними Головного управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області в середньому за 2001-2003 роки доходи склали 527532,7 тис.грн. (табл.1, рис.1).

Таблиця 1

**Склад і структура доходів головного управління ПФУ в Миколаївській області**

| Види доходів | 2001 рік | | 2002 рік | | 2003 рік | | В середньому за 3 роки | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | сума, тис. грн. | структура, % | сума, тис. грн. | структура, % | сума, тис. грн. | структура, % | сума, тис. грн. | структура, % |
| Власні кошти | 408552,7 | 90,7 | 491400,5 | 90 | 550398,1 | 93,9 | 483450,4 | 91,6 |
| Надходження за додатковими ставками | 11351,2 | 2,5 | 13650 | 2,5 | 15232,4 | 2,6 | 13411,2 | 2,5 |
| Кошти Фонду Чорнобиля | 900,9 | 0,2 | 2184 | 0,4 | - | - | 1028,3 | 0,3 |
| Кошти Фонду соцстраху від нещасного випадку | - | - | 2202,1 | 0,4 | 893,8 | 0,15 | 1032 | 0,2 |
| Кошти загального фонду Держбюджету | 11171 | 2,5 | 8190 | 1,5 | - | - | 6453,7 | 1,2 |
| Кошти державних центрів зайнятості | 2252,2 | 0,5 | 1638 | 0,3 | 2043,6 | 0,35 | 1977,9 | 0,4 |
| Кошти по перерозподілу | 16216 | 3,6 | 26736 | 4,9 | 17585,6 | 3 | 20179,2 | 3,8 |
| **РАЗОМ** | **450444** | **100** | **546000,6** | **100** | **586153,5** | **100** | **527532,7** | **100** |

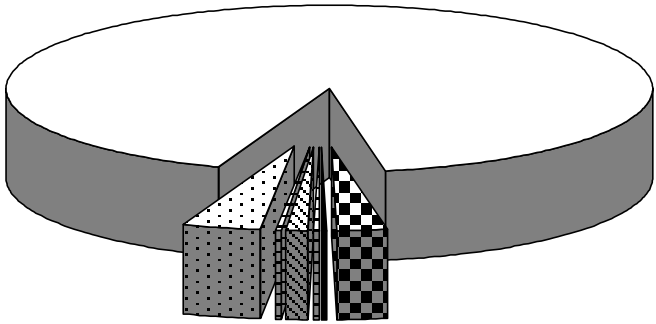

□ Власні кошти 91,6 %
▪ Кошти за додатковими ставками 2,5%
■ Кошти Фонду Чорнобиля 0,3 %
▦ Кошти Фонду соцстраху від нещас. випад. 0,2%
▨ Кошти Держбюджету 1,2 %
⊟ Кошти держцентрів зайнятості 0,4%
▫ Кошти по перерозподілу 3,8%

**Рис. 1. Структура доходів головного управління ПФУ в Миколаївській області в середньому за 2001-2003 роки**

Основну частку в структурі доходів займають власні кошти: 90,7% – у 2001 році, 90,0% – у 2002 році, 93,9% – у 2003 році. Надходження за додатковими ставками складають 2,5%. Кошти Фонду Чорнобиля для виплат пенсій використовувалися лише в 2001 році в сумі 900,9 тис. грн. Всі інші надходження складають близько 10% всієї суми доходів Головного управління ПФУ в Миколаївській області. Як бачимо, основну частину доходів складають власні кошти. Проаналізуємо їх динаміку в розрізі районних та міських відділів Миколаївської області (табл. 2).

Загальна сума власних коштів збільшувалася щорічно року протягом трьох останніх. Так, в 2003 році вона досягла 550398,1 тис. грн., що на 34,7% більше, ніж в 2001 році та на 12,0% більше за 2001 рік. Найбільше зростання надходження власних коштів по міських відділах – це в Центральному районі м. Миколаєва на 23,1% порівняно з 2002 роком та в 1,5 рази порівняно з 2001 роком.

Таблиця 2

**Аналіз динаміки та виконання плану надходжень власних коштів до бюджету управління ПФУ в Миколаївській області**

| Назва міськрайвідділу | 2001 рік | | | 2002 рік | | | 2003 рік | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | План надходжень, тис. грн. | Фактичні надходження, тис. грн. | % виконання плану | План надходжень, тис. грн. | Фактичні надходження, тис. грн. | % виконання плану | План надходжень, тис. грн. | Фактичні надходження, тис. грн. | % виконання плану |
| Ленінський | 58622,9 | 80904,4 | 138 | 85363,7 | 93200,2 | 109,2 | 102558,1 | 103718,1 | 101,1 |
| Центральний | 45284,3 | 52732,9 | 116,4 | 56006,7 | 64372,3 | 114,9 | 74183,9 | 79207,2 | 106,8 |
| Заводський | 62723,9 | 72749,9 | 116 | 80617,3 | 92215,8 | 114,4 | 99056,8 | 100054,7 | 101 |
| Корабельний | 44418,1 | 49411,1 | 111,2 | 50999,3 | 56827,1 | 111,4 | 59631,6 | 61105 | 102,5 |
| м. Вознесенськ | 13042,3 | 13297,2 | 102 | 14035,4 | 14770,8 | 105,2 | 16343,2 | 17074 | 104,5 |
| м.Первомайськ | 12328,5 | 13292,4 | 107,8 | 14415,5 | 14889,3 | 103,2 | 17158,7 | 18048,5 | 105,2 |
| м.Южноукраїнськ | 31284,1 | 39592 | 126,6 | 43101,3 | 54043,5 | 125,4 | 59550,1 | 57326,6 | 96,3 |
| Арбузинський | 2416,5 | 3060,9 | 126,7 | 3278,2 | 3683,1 | 112,4 | 4122,3 | 4184,1 | 101,5 |
| Баштанський | 4463 | 5987,8 | 134,2 | 5815,2 | 7455,7 | 128,2 | 8244,4 | 8335,5 | 101,1 |
| Березанський | 3367,5 | 4861 | 144,4 | 4577,4 | 5329,1 | 116,4 | 5154,4 | 5155,3 | 100 |
| Березнегуватський | 2083,4 | 2821,3 | 135,4 | 3004,2 | 3509,2 | 116,8 | 3636,6 | 3853 | 106 |
| Братський | 2020,9 | 2510,7 | 124,2 | 2624,9 | 2927,6 | 111,5 | 3162,1 | 3163,4 | 100 |
| Веселинівський | 2319 | 2992,4 | 129 | 2745,2 | 3526,8 | 128,5 | 3841,3 | 3949,1 | 102,8 |
| Вознесенський | 3417,9 | 3775,1 | 110,5 | 4179,2 | 4591,3 | 109,9 | 5367,8 | 5367,6 | 100 |
| Врадіївський | 1830,1 | 2445,7 | 133,6 | 2347,9 | 2687,4 | 114,5 | 3056,1 | 3235,9 | 105,9 |
| Доманівський | 2617,7 | 3126,9 | 119,5 | 3154,4 | 3653 | 115,8 | 4055,1 | 4191 | 103,4 |
| Єланецький | 1738,3 | 2199,6 | 126,5 | 2513,9 | 2732 | 108,7 | 2749,4 | 2750 | 100 |
| Жовтневий | 10466,5 | 13082,4 | 125 | 12192,6 | 15301,8 | 125,5 | 17166,1 | 18038,7 | 105,1 |
| Казанківський | 2099,5 | 2796,6 | 133,2 | 2831,8 | 3764,5 | 132,9 | 3941,9 | 4139,7 | 105 |
| Криворізький | 2358,1 | 3122,2 | 132,4 | 3149,3 | 3554,1 | 112,9 | 3727,5 | 4315 | 115,8 |
| Миколаївський | 6156,4 | 7563 | 122,8 | 7328,3 | 8703,6 | 118,8 | 9730,9 | 9780,3 | 100,5 |
| Новобузький | 3061,1 | 4157,6 | 135,8 | 4095,3 | 4783,8 | 116,8 | 5663,4 | 5664,1 | 100 |
| Новоодеський | 3364,2 | 4169,1 | 123,9 | 4606,9 | 5346,2 | 116 | 5715,5 | 5716,2 | 100 |
| Очаківський | 4813,5 | 5867 | 121,9 | 5383,2 | 6398,5 | 118,9 | 7471,4 | 7497,8 | 100,4 |
| Первомайський | 4603,6 | 5983,5 | 130 | 5752,8 | 6306,6 | 109,6 | 6643,1 | 6644,2 | 100 |
| Снігурівський | 4559,7 | 6050 | 132,7 | 6030,5 | 6827,2 | 113,2 | 7656,9 | 7883,1 | 103 |
| **РАЗОМ** | **335471** | **408552,7** | **121,8** | **430151** | **491400,5** | **114,2** | **539588,6** | **550398,1** | **102** |

Серед районних відділень найбільше зросли надходження в бюджет ПФУ Кривоозерського району: на 21,4% більше порівняно з 2002 роком та на 38,2% порівняно з 2001 роком. Лише в Березанському відділенні ПФУ в 2003 році власні надходження зменшилися на 3,3% порівняно з 2002 роком. В цілому ж можна зробити висновок, що чітко простежується тенденція до збільшення щорічних надходжень власних коштів до бюджету ПФУ в Миколаївській області.

Але зростання сум доходів бюджету ПФУ ще не означає їх достатність для виконання зобов'язань по сплаті пенсій. Щоб визначити цей показник, слід розглянути наповнюваність доходної частини бюджету ПФУ відповідно до запланованих показників.

Як бачимо, план надходження власних коштів до бюджету Головного управління ПФУ в Миколаївській області було не лише виконано, а й перевиконано в 2003 році на 2%, в 2002 році — на 12,2%, в 2001 році — на 21,8%. Найбільше виконання плану: в 2001 році серед міських відділень було в Ленінському районі м. Миколаєва — 138,1%, серед районних — в Снігурівському — 132,7%; в 2002 році в м.Южноукраїнську 125,4% та Казанківському відділені 132,9%; в 2003 році в Центральному районі 106,8% та Березнегуватському районі 106,0%.

Невиконання плану надходжень за досліджуваний період було лише в 2003 році в м.Южноукраїнськ — 96,3%. Також ми бачимо, що сума надходжень кожного року зростає, а перевиконання плану з кожним роком зменшується. За результатами аналізу можна прогнозувати в подальшому невиконання планів надходження власних коштів. Це зумовлено тим, що в наявному арсеналі прийомів, форм і методів роботи спеціалістів Пенсійного фонду переважають заходи примусового впливу. Типові серед них: притягнення порушників платіжної дисципліни до кримінальної відповідальності, накладення штрафів, подання матеріалів на розірвання контрактів тощо. Незважаючи на результативність цих заходів, відчутною була їхня вимушеність.

Аналіз кожного випадку порушень платіжної дисципліни свідчить, що багато з них можна було уникати і попередити. Тому

необхідно напрацювати нову стратегічну концепцію роботи з платниками страхового збору. Суть її полягає в докорінному перегляді традиційних взаємин з платниками і побудови їх на засадах соціального партнерства. По-перше, слід практикувати зустрічі-співбесіди з керівниками підприємств-боржників, на яких знаходити альтернативні рішення погашення заборгованостей. Так, результатом бесіди керівника Снігурівського районного відділення ПФУ з одним із найбільших боржників по району є погашення відразу всієї суми заборгованості 230 тис. грн. після того, як було роз'яснено особливості застосування законодавчих актів до неплатників та надано альтернативу в подальшому – сплачувати 50% штрафних санкцій. Такий позитивний досвід Снігурівського ПФУ доцільно використовувати всім відділенням ПФУ в Миколаївській області, оскільки можливо погасити недоїмку, яка на 1.01.04 р. складає по області 22484,6 тис. грн. По-друге, з метою заохочення платників до своєчасної і повної сплати страхового збору запровадити щорічний огляд-конкурс "Кращий платник Пенсійного фонду".

Такий творчий підхід та нові форми роботи з платниками збору на обов'язкове пенсійне страхування, на нашу думку, безумовно допоможуть в наповненні бюджету Пенсійного фонду та забезпечать фінансову стабільність пенсійної системи.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Бевзенко О.В. Соціальний аспект пенсійного забезпечення // Економіка АПК. – 2003. – №8. – С.153-155.

2. Закон України"Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9.07.03. №1058-IV.

3. Момотюк Л.Є. Особливості формування соціальних гарантій у ринковій економіці //Фінанси України. – 2003. – №7. – С.54-55.

УДК 339.178.3 [477]

# ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

***В.Л.Вакуленко**, аспірант*
*Національний аграрний університет, м.Київ*

Факторингові операції дають можливість банкам, особливо великим, не тільки розширити свою клієнтуру в ряді галузей, але й надавати допомогу банкам-кореспондентам, клієнти котрих потребують послуг такого напряму. В Україні такі послуги надають лише деякі комерційні банки і в дуже незначних обсягах. Становлення та розвиток ринку нетрадиційних банківських послуг — це тривалий процес, який лише розпочався в Україні [1]. Це перший крок, оскільки їх використання має чимало переваг як для клієнтів, так і для банківських установ.

Під час поглиблення суспільного роподілу праці і зростання потреби в забезпеченні його зовнішніх умов із матеріально-речового виробнитцва у самостійну сферу економіки виділилась інфраструктура. Дальший її розвиток відбувається в результаті виділення виробничих послуг із рамок підприємств-споживачів у спеціалізовані компанії. Галузі інфраструктури надають послуги, тобто створюють умови функціонування підприємств. За характером впливу на виробничий процес вони поділяються на 3 групи: по-перше -це екологічні умови економічного розвитку; по-друге — умови, які забезпечують відтворення робочої сили, збалансованість макроекономічних пропорцій суспільного відтворення; по-третє — умови, які забезпечують безпосередньо процес виробництва [3].

Сфера послуг, що включає консультаційне та інформаційне обслуговування, короткострокове кредитування страхування виробничих ризиків, інжинірингові послуги належить до виробничої інфраструктури. На сьогодні зростає попит на інформаційні, бухгалтерські, лізингові, консультаційні послуги із забезпечення оперативної перебудови системи управління виробництвом.

В Україні факторинг започатковано в 1990 році [4]. Розв'язання даної проблеми належить відомим сучасним вітчизняним та

зарубіжним вченим: Б.Едварду, А.Г.Івасенку, І.Краську, Б.Л.Луціву, Г.Сингел Джоелю, А.І.Степаненку, К.Шим Джейю, які в своїх працях дуже добре дослідили основні проблеми даного питання. Вивчення факторингу започатковано і в публікаціях Бабичевої Ю.А., Бекларяна Л.А., Буровою Є. (Факторинг і форфейтинг), Жукового Є.Ф., в яких розкрито основи факторингу. На сьогодні проблема факторингу є дуже актуальною, проте не достатньо дослідженою. Тому у даній статті зосереджу увагу на факторинг саме в Україні.

Основними цілями статті є виділити особливості факторингових послуг в Україні, функції факторингу, його значення в сфері ділових послуг.

Факторинг, як послуга, займає значне місце в сфері ділових послуг. Він є різновидом кредитно-фінансової операції і забезпечує ефективний виробничий процес та реалізацію продукції. Ця послуга — нематеріальна і щоб скористатися нею, необхідний безпосередній контакт з тим, хто її надає (тобто банком), або із факторинговою компанією. Факторинг забезпечує не лише рух вартості, але й підтримує постачання підприємств необхідною сировиною та матеріалами, надає виробникам інформацію про стан і структуру попиту на їх продукцію, веде бухгалтерський облік постачальника. Головна функція факторингу в сучасних умовах полягає в розв'язанні кризи неплатежів і створенні стабільної системи фінансового забезпечення сфери матеріального виробництва.

У Європі факторинг є видом послуг у галузі фінансування для нових малих та середніх фірм, які зазнають фінансових труднощів через несвоєчасне погашення боргів кредиторами і обмеженість доступних для них джерел кредитування.

В цілому факторинг можна охарактеризувати як процес переуступлення факторинговій компанії або банку неоплачених рахунків-фактур чи векселів, тобто боргових вимог, які виникають між контрагентами в процесі реалізації продукції на умовах комплексного кредиту в поєднанні з бухгалтерським, страховим та юридичним обслуговуванням постачальника. Загалом таке трактування відповідає Конвенції про міжнародний факторинг, яка була прийнята у

травні 1988 року. Згідно з нею, операція вважається факторингом в тому випадку, якщо вона відповідає двом із зазначених ознак:

- ведення бухгалтерського обліку постачальника;
- наявності кредитування у формі попередньої оплати боргових вимог;
- інкасування його заборгованості;
- страхування постачальника від кредитного ризику;

У факторингових операціях беруть участь три сторони:

- факторингова компанія (Спеціалізована організація, яка купує рахунки-фактури у своїх клієнтів);
- промислове або торгове підприємство-постачальник, що уклало угоду з факторинговою компанією (клієнт);
- підприємство-покупець товару (позичальник).

Під час здійснення факторингових операцій дебіторська заборгованість трансформується в наявні кошти і може при потребі відразу ж використовуватись у виробничому процесі. Зазвичай факторингова компанія бере на себе додатковий ризик неплатоспроможності позичальника, а також приймає на себе ряд зобов'язань на користь клієнта, наприклад, ведення бухгалтерського обліку його дебіторської заборгованості. Перед укладанням договору факторингова компанія або відповідний відділ банку аналізує бухгалтерський звіт і баланс, фінансові результати діяльності клієнта, платоспроможність його боржників, а також кредитоспроможність самого клієнта. При цьому до уваги також приймається якість та конкурентоспроможність постачаємої продукції.

Опісля факторингова компанія визначає граничну суму за операціями факторингу, в межах якої постачання продукції може здійснюватись без ризику неотримання платежу. У світовій практиці використовується в цілому три методи встановлення граничних сум. Це визначення загального ліміту, визначення щомісячних лімітів та страхування за окремими угодами. У першому випадку кожному клієнтові встановлюється загальний ліміт кредитування; у другому — сума, на яку протягом місяця може бути проведено відвантаження і оплачено рахунки одному клієнту. Третій метод використовується тоді, коли специфіка виробничої діяльності постачальника передбачає не серію поставок одним і тим же клієнтом, а

ряд окремих угод на значні суми. Страхування кредиту здійснюється на всю суму кожного замовлення з постачанням товарів протягом певного періоду часу.

Договір про фінансове обслуговування укладається між постачальником і факторинговою компанією (банком) на строк не менше одного року, можливе його продовження до чотирьох років. Він допускає тривале здійснення фінансових операцій банком в інтересах конкретного клієнта. Головною умовою таких договорів є зобов'язання банку оплачувати клієнту переуступлені йому вимоги незалежно від згоди на їх оплату контрагентами клієнта.

Факторинг є високоприбутковим банківським бізнесом. Комісійна плата, яку сплачує клієнт факторинговій компанії або банку, складається з двох елементів:

- по-перше, плати за кредит у вигляді банківської ставки за короткострокове кредитування клієнта на період факторингу. Для компенсації ризику звичайна ставка збільшується на 3-4%.
- по-друге, плати за ведення обліку, юридичне та інформаційне обслуговування, тобто за управління. В більшості країн розмір цієї плати знаходиться в межах 0,5-3%, в тому числі плата за облік рахунків-фактур становить 0,1-1% річного обороту постачальника.

У разі, коли факторингова компанія купує прострочену дебіторську заборгованість за товарними операціями, то розмір комісійної винагороди в 1,5-2 рази вищій, ніж при купівлі заборгованості за відвантажені товари, строк оплати яких не настав [2].

Прибуток від фінансових операцій визначається різницею між сумою доходу і затратами на їх проведення. Виходячи з різновидів фінансових операцій, буде різним склад валових витрат на їх проведення.

Таким чином, факторинг належить до ринкових банківських операцій, тому що є ризик невиконання зобов'язань. Це пояснюється тим, що ступінь ризику характеризується вірогідністю подій, що веде до втрати банком коштів за даною операцією, тому банк-кредитор або факторингова компанія повинні приймати рішення, виконуючи порівняння прогнозу ефективності даної угоди з ефективністю можливого безризикового вкладу. Іншим способом мінімі-

зації ризику є страхування постачальника від кредитного ризику. В разі погашення кредиту страховою компанією їй переуступаються несплачені боргові зобов'язання позичальника і за умовами абандону страхувальник повинен повернути страховику сплачену за нього суму і вступити в права володіння поставленим йому товаром.

При страхуванні факторингового ризику можливе виникнення кількох договорів залежно від невиконання зобов'язань постачальником з постачання товарів і покупцем — з вчасної оплати вимог банку або факторингової компанії. При цьому страхувальник страхує ризики, пов'язані з постачанням товару: ризик якості, транспортний ризик, а покупець страхує ризик неплатежу або в межах обсягу факторингової операції, або з врахуванням суми упущеного прибутку банком або факторинговою компанією.

Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновки, що всі витрати із страхування ризику невиконання зобов'язань за фінансовим договором покупцем покладаються на нього ж. Він в свою чергу зобов'язаний надати докази здійснення страхування банку або факторинговій компанії протягом трьох днів з дня укладання договору. Страхування факторингу гарантує захист фінансових коштів банку, які розглядаються як такі, що можуть бути одержані. При генеральній угоді в договорі страхування на весь строк факторингу встановлюються ліміти в межах суми окремої угоди. В разі значного замовлення страхування проводиться не на строк факторингу, а в межах суми окремої угоди.

Таким чином, все вищезазначене переконливо показує ефективність факторингу та можливість подальшого його розвитку в Україні. Дослідження питань факторингового обслуговування суб'єктів господарювання є актуальним в умовах неплатежів.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. І. Красько. Договір факторингу. – Чернівці: Рута, 2002.- С. 189.

2. В.М.Попович, А.И.Степаненко. Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховика. – К., 2000.- С. 89.

3. М.Форман, Дж.Гілберт. Фінанси і факторинг. – К.:Знання, 2003.- С. 45.

4. Н.М.Внукова. Факторинг: проблеми та шляхи розвитку в Україні // Банківська справа. – 1998. – №3. – с.36-39.

УДК 338.2:631.151.6

# ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

***Ф.В.Горбонос**, кандидат економічних наук*
***Г.Б.Іваницька***
***Я.С.Янишин***
*Львівський державний аграрний університет*

***Вступ.*** Об'єктивна необхідність удосконалення економічних взаємовідносин у агропромисловому комплексі зумовлюється зростаючою неадекватністю цих взаємовідносин, диспаритетом у цінах на сільськогосподарську продукцію як сировину і на вироби з цієї продукції, і, як наслідок, тенденцією сільськогосподарського виробництва до згортання масштабів через зниження урожайності культур, продуктивності тварин, зменшення їх поголів'я і посівних площ. На сьогоднішній день ситуація є настільки критичною, що сільське господарство в Україні опинилось під загрозою повного занепаду. Вагомою причиною цього є насамперед те, що великі промислові переробні підприємства недостатньо компенсують затрати виробників сільськогосподарської продукції. Крім того, ці виробники є надто роздробленими і роздрібненими, що значною мірою утруднює процес їх взаємодії з переробними підприємствами.

***Постановка завдання.*** Завдання полягає у визначенні основних шляхів удосконалення системи економічних взаємовідносин між усіма учасниками технологічного ланцюга виготовлення кінцевої продукції — продуктів харчування з метою підвищення соціально-економічної ефективності цього процесу. Результати дослідження можливостей вирішення цього завдання представлені у даній статті.

***Об'єкт і методика дослідження.*** Об'єктом даного дослідження є процеси агропромислової інтеграції, що відбуваються в АПК України на основі розвитку і вдосконалення економічних взаємовідносин між учасниками технологічного ланцюга виробництва продуктів харчування.

Методологічною основою проведених досліджень є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань вдосконалення економічних взаємовідносин в АПК, зокрема таких як В.Андрійчук, О.Бугуцький, П.Гайдуцький, М.Долішній, О.Крисальний, В.Липчук, М.Малік, В.Месель-Веселяк, М.Ревенко, П.Саблук, О.Філоненко, Г.Черевко, В.Юрчишин, І.Яців та інші. Оскільки в ході дослідження опрацьовувалась велика кількість фактичного матеріалу, це обумовило необхідність застосування комплексу методів наукового пошуку, головними з яких є: монографічний — для вивчення окремих питань досліджуваної проблеми за матеріалами спеціальних літературних джерел, а також для детального обстеження економіки окремих господарських структур; групування і кореляційно-регресійного аналізу — для виявлення відповідних закономірностей між чинниковими та результативними ознаками і встановлення тісноти даного виду зв'язку; економіко-математичний, математичного моделювання і розрахунково-конструктивний — при вивченні можливостей оптимізації напрямків розвитку досліджуваних процесів; метод єдності історичного і логічного в економічних дослідженнях — для вивчення наявного власного та зарубіжного досвіду розвитку досліджуваних процесів і вирішення екологічних проблем в ході цього розвитку та виявлення можливостей застосування окремих позитивних його елементів в Україні.

***Одержані результати.*** Передумовою забезпечення пропорційності і виробничої збалансованості в АПК є повне досягнення взаємних потреб промисловості і сільського господарства у виробленій ними продукції. Досягти цього можливо на основі вдосконалення економічних взаємовідносин між усіма учасниками технологічного ланцюга виробництва кінцевої продукції АПК — продуктів харчування.

Суть економічних взаємовідносин — конкретне вираження виробничих і економічних зв'язків учасників, що виникають в процесі здійснення ними різних видів обміну результатами праці, в процесі створення матеріально-технічної бази, функціонування спільного виробництва і розподілу одержаних результатів. Аграрні

відносини у системі економічних явищ являють собою чи не найфундаментальніший феномен [5]. Формування економічно справедливих і обґрунтованих міжгалузевих відносин в агропромисловому виробництві — визначальна передумова його ефективного розвитку [1]. Існуючі ж сьогодні економічні відносини з великим сумнівом можна віднести до ринкових сучасного типу [3]. Враховуючи це, передумовою забезпечення пропорційності і виробничої збалансованості в інтегрованому виробництві АПК є повне досягнення взаємних потреб промисловості і сільського господарства у виробленій ними продукції. Відповідно, метою інтеграції є поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини, спрямованих на високий кінцевий результат, на економічну та соціальну заінтересованість кожної із сторін в одержанні високого кінцевого результату. Галузі цілком можуть функціонувати незалежно, обмінюючись результатами діяльності. Але щоб бути частинами єдиного цілого, необхідно, щоб вони мали спільну кінцеву мету [4]. При цьому як основу збалансованих економічних взаємовідносин необхідно створити господарським структурам різних галузей рівні стартові умови для забезпечення рівня доходності інтегрованого виробництва [2].

Рекомендовані ефективні напрями розвитку інтеграції у агропромисловому комплексі є наступні:

- вертикальна міжгосподарська — вона ніби дещо деформує ринкове середовище, звужуючи можливості й свободу партнерів у поведінці на ринковій арені, тобто виборі напрямів та місць купівлі чи збуту продукції, діє ніби проти традиційних принципів ринку, проте це компенсується істотним зменшенням ринкового ризику, зростанням гарантій збуту й одержання доходів;
- горизонтальна міжгосподарська — на її основі створюються, зокрема, фінансові передумови придбання та використання дрібними та середніми господарськими одиницями сучасних потужних засобів виробництва та технологій з одночасним поглибленням спеціалізації;

- внутрігосподарська — дає можливість раціональніше й ефективніше використовувати аграрний ресурсний потенціал, зокрема, включати у виробництво місцеві природні сировинні ресурси; за рахунок переробки сільськогосподарської продукції на місці скорочуються транспортні витрати, зберігається якість сировини, а реалізація готових харчових продуктів забезпечує вищий доход, ніж реалізація сировини;

Рекомендовані організаційно-економічні форми вертикальної виробничої інтеграції: повна на базі єдиного власника; кооперативна для дрібних власників та індивідуальних виробників; об'єднання (асоціації, концерни); контрактна для юридичних осіб (включаючи і дрібних індивідуальних виробників).

Повна вертикальна виробнича інтеграція може розвиватися на базі великих сільськогосподарських підприємств шляхом насичення їх переробними виробництвами.

Кооперативна виробнича вертикальна інтеграція є найбільш прийнятною формою для фермерів. Організаційний шлях її запровадження — створення фермерами кооперативу для виконання відповідних функцій з переробки сільськогосподарської сировини.

При контрактній вертикальній виробничій інтеграції її учасники повністю зберігають самостійність та права юридичної особи і водночас підпорядковують свою діяльність інтересам досягнення високих кінцевих результатів всього технологічного ланцюга. Для наших умов, коли відносини між партнерами ще повністю не склалися, контрактна форма вертикальної інтеграції є найприйнятніша. Її з успіхом можна застосовувати для інтеграції, наприклад, індивідуальних виробників цукрових буряків навколо цукрових заводів як інтеграторів, як це робиться в Польщі, де цукровий завод сам видає або не видає ліцензії виробникам на поставки йому цукру, встановлюючи при цьому відповідні квоти. Але розрахунки за продукцію завод гарантує протягом максимум 14 днів.

Рекомендована організаційно-економічна форма виробничої горизонтальної інтеграції — співробітництво партнерів, розмежованих внутрішньогалузевим технологічним поділом праці.

Економічні взаємовідносини в інтегрованих формуваннях доцільно базувати на такій їх формі, як оплата за продукцію, особливо

у випадках, коли необхідно забезпечити активний вплив інтегратора на якість продукції та терміни її поставок. Оплата продукції може здійснюватися з допомогою різноманітних інструментів — від ціни на продукцію до заробітної плати. У будь-якому з випадків ціна визначається на основі витрат рівня з додаванням певного прибутку, розмір якого диференціюється залежно від конкретних умов контракту. Завдання полягає насамперед в обґрунтованому визначенні витрат виробництва кожного партнера при його участі в організаційно-технологічному циклі виготовлення різних видів кінцевих продуктів.

***Висновки***

1. Головною причиною зменшення масштабів сільського господарства та зниження його ефективності є порушення паритету у економічних взаємовідносинах між виробниками сільськогосподарської продукції та відповідними галузями промисловості, із в першу чергу — переробними галузями.
2. Одним з важливих чинників вдосконалення економічного механізму взаємовідносин сільськогосподарських підприємств із заготівельними і переробними підприємствами у АПК є подальше регулювання виробництва на основі демократизації, планування, зміцнення виробничо-економічних зв'язків в сфері реалізації продукції. В умовах ринкових відносин особлива увага повинна приділятися взаємній економічній зацікавленості і відповідальності у виконанні замовлень і договірних зобов'язань. Отже, система договірних відносин повинна пройти якісні зміни, оскільки договори контрактації стають провідною формою вираження економічних зв'язків.
3. Реальним шляхом вдосконалення економічних взаємовідносин у АПК є кооперація і агропромислова інтеграція на базі концентрації і спеціалізації виробництва.
4. Агропромислова інтеграція — процес об'єднання пов'язаних у технологічному ланцюгу підприємств різних галузей агропромислового комплексу, які забезпечують послідовну реалізацію технологічного процесу виготовлення кінцевого

споживчого продукту, забезпечуючи при цьому високий синергічний ефект від свого функціонування як системи.

5. Економічні взаємовідносини в інтегрованих формуваннях доцільно базувати на такій їх формі, як оплата за продукцію, особливо у випадках, коли необхідно забезпечити активний вплив інтегратора на якість продукції та терміни її поставок.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Валентинов В. Теоретичні питання сутності еквівалентності економічних відносин. //Економіка АПК.- 2002.- №8.- С.48-50.

2. Гончарук С.М. Розвивати інтеграцію виробництва і промислової переробки молока// Економіка АПК.-1999.-№2.-С.53-54.

3. Лапа Ю. Самоорганізація ринкових відносин у сільському господарстві //Економіка АПК. – 2003.- №1.- С.56-59.

4. Талавиря І. Цілісність міжгалузевих зв'язків у системі розвитку АПК. //Економіка АПК. – 2003.- №10.- С.45-48.

5. Філоненко О. Аграрні відносини: зміст, розвиток, майбутнє. – К.: Урожай, 1996.- С.208.

**УДК 338.246**

## РЕЗУЛЬТАТИ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

***О.В.Грищенко**, кандидат економічних наук, доцент*
***С.О.Заїка***
*Харківський державний технічний університет сільського господарства*

Організаційна трансформація реструктуризованих в процесі реформ аграрних підприємств призвела до порушення традиційних науково-обгрунтованих систем землеробства, неефективного використання матеріально-технічних ресурсів, і, як наслідок, до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва. В таких умовах відбулося погіршення фінансового стану агропромислових підприємств, поглибився диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, зросла соціальна напруга на селі.

Багато питань можна вирішити на рівні окремого регіону. Тому дане дослідження ставить питання про необхідність в умовах побудови демократичного суспільства та лібералізації економічних відносин розробляти і впроваджувати на рівні регіонів власну регіональну політику відповідно до основних принципів загальнодержавної аграрної політики, яка повинна більш повно враховувати специфіку конкретного регіону.

Із цих позицій бачиться якісно нова роль державних органів управління сільським господарством на регіональному рівні. Формування та здійснення регіональної аграрної політики і принципово нові, характерні для ринкової економічної системи, функції управління здатні перетворити ці адміністративні установи на координаційні центри забезпечення постреформованого розвитку аграрного сектору.

Дане дослідження базується на робочій гіпотезі існування на регіональному рівні деяких закономірностей процесу ринкової трансформації у сільському господарстві, а також чинників, які сприяють, або, навпаки, уповільнюють бажані зміни. Виявлення та інтерпретація таких тенденцій і факторів, з урахуванням регіональних та галузевих особливостей, є предметом даного дослідження.

В сучасних умовах доля Державного бюджету, яка спрямовується в АПК та на розвиток села, не перевищує 3,5% (в 1990 році цей показник складав 33%). Недостатнє фінансування галузі, становище загострення внутрішньорегіональної та комунальної конкуренції ставить перед адміністраціями на різних рівнях питання про розробку відповідної регіональної та структурної політики, складовою частиною якої є політика з розвитку сільської місцевості.

Політика підтримки тільки сільського господарства є недостатньою для розвитку сільської місцевості, так як зв'язки сільського господарства з іншими галузями у сфері агробізнесу мають функціонально обмежений характер. Якщо при розробці загальної політики ЄС у 1992 році основна увага приділялася організації спільного ринку, в 1999 році підвищилося значення компенсацій, то у першому десятиріччі теперішнього сторіччя у загальній аграрній політиці ЄС першість переходить до розвитку сільської місцевості [4].

Здійснення науково обґрунтованої аграрної політики передбачає наявність дієвих інструментів державного регулювання у регі-

оні. Аналіз досвіду регіональної політики у сільському господарстві розвинених країн свідчить, що різні вчені порізному оцінювали її роль та значення. Так, відомий американський вчений-регіоналіст С.Денісон був прибічником адміністративних методів регулювання депресивних регіонів. Інший відомий авторитет у цій області, А.Леш, навпаки, був противником адміністрування і відстоював необхідність лібералізації господарської діяльності в регіонах. Яскравим прикладом розвитку регіональної науки в США в середині 30-х років була програма прискореного розвитку депресивного регіону в басейні річки Теннессі, завдяки реалізації якої в наступні 30 років обсяг сільськогосподарського виробництва в регіоні подвоївся, а середній доход на душу населення виріс у 8 разів [5].

У наступні періоди регіональні дослідження проводилися в Англії, Німеччині, Японії, Канаді, Бельгії та інших країнах. У 60-х роках підвищена увага приділялась соціальному та екологічному розвитку територій, в результаті чого виник специфічний напрямок національних політик практично усіх держав — регіональна політика, яка оцінювалася як сектор роботи у сфері державного регулювання, регіонального планування та економічного програмування.

Успіхи країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин, скільки обмеженню дій саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Мова йде про державні програми підтримки сільського господарства через дотації, квоти, кредитно-податкову політику. Особливо велике значення має державна підтримка села. Витрати України на здійснення аграрної політики за останні роки складають $ 5, тоді як в США — $ 271, Канаді — $ 238, в країнах ЄС — $ 480 на одного мешканця села.

За 1990-1999 роки ВВП України впав на 59,1%, а виробництво сільськогосподарської продукції — на 53,3%. Диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію зріс за 1991-1999 роки у 5,19 рази, тобто ціни на промислову продукцію виросли в 4,98 рази, ціни, сплачувані сільгоспвиробникам за їх продукцію, в 0,96 рази [3]. У наступні роки, досягши "дна", падіння виробництва припинилось і, завдяки істотно кращим погодним умовам для господарювання на селі, обсяг продукції в 2000 році збільшився на

9,2%, в 2001 році – на 9,9% і в 2002 р. – на 1,9%. Але при цьому випуск сільськогосподарської продукції у 2002 році становив в Україні 57% від того, що селяни виробляли в 1989 році [1].

Складні погодні умови 2003 р. знову додали труднощів українському селу. "Погода мов би віддзеркалювала недосконаліть державного регулювання здійснюваних в Україні аграрних відносин" – підкреслюють М.Зубець і В.Юрчишин і пишуть про "відсутність всебічно відпрацьованої і схваленої аграрної політики..." [2], ставлять питання і вносять конкретні пропозиції щодо необхідності створення "нової аграрної політики".

Проти сучасної аграрної політики і впроваджуваних реформ, згідно з "Науково-методологічним і нормативно-правовим забезпеченням реформування земельних відносин та аграрного сектору України" (автори: П.Саблук, А.Гальчинський, П.Гайдуцький, А.Даниленко, І.Кириленко, М.Гладій та інші) з різкою критикою виступають також С.Дорогунцов, В.Крищенко, О.Гош та інші через те, що сільське господарство і село в Україні продовжують деградувати, що курс аграрних реформ не виправляється, проблема заслуговує неупередженого і глибокого її розгляду [1].

На основі проведених досліджень сільських поселень Харківської області, на наш погляд, вимальовується картина, яка підтверджує те, що держава безпідставно відмовилася від цілеспрямованого регулювання ринкових відносин у потрібних для самого ринку напрямках, а саме: від економічної підтримки однієї з важливіших галузей економіки – агропромислового комплексу. Про це говорять дані, наведені нижче.

Протягом останніх 10 років в регіоні, яким є Харківська область, спостерігається зменшення чисельності сільського населення на 9%. Загальна кількість працюючих скоротилась майже на 19%. Кількість безробітних у сільській місцевості збільшилася у 3 рази. Із загальної кількості населених пунктів, а їх охоплено обстеженням 1684, тих, в яких кількість померлих перевищує кількість народжених, становить 92,6%.

515 населених пунктів, в яких проживає 151 тисяча осіб (24,3%), знаходяться на значній відстані від дороги з твердим покриттям, 772 населених пункти знаходяться на певній відстані до

найближчої зупинки громадського транспорту, у них проживає 131 тисяча осіб (21,1%). Не мають вулиць з твердим покриттям 389 населених пунктів (23,1%), 918 (54,5%) – освітлених вулиць. Із загальної кількості житлових будинків використовується сезонно або пустують 29 тисяч. Жителі 58 населених пунктів (3,4% від загальної кількості) не мають ніяких видів благоустрою (газу, води, опалення, телефону).

Із дитячих дошкільних закладів діють за призначенням 73,3%, шкіл – 97,4%. Населені пункти, що не мають закладів культури, становлять 59% від загальної кількості населених пунктів, бібліотек – 61,9%, кіноустановок – 87,1%, лікарняних закладів – 51,8%, торгівельних – 33,4%, служб побуту – 98,0%, відділень зв'язку – 65,5%, культових споруд – 92,8 %, спортивних приміщень – 88,7%, їдалень, кафе, чайних тощо – 76,7%.

Для досягнення поставленої мети дослідження автори прагнули до поєднання теоретичного обґрунтування та його емпіричного підтвердження, яке засноване на офіційних статистичних даних, а також отриманих шляхом проведення соціометричних досліджень: анонімних анкетних опитувань.

Аналіз, виявлення та впровадження властивих регіону принципів та методів реалізації аграрної політики дали основу для розробки комплексної програми розвитку регіону як багатогранної системи, в якій, крім ефективного використання ресурсів, передбачаються передумови для покращання якості життя різних груп населення, урахування специфічних культурних, соціальних та інституційних факторів.

На наш погляд, в сучасних умовах велика увага повинна приділятися розвитку сільської інфраструктури, переробці продукції, розвитку місцевих ремесел, сфери послуг. Створення підприємств, які б ефективно працювали у сільському господарстві, а також в першій та третій сферах АПК сприятиме зайнятості населення, зміцненню економічних основ регіону.

Головною метою регіональної політики Харківщини стає розкриття економічного потенціалу, структурна перебудова, створення бажаних умов для швидкої адаптації підприємств до умов, які змінюються, притягнення в регіон інвестицій для розвитку сільсь-

кої місцевості. Їх використання у сільському господарстві припиняє міграцію та маргиналізацію більшої частини населення. Цьому сприяє також формування ринку різних видів послуг в соціальній та виробничий сферах в сільській місцевості.

Інтеграція сільського господарства в розвиток сільської місцевості сприятиме поступовому подоланню негативних тенденцій, які склалися при формуванні територій.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Дорогунцов С., Крищенко В., Гош О. Недолуге виправдання руйнівних аграрних реформ в Україні // Голос України від 21 жовтня 2003р., № 198 (3198).

2. Зубець М., Юрчишин В. Проблема села – турбота держави // Голос України від 15 серпня 2003 р.

3. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем. – М., 2002, с. 322

4. Региональные аспекты аграрных преобразований: политика, реструктуризация, рыночная адаптация. Под редакцией Петера Тиллака и Виталия Зиновчука – Halle, IAMO, 2003, 236 с.

5. Samuelson P.A. and W.D. Nordhaus. Economics. 13tn Ed. – McGraw Hill Book Company, 1989.

**УДК 657**

# ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ

***Л.В.Гуцаленко**, кандидат економічних наук, доцент*
***О.А.Мельничук***
*Вінницький державний сільськогосподарський університет*

Розвиток ринкових відносин та реформування форм власності в Україні зумовили виникнення нового механізму господарювання та перехід до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Сільське господарство — сектор економіки, де найбільшою мірою проявляється модель ринку чистої конкуренції, а його результативність цілком залежить від використання специфічного ресурсу — землі, родючість якої потрібно постійно відновлювати.

Сільське господарство є важливою галуззю економіки. В умовах подальшого розвитку ринкової економіки розвиток агропромислового комплексу визначає стан усього народногосподарського потенціалу України.

Часто керівники підприємств і працівники бухгалтерії докладають чимало зусиль для створення можливостей фінансових комбінацій з метою зменшення у звітності реального обсягу прибутку, за рахунок якого забезпечується не лише розширення і модернізація виробництва, а й здійснюється виплата дивідендів власникам майнових паїв [6,С.6].

Ситуація, що склалась в сільському господарстві, потребує вдосконалення ведення як бухгалтерського обліку, так і організації незалежного контролю, який би сприяв обґрунтованості прийняття управлінських рішень на основі врахування виявлених порушень в бухгалтерському обліку, фінансовій та податковій звітності. Багато вчених приділяють увагу теоретичним аспектам бухгалтерського обліку, і спостерігається відсутність уваги системі контролю за діяльністю підприємства зі сторони членів спілки співвласників майнових паїв.

В.Г.Швець та Л.С.Шатковська відзначають, що особливого розмаху набули корисливі злочини в агропромисловому комплексі в процесі приватизації державного майна і реформування колективних сільськогосподарських підприємств. Крім цього, підприємства агропромислового комплексу потребують суттєвої консультативної допомоги з метою профілактики й попередження правопорушень і фінансових ризиків. [9,С.109]

Л.Сук зазначає, що бухгалтерський облік розвинутих зарубіжних країн враховує особливості, історію і звичаї кожної з них. Ряд питань там менш досліджені, неврегульовані, заплутані. Нова система бухгалтерського обліку в Україні була запроваджена на основі міжнародних стандартів. Ці нововведення не враховували особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, нова система бухгалтерського обліку відірвана від господарських процесів. Усе це викликає нелогічність та ускладненість в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності [8,С.19].

В.А.Беркута відзначає, що проблема удосконалення методології визначення прибутку як основного джерела формування фі-

нансових результатів діяльності організацій набуває особливої актуальності [4,С.13].

На думку І.Павлюка, однією із проблем нового бухгалтерського обліку є організація та ведення аналітичного обліку доходів, витрат і фінансових результатів в господарсько-фінансовій діяльності підприємств [7,С.66].

Вороніна В.Л. вважає, що на сучасному етапі існує складність термінології визначення доходів на рівні окремих суб'єктів господарювання, що значною мірою обумовлено неоднорідністю джерел їх формування. Узагальнено відображається структура формування загального доходу підприємства за окремими джерелами і не дає можливості оцінити вагомість кожного конкретного джерела в утворенні його доходу [5,С.73].

Оскільки доход визначає розмір прибутку підприємства, який впливає на проведення розрахунків з власниками майнових часток (паїв), постає необхідність розгляду проблемних питань з обліку і контролю доходів сільськогосподарських формувань.

Відповідно до Закону України "Про підприємництво", підприємництво — це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку [1].

Метою діяльності будь-якого підприємства є отримання доходу.

Доход (відповідно до П(С)БО 3) — це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Для узагальнення інформації про доходи сільськогосподарські підприємства використовують рахунки 7 класу (70, 71, 72, 73, 74.75). За кредитом яких відображається сума отриманих доходів залежно від виду здійснених операцій, а за дебетом — сума непрямих податків та списання у порядку закриття на рахунок 79 "Фінансові результати".

Доход сільськогосподарських підприємств формується за загальноприйнятою методикою, суть якої викладено у П(С)БО 15 "Доход".

В результаті своєї виробничої діяльності формування значної частини доходу сільськогосподарського підприємства пов'язано з виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції (робіт, послуг).

Доход від реалізації продукції (товарів, інших активів) згідно П(с)БО 15 визнається в разі наявності всіх наведених нижче умов:

- покупцеві передано ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Доход не визнається, якщо здійснюється обмін продукцією (товарами, роботами, послугами та іншими активами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість [3].

В бухгалтерському обліку згідно із законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" доход визнається доходом звітного періоду одночасно з визнанням витрат, для отримання якого вони здійснені. Це дає можливість визнати доход тоді, коли він виникає і відображати в тому періоді, до якого він належить.

Доход є джерелом функціонування та стабільного розвитку підприємства. Але, дивлячись з практичної сторони діяльності сільськогосподарських підприємств, оплата за реалізовану продукцію досить часто здійснюється не в момент відвантаження відповідної продукції, а через певний період або ж взагалі не отримується. Тому даний доход фактично для підприємства не є доходом, який можна використати для розширення своєї виробничої діяльності та покращення платоспроможності.

Збільшення доходу сільськогосподарських підприємств — є не лише джерелом його ефективного функціонування, але й шляхом покращення життєвого рівня селян. Чим більший розмір доходу

отримає підприємство від різних видів діяльності і при цьому понесе мінімальні затрати, тим більша буде сума прибутку, який можна буде використати для покращення виробничої діяльності та матеріального становища громадян.

Після реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) працівники отримали майнові частки (паї). Об'єкти майнових паїв беруть участь у виробничій діяльності підприємства, за що співвласники отримують орендну плату. Досить часто трапляються випадки, коли новостворені підприємства є збитковими і не мають можливості розрахуватися з пайовиками. Інтереси керівництва і співвласників не співпадають і збиток може бути фіктивним. На підприємствах не створено на високому рівні належну систему внутрішнього контролю, яка забезпечила б інформацією про діяльність підприємства не лише керівництво, а й власників майнових паїв.

До теперішнього часу в сільськогосподарських підприємствах функції внутрішнього контролю покладено на ревізійну та інвентаризаційну комісії. Дані комісії повністю підпорядковані керівництву підприємства і відображають у своїх звітах інформацію, бажану для адміністрації.

Внутрішній контроль можна трактувати як контроль власника, а в переважній більшості керівництвом сільськогосподарських підприємств є власники цих підприємств, які не зацікавлені в належній системі внутрішнього контролю. В даний час, з виникненням більш складних методів ведення бізнесу, в деяких сільськогосподарських підприємствах спостерігається тенденція здійснення махінацій з прибутком. Відбувається "підгонка" звітності для вигідного відображення бажаного фінансового результату. В даному випадку можна говорити про застосування недобросовісними управлінцями "креативного обліку", результатом якого є введення в оману пайовиків, які на даний час не можуть контролювати фінансові результати діяльності підприємства.

Вище викладене дає можливість стверджувати, що на сучасному етапі існують певні проблеми в достовірному обліковому

забезпеченні власників майнових паїв, та неможливістю з їх сторони здійснювати внутрішній контроль за результатами діяльності сільськогосподарських підприємств, пайовиками яких вони є. На нашу думку, є необхідність в аграрному секторі створення незалежної системи внутрішнього контролю (НСВК), яку ми пропонуємо побудувати наступним чином: (рис.1).

Незалежна система внутрішнього контролю має бути сформована на зборах членів спілки співвласників майнових паїв, але з врахуванням вимог щодо освіти та обов'язків. Обрані члени НСВК мають бути людьми відповідальними, чесними, добросовісними.

Незалежна система внутрішнього контролю буде здійснювати контроль всієї діяльності підприємства. Вона покликана досконало знати законодавство, що регулює господарську діяльність та внутрішні розпорядження, які складають його економічну нормативну базу, а також технологію виробництва. Члени та голова незалежної системи внутрішнього контролю мають бути присутні на зборах і нарадах управлінських структур підприємства, щоб запобігти у майбутньому невірним рішенням керівництва.

**Рис. 1. Структура незалежної системи внутрішнього контролю**

На нашу думку, незалежна система внутрішнього контролю забезпечить: систематичний контроль діяльності підприємства; перевірку порядку укладання та виконання договорів (реалізації продукції, бартеру); об'єктивність за результатами проведених інвентаризацій;

здійснення фінансового аналізу господарської діяльності підприємства в цілому та за центрами витрат; надання консультацій (порад) з проблем підвищення ефективності виробничо-фінансової діяльності; доведення достовірної інформації про діяльність підприємства співвласникам майнових паїв; контроль за об'єктивним визначенням доходів за майновими частками пайовиків.

*ЛІТЕРАТУРА*


1. Закон України "Про підприємництво".
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" № 196-14 від 16 липня 1996 р.
3. П(с)БО 15 "Доход"
4. Беркута А.В. Удосконалення методології визначення прибутку у вартості будівельно-монтажних робіт // Фінанси України. – 2002, – №4. – С.13.
5. Вороніна В.Л. бухгалтерський облік в управлінні доходами торговельних підприємств // Регіональні перспективи. – 2003. – № 7-8. – С. 73.
6. Огійчук М.Ф. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник – 2-ге видання, перероб. і допов. – К.: Вища освіта, 2003.-800с.
7. Павлюк І. Основні проблеми нового бухгалтерського обліку // Податкове планування. – 2001. – №6. – С.66.
8. Сук Л. Недоліки в реформуванні системи бухгалтерського обліку // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2003. – № 22. – С.19.
9. Швець В.Г., Шатковська Л.С. Стандартизація бухгалтерської освіти в Україні: організація та методика здійснення //Облік і фінанси АПК. –2004. –№ 1.– С.109.



**УДК 631.1.027:635.1/8**


## МАРКЕТИНГ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ


***Г.П.Дмитрійчук,*** *ст.викладач*
*Одеський державний аграрний університет*


Актуальність опрацювання науково-прикладної проблеми маркетингу овочевої продукції зумовлена великим числом чинників. До найважливіших слід віднести, по-перше, соціальну значущість овочів як продуктів харчування, що не тільки подовжує життя людини, а й робить його повноцінним. По-друге, економічну вагомість овочів формує сталий попит на різноманітну продукцію овочевої галузі на локальному, національному та світовому ринках.

По-третє, глобалізація економіки змушує аграрних товаровиробників здійснювати активний пошук масштабних ринкових сегментів і в цьому відношенні широкий асортимент овочевої продукції та виробів з неї гарантує зайняття певної ніші ринку та постійні грошові надходження. По-четверте, овочі, як складова бренду, мають великі перспективи з позицій нарощування вартості останнього, тим самим посилюючи конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Мотиваційний механізм ринкової економіки базується на відносинах власності і відносинах розподілу. Останні дозволяють товаровиробнику перейти до самостійного активного пошуку споживача, вибору ринкових партнерів як всередині своєї країни, так і за її межами. Тому сучасний овочевий бізнес має грунтуватися на маркетинговій концепції розвитку підприємницької діяльності.

Термін "маркетинг" не має буквального перекладу на українську мову, та більшість дослідників пов'язують його виникнення із англійським словом "market", що означає ринок.

В економічній науці існує безліч визначень маркетингу. Дане явище пов'язують із складністю та багатоаспектністю сучасного ринку [2, 4]. Умовно визначення можна поділити на такі категорії:

- маркетинг як філософія бізнесової діяльності;
- маркетинг як система управління ринковою діяльністю;
- маркетинг як методологія дослідження ринку.

Головною рисою сучасного маркетингу є орієнтація на споживача. Тому більш повне визначення категорії маркетингу стосовно овочевої продукції розкривається у працях вітчизняних вчених, які стверджують, що "Маркетинг є видом підприємницької діяльності, це галузь господарського управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства, спрямована на задоволення існуючих потреб споживачів та виявлення і задоволення нових, шляхом послідовних дій – функцій, застосування яких дозволяє підприємствам зорієнтувати виробничу діяльність відповідно до вимог ринку, виробити конкурентоспроможний товар, обрати ефективний канал збуту, скоротити час просування товару до споживача, поряд із наданням повної інформації про товар та його переваги у порівнянні з аналогічними на обраному сегменті ринку та за його межами" [6].

Суть маркетингу овочів розкривається в принципах, правилах дій, що охоплюють як пізнавальний (вивчення ринків), так і операціональний (проникнення на ринки) аспекти діяльності підприємства.

Принципи маркетингу можна показати кількома найважливішими взаємозалежними положеннями.

***Перше.*** Найважливішу інформацію для прийняття рішень в галузі ринкової діяльності з овочевої продукції підприємство черпає з навколишнього (зовнішнього) середовища. Завдання "виживання" підприємства в умовах насиченого ринку, оптимального досягнення ним поставлених цілей може бути реалізоване лише завдяки забезпеченню постійної динамічної рівноваги, максимальної погодженості із зовнішнім середовищем. Не внутрішня структура, не ресурси підприємства, а саме постійно мінливе навколишнє середовище є джерелом і реальною опорою його стратегічних рішень і повсякденних дій з виробництва і продажу овочів.

***Друге.*** Кількісна міра впливів підприємства в галузі маркетингу визначається дослідженнями ринку. Ні минулий досвід, ні інтуіція, ні навіть логіка здорового глузду не зможуть замінити знань, що здобуваються в результаті безпосереднього вивчення постійно мінливої ситуації в зовнішньому середовищі підприємства. Чим більш насичений і динамічний овочевий ринок, тим менше шансів у підприємства знайти адекватний вплив на нього, використовуючи метод проб і помилок. Дослідження ринку овочевої продукції дозволяють підприємству уникнути помилок у прийнятті виробничих і комерційних рішень, знизити ризик у боротьбі з конкурентами, збільшити передбачуваність результатів діяльності в найближчій і віддаленій перспективах.

***Третє.*** Не слід пасивно йти за ринком, треба активно впливати на потреби, формуючи ринок овочевої продукції. Необхідність активного впливу на ринок диктується присутністю на ньому конкуруючих товарів, а також загальною тенденцією скорочення життєвого циклу товарів, що є наслідком прискореного поширення технологічного прогресу. Підприємства-конкуренти змушені постійно прагнути до інноваційного прориву, що забезпечує довгострокові конкурентні переваги. Обновляючи овочевий асортимент, вносячи елементи нови-

зни у вироби з овочів, їх властивості, сфери застосування, упакування, прийоми диференціації і позиціонування, форми збуту, обгрунтування ціни, зміст маркетингових комунікацій, підприємство прагне активно впливати на споживачів, постачальників, посередників і одночасно ефективно протидіяти конкурентам. Дослідниками зауважено, що з підвищенням рівня життя індивіда в його оцінці альтернатив вибору й ухваленні рішення про купівлю значно зростає роль емоційної складової. Це дуже важливо враховувати при розробці програми активного впливу на споживачів, зокрема, при обгрунтуванні і реалізації стратегії маркетингових коммунікацій, здійснюючи просування овочів на ринок.

Маркетинг є однією з найважливіших функцій управління підприємством, поряд з такими, як фінанси, облік господарських операцій, добір і розміщення кадрів. Історично розвиваючись, він переріс функцію управління збутом. На певному етапі підприємці стали відмовлятися від збутової концепції, усвідомлюючи, що неможливо ефективно керувати збутом без внесення своєчасних змін у виробництво. У результаті не тільки збутова діяльність, але і сфера виробництва стала об'єктом застосування маркетингу. При цьому його стали називати інтегрованим маркетингом. Поширивши свій вплив на інші сфери економічного життя підприємства (ціноутворення, фінанси, кадри), повноцінний сучасний маркетинг стає системним. У такий спосіб з функції управління збутом маркетинг перетворився на функцію "управління виробничою, збутовою і торговою діяльністю фірми" [1].

Маркетингова система має враховувати специфічні особливості, властиві певним сферам підгалузей сільського господарства. Такими особливостями для овочепродуктового підкомплексу є: характер товару (овочі — продукт, що не може довго зберігатися та при транспортуванні на великі відстані швидко втрачає споживчі властивості); характеристика попиту (сортимент овочів — продукт з вираженою нееластичністю попиту); поведінка споживачів (залежність споживання від рівня доходу); розміщення виробництва та різноманітність організаційних форм суб'єктів ринку овочевої продукції.

Маркетингова система виконує такі функції:

- функції обміну (купівля, продаж);
- фізичні функції (зберігання, транспортування, переробка);
- допоміжні, обслуговуючі функції (стандартизація, фінансування, страхування ризиків, маркетингові дослідження).

Функція обміну є найважливішою в маркетингу продукції. Усі інші функції є допоміжними, зобов'язаними допомогати здійснювати обмін з найбільшою ефективністю.

Складовими обміну є продаж та купівля, які характеризуються попитом та пропозицією.

Нині на ринок країни надходить понад 40 видів свіжих овочевих і баштанних культур. За останні роки відбулися суттєві зміни в структурі наповнення внутрішнього ринку продуктами овочівництва. Зокрема, зросли пропозиції продукції господарств населення і зменшилися — сільськогосподарських підприємств через переміщення обсягів виробництва продукції у приватні господарства (табл. 1).

Таблиця 1

**Виробництво овочів та баштанних культур в Україні, тис.тонн**

| Категорії господарств | Роки | | | 2002р. до 2000р.у % |
|---|---|---|---|---|
| | 2000 | 2001 | 2002 | |
| Всі категорії господарств | 6194 | 6261 | 6231 | 100,6 |
| у тому числі сільськогосподарські підприємства | 1100 | 875 | 879 | 79,9 |
| господарства населення | 5094 | 5386 | 5352 | 105,1 |
| Питома вага господарств населення у всіх категоріях господарств | 82,2 | 86 | 85,9 | х |

Дані табл.1 свідчать про збільшення виробництва продукції овочів та баштанних культур в країні за період з 2000 до 2002рр. Але це відбувається за рахунок виробництва їх у господарствах населення. Якщо в 2000 р. частка господарств населення у виробництві овочів і баштанних культур становила 82,2%, то вже в 2002 р. — 85,9%.

Обсяг і якість пропонованих на ринку продуктів овочівництва та баштанництва зумовлюється, перш за все, біологічними особли-

востями культур і природними умовами їх вирощування, які досягаються за рахунок раціонального розміщення виробництва. Так, основна маса помідорів, перцю, баклажанів надходить на ринок з господарств Херсонської, Миколаївської, Одеської, Запорізької, Дніпропетровської областей та Автономної Республіки Крим; огірків – з Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Черкаської та Рівненської областей; коренеплодів (моркви і буряків столових) – з Вінницької, Київської, Полтавської, Харьківської, Сумської, Хмельницької областей.

У формуванні загального обсягу пропозиції певну роль відіграє, крім виробництва, інше надходження (імпорт). На загальний попит впливає внутрішній попит (продовольство, корми, насіння, втрати) та експорт (табл.2).

Таблиця 2

**Баланс овочів та баштанних культур в Україні, тис.тонн**

| | Овочі та баштанні культури (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу) | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | Роки | | | | |
| | 1995 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
| Виробництво | 6377 | 5801 | 6195 | 6261 | 6231 |
| Зміна запасів на кінець року | 100 | 2 | 201 | -95 | -172 |
| Вивезено | 194 | 13 | 30 | 36 | 35 |
| Завезено | 41 | 5 | 29 | 64 | 78 |
| Всього ресурсів | 6124 | 5791 | 5993 | 6384 | 6446 |
| Витрачено на корм | 755 | 698 | 728 | 1047 | 1014 |
| Витрачено на посів | 68 | 79 | 86 | 91 | 87 |
| Втрати | 322 | 230 | 177 | 147 | 137 |
| Фонд споживання | 4979 | 4784 | 5002 | 5099 | 5208 |

Як свідчать дані табл.2, у формуванні загального обсягу пропозиції овочів і баштанних культур імпорт їх становить понад 1%. У найближчій перспективі (2-3 роки) збільшення пропозиції овочів вітчизняних товаровиробників та адміністративні заходи щодо обмеження імпорту зумовлюватимуть скорочення надходження імпортної овочевої продукції на внутрішній ринок України.

Обсяг і вартість овочевої продукції на ринку продовольства України, яку зможуть купити споживачі, формуватиметься під впливом демографічних і вартісних чинників, якості, реклами тощо. Серед демографічних чинників провідне місце належатиме чисельності населення, його віковій структурі, уподобанням. З групи вартісних чинників вирішальне значення будуть мати платоспроможність населення та рівень цін.

Попит і пропозиція найповніше проявляють себе на оптових ринках. Але роздрібний ринок – це ринок кінцевого споживача продовольства і на ньому виявляється платоспроможний попит населення (табл.3).

Таблиця 3

**Середні ціни на овочі на міських ринках України, грн./кг**

| Овочі (свіжі) | Роки | | | 2002р. в % до 2000 р. |
|---|---|---|---|---|
| | 2000 | 2001 | 2002 | |
| Капуста | 0,9 | 0,9 | 1,26 | 140 |
| Цибуля ріпчаста | 0,99 | 0,89 | 1,58 | 159,6 |
| Буряки | 0,97 | 0,95 | 1,3 | 134,1 |
| Морква | 1,1 | 1,14 | 1,78 | 161,8 |
| Огірки | 1,85 | 2,65 | 2,11 | 114,1 |
| Помідори | 2,09 | 2,41 | 2,23 | 106,6 |
| Часник | 2,36 | 2,58 | 3,79 | 160,6 |
| Цибуля зелена | 3,34 | 3,52 | 4,54 | 135,9 |
| Редиска | 1,8 | 2,11 | 1,87 | 103,9 |
| Кабачки, гарбузи, баклажани | 1 | 1,13 | 0,9 | 90 |
| Петрушка | 5,24 | 5,94 | 7,4 | 141,2 |
| Салат | 4,51 | 4,71 | 6,32 | 140,1 |
| Кріп | 5,17 | 6,76 | 8,26 | 159,8 |

На внутрішньому ринку спостерігається тенденція зростання цін на овочеву продукцію. Так, на міських ринках України у середньому за 2002 р. подорожчали порівняно з 2001 р. капуста на 40%, морква – на 61,8%, цибуля ріпчаста – на 59,6%. Подешевшали лише кабачки, гарбузи, баклажани на 10%.

Рівень цін на овочі значною мірою залежить від каналів реалізації. Ця залежність особливо виявляється при продажу овочів безпосередньо товаровиробниками (табл.4).

Таблиця 4

**Середні ціни на овочі, продані сільськогосподарськими підприємствами України в 2002 р., грн./т**

| Овочі (свіжі) | Переробним підприємствам | Організаціям споживчої кооперації | Населенню в рахунок оплати праці, система громадського харчування | На ринку, через власні магазини ларки, палатки | Видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнові паї | Іншим споживачам | По всіх каналах реалізації |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Овочі, всього | 1098,4 | 713,8 | 474,9 | 1068,5 | 435,7 | 782,1 | 864,8 |
| Капуста | 670,4 | 573,3 | 452,8 | 483,4 | 447,7 | 489,5 | 487,7 |
| Помідори | 1081,2 | 896,5 | 406,4 | 1142,3 | 383,4 | 663,1 | 824 |
| Огірки | 2122 | 1510 | 976,4 | 1950,7 | 490,3 | 1939,7 | 1880,2 |
| Цибуля на ріпку | 250 | 1300 | 444 | 518,1 | 534,6 | 529,1 | 506,5 |
| Буряки столові | 477,4 | 390,4 | 341 | 405 | 386,1 | 419,6 | 399,8 |
| Морква | 464 | 462,8 | 520,8 | 592,2 | 505,3 | 518,6 | 550,8 |
| Інші овочі | 368,4 | 185,9 | 337,4 | 503,9 | 283,3 | 515,1 | 470,8 |

Так, якщо середні ціни на помідори, що склалися за 2002 р. у сільськогосподарських підприємствах України від продажу переробним підприємствам, прийняти за 100%, то ціни від продажу організаціям споживчої кооперації становили 82,9, населенню — 37,6, на ринках і через власні магазини — 105,7, видано пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв — 35,4, продано іншим споживачам — 61,3% (табл. 4).

Перехід до багатоукладної ринкової економіки зумовив значні зміни в торгівлі овочевою продукцією: корінним чином змінився механізм ціноутворення, різко коливаються обсяги продажу. Негативні чинники у реалізації овочів спричинили трансформацію оптового ринку. На його місці виникають стихійні продовольчи ринки, які сприяють неорганізованій посередницькій діяльності у сфері збуту продукції і привласненню значної частини прибутку, створеного в процесі виробництва, не на користь виробника.

Тому останнім необхідно здійснювати комплекс маркетингу овочевої продукції, який передбачає: в товарній політиці — розширення асортименту овочів з позиції кількості товарних найменувань; в ціновій політиці — широкий спектр цін залежно від якості та ринкового сегменту; в товарному розподілі — поєднання прямого продажу з посередництвом; в комунікації — активна реклама для покупців кінцевої продукції і посередників.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Видяпин В.И., Данько Т.П., Слепов В.А., Попов Б.В. Предпринимательство: маркетинг и цены. – М.: РЭА им. Г.В. Плеханова, 1992.- 256 с.

2. Корилюк С.І., Гнатенко Н.В. Основи маркетингу.- К.: Лібра, 1999.- 234 с.

3.Моніторінг виробничо-фінансової діяльності підприємств і організацій за 2002 р. / Ч. 1.-с.34-39, Ч. 2.- с.130 -131. Департамент стратегії розвитку аграрної економіки. Стат. бюлетень.- К., 2003.

4.Морозов Ю.В. Основы маркетинга. – М.: Издательский дом "Дашков и Ко", 2000.- 156 с.

5. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2003/04 маркетинговий рік. Вип.10. / За ред. О.М. Шпичака та А.В. Розгона.-К.: ІАЕ, 2003.- 181 с.

6. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука.- К.: ІАЕ, 2000.- 556 с.

**УДК 631.95:332.365:631.115.1**

# ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

***Л.А.Дурнєва**, старший викладач*
*Таврійська державна агротехнічна академія, м.Мелітополь*

Важко зараз знайти таку людину, якій було б байдуже, яку продукцію вона споживає. Купуючи той чи інший продукт, ми завжди прагнемо бути впевненими, що він екологічно чистий. До цього спонукає ринок. Споживачі продукції готові платити більше, але споживати здорову їжу. Та й влада, яка дбає про добробут своїх громадян, активно підтримує рух за здоровий спосіб життя,

збереження довкілля. Але через порушення основних принципів землекористування земельні ресурси України стали перед загрозою екологічної катастрофи. Якщо раніше степи складали приблизно одну третину всієї території, то в даний момент всі вони розорані, що серйозно вплинуло на рослинний і тваринний світ, посилилась ерозія грунту, забруднено практично всі водойми.

Без протиерозійних заходів щорічно від водної і вітрової ерозії в Україні втрачається 450 млн.т грунту. Загальний недобір продукції на еродованих землях майже 100 млн. центнерів умовного зерна. На кожному кроці зустрічаються факти, які нагадують про те, що людина не панує над природою, а належить їй, тому що знаходиться у середині її, але на відміну від інших істот здатна пізнавати її закони з метою правильного застосування на шляху прогресу [1].

У Запорізькій області сільськогосподарські угіддя складали 2245,9 тис.га, ріллі 2178,0 тис. га. На долю фермерських господарств припадає 9,4% орних земель. У Запорізькій області 1984 фермерських господарств мають в користуванні 212,1тис.га сільськогосподарських угідь, з них 203,3 тис. га припадає на ріллю. У середньому на одне господарство припадає 106,9 га сільськогосподарських угідь і 102,5 га на ріллі. Із загальної площі землі взято в оренду 144 тис. га, в тому числі земельні частки (паї) – 122,2 тис. га [3].

Зростання розораності у фермерських господарствах характерне для всіх природноекономічних зон, а це, як свідчать існуючою практикою вітчизняні та зарубіжні вчені, істотно зменшує стійкість екологічної стабільності ландшафтів.

Більшість фермерських господарств мають нульовий власний капітал, а обробляють на умовах оренди тисячі й десятки тисяч гектарів землі. Фермери беруть землю в оренду на дуже довгий термін, аж до 50 років, а за умовами оренди визначається, що стан має відповідати первісному тільки після закінчення терміну оренди. Як змусити фермера підтримувати родючість землі протягом усього часу оренди. А не захопившись мріями, як швидко збагатіти, віддавати перевагу технічним культурам, особливо соняшнику, забувши про біологічну рівновагу. Краще було б, якби землю обробляв сам власник. На думку йде такий вираз П.А. Столипіна: “Не можна полюбляти чужого на рівні зі своїм, та не можна обходжу-

вати, покращувати землю, яка знаходиться у тимчасовому користуванні, так як власну. Штучно в цьому відношенні оскоплення нашого селянина, знищення в ньому природного почуття власності призводить багато в чому до дурного, а головне до бідності" [2].

Виходячи з цього, фермер повинен піклуватися про свої і не свої землі, а значить запроваджувати ґрунтозахисні методи землеробства з розширеним відтворенням родючості ґрунтів та поступовим переходом на ґрунтозахисне біологічне і точне землеробство. Це основне завдання вирішується за допомогою застосування ґрунтозахисних технологій з мінімалізацією обробітку ґрунту, відтворення родючості ґрунтів за рахунок органічних і мінеральних добрив, використання для цього нетоварної частини врожаю (соломи, стебел) і посівів сидеральних культур, використання біологічних препаратів і несімбіотичної фіксації азоту, поліпшення фосфатного режиму, біостимуляторів розвитку і росту рослин та їх сортів, використання насіння високих репродукцій, захист рослин від шкідників і хвороб.

За 2002 рік у Запорізькій області кількість фермерських господарств, що вносили органічні добрива – 64 господарства. В середньому органічних добрив на 1 га було внесено 1,5 тонн. Це дуже низькі показники для забезпечення бездефіцитного балансу гумусу на 1 га орної землі в Запорізькій області. Хоча рекомендовано вносити не менше 11-12 тонн органічних добрив. Кількість господарств, що вносили мінеральні добрива – 527 господарств. В середньому на 1 га було внесено 0,6 центнерів мінеральних добрив.

У сільському господарстві результати виробництва залежать від площі землі обробітку, її родючості та рівня ефективності використання. Їх площа, відведена під багаторічні насадження і пасовища, недостатня. Тому в майбутньому доцільно відводити більше земель під багаторічні насадження, сіножаті, пасовища, а також розширити посіви багаторічних трав, що допоможе запобігти розвитку ерозійних процесів, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню рівня екологічної стабільності території.

Вміст гумусу в грунті захищених ділянок практично не знижується, а на відкритих і малозахищених ділянках продовжує зменшуватися. Знати це фермеру необхідно, тому що у більшості з них земельні ділянки розташовані в чистому полі і не захищені лісосмугами.

Припустимо, що орендар погіршує якість оброблюваної землі, а коли його змушують відшкодувати збитки, заявляє, що не має для цього коштів, але законодавством передбачена плата за землю. Якби ці кошти, які туди надходять, були спрямовані на відновлення родючості ґрунтів. Але кошти від зборів за використання земельних ресурсів, що надходять у доходну частину державного та місцевого бюджетів не "маркуються" і "розчиняються" там.

Важливе значення для фінансування екологічного розвитку мають екологічні фонди, які можуть створювати, а фермери по регіональному принципу. Їх головна функція — формування ресурсів цільового призначення. Такі фонди доцільно створювати незалежно від державного бюджету. Тоді ці фонди утворюють фінансову систему природокористування, яка підтримує і доповнює державні витрати на екологічні цілі з одного боку, а з іншого — створює фінансові ресурси землекористування для фермерських господарств.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Б.Б.Гавриленко. Соціальна екологія – с. Дике поле, 2001 рік – С.18
2. Столыпин П.А. 1862-1911 – М.: Планета, 1991 – ст.21.
3. Статистичний бюлетень.- м.Запоріжжя, 2003.

**УДК 631.1**

# ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

***М.А.Домаскіна**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Сучасний стан розвитку сільського господарства країни потребує термінового аналізу та пошуків шляхів розвитку селянських (фермерських) господарств. Недивлячись на всю недовіру до їх розвитку в нашій країні, вони набувають дедалі більшого поширення. І хоча ці господарства самотужки не в змозі розв'язати

продовольчу проблему, зневажати проблемами їхнього розвитку не можна, оскільки, не зважаючи на всі негативні позиції, фермерство вносить досить вагомий внесок в аграрний сектор країни в цілому та нашого регіону зокрема.

Основною проблемою в розвитку фермерських господарств є укріплення їх матеріально-технічної бази відповідною технікою, що дозволить забезпечити виконання всього технологічного циклу робіт. Цьому питанню приділяють увагу багато сучасних вчених, серед них, Бурковський І.Д., Ігнатов В.Д., Куліш М.Ю., Голодніков Ю.С. та інші. Однак, на наш погляд, розв'язання цієї проблеми потребує подальшого поглиблення.

Наявність сільскогосподарської техніки у фермерів за останні п'ять років неуклінно зростає (табл. 1). Виключенням є картоплезбиральна техніка, якої у фермерських господарствах області налічується всього 3шт. (в 2003 році). Вирощуванням картоплі в нашій області практично не займаються, що пояснюється відповідними природно-кліматичними умовами. Однак, фермерські господарства дедалі розширюють свою діяльність.

Таблиця 1

**Динаміка наявності сільськогосподарської техніки у фермерських господарствах області, шт.**

| Показники | Роки | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 |
| Трактори - усього | 984 | 1048 | 1140 | 1395 | 1522 |
| Комбайнів - усього | 160 | 211 | 251 | 370 | 452 |
| в тому числі: | | | | | |
| - зернозбиральних | 154 | 198 | 226 | 307 | 374 |
| - кукурудзозбиральних | - | 3 | 8 | 15 | 19 |
| - кормозбиральних | 2 | 1 | 9 | 21 | 25 |
| - бурякозбиральних | 4 | 9 | 8 | 22 | 29 |
| - картоплезбиральних | - | - | - | 4 | 3 |
| Сівалок | 442 | 549 | 625 | 779 | 817 |
| Жаток валкових | 72 | 73 | 59 | 100 | 109 |

Проаналізувавши дані про наявність сільскогосподарської техніки у фермерських господарствах області в розрізі районів та зон (табл.2), бачимо, що найбільшу кількість складають зернозбиральні комбайни.

Таблиця 2

**Наявність сільськогосподарської техніки у селянських (фермерських) господарствах області по районах та зонах станом на 1 січня 2003 року**

| Райони та зони | Наявність тракторів, штук | Припадає тракторів на 100 га ріллі, штук | Наявність комбайнів всього, штук | | | | Наявність сівалок всього, штук | Жатки валкові, штук | Всього енергетичних потужностей,к.с. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | зерно-збиральні | кукурудзозбиральні | кормозбиральні | буряко-збиральні | | | |
| Арбузинський | 84 | 1 | 20 | - | - | 3 | 48 | 21 | 12334 |
| Братський | 46 | 0,5 | 14 | 1 | - | 4 | 35 | 2 | 8495 |
| Вознесенський | 55 | 0,6 | 20 | - | - | - | 34 | 8 | 7240 |
| Врадіївський | 33 | 0,8 | 8 | - | - | - | 23 | 4 | 4020 |
| Доманівський | 60 | 0,6 | 21 | 1 | 2 | 2 | 25 | - | 10420 |
| Єланецький | 57 | 0,8 | 14 | - | 2 | - | 38 | - | 8174 |
| Казанківський | 74 | 0,6 | 19 | - | 1 | - | 26 | 10 | 9753 |
| Кривоозерський | 203 | 1,2 | 50 | 7 | 9 | 15 | 103 | 25 | 50029 |
| Новобузький | 42 | 0,4 | 13 | - | - | - | 21 | - | 6057 |
| Первомайський | 100 | 0,7 | 17 | 6 | 6 | 3 | 78 | 8 | 23576 |
| **Всього по північній зоні** | **754** | **0,75** | **196** | **15** | **20** | **27** | **431** | **78** | **140098** |
| Баштанський | 85 | 0,8 | 16 | - | - | - | 42 | - | 12611 |
| Березнегуватський | 89 | 0,5 | 35 | - | 1 | - | 49 | 7 | 17313 |
| Веселинівський | 93 | 0,7 | 25 | - | 1 | - | 53 | - | 14690 |
| Новоодеський | 109 | 1,5 | 22 | - | - | - | 69 | 6 | 10372 |
| **Всього по центральній зоні** | **1884** | **0,79** | **490** | **-** | **2** | **-** | **1075** | **13** | **335182** |
| Березанський | 95 | 1 | 25 | - | - | - | 43 | 2 | 15044 |
| Жовтневий | 85 | 0,9 | 4 | - | 1 | - | 34 | - | 10038 |
| Миколаївський | 70 | 0,8 | 20 | - | 1 | - | 47 | 15 | 10715 |
| Очаківський | 39 | 1,5 | 8 | - | - | - | 20 | - | 4765 |
| Снігурівський | 103 | 0,7 | 23 | 4 | 1 | 2 | 29 | 1 | 15268 |
| **Всього по південній зоні** | **4160** | **0,85** | **1060** | **4** | **3** | **2** | **2323** | **18** | **726194** |
| **По області - всього** | **1522** | **0,8** | **374** | **19** | **25** | **29** | **817** | **109** | **250914** |
| **у розрахунку на 1 господарство** | **0,34** | | **0,08** | **0** | **0,01** | **0,01** | **0,18** | **0,02** | **55,71** |

http://visnyk.mnau.edu.ua/

Це досить природньо, оскільки пріоритетним напрямком діяльності фермерів області є вирощування зернових. Як бачимо, деякі види комбайнів взагалі відсутні в певних зонах. Наприклад, кукурудзо- та бурякозбиральної техніки немає в центральній зоні, в південній зоні їх досить незначна кількість. Це пов'язано з непопулярністю даних культур серед фермерів. Однак причина не тільки в цьому. Більшість фермерів не реєструють техніку як власність фермерського господарства, вона є їх особистою власністю. Для них це є гарантом того, що в певній ситуації техніку не буде вилучено за борги.

Однак за загальними цифрами по області ми не можемо судити про забезпеченя технікою окремих господарств. Визначити рівень забезпеченності останніх технікою по районах та зонах області можна за даними табл. 3. Таким чином, в середньому по області тракторами забезпечено лише близько 22% селянських (фермерських) господарств, чого явно недостатньо, оскільки трактор — це основна одиниця матеріально-технічної бази агропідприємства. Найбільш забезпечені цим видом техніки фермери Арбузинського району (39,3%), найменше — у фермерів Вознесенського та Жовтневого районів (10,4%).

Найнижче забезпечення фермерів комбайнами, як зернозбиральними (7%), так і кормо- та бурякозбиральними (0,3%). Недостатнім є також забезпеченість господарств вантажними автомобілями (9,2%).

Вказане пов'язано як і з високою вартістю цієї техніки, так і з тим, що подібну техніку необов'язково мати в кожному господарстві. У малих за площею господарствах подібну техніку утримувати нерентабельно.

Найбільша кількість тракторів, що припадає на 100 га ріллі, спостерігається у Новоодеському та Очаківському районах (1,5), найменша — в Новобузькому (0,4). В середньому по області на 100 га ріллі фермерських господарств припадає по 0,8 трактора.

Таким чином, врахувавши наведені дані, можна зробити висновок, що рівень забезпеченості селянських (фермерських) господарств є досить низьким. Незважаючи на більш як десятилітній розвиток фермерства в нашій країні, проблема забезпечення мате-

ріально-технічної бази досі не розв'язана. Тому необхідно відшукати альтернативні способи залучення техніки для потреб фермерських господарств.

Таблиця 3

**Питома вага селянських (фермерських) господарств, які мали сільськогосподарську техніку у 2002 році, %**

| Райони та зони | Господарства, що мають: | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | трактори | комбайни | | | сівалки | вантажні автомобілі |
| | | зерно-збиральні | кормо-збиральні | буряко-збиральні | | |
| **Північна зона** | | | | | | |
| Арбузинський | 39,3 | 12,6 | - | 2,2 | 28,1 | 11,9 |
| Братський | 22,5 | 10 | 1,9 | 0,6 | 16,9 | 11,3 |
| Вознесенський | 10,4 | 5,4 | - | - | 7,9 | 6,8 |
| Врадіївський | 17,6 | 6,4 | - | - | 11,2 | 7,2 |
| Доманівський | 18,6 | 9,5 | 0,9 | 0,9 | 9,5 | 9,5 |
| Єланецький | 19,1 | 4,6 | 0,8 | - | 10,4 | 7,1 |
| Казанківський | 19,3 | 6,1 | 0,9 | - | 7 | 6,6 |
| Кривоозерський | 27,8 | 13,5 | 6,3 | 7,1 | 21,4 | 19 |
| Новобузький | 16,7 | 6,1 | - | - | 9,4 | 3,9 |
| Первомайський | 27,2 | 7,9 | 3,9 | 4 | 35,1 | 13,2 |
| **Центральна зона** | | | | | | |
| Баштанський | 11 | 2,7 | 0,2 | - | 4,8 | 5,3 |
| Березнегуватський | 15,3 | 6,4 | 0,3 | - | 8,1 | 5,1 |
| Веселинівський | 25,2 | 10,1 | 0,5 | - | 15,1 | 14,2 |
| Новоодеський | 27,5 | 7,2 | - | - | 14,7 | 8,3 |
| **Південна зона** | | | | | | |
| Березанський | 23,9 | 9,3 | - | - | 13,5 | 12 |
| Жовтневий | 10,4 | 1 | 0,2 | - | 6,1 | 3,2 |
| Миколаївський | 12,5 | 5,1 | 0,4 | - | 8,8 | 5,5 |
| Очаківський | 26,5 | 6,8 | - | - | 12,8 | 6,8 |
| Снігурівський | 18,3 | 8 | 1,1 | 1,5 | 9,5 | 12,2 |
| **Всього по області** | **21,8** | **7** | **0,3** | **0,3** | **13,1** | **9,2** |

Спираючись на проведені дослідження та досвід зарубіжних країн, можна виділити наступні варіанти залучення техніки зі сторони:

- міжфермерська кооперація по використанню сільскогосподарської техніки;

- кооперація фермерських господарств з підприємствами інших форм господарювання;
- прокат (оренда) техніки районних сервісних підприємств, що створені, як правило, на базі ремонтно-технічних структур АПК;
- розвиток приватних фірм, що виконують спеціальні види механізованих робіт за заказами фермерів.

Звісно, що оренда (чи прокат) техніки має як певні переваги, так і недоліки. Звичайно, що загальна сума виплат за оренду за досить тривалий час перевищить вартість самої техніки, однак, одноразові внески будуть значно менші. Це і визначає межі застосування цих форм залучення техніки.

Зрозуміло, що якщо мова йде про машини, що використовуються досить рідко або занадто дороговартісні, то використання оренди чи прокату є виправданим. Однак, якщо мова йде про універсальні машини, що використовуються майже постійно, то застосовувати оренду доцільно лише в якості виходу з безвихідного положення.

Найбільш сприятливою формою залучення техніки в селянські (фермерські) господарства ми вважаємо міжфермерську кооперацію. Цьому сприяють ряд об'єктивних умов, які дозволяють говорити про можливість та необхідність її розвитку:

- частина фермерських господарств має надлишок техніки (згідно з нормативами) і є потенційний резерв для інтенсивного та ефективного використання техніки, яку вони мають;
- кооперація фінансових засобів різних селянських господарств дозволить придбання дороговартісної техніки, що є неможливим для окремого фермера;
- ефективність, життєспроможність та корисність міжфермерської кооперації при використанні техніки підтверджується практикою подібних формувань у багатьох європейських державах.

Таким чином, забезпеченість матеріально-технічними засобами фермерських господарств Україні взагалі та Миколаївської області зокрема є недостатньою, майже критичною. Основним можливим виходом із даної ситуації є створення міжфермерської кооперації. Однак це питання потребує подальшого розгляду. Зокрема, необ-

хідно дуже чітко розробити організаційний, економічний та техніко-технологічний зміст міжфермерської кооперації по використанню техніки. До того ж необхідне створення відповідної правової та законодавчої бази.

**УДК 636.5:658.8**

## ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА

***Ю.В.Дикіна**, аспірант*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Важливе значення у підвищенні ефективності виробництва птахогосподарств має стан покращення конкурентоспроможності продукції. Конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки набуває особливої актуальності внаслідок відкритості нашої економіки та зростання конкуренції на ринку.

Проблемам конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячено роботи вченого-аграрника П.Т.Саблука. Щодо цих проблем у галузі птахівництва, то вагомий внесок зробили такі вчені як М.І.Сахацький, І.А.Іонов, І.І.Івко, О.М.Царенко та ін. Однак їх праці охоплюють питання конкурентоспроможності продукції по Україні в цілому.

Метою нашого дослідження є вивчення основних факторів, що характеризують рівень конкурентоспроможності галузі птахівництва в Миколаївській області.

Серед них визначили наступні: якісні характеристики, собівартість та ціни реалізації готової продукції.

Відомо, що якісні показники продукції, як складові її конкурентоспроможності, забезпечують товаровиробникові переваги в конкурентній боротьбі і є головним критерієм для покупця. На жаль, якість виробленої продукції птахівництва в Миколаївській області бажає кращого.

Зниження якісних показників продукції викликане відсутністю селекції, недотриманням оптимальних режимів годівлі, порушенням технології виробництва, обробки та зберігання яєць та м'яса птиці.

Для забезпечення підвищення якісних характеристик вітчизняної продукції птахівництва та її конкурентоспроможності О.М. Царенко [1] пропонує ряд таких заходів:

- здійснювати належний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва і збуту, удосконалити діючі стандарти на яйця курячі (харчові);
- впроваджувати у виробництво нові високопродуктивні породи, лінії і кроси птиці;
- поліпшити та удосконалити кормовий раціон птиці;
- оптимізувати температурний режим на рівні $15^0$C з першого дня зберігання яєць та підтримання даної температури при сортуванні, розфасуванні та упакуванні яєць;
- перехід до контейнерного способу транспортування яєць;
- впроваджувати нові енергозберігаючі технології зберігання продукції;
- удосконалити тару і упаковку, яка б за міцністю і обсіменінням мікроорганізмами відповідала вимогам, що висуваються до тари.

Одним з найважливіших напрямків підвищення конкурентоспроможності продукції є її цінова перевага, для забезпечення якої собівартість, як базова величина ціни, повинна формуватися за низько витратним принципом.

Результати від реалізації птиці на м'ясо в минулому році на Миколаївщині показано в таблиці 1. Із 52-х господарств області тільки одне отримало прибуток. Найгірше становище виявилося в господарських товариствах (рівень збитковості – 36,3%). А найбільший показник собівартості 1ц м'ясу птиці спостерігався в селянських фермерських господарствах.

Результати реалізації яєць птиці в 2003р. показано в табл. 2. Із 39-ти господарств майже половина отримало прибуток. Найбільша собівартість 1000 штук яєць спостерігалася в селянських фермерських господарствах та в державних підприємствах.

Таблиця 1

**Результати від реалізації птиці на м'ясо в Миколаївській області за 2003 рік**

| Сільськогосподарські підприємства усіх форм власності | Кількість реалізованої продукції в живій масі, ц | Собівартість реалізованої продукції, тис. грн. | Доход (виручка), тис. грн. | Прибуток (збиток), тис. грн. | Собівартість 1ц м'яса, грн. | Ціна реалізації 1ц м'яса, грн. | Рівень рентабельності (збитковості), % | Кількість господарств | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | Всього | у т.ч., які одержали збитки |
| Господарські товариства | 3505 | 1961,1 | 1249 | -712,1 | 559,51 | 356,35 | -36,3 | 27 | 22 |
| Приватні підприємства (включаючи фермерські) | 3819 | 1982,3 | 1467 | -515,3 | 519,06 | 384,13 | -26 | 19 | 14 |
| з них селянські фермерські господарства | 18 | 10,7 | 7,2 | -3,5 | 594,44 | 400 | -32,7 | 2 | 2 |
| Сільгоспкооперативи (виробничі) | 190 | 79 | 92 | 13 | 415,79 | 484,21 | 16,5 | 1 | 0 |
| Інші підприємства (включаючи міжгоспи) | 1399 | 669,6 | 465,2 | -204,4 | 478,63 | 332,52 | -30,5 | 3 | 3 |
| Недержавні підприємства | 8913 | 4692 | 3273,2 | -1418,8 | 526,42 | 367,24 | -30,2 | 50 | 39 |
| Державні підприємства | 70 | 30,5 | 25 | -5,5 | 435,71 | 357,14 | -18 | 2 | 2 |
| Сільськогосподарські підприємства | 8983 | 4722,5 | 3298,2 | -1424,3 | 525,72 | 367,16 | -30,2 | 52 | 41 |

В інших сільськогосподарських підприємствах собівартість реалізованої продукції теж залишається високою. Це свідчить про високі ціни на корми та енергоресурси.

В структурі витрат при вирощуванні та утриманні курей корми займають 55-70%, тому зменшення питомих витрат кормів є одним із головних шляхів ефективності виробництва продукції птахівництва. До основних технологічних прийомів і способів, що забезпечують зменшення питомих витрат кормів, можна віднести такі способи і прийоми, як вирощування та утримання птиці при нормативних параметрах мікроклімату (температурно-вологісні і світлові режими, параметри повітрообміну); застосування режимів дозованої годівлі птиці; застосування обладнання дозованого роздавання кормів.

Таблиця 2

**Результати від реалізації яєць птиці в Миколаївській області за 2003 рік**

| Сільськогосподарські підприємства усіх форм власності | Кількість реалізованої продукції, млн. штук | Собівартість реалізованої продукції, тис. грн. | Доход (виручка), тис. грн. | Прибуток (збиток), тис. грн. | Собівартість 1000 штук, грн. | Ціна реалізації 1000 штук, грн. | Рівень рентабельності (збитковості), % | Кількість господарств | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | | | | Всього | у т.ч., які одержали збитки |
| Господарські товариства | 7870 | 1522,3 | 1663 | 140,1 | 193,46 | 211,26 | 9,2 | 15 | 11 |
| Приватні підприємства (включаючи фермерські) | 3597 | 629,8 | 668,3 | 38,5 | 175,09 | 185,79 | 6,1 | 17 | 7 |
| з них селянські фермерські господарства | 83 | 19,5 | 19,9 | 0,4 | 234,94 | 239,76 | 2,1 | 2 | 0 |
| Сільгоспкооперативи (виробничі) | 1726 | 376 | 455 | 79 | 217,84 | 263,62 | 21 | 1 | 0 |
| Інші підприємства (включаючи міжгоспи) | 55880 | 7956,9 | 10539 | 2582,5 | 142,39 | 188,61 | 32,5 | 4 | 2 |
| Недержавні підприємства | 69073 | 10485,2 | 13325 | 2840,1 | 151,8 | 192,92 | 27,1 | 37 | 20 |
| Державні підприємства | 218 | 50 | 47,5 | -2,5 | 229,36 | 217,89 | -5 | 2 | 1 |
| Сільськогосподарські підприємства | 69291 | 10535,2 | 13373 | 2837,6 | 152,04 | 192,99 | 26,9 | 39 | 21 |

Хоча частина вартості води в загальній структурі собівартості продукції при вирощуванні та утриманні яєчних курей порівняно невелика (не більше 2,5%), дефіцитність у багатьох випадках цього ресурсу змушує звертати на пошук шляхів його економії досить серйозну увагу. Одним із основних факторів, який впливає на фізіологічну потребу птиці у воді, є температура і вологість повітря у приміщенні. Тому підтримання оптимальних параметрів мікроклімату буде сприяти також і економії води.

Вартість електроенергії складає зараз 5-6,5% у структурі собівартості курячих яєць в структурі собівартості 1ц приросту живої маси ремонтного молодняка. Але актуальність проблеми економії електроенергії у птахівництві визначається не тільки част-

кою витрат на електроенергію та динамікою її росту, але головним чином тим, що електроенергія є покупним і одним з найбільш дефіцитних ресурсів, зважаючи на рівень її виробництва в Україні та фінансовий стан більшості птахівницьких господарств. Економія електроенергії може бути отримана при застосуванні енергозберігаючих режимів і обладнання для освітлення і вентиляції птахівницьких приміщень.

Також вагому частку у структурі затрат займають витрати на паливо. Для зниження тепловитрат існуючих пташників необхідно в першу чергу виконувати додаткове утеплення перекриття. В Інституті птахівництва УААН розроблено енергозберігаючу систему створення мікроклімату в пташниках, яка забезпечує економію понад 50% теплової енергії, що витрачається на підігріванні припливного повітря (24-30 т рідкого палива у розрахунку на пташник місткістю 20 тис. курей-несучок), зменшення на 60-80% викидів в атмосферу пилу і мікроорганізмів, покращення мікроклімату в пташнику.

Для формування конкурентоспроможності галузі птахівництва слід також враховувати вплив зовнішнього конкурентного середовища, вивчати ринок та потреби покупців. Таким чином, розглянуті основні складові забезпечення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору виробництва взаємообумовлені і взаємопов'язані між собою, успішне вирішення яких забезпечить вітчизняному товаровиробнику гідне місце на нашому та міжнародному ринках.

Підводячи підсумок викладеному, можна зазначити, що в Миколаївській області мало уваги приділяється зменшенню витрат на виробництво м'яса птиці, а також на поліпшення якісних характеристик продукції птахівництва в цілому.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Царенко О.М. Економічні основи використання ресурсозберігаючих, екологічно чистих і безвідходних технологій у тваринництві і птахівництві. – Суми: ВАТ "СОД", видавництво "Козацький Вал", 2002. – 590с.

2. Сахацький М.І., І.І. Івко, І.А.Іонов та ін. Довідник птахівника /Під редакцією М.І. Сахацького. – Харьків, 2001.-160с.

3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) /За ред. П.Т. Саблука.- К.: ІАЕ, 2000. – 556с.

УДК 631.15:338.33

# СТРАТЕГІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

***О.В.Доброзорова**, кандидат економічних наук*
***М.І.Губа**, кандидат економічних наук, доцент*
***С.Ю.Боліла**, кандидат сільськогосподарських наук, доцент*
*Херсонський державний аграрний університет*

Диверсифікація – розмаїття, різносторонній розвиток, одночасний розвиток багатьох видів виробництва, розширення асортименту вироблених продуктів з метою зниження залежності підприємства від вузької товарної номенклатури [4]. За теорією життєвого циклу товару, будь-який товар рано чи пізно вступить в стадію спаду. Це призведе до "старіння" товару, зниження попиту на нього, і, як результат – зниження прибутку і рентабельності діяльності підприємства.

Стратегія диверсифікації є однією з базових (корпоративних) стратегій розвитку, представляє процес проникнення в нові сфери діяльності, раніше не характерні для підприємства, покликані змінити, доповнити або замінити продукцію, що вже випускається [5].

Серед головних причин диверсифікації діяльності підприємства можна назвати наступні:

- поява нових технологій;
- можливості створення синергічного ефекту між існуючими та новими напрямками діяльності;
- ризик вступу товарів підприємства в стадію спаду життєвого циклу;
- ринкова привабливість і прибутковість нової галузі;
- скорочення існуючого цільового ринку підприємства;
- можливість виходу на міжнародні ринки;
- антимонопольне регулювання розвитку виробництва в освоєній галузі;
- можливість скоротити рівень сплати податків за рахунок освоєння напрямків діяльності, де існують пільги;

- розвиток перспективних кооперацiйних зв'язків з прогресивними організаціями з метою формування довгострокових конкурентних переваг [3].

Залежно від ступеня взаємозв'язку та взаємозалежності бізнес-напрямків підприємства за технологією та маркетингом розрізняють концентричну, горизонтальну та конгломератну види диверсифікації [1].

Концентрична диверсифікація означає вихід у нові для підприємства сфери бізнесу, які в технологічному та (або) маркетинговому аспекті пов'язані з існуючим бізнесом підприємства [2]. Стратегія має потенційні синергічні ефекти для всього "портфеля" та "стратегічного набору підприємства". Наприклад, спільне шведсько-українським підприємством "South Food, Inc." поряд з випуском кетчупів займається виробництвом майонезу та соняшникової олії. При цьому підприємство для просування своєї продукції на ринок використовує однакову товарну марку "Чумак", а для реалізації одну й ту ж саму спеціалізовану систему розподілу.

Горизонтальна диверсифікація пов'язана з виходом у нові для підприємства сфери бізнесу, які не пов'язані із існуючою у підприємства технологією, але потенційно можуть задовольнити потреби існуючих у підприємства споживачів [2]. Наприклад, аграрне підприємство ПОК "Зоря" Білозерського району Херсонської області поряд з вирощуванням та переробкою томатів налагодило виробництво насіння найбільш популярних у городників Херсонщини сортів цієї культури.

Конгломератна диверсифікація передбачає вихід у нові для підприємства сфери бізнесу, які не пов'язані ні з існуючою у підприємства технологією, ні з існуючими у нього споживачами. Нові напрямки обираються за одним критерієм — прибутком від діяльності. Стратегія може використовуватися тільки за наявності високого рівня управління [2]. Вдалим прикладом впровадження конгломератної диверсифікації є функціонування групи компаній "Агронафтосервіс", до сфер діяльності якої входять вирощування та торгівля зерновими, цукровим буряком, виробництво цукру, автотранспортні послуги та торгівля паливно-мастильними матеріалами.

Функціонування підприємств АГЖ має ряд обмежень для розвитку діяльності, головними серед яких є:

- сезонність виробництва;
- ризикованість землеробства;
- дрібнотоварне виробництво;
- брак фінансових ресурсів;
- обмеженість впливу на постачальників та споживачів тощо.

Проведені нами дослідження показали, що стратегія диверсифікованого розвитку допомагає уникнути перерахованих обмежень та сприяє швидкому зростанню прибутковості агропромислових підприємств. Для підтвердження наших висновків наведемо приклад вдалого впровадження стратегії концентричної диверсифікації на СТОВ "Краса Херсонщини" Каховського району Херсонської області, яке тривалий час спеціалізувалося на виробництві, зберіганні та продажу свіжих овочів.

Підприємницька ідея створення експериментального виробництва заморожених овочів та фруктів виникла у керівництва сільськогосподарського підприємства "Краса Херсонщини" ще в 90-ті роки. На той час воно було одним з найкращих підприємств в області по виробництву плодів та овочів, потужності його овочесховищ дорівнювали 20000 тонн. Навіть силами проектних та будівельних організацій міст Харкова та Дніпропетровська було розпочато будівництво цеху заморозки та переробки фруктів та овочів. Але, починаючи з 1996р. по 1998р., в результаті несприятливих погодних умов для даних сільськогосподарських культур, неграмотної організації праці, порушення технології виробництва, значному диспаритету цін господарство зазнало економічної кризи. В результаті будівництво цеху було призупинено, площі під овочами та садами значно скорочені.

В серпні 2002р. у підприємства з'явився стратегічний інвестор — дистриб'юторська компанія "Евроднепр", яка займається імпортом морожених продуктів харчування (крабових паличок, креветок, морожених овочів та овочевих сумішей). Придбавши 62% майна СТОВ "Краса Херсонщини", розпочала реалізацію стратегії концентричної диверсифікації. Вже у вересні 2002р. було розпочато

відновлення садів, відбудову цеху заморозки продукції, одночасно здійснювалася закладка на зберігання свіжих овочів та фруктів. Обсяг інвестованих засобів дорівнював 2570 тис. грн., в тому числі в першу чергу будівництва цеху – 1735,5 тис. грн., в другу чергу будівництва – 834,5 тис. грн. Запланований період експлуатації проекту – п'ять років. Прогноз суми чистого грошового потоку становить 5500тис. грн.

Нами були розраховані основні показники ефективності даного проекту з врахуванням дійсної вартості майбутніх грошових потоків. Дисконтний множник розраховувався за ставки 12%. Одержали наступні результати: чистий приведений доход (ЧПД) дорівнює 1330 тис.грн., індекс доходності (ІД) – 1,52, період окупності проекту (ПО) – 3,3 роки, внутрішня норма доходності (ВНД) – 18%. Вартісний обсяг реалізації продукції, який забезпечує досягнення точки беззбитковості операційної діяльності підприємства, складає 1727 тис. грн.

В травні 2003р. будівництво завершилось, цех розпочав свою роботу із заморожування полуниці, малини, смородини. Розрахункова річна програма виробництва заморожених овочів становить 150 т, фруктів – 100 т за умови оптимального рівня освоєння проектної потужності, тобто 97%. Виробничі потужності визначалися виходячи з двох чинників – одиничної потужності технологічного устаткування та потенційної місткості ринку заморожених продуктів харчування. На даний момент завантаження виробничих потужностей новоствореного цеху становить 42%. В структурі виготовленої продукції заморожені овочі та фрукти складають відповідно 76 та 24%.

Потреба в персоналі визначалась за потрібними професіями з урахуванням кількості робочих місць і коефіцієнтів змінності роботи устаткування. В новоствореному цеху працює 34 людини, в тому числі чотири керівники, два спеціалісти, 28 робітників. Місячний фонд зарплати складає 8220грн. Проектом передбачено тісну внутрішньовиробничу кооперацію. Наприклад, ремонтно-технічне обслуговування нового виробництва здійснюється ремонтною службою діючого підприємства, а зберігання сировини й матеріалів,

запасних частин організоване в наявних складських приміщеннях господарства.

Заморожена продукція є однією з найпрогресивніших та екологічно чистих видів продукції харчування, яка дозволяє значно збільшити споживання недостатніх в раціоні населення ягід, плодів та овочів, особливо в зимово-весняний період, коли відчувається найбільша вада вітамінів. Вона порівняно з консервованою продукцією має істотні переваги. Передусім тут зберігається більша кількість корисних речовин, вітамінів, первинність смаку, вона швидша у приготуванні, зручна у зберіганні та користуванні, естетична на вигляд. Поставка замороженої продукції здійснюється в поліетиленових пакетах, які зручно складаються, мають невелику вагу, що уможливлює ефективне використання транспортних засобів і холодильних приміщень.

Завдяки високому ступеню збереження вихідних властивостей сировини, можливості виробляти широкий асортимент продуктів підвищеного ступеню готовності, відносно невеликі витрати на виробництво, зберігання та поставку продукції споживачам очевидна соціально-економічна значимість та перспективність виробництва швидкозамороженої плодоовочевої продукції.

Швидкозаморожені ягоди, фрукти та овочі є відносно новим продуктом на ринку України, і тому існує великий потенціал для розвитку підприємств, що їх виробляють. Відомих вітчизняних товарних марок на ринку заморожених овочів і фруктів немає. Проведені нами маркетингові дослідження показали, що на даний момент в Україні існують три виробника регіонального рівня, одним з найпотужніших серед них є концерн "Поділля-ОБСТ" (м.Вінниця). Головними напрямками його діяльності є виробництво фруктових концентратів, заморожених овочів і фруктових сумішей, але обсяги виробництва концерну настільки мали, що не представляють конкуренції потужним європейським компаніям, які виробляють та імпортують заморожену продукцію на український ринок останнім часом.

Найвідомішими вітчизняним споживачам є іноземні фірми Hortex Holding Sa, Aviko, Elsner, Farm Frites, Dujardin, Chlodnie Zgoda. Частка компаній в імпорті замороженої прлодоовочевої

продукції в Україну відповідно дорівнює 43%, 24%, 15%, 18%. Наприклад, польське акціонерне товариство Hortex Holding Sa експортує щорічно понад 20 тис. т заморожених продуктів на суму 10 млн. долл. Компанія Aviko є лідером у виробництві замороженої картоплі для швидкого приготування в мікрохвильовій печі, фритюрниці, на сковороді. Фірми Elsner, Chlodnie Zgoda спеціалізуються на заморозці ягід та екзотичних овочів. Але продукція перерахованих фірм має високі ціни, і тому не по кішені більшості українських споживачів. Наприклад, паковка овочів та овочевих сумішей масою 0,5кг під торговою маркою "Hortex" продається по ціні 6,5 грн., а вартість аналогічної продукції під торговими марками "Aviko" та "Elsner" взагалі доходить до 15,8 грн.

В результаті дослідження було виявлено, що 80% загального попиту на заморожену овочеву та фруктову продукцію приходиться на систему ресторанів і кафе, і тільки 20% реалізується в мережі магазинів. При чому, даний вид заморожених продуктів споживає до 30% населення, в тому числі регулярно 5%. Найбільшим попитом користуються наступні овочі та овочеві суміші:

- овочева суміш "КУС-КУС" (0,5кг) торгової марки "Hortex";
- овочі з шампіньонами для жарки (0,5кг) торгової марки "Hortex";
- овочева суміш "Азія"(0,45кг) торгової марки "Hortex";
- суп з грибами (0,45кг) торгової марки "Hortex";
- овочеве рагу (0,45кг) торгової марки "Hortex";
- картопля фри (0,45кг) торгової марки "Aviko";
- брюсельська капуста (0,45кг) торгової марки "Elsner";
- різотто (0,45кг) торгової марки "Elsner".

Середній обсяг продажу заморожених плодових та овочевих сумішей за день в продуктовому магазині спального району обласного міста дорівнює 4кг, в супермаркеті – 6кг.

Таким чином, впровадження стратегії диверсифікації дозволить підприємствам АПК, в тому числі і СТОВ "Краса Херсонщини", враховувати особливості розвитку ринку та сформувати збалансований за часом та доходами товарний "портфель", що забезпечить раціональне використання ресурсного потенціалу.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. В.Г. Герасимчук. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – С.360.
2. Ф. Котлер Основи маркетинга: Пер. с англ. – Новосибирск: Наука, 1992.- С.736.
3. В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. Стратегічний менеджмент: Навч. Посібник. – К.: Експрес – Поліграф, 2002. – С.560.
4. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА/Пер. з англ.- К.: АртЕк, 2000. – С.640.
5. З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. Стратегічне управління: Навч. Посібник. – К.:КНЕУ, 1999. – С.384.
6. http://www.hortex.com.pl
7. http://www.grdart.ru/index2.htm

**УДК 330.313:631.11**

# ВЛИЯНИЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

***С.В.Додонов***
*Крымский государственный агротехнологический университет, г.Симферополь*

Понятие ресурсного потенциала предприятия в работах ученых-экономистов (Амбросова В.Я., Зиновьева Ф.В. и др.) рассматривается как совокупность имеющихся на данный момент ресурсов для обеспечения процесса производства. Применительно к сельскохозяйственным предприятиям, состав этих ресурсов корректируется в связи с тем, что здесь основным средством и предметом труда является земля. Поэтому, необходимо отдельно оценить такие составляющие ресурсного потенциала сельскохозяйственного предприятия, как площадь многолетних насаждений, площадь орошаемых земель. Мы хотели бы остановиться на возможности определения потенциала совокупности предприятий и корректировке этого понятия в соответствии с требованиями современной экономической ситуации.

Составляющие потенциала – это земельные ресурсы, основные фонды, персонал. Стоимостная оценка потенциала строится на

оценке каждой его составляющей. Вопрос о денежной оценке земли решен с практической точки зрения, поскольку эта оценка уже используется сельскохозяйственными предприятиями в целях налогообложения. Оценка земельных угодий дифференцирована в зависимости от их вида: пашня, пастбища, многолетние насаждения. Эта оценка, несмотря на отмеченную многими учеными и практиками ее нереальность, все же дает возможность говорить об определенной стоимости земельных угодий в составе потенциала предприятия с учетом их использования.

Стоимость основных фондов определена в финансовой отчетности предприятия. Необходимо использовать показатель остаточной стоимости, поскольку в сельском хозяйстве высока степень изношенности основных фондов. По этой же причине, при расчете потенциала, необходимо учесть расходы на восстановление основных фондов, поскольку именно они в дальнейшем позволят предприятию развивать производство продукции и повышать его эффективность. Вложения в основные фонды — это капитальные инвестиции, поэтому при расчете потенциала аграрного предпри-ятия, в него необходимо включать и величину капитальных инвестиций.

Еще одной составляющей потенциала является персонал предприятия. Его денежная оценка несколько затруднена, поскольку для определения стоимости человеческого капитала всех работников предприятия не существует единой методики. Для упрощения расчета этого показателя, на наш взгляд, при расчете потенциала можно использовать общую годовую сумму выплат персоналу предприятия, скорректировав ее на сумму задолженности по выплатам персоналу. Чем больше задолженность по выплате заработной платы, тем меньше мотивация работников к труду и производительность.

Нецелесообразно говорить о включении в понятие потенциала оборотных средств, поскольку основой для дальнейшего производственного цикла являются запасы, но превышение их количества над нормативным ведет к снижению эффективности их использования. Таким образом, величину потенциала сельскохозяйственного производства можно определить следующим образом (как на уровне одного предприятия, так и на уровне их совокупности):

Потенциал = Денежная оценка земли + Остаточная стоимость основных фондов + Сумма капитальных инвестиций + Сумма выплат персоналу за год – Задолженность перед персоналом на момент расчета

Природно-климатический и ресурсный потенциал Крыма определил развитие экономики региона в основном как индустриально-аграрной республики. В общем объеме выпуска товаров и услуг на долю сельского хозяйства приходится около 20%, а на агропромышленные предприятия – 30%.

В 2002г. всеми категориями хозяйств произведено валовой продукции на сумму 1914,8 млн.грн. (в сопоставимых ценах 2000г.), в том числе продукции растениеводства – на 897,6 млн.грн., животноводства – 1017,2 млн.грн. В сравнении с 2001г. производство валовой продукции животноводства возросло на 12,1 процента.

Разгосударствление экономики и последующие процессы реформирования в аграрном секторе привели к кардинальным изменениям в величине потенциала и структуре сельскохозяйственных товаропроизводителей. В 2003 году в Крыму осуществляли хозяйственную деятельность 364 крупных и средних сельскохозяйственных предприятия, акцент сместился в сторону хозяйств населения. Это обусловлено тем, что выделившиеся в ходе распаевания собственники получили в качестве пая более новую технику благодаря поддержке органов исполнительной власти, ратовавших за изменение формы собственности. При этом долги предприятий не передавались.

Реформированные предприятия оказались заложниками ситуации и не могут до сих пор обеспечить должный уровень жизни своим работникам. Многие квалифицированные специалисты покидают предприятия и занимаются индивидуальной деятельностью в личных и фермерских хозяйствах. Как следствие, с 2000 года в Крыму прослеживается интенсификация процесса создания крестьянских (фермерских) хозяйств. За три последних года прирост их количества составил 43%, и к концу 2003г. в республике насчитывалось 1986 фермерских хозяйств.

На 1 января 2003г. в пользовании хозяйств всех категорий имелось 1539,0 тыс.га сельскохозяйственных угодий, в т.ч. 1192,3 тыс.га пашни. С 1991 г. площадь сельскохозяйственных угодий, выделенных гражданам для развития личных подсобных хозяйств, ведения товарного сельскохозяйственного производства, садоводства и огородничества, сенокошения и выпаса скота, возросла более чем в 7 раз и составила 304,4 тыс. гектаров. В собственности и пользовании фермеров находилось 88,5 тыс.га сельскохозяйственных угодий, в т.ч. 83,5 тыс.га пашни.

В 2000г. среднесписочная численность штатных работников сельскохозяйственных предприятий составляла 113,5 тыс. человек, их количество в 2001г. уменьшилось до 94,8 тыс. человек, в 2002г. – до 79,2 тыс. человек. Удельный вес работников сельского хозяйства в общей численности работников всех отраслей экономики Крыма за период с 2000 по 2002 гг. снижается (2001г. – 22,3%, 2002г. – 19,7%, 2003г. – 17,3%). В сельском хозяйстве уровень оплаты труда продолжает оставаться самым низким из всех отраслей экономики Крыма. В 2001г. средняя заработная плата одного штатного работника составила 124,90 грн., в 2002г. – 169,89 грн., в 2003г. – 208,82 гривны. В сравнении со средней заработной платой по республике оплата труда работников сельского хозяйства составляет немногим более 55% (2001г. – 55,5%, 2002г. – 56,4%, 2003г. – 58,3%).

Для населения сельской местности производство сельскохозяйственной продукции является одним из основных источников доходов. Так, в 2001-2003гг. при формировании совокупных ресурсов сельских домохозяйств большую часть (35-40%) составили доходы от личного подсобного хозяйства.

Остается острой проблема выплаты заработной платы. Общая сумма задолженности по состоянию на 01.01.2003г. на предприятиях сельского хозяйства составила 29402,5 тыс.грн., что на 879,1 тыс.грн. или на 3,1% больше, чем на 01.01.2002г.

Следует отметить высокую эффективность использования земельных ресурсов хозяйствами населения. Располагая пятой частью сельскохозяйственных угодий, они производят практически половину валовой продукции отрасли (около трети продукции растениеводства

и двух третей — животноводства). При этом в личных подсобных хозяйствах сосредоточено чуть более 5% населения республики, занятого во всех отраслях экономической деятельности.

В 2003г. крестьянскими (фермерскими) хозяйствами произведено 2,4% общего объема валовой продукции сельского хозяйства (в 2001г. — 2,2%) и около 5% валовой продукции сельхозпредприятий.

2002 год для большинства сельхозпредприятий в финансовом отношении сложился неблагоприятным. Финансовым результатом всей деятельности в целом по сельхозпредприятиям Крыма стал убыток в сумме 138,1 млн.грн. при совокупном уровне убыточности 16,6%, что на 67 млн. грн. больше, чем в 2001г. Прибыль от всей деятельности в сумме 59,7 млн.грн. получили менее трети предприятий.

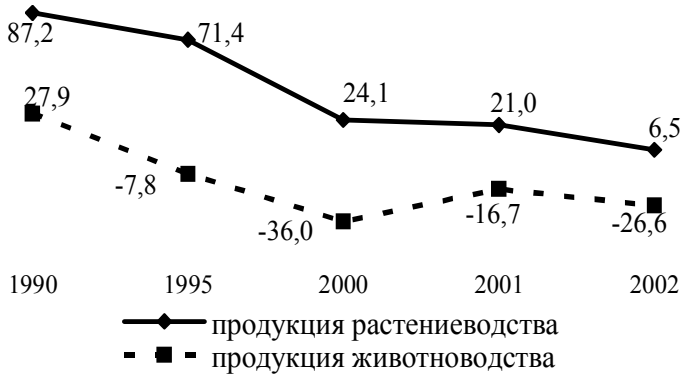


**Рис. 1. Уровень рентабельности (убыточности) сельскохозяйственного производства, %**

Источником воссоздания ресурсного потенциала являются собственные и заемные средства. За счет собственных средств сельскохозяйственными предприятиями за 2002 год введено в действие основных фондов на сумму 82954 тыс.грн. Наиболее привлекательными внешним источником финансирования являются инвестиции, поскольку денежные средства привлекаются на длительный срок и безвозмездно.

За три последних года объем инвестиций в сельское хозяйство увеличился более чем в 2 раза и в 2002 году составили 110939 тыс.грн. (7,5% общего объема инвестиций в АРК).

За три последних года объем инвестиций в сельское хозяйство увеличился более чем в 2 раза и в 2002 году составили 110939 тыс.грн. (7,5% общего объема инвестиций в АРК). Несмотря на увеличение общего объема инвестиций в сельское хозяйство удельный вес средств, направленных на приобретение машин и оборудования и техническое перевооружение предприятий до 43,1%, что на 17,2 процентных пункта меньше в сравнении с 2001г.

Таким образом, можно говорить о прямой зависимости между величиной и динамикой производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий и финансовыми результатами их деятельности. Отрицательная динамика численности занятых в сельскохозяйственном производстве и увеличение задолженности по выплате заработной платы приводит к снижению квалификации работников и их мотивации к труду. Снижение квалификации влечет ухудшение технологии производства и невозможность применения более совершенных средств производства. Несовершенная технология не только снижает качество и уменьшает отпускную цену продукции, но и ухудшает плодородие почвы. Кроме того, чем больше потенциал, тем выше экономическая эффективность деятельности предприятия, что подтверждает приоритетность идеи концентрации и интенсификации производства.

*ЛИТЕРАТУРА*

1. Зиновьев Ф.В. Формирование эффективных механизмов хозяйствова-ния в агропромышленном комплексе Крыма. – Симферополь: Таврия, 2001. – 260с.

2. Реформування та розвиток підприємств агропромислового вироб-ництва / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 532с.

УДК 631.115.1

# ПРО КООПЕРУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

***М.В.Єрмолаєва**, кандидат економічних наук, доцент*
***Ю.Д.Скиданенко**, кандидат філософських наук*
*Полтавська державна аграрна академія*

Люди практикують кооперування майже з початку виникнення товарного виробництва. Кооперація є засобом виживання дрібних ринкових суб'єктів та ефективним засобом самодопомоги.

Новий етап розвитку кооперативного руху в Україні розпочався з 1997 року із прийняттям Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію". Особливо це питання стосується фермерських господарств. На сьогоднішній день на Полтавщині створено і функціонують близько 1500 фермерських господарств, середній розмір земельних угідь яких коливається в межах 35 – 50 га.

Економічні дослідження свідчать про невисоку економічну ефективність діяльності таких підприємств. Для покращення фінансового стану і підвищення ефективності виробництва фермерські господарства повинні кооперуватися. Розробка напрямів кооперування фермерських господарств є одним з найактуальніших питань сучасної організації виробництва.

Накопичено багатий закордонний досвід щодо фермерського кооперування.

Перед економічною наукою стоїть завдання розробки основних шляхів фермерського кооперативного руху і допомога селянам у створенні відповідних об'єднань, що обумовлює актуальність питання, яке висвітлюється у статті.

Проблемам селянського кооперування присвячено наукові праці видатних російських економістів О.В.Чаянова, М.П.Макарова, О.М.Челінцева і сучасних вітчизняних науковців П.Т.Саблука, О.М.Карасика, В.В.Зіновчука, М.Й.Маліка, В.Б.Моссаковського та інших.

Селянське кооперування в нашій державі має давню історію. Особливе розповсюдження сільськогосподарська кооперація набула

у період НЕПу. На 1 січня 1924 року сільськогосподарська кооперація, наприклад, Росії налічувала 12000 сільськогосподарських кредитних товариств, 1500 масловиробних артілей, 500 інших видів сільськогосподарських кооперативів і близько 11000 сільськогосподарських комун. Ця мережа кооперативів до свого складу включала близько півтора мільйони селянських господарств.

Селянські кооперативи були об'єднані в місцеві повітові або районні спілки, які в свою чергу об'єднувались в губернські або обласні спілки. Ця кооперативна структура очолювалась загальним центром — Всеросійською спілкою сільськогосподарської кооперації, або Сільськоспілкою, і окремими спеціальними центрами — Льоноцентром, Союзкартоплею, Маслоцентром, та Плодоовочеспілкою. Крім того було організовано три допоміжних кооперативних центра — Всеросійський Кооперативний банк, Кооперативна спілка по страхуванню та Всеросійське кооперативне видавництво.

Становлення фермерської кооперації на сучасному етапі може йти за такими напрямами:

1) об'єднання земельних ділянок і сільськогосподарської техніки з метою їх раціонального використання;
2) створення товариств по спільному використанню техніки;
3) створення консалтингових центрів;
4) організація постачальницько-збутових кооперативів;
5) створення кредитних спілок.

За такими напрямами розвивається фермерське кооперування в Європі. Наприклад, у Франції кооперативи по спільному використанню техніки (КЮМА) відіграють важливу роль в механізації сільськогосподарського виробництва більш ніж 25% фермерських господарств країни. В таких кооперативах зосереджено 1/3 парку зерно- і кормозбиральних комбайнів, 1/5 частина розкидувачів добрив, трактори підвищеної потужності. КЮМА обробляє ґрунти, займається внесенням мінеральних добрив, меліоративними роботами і т. ін.

Наявна техніка знаходиться частково у колективній і частково — у приватній власності членів кооперативу. Використання техніки проводиться за замовленням членів кооперативу згідно з графіком.



http://visnyk.mnau.edu.ua/

Розцінки за використання техніки і надані послуги затверджуються на зборах членів кооперативу.

Спільне використання техніки широко використовується і у Німеччині. Машинні товариства обслуговують до 40% усіх фермерських господарств, техніка у таких спілках видається напрокат. При ринговому використанню техніки кожний власник виконує певні роботи за замовленнями інших фермерів.

Нам потрібно прийняти до уваги закордонний досвід, але слід зазначити певні проблеми щодо кооперування фермерів – власників сільськогосподарської техніки. З одного боку, не кожне фермерське господарство в змозі забезпечити себе необхідною технікою, виходячи з її високої вартості. З іншого боку, не завжди доцільно невеликому за розмірами підприємству мати у власності потужну техніку, яка розрахована на обробіток великих земельних площ. Так, комплексний коефіцієнт використання системи машин в господарствах, які спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва в лісостеповій зоні України, складає 0,7-0,9 при площах обробітку 300 – 400 га.

Виходячи з цього, доцільно створення кооперативів, але підприємства, які кооперуються, повинні бути розташованими на невеликій відстані одне від одного, щоб запобігти зайвому витраченню пального на перегін техніки від одного господарства до іншого.

Важливою проблемою для фермерських господарств є їх відносно невеликий розмір. Організувати високоефективне виробництво на ділянках малої площі дуже складно. Тому важливого значення набуває кооперування на початковій стадії створення фермерських господарств з метою об'єднання земельних площ в єдиний масив, або оренда земельних ділянок. Таке кооперування дає можливість застосування сівозмін, більш ефективного використання техніки, виключає можливість її перегону на великі відстані від ділянки до ділянки.

По сьогоднішній день у фермера існує проблема із збутом своєї продукції. Сучасні умови дають можливість господарю, користуючись поняттям "відкритого ринку", самостійно вирішувати питання щодо каналів реалізації продукції. Такий метод надає можливість фермеру

проявляти повну самостійність у прийнятті рішень, але пов'язаний з великою долею ризику. З іншого боку, сучасне законодавство щодо сільськогосподарського товаровиробника ставить певні обмеження такій самостійності. Це пов'язано, наприклад, із дією Закону України "Про податок на додану вартість", із виконанням договорів по держзамовленню. При цьому нам знов необхідно звернутись до зарубіжного досвіду. Наприклад, у сільському господарстві Польщі створено постачальницько-збутові кооперативи, такі як "Селянська взаємодопомога", якою здійснюється закупівля більше 75% товарної продукції селянських господарств і постачання 75 % засобів виробництва і матеріалів. У Швеції збут сільськогосподарської продукції тісно пов'язаний з її переробкою. Тут взагалі немає збутових кооперативів у чистому вигляді. В усіх кооперативах продукція, яка одержана від товаровиробника, підлягає обробці, фасуванню, пакуванню.

Наступна група кооперативних об'єднань фермерів належать до кредитних. Такі кредитні каси (каси взаємодопомоги) надають кредити окремим фермерам або іншим кооперативам. Особливістю діяльності таких кооперативів є те, що вони надають кредити в сумі від 100 у.о. без застави, під поручительство інших членів спілки. Слід відзначити, що за кордоном товариства по взаємному кредитуванню особливо характерні для тих країн, де фінансовий стан фермерів незадовільний.

При необхідності кооперативи в сільському господарстві можуть бути створені не за функціональним, а за галузевим принципом, як, наприклад, у Швеції, де існують кооперативи, які об'єднують виробників одного виду продукції: кооперативні об'єднання виробників молока, кооперативи скотарського напряму, рослинницькі кооперативи та ін. [3].

В Україні, на наш погляд, найбільш реальне кооперування фермерів за виробничим напрямом з метою оптимізації виробництва. Основна мета кооперації полягає у звільненні фермера від проблем, що відволікають його від основного виробництва. Матеріальною основою функціонування кооперативів є пайові внески членів, кредити й прибуток, одержаний кооперативом.

Кожний фермер може бути одночасно членом декількох кооперативів і користуватися послугами інших об'єднань. При вступі у

члени кооперативу фермер вносить свій майновий, грошовий або земельний пай і залишається його власником. При виході з кооперативу він має право на повернення своєї частки.

Цікавий досвід вирішення питань виходу з кооперативів існує в Європі. Так, у Франції передбачено право кооперативу затримати повернення пайового внеску фермеру на 10 років, якщо вихід його з кооперативу може завдати економічної шкоди підприємству. У Швеції кожний член кооперативу може вийти з нього не раніше, ніж через 5 років. При невиконанні цієї умови і виході з кооперативу раніше встановленого терміну, фермер позбавляється права одержати свій пайовий внесок. Виключенням є випадок, коли фермер припиняє виробництво даної продукції [3].

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що проблема сільськогосподарського кооперування в Україні не є новою. Подолання проблем, пов'язаних з функціонуванням фермерських господарств може йти шляхом об'єднання матеріальних, технічних, трудових ресурсів одноосібних господарств. При цьому слід прийняти до уваги передовий закордонний досвід діяльності фермерських кооперативів та адаптувати його до вітчизняних умов господарювання.

Селянське кооперування — це форма організації, яка у поєднанні з приватизацією засобів виробництва та земельною реформою, може відіграти важливу роль у відродженні сільськогосподарського сектора України і виведенні його з кризового стану.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Закон України "Про селянські (фермерські) господарства".

2. Баккет М. Фермерское производство: организация, управление, анализ (пер. с англ.). – М.: Агропромиздат, 1989. – 464 с.

3. Мартынов В. Фермерская кооперация в системе АПК Скандинавских стран и Финляндии. – М.: Наука, 1988. – 56 с.

4. Чаянов А. В. О сельскохозяйственной кооперации. – Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1989. -175 с.

УДК 388.45:637.1

# ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

***А.М.Желєзняк**, здобувач*
*Львівський державний аграрний університет*

***Вступ.*** Молочна промисловість України – одна з провідних галузей агропромислового підкомплексу. Від її розвитку залежить не лише збалансованість харчування пересічного українця, але і добробут сільської родини. Це пояснюється тим, що навряд чи найдеться в кожному селі багато сімей, які не мають в своєму підсобному господарстві хоча б однієї корови. З другого боку закупівельна, а досить часто і роздрібна ціна 1 літра молока значно нижча за вартість пляшки мінеральної води. А це автоматично робить молоко одним з тих стратегічних продуктів, які разом з "дешевим" хлібом та картоплею не дають пропасти з голоду найбіднішим верствам населення.

Світове виробництво молока постійно зростає. Його обсяги в 2002 році наблизились до позначки 600 млн. тонн [1]. За прогнозами ця тенденція збережеться і надалі. В Україні ситуація на ринку молока не така втішна. За статистичними даними, торік вироблено вдвічі менше молока, ніж в 1990 році, та на 3,4 відсотки менше, ніж позаторік (в тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 22,8 відсотки). Останніми роками лише третина від усього молока надходить на промислову переробку, тоді як в Європейському Союзі цей показник становить 96 відсотків. Однак в цих умовах молокозаводам вдалося збільшити ресурси молока для переробки за рахунок поліпшення організації його закупівлі, зокрема в населення. У зв'язку із сказаним вище особливої актуальності набуває питання дослідження ринку молока та молокопродуктів.

***Обговорення проблеми.*** Ринок молока і молокопродуктів майже у всьому світі є предметом особливої уваги держави і посиленого державного регулювання. Пряма державна підтримка виробництва молока в нашій країні існувала до 1993 року, її питома вага в закупівельній ціні молока становила від 28 відсотків



http://visnyk.mnau.edu.ua/

у 1970-му до 78 відсотків у 1990 році. На даний час ринок молока важливіший більше переробним підприємствам, яким необхідна сировина для виробництва, ніж нашій державі. Про це свідчить і чимало видань, пов'язаних з агропромисловим підкомплексом, де велику увагу приділяють ринку зерна, цукру, олійним культурам, виробництву спирту, а молоко, тваринництво відходить на задній план.

Проблемами цієї галузі займаються такі вчені та економісти як Бутенко М., Бондаренко В., Карликов Д., Крисанов Д., Шевельова С. та багато інших.

Виробництво молока у більшості регіонів в 2003 році зменшилося на 8,1-9,6% (Харківська, Черкаська, Дніпропетровська, Київська, Херсонська області) і лише в господарствах семи областей збільшилося на 0,3-2,6%. Перше місце по виробництву молока посідає Львівська область, яка у 2002 році виробила 1061,5 тис. тонн, що становить 7,5% від загального виробництва молока. Лідером по виробництву продукції з незбираного молока у 2002 році була Харківська область з показником 180 тис. тонн, або 15,3% від загального обсягу виробництва.

Змінилась структура виробництва молочної продукції за видами. Так, за період з 2000 по 2002 роки виробництво продукції з незбираного молока в перерахунку на молоко зросло на 68,5%, в тому числі незбиране молоко – на 80,2%, кисломолочна продукція – 63,2%, сметана – 26,5%, сир кисломолочний незбираний – 8,5%. Виробництво знежиреної молочної продукції в перерахунку на знежирене молоко зросло на 8,5%. В виробництві сухого незбираного молока, сухих вершків та сумішей спостерігався спад, що становив 26,2% за період з 2001 по 2002 роки. Виробництво жирних сирів за аналізований період зросло на 91,1%.

Реалізація молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами за січень – вересень 2003 року по Україні становила 1599,7 тис. тонн або 77,4% до січня – вересня 2002 року. За цей же період середня ціна реалізації зросла на 28,6% і в вересні 2003 року становила 664,4 грн за т. Спад реалізації спостерігався по всіх областях. В Львівській області, яка у 2002

році була лідером по виробництву молока, станом на 1 вересня було продано 18,1 тис. тонн або 72,3% проти показника минулого року і якщо порівнювати ці цифри до лідера – Київської області, то співвідношення становитиме 1:9. Виникає ситуація, коли виробляємо найбільше, продаємо найменше (позаду по продажі лише Івано-Франківська та Чернігівська області). За таких умов, коли згідно офіційних статистичних даних молоко зникає "невідомо куди", молокопереробним підприємствам досить важко визначити місткість вітчизняних ринків та спрогнозувати обсяги виробництва на перспективу.

Великою проблемою України залишається постійне скорочення поголів'я ВРХ. Так, у 2003 році в порівнянні з попереднім по всіх категоріях господарств кількість корів зменшилася на 1017 тис. голів або 10,4%, що становило 8808 тис. голів проти 24,6 млн. голів у 1990 році. В тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 964 тис. голів або 21,1%, господарств населення – 1,1%. Виробництво молока, починаючи від 1995 року було збитковим (–13,8% у 2002 році), тому не дивно, що молочне скотарство занепадає. А якщо до цього всього додати незбалансованість кормового раціону, занепад племінної справи, недотримання санітарних умов, то з'являються сумніви щодо якості молока, яке йде на реалізацію, а від нього відповідно залежить і якість молокопродуктів та можливість виходу молокопереробних підприємств на зовнішні ринки. Так, молокопереробні заводи Волинської області, які постійно нарощують темпи виробництва, змушені закуповувати молоко не те що в сусідніх районах, але і областях. Мережа таких заготівельних пунктів фактично охопила сусідні Рівненську, Львівську, Тернопільську області. При цьому транспортні витрати, які підприємство несе в процесі заготівлі сировини, збільшуються і в результаті страждають як виробники молока, так і молокопереробні заводи. Для перших зростання транспортних затрат заготівельників досить часто призводить до зниження ціни на молоко, адже 0,55-0,6 грн за 1 літр молока є надто мало. З другої сторони, зростання радіусу заготівлі молока обернено пропорційно відображається на його якості, а таке молоко, наприклад, для виробництва твердих сирів уже не придатне.

Споживання молока та молочних продуктів на душу населення в Україні коливається в межах від 300,9 кг (Івано – Франківська область) до 146,8 кг (Луганська) і в середньому по Україні у 2002 році становило 225,3 кг проти 373,2 кг у 1990 році при науково обґрунтованій нормі 380 кг [6]. Лідерами по споживанню виступають всі області західного регіону, притому що схід "пасе задніх". Враховуючи цей факт, можна сміливо стверджувати про наявність ще недозаповненої ніші на ринку молока в східному регіоні, яку можуть використовувати молокопереробні підприємства надалі.

Позитивні тенденції спостерігаються і сьогодні, коли рівень заробітної плати по Україні зростає і за останні роки вітчизняні товаровиробники фактично відвоювали споживачів у західних експортерів. Адже були часи, коли в Львівську область, яка є лідером по виробництву молока, частину молокопродукції експортували з сусідньої Польщі (тверді сири, сметану, йогурти тощо). Однак рівень споживання в загальному залишається недостатнім. По-перше, накопичення капіталу відбувається в основному в великих містах, жителі яких купують молокопродукти або в великих супермаркетах і при цьому є потенційними споживачами для молокозаводів, або на місцевих ринках, фінансуючи в кращому випадку окремі підсобні господарства, в гіршому – перекупників молочної продукції. При цьому молочний підкомплекс, а особливо тваринництво, втрачає значну частину коштів. По-друге, значна кількість жителів України проживає в маленьких містечках, селищах, селах і займається особистим підсобним господарством. Вироблене молоко досить часто використовується лише на потреби сім'ї і не реалізовується молокозаводам або на ринку. Як результат, село споживає лише ту продукцію молокопереробки, яку не в змозі виробити, купуючи лише тверді сири, йогурти, масло, і то в незначних об'ємах.

При такому низькому рівні споживання молочних продуктів у країні значна частина їх експортується. Це зумовлено насамперед низькою купівельною спроможністю більшості населення України. Так, середньостатистичний європеєць споживає за рік близько 17 кг сиру, українець – 2 кг. Тим часом у 2003 році з нашої країни експортовано понад 60тис. тонн цієї продукції, при тому,

що в 2003 році до 40% продукції у перерахунку на молоко реалізовували на експорт. Експорт масла склав 18,5 тис. тонн – в 1,4 раза більше, ніж попереднього року, сиру відповідно – 59,4 тис. тонн із зростанням в 1,7 раза, сухих молочних продуктів – до 80% [4]. Основним імпортером молочної продукції є Росія. Щодо експорту в 2004 році, то передбачаються невтішні прогнози. І це при цьому, що аналізи звітних даних за кілька років та купівельної спроможності населення дозволяють зробити висновки про те, що внутрішній ринок не в змозі спожити всю вироблену в країні молочну продукцію. У зв'язку з цим, враховуючи зміни в законодавстві Росії, вступ Польщі до ЄС нашій державі слід приділяти більшу увагу регулюванню внутрішнього ринку молока.

***Висновки.*** Молочний сектор України знаходиться не в найкращому стані. І хоча спостерігаються позитивні тенденції в переробці молока, молокопереробним підприємствам не під силу розв'язати проблеми галузі в цілому. Держава повинна взяти під контроль ринок молока, обмеживши дії посередницьких організацій по закупівлі молока та реалізації готової продукції, а також торгівельних націнок. Це дозволить дещо знизити ціну на молокопродукти, що призведе до збільшення купівельної спроможності населення. А як показало дослідження, є перспективи зростання споживання молока на душу населення в середньому на 100 кг за рік, що автоматично призведе до збільшення обсягу ринку молока та молокопродуктів, виробництво якого має бути поставлене на промислову основу.

Державі необхідно розробити комплексні коротко- та довготермінові програми розвитку молочної галузі. Участь у розробці цих програм мають взяти провідні вчені, практики, фахівці, які виробили б оптимальне співвідношення сил на ланках виробництво – переробка – реалізація при гнучкій ціновій політиці. Тому перспектив та напрямків дослідження ще достатньо.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Світовий ринок молока і Україна// Пропозиція. – 2002. – №7. – С.106-108.

2. Крисанов Д.Ф. Економіко – екологічні проблеми харчової промисловості України/ Відг. ред. акад. УУАН В.М. Тригобчук. – К.:І-т екон. НАН України, 2002. – 247с.

3. М. Бутенко. Як поповнити молочні ріки?// Урядовий кур'єр. – №59 від 30 березня 2004.

4. Шевельова С.О. Конкурентоспроможність молочного підкомплексу/ Монографія. – Тернопіль: Збруч, 2001. – 408с.

5. Статистичний щорічник "Сільське господарство України" за 2002 рік /Державний комітет статистики України: Під загальним керівництвом Ю.М.Остапенчука. – К.,:2003.-319с.

6. В. Бондаренко. Шлях до СОТ вимагає поліпшення роботи //Урядовий кур'єр. – №20 від 3 лютого 2004 року.

**УДК 631.14:636.4**

# ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ

***Б.М.Замкевич**, кандидат технічних наук, доцент*
*Білоцерківський державний аграрний університет*

Багатство кожної країни визначається ступенем використання наявних виробничих ресурсів (трудові ресурси, основні виробничі засоби і капітал), кліматичними умовами, технологією виробництва, комутаційно-інформаційними ресурсами. Зважаючи на те, що природно-кліматичні умови для конкретного регіону протягом тривалого часу можна вважати сталими і в умовах сучасних трансформацій України технології виробництва і комутаційно-інформаційні ресурси не зазнають широкомасштабних змін, головним чинником економічних процесів є виробничі ресурси.

Індикатором економіки є ВВП. Отже, можна вважати, що ВВП і ступінь використання виробничих ресурсів характеризують економічний стан економічної системи. Відомо, що обсяг виробничих ресурсів і ВВП представляються у грошовій формі. Залежно від застосованих грошових одиниць динаміка змін виробничих ресурсів і ВВП проявляються по-різному. Грошове відображення макроекономічних показників залежить від суб'єктивної політики банківських систем, а тому не може бути використане при їх порівняльному в часі аналізу. На рисунку 1 наочно показано суттєві відмінності динаміки ВВП в карбованцях (гривнях) і в доларовому виразі.

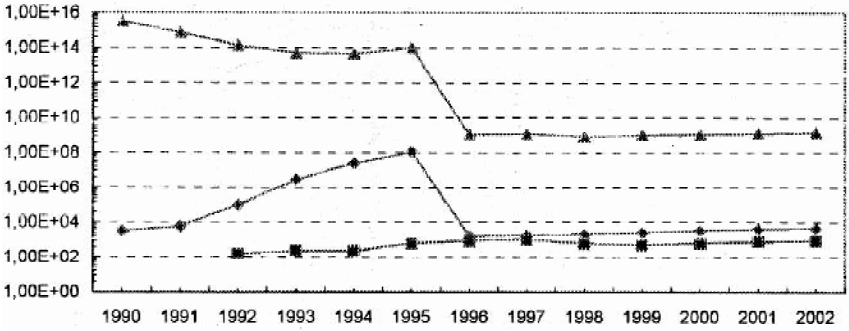


**Рис.1. Динаміка ВВП України [1,2]**

Спільною ознакою усіх економічних факторів (вартості продукції виробництва і послуг, трудових ресурсів, виду продукції виробництва) є те, що головна складова їх цінності — це енергія як така і уречевлена енергія. З погляду на це прийнято вважати, що енергомісткість виробничих ресурсів, ВВП, продукції виробництва і послуг є їх абсолютною цінністю і не залежить від будь-яких соціально-політичних факторів. Таким чином, створюється можливість усі кількісні економічні фактори економічних процесів представляти їх енергетичними еквівалентами. Зважаючи на інерційність економічної системи, видно на рис.1, що найоб'єктивніше динаміка ВВП представляється енергетичним еквівалентом у кДж/особу.

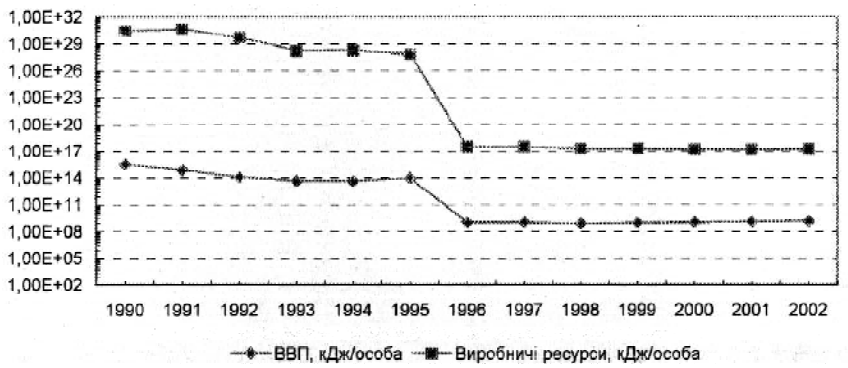


**Рис.2. Зміна виробничих ресурсів і ВВП України [1,2]**

На рис. 2 наведено динаміку ВВП і виробничих ресурсів України в роки незалежності. Для економічного розвитку передбачається як зростання ВВП, так і зростання виробничих ресурсів. Як видно із рис.2, за останні роки в Україні загалом спостерігається зростання ВВП при падінні обсягу виробничих ресурсів, а значіть ще не досягнуто економічного зростання. Збільшення реального продукту і доходу можна досягнути шляхом ефективнішого використання виробничих ресурсів або залучення їх більшого обсягу. Як видно із рис.3, в період економічних трансформацій обсяг основних виробничих засобів змінювався без якихось тенденцій, а далі безперервно зменшувався, займаючи найбільшу частку в структурі використання виробничих ресурсів в Україні. Обсяг грошових і трудових ресурсів при цьому більше як на порядок залишався меншим від обсягу основних виробничих засобів. На підставі цього можна вважати, що вплив обсягу основних виробничих засобів на зміну доходу є найсуттєвішим.

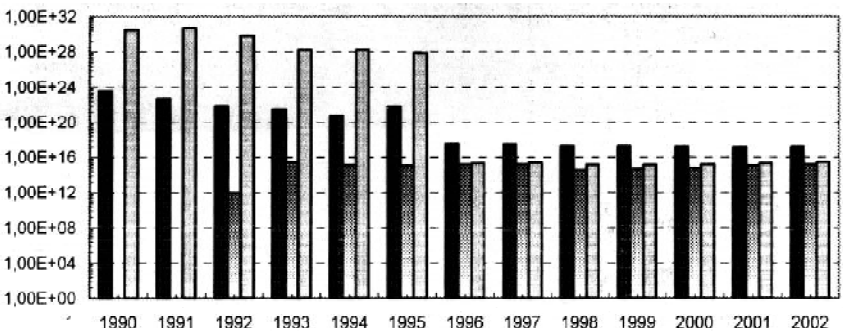


**Рис.3. Динаміка структури виробничих ресурсів**

***Висновок.*** В роки незалежності в Україні спостерігається довгостроковий економічний спад, який можна призупинити шляхом нарощування основних виробничих засобів і їх оптимального використання, що опосередковано призведе до зростання зайнятості трудових ресурсів і таким чином до позитивних соціальних зрушень.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К. : Консультант, 2003. – С.663.
2. Бюлетень. Національний банк України. – 2001. – №12

**УДК 330.322**

# УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АЛГОРИТМІ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

***С.В.Іщенко**, аспірант*
*Національний університет кораблебудування ім.адм. Макарова*

***Постановка проблеми.*** Для України надзвичайно важливим є залучення нових капіталовкладень до усіх секторів економіки, причому в суттєвих обсягах. Але інвестори, приймаючи рішення, повинні бути впевнені, що дістануть прибуток відповідно до взятого ризику. У сучасних умовах структурної перебудови економіки і переходу до ринкових економічних відносин зростаючу роль повинні грати інвестиційні проекти, широкомасштабна реалізація яких дозволяє активно впроваджувати у виробництво сучасні ресурсосберегаючі технології, збільшувати випуск нової продукції, розширювати спектр послуг.

При виборі варіантів інвестиційних проектів для включення в план їх реалізації варто враховувати їх суспільну значимість, економічну ефективність та ін. Поряд із ними підлягають оцінці чинник непевності і ризику, а остаточний вибір проектів і формування інвестиційних планів виконання комплексів інвестиційних проектів повинні здійснюватися з врахуванням впливу несприятливих чинників на основні очікувані результати інвестиційної діяльності. Їхня дія може позначитися на рості періодів реалізації проектів і планів, збільшенні необхідних об'ємів інвестування, зменшенні очікуваного прибутку, затримці з поверненням інвестованих засобів. В умовах ринкової економіки України, яка характеризується суб'єктивізмом, залежністю від зовнішньоекономічних факторів і високим ступенем невизначеності, проблема обгрунтування вибору оптимального інвестиційного проекту з ряду альтернативних набуває особливо важли-

вого значення. Актуальним залишається питання методичного і методологічного забезпечення процесу прийняття інвестиційних рішень, включаючи пошук і аналіз варіантів розвитку ринкових можливостей, формування цільових ринків і пошук джерел фінансування.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.*** Інвестиційна діяльність є важливою складовою розвитку будь-якої економічної системи. Міжнародний досвід розробки інвестиційних проектів і вітчизняна практика містять систему методів оцінки ефективності інвестиційних проектів, приваблювану в процесі їхньої розробки і реалізації, застосовувану на різних рівнях керування. Для обгрунтування та прийняття управлінських рішень потрібні серйозні теоретичні та аналітичні дослідження. Теоретичні принципи і методи аналізу та управління економічним ризиком розглядаються в наукових працях В.В.Вітлинського, М.В.Грачової, Л.Крушвіца, А.Ф.Гойко, В.М.Попова [2-6]. Проблеми активізації інвестиційної діяльності в України широко освітлюється в періодичній економічній пресі [1, 7, 8, 9]. Особлива увага при цьому приділяється врахуванню ризику при оцінці ефективності інвестиційних проектів.

***Виклад основного матеріалу.*** Світова економічна практика давно виробила методи оцінки інвестиційних проектів, що враховують практично всі можливі умови їхньої реалізації і тому мають властивість універсальності. Їхнє використання дозволяє оцінити ефективність будь-якого проекту з достатньою точністю. Однак, найчастіше ряд методів недостатньою мірою враховує непевність зовнішнього середовища, ризик. При оцінці ефективності інвестиційних проектів завжди розглядається два аспекти – прибутковість і ступінь ризику. Зв'язок між прибутковістю і ризиком є основним положенням економічної ефективності, оскільки будь-яке інвестування в тій або іншій мірі містить ступінь ризику. Тому що ризик в інвестиційному процесі, незалежно від його конкретних форм, виражається у виді можливого зменшення реальної віддачі від капіталу в порівнянні з очікуваною, то облік його впливу має важливе значення як при проведенні аналізу на стадії підготування інвестиційних проектів до реалізації, так і при виборі інвестиційного проекту з ряду альтернативних. З цією ціллю пропонується використовувати програмування

ризику, що припускає комплексний підхід до всіх аспектів аналізу ризику. Його ціль виявити і виміряти непевність, а також розвивати спроможність проникнення в суть неминучих змін, зв'язаних із ризиком через ефективні і діючі рішення. Програмування ризику грунтується на найбільше широкому і гнучкому застосуванні аналізу ризику в прагненні до найкращого керування ризиком. Високий ступінь непевненості економічного середовища, процесу обгрунтування вибору інвестиційного проекту вкрай ускладнює процес прийняття інвестором рішення про інвестування. Будь-який інвестор, приймаючи рішення, повинен бути впевнений, що отримає прибуток відповідно до взятого ризику. В ринкових умовах необхідно кожного разу при інвестуванні доказувати доцільність та ефективність затрат всіх ресурсів. Процесс прийняття оптимального рішення являє собою багатоцільову та багатокрітеріальну в полі кількох інформаційних ситуацій. Рішення цієї задачі пропонується здійснити шляхом побудови алгоритму кількісної оцінки ризику інвестиційних проектів і прийняття рішення про вибір оптимального з них. Так, такий алгоритм містить в собі набір правил, якими потрібно користуватися для вибору оптимального інвестиційного проекту з ряду альтернативних проектів:

- Розрахувати основні (базові) показники ефекта та ефективності інвестиційного проекту: NPV, PP, IRR, MIRR, PI. Зробити фінансовий аналіз діяльності підприємства в динаміці.
- Розрахувати ступінь ризику використовуючи математичні методи середнє очікуване значення, коливання (мінливість) можливого результату, дисперсія і середнє квадратичне відхилення.
- Розрахувати втрати від всіх ризиків інвестиційного проекту за допомогою коефіцієнту ризику, який показує ризик усього проекту — очікуване значення всіх можливих втрат.

Аналіз ризику є основою для прийняття ефективних рішень про вибір оптимальних варіантів інвестування, а також рішень про запобігання, зниження або компенсації ризику можливих втрат. Тому результати аналізу ризику інвестиційного проекту повинні не тільки давати кількісну оцінку ризику, але і виявити об'єктивні і

суб'єктивні чинники ризику, визначити ступінь їхнього впливи на ріст ступеня ризику.

- Використовуючи математичний апарат теорії ігор розрахувати оптимальний варіант розвитку подій (стратегію) для кожного інвестиційного проекту та визначити оптімальний прибуток при реалізації проектів.

Для вибору оптимальної стратегії виробництва використовуємо ігрові моделі теорії ігор. Для цього є декілька основних критеріїв або підходів до вибору оптимального рішення в умовах невизначеності. Серед них – максимінний критерій Вальда, критерій мінімаксного ризику Сєвіджа, критерій песимізму-оптимізму Гурвіца.

- Після проходження кожного пункту алгоритму проводити аналіз достатньості розрахованих показників для вибору проекту.
- На основі порівняння показників різних проектів, а також очікуваного максимального прибутку для кожного проекту зробити висновок (прийняти рішення) про впровадження того чи іншого інвестиційного проекту.
- В процесі реалізації і моніторингу проводити аналіз ризиків та розрахунок зниження збитків від ризиків для обраного проекту.

З метою наочності використання наведеного алгоритму представимо його у вигляді блок-схеми.

***Висновки.*** У ринковій економіці, що припускає наявність у підприємців права самостійно вибирати, яку робити продукцію, установлювати ціни на неї тощо, виникає потреба в оптимальному формуванні структури товарів із метою одержати максимальний прибуток.

Використовуючи економічний аналіз, визначаючи імовірність очікуваного результату й оцінюючи ризик за допомогою економіко-математичних методів, ми одержуємо можливість послабити або уникнути вплив ризику на фінансові результати і прийняти рішення про вибір даної програми комерційної діяльності або про заміну її іншою програмою, що містить попередньо підготовлений порядок дій на випадок невдалого виходу, що виходить за межі розрахункового ступеня імовірності.

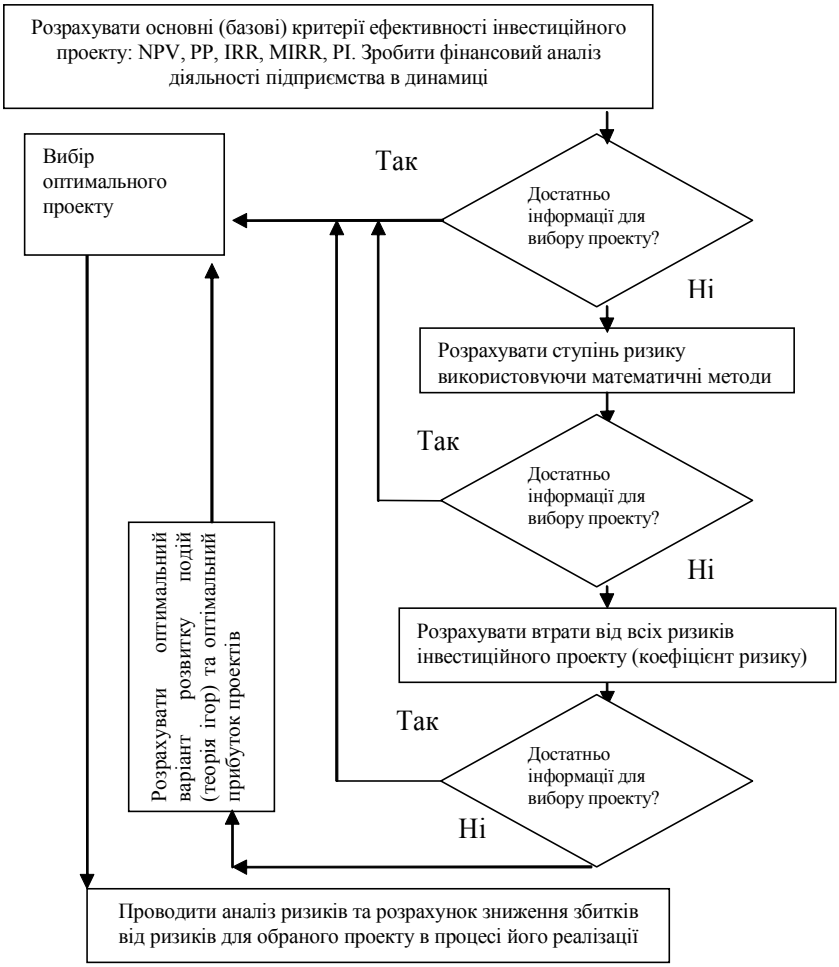


**Рис. 1. Блок-схема алгоритму вибору оптимального проекту з ряду альтернативних**

Таким чином, із можливістю оптимального вибору визначеної позиції, виробничих, фінансових, комерційних операцій і складових їхніх елементів економіка одержує можливість саморегулювання, досягнення збалансованості, стабільності функціонування.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Бизнес-план инвестиционного проекта. Отечественный и зарубежный опыт. Современная практика. / Под ред. В.М. Попова.- М.: Финансы и статистика, 2001.
2. Бубенко И., Рамтяпин А. О методах оценки эффективности инвестиционных проектов //Экономика Украины. – 2003. – №12.
3. Вітлинський В.В., Верченко В.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.:КНЕУ, 2000.- 292 с.
4. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та приорітетні напрями їх реалізації. – К.: ВІРА-Р, 1999.- 320 с.
5. Грачева М.В. Анализ проектных рисков. – М.: Финстатинформ, 1999.
6. Крушвиц Л. Инвестиционные расчеты / Под общ. ред. В.В. Ковалева, З.А. Собова. – СПб: Питер. – 2001. – 242с.
7. Савчук В. Теория и практика оценки эффективности инвестиций в Украине //Экономика Украины. – 2003. – №12.
8. Солодова О.О. Врахування ризику при оцінці ефективності інвестиційних проектів//Фінанси України. – 2000. – №9.
9. Сухоруков А. Проблемы повышения инвестиционной активности регионов //Экономика Украины. – 2002. – №8.

**УДК 334.75**

# ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ

***Н.А.Іванова**, асистент*
*Уманський державний аграрний університет*

У структурі аграрно-промислового виробництва кожна складова продуктових підкомплексів має свої, характерні особливості, що проявляються і розвиваються у співвідношенні і взаємозалежності між собою та з іншими структурними складовими економіки, формуючи на різних ієрархічних рівнях економіки різні типи відносин: організаційні, технологічні, соціальні, економічні, які в своїй системі і сукупності є також взаємозалежними складовими виробничих взаємовідносин. Визначальними в сукупності виробничих відносин є економічні. Саме економічні відносини мають генерувати загальновизнані правила і принципи соціально-економічного розви-

тку, обумовлюючи відповідно до своєї досконалості причинно-наслідкові зв'язки щодо інших типів відносин — організаційних, технологічних, соціальних.

Проблеми економічних відносин в аграрно-промисловому виробництві досліджували такі відомі економісти як В.Я. Амбросов, В.Г.Андрійчук, М.П.Вітковський, П.І.Гайдуцький, М.Я.Дем'яненко, М.Ю.Коденська, О.В.Крисальний, П.А.Лайко, М.Й.Малік, В.Я.Месель-Веселяк, Т.Л.Мостенська, О.М.Онищенко, О.А.Рябчик, П.Т.Саблук, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин.

У дослідженнях цих вчених головна увага була зосереджена на питаннях підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, розробці механізмів державного регулювання, міжгалузевому паритету цін, розвитку ринкової економіки, формуванню ринків аграрно-продовольчої продукції.

Економічні відносини у сфері виробництва і переробки насіння соняшнику базуються на мотиваційному інтересі всіх зацікавлених та взаємодіючих сторін відносно вирощування соняшнику як сільськогосподарської культури та виробництва продовольчого насіння, його переробки й отримання олії і проміжних продуктів переробки та їх реалізації, чи/або подальшого їх використання в технологічному процесі виробництва та інших галузей економіки.

Зважаючи на велике і багатогранне народногосподарське значення продовольчого насіння соняшнику, економічні відносини в сфері його виробництва, реалізації і переробки є багаторівневими, складними та визначаються його кон'юнктурністю на внутрішньому і зовнішньому ринку аграрно-продовольчої продукції.

Розвиток внутрішнього ринку продовольчого насіння соняшнику, як системи товарно-грошових відносин, започатковується уже на господарському рівні, формуючи певні економічні взаємовідносини усередині господарства. Їх зміст і мотиваційний характер визначаються економічною основою господарювання — формою власності на капітал та залежать від внутрішньої виробничо-господарської структури й рівня економічної самостійності виробничих підрозділів (кооперативів, цехів, відділків, ферм), що стосується виконання всіх заходів щодо раціонального розміщення культури соняшнику в сівозміні, забезпечення матеріально-технічними засо-



http://visnyk.mnau.edu.ua/

бами та інтегрованими засобами захисту рослин і ґрунтів в процесі його вирощування й виробництва продовольчого насіння та просування до споживача: внутрішньогосподарського переробного підприємства, чи/або реалізації за межі господарства.

В основі економічних відносин лежить не тільки економічний інтерес, а всякий інший, в тому числі: матеріальний, професійний, духовний, моральний. Він проявляється в різних формах і напрямках і залежить перш за все від людини, її внутрішньої сутності та духовності. Важливе значення при цьому має організаційно-виробнича структура господарювання та вартість і структура задіяного у виробничому процесі капіталу. В загальному вигляді форми прояву економічного інтересу в сучасних умовах формування ринкової економіки можна подати за такою схемою: особистий інтерес, колективний (груповий), суспільний (громадський). Особистий інтерес проявляється конкретною особою залежно від організаційної форми господарювання в процесі її трудової діяльності щодо реалізації її права на працю, на відшкодування затрат робочої сили та через участь її капіталу, що був задіяний у виробничому процесі. Ця форма економічного інтересу реалізується в основному через оплату праці, її матеріальні стимули та шляхом перерозподілу прибутку на власні сертифікати пропорційно задіяному у виробничому процесі капіталу.

Певні економічні відносини розвиваються між сільськогосподарськими підприємствами з приводу їх конкурентоздатності на аграрно-продовольчому ринку щодо реалізації продовольчого соняшнику і продукції його переробки (олії, шроту і ін.). Такі відносини формуються як на рівні району за умови достатньо розвинутої ринкової інфраструктури (функціонування в районі промислових потужностей з переробки насіння соняшнику, торговельної мережі, включаючи аграрно-торгові доми та ін.), так і на міжрайонному рівні.

В сучасних умовах формування господарських структур на новій економічній основі — приватній формі власності на капітал (землю, засоби виробництва, працю), важливим шляхом ефективної організації виробництва продовольчого насіння соняшнику є розвиток економічних відносин сільськогосподарських підприємств з обслуговуючими підприємствами і організаціями, що стосується забезпечення техноло-

гічного процесу матеріально-технічними ресурсами та ефективнішого виробництва продукції, її збирання, зберігання, переробки та реалізації. Активізація цих відносин визначатиметься організаційно-фінансовою доступністю сільськогосподарських підприємств до ринку засобів виробництва, від наявності яких залежить забезпечення достатньої технічності і технологічності виробництва, оптимальний рівень його концентрації і ефективності та обсяги товарних ресурсів.

В системі економічних відносин господарства, що вирощують продовольче насіння соняшнику, знаходяться в значній економічній залежності від економічних взаємовідносин, що формуються з переробними підприємствами з приводу забезпечення товаровиробників матеріально-технічними й кредитно-фінансовими ресурсами за прямими зв'язками та оцінки якості насіння (вологість, олійність), що є основою реалізаційної ціни, та в кінцевому рахунку визначає рівень ефективності виробництва продовольчого соняшнику і продуктів його переробки. Цей рівень економічних відносин є найскладнішим і відповідальним, тому що саме на цьому рівні формується результативність господарювання як сільськогосподарських, так і переробних підприємств та відносини з державою з приводу оподаткування прибутків.

Відсутність достатнього досвіду комерційних відносин в умовах ринкової економіки вітчизняних товаровиробників у сільськогосподарському виробництві, а також у сфері закупівлі і переробки насіння соняшнику, фінансова незабезпеченість та нестабільність обмежує прямі економічні зв'язки з переробними підприємствами, породжує умови для народження комерційних посередників, яких мало цікавить підвищення ефективності як сільського господарства, так і промислових переробних підприємств. Для комерційних посередників важливо закупити насіння соняшнику за найнижчими цінами і отримати максимальний прибуток. В результаті створюються на ринку дві ціни: перша — ціна реалізації продукції сільськогосподарського товаровиробника, друга — ціна реалізації комерційних структур переробним підприємствам.

Сучасні економічні взаємовідносини у сфері виробництва і переробки сільськогосподарської продукції формуються під впливом реформаційних процесів у суспільстві, а саме: розподілу (приватизації так званої державної власності) і перерозподілу накопиченого в радянську епоху капіталу між власниками.

В результаті сформувалась (особливо це стосується до села) структура населення, в якій поки-що переважають незаможні верстви, які до того ж роз'єднані між собою, та психологічно покладаються не на власні сили, а за звичкою — на допомогу і підтримку держави.

Особливістю сучасного періоду розвитку економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і сферою переробки є те, що відбувається процес первісного нагромадження капіталу не лише у сфері макроекономіки, а й у приватному секторі, що сприяє формуванню підприємств та розвитку на селі підприємництва.

Очевидно, цей процес сприятиме появі численного середнього класу високої професіональності, матеріального і фінансового достатку.

Виходячи з цього, аграрна політика країни має поєднувати в собі не тільки мотиваційний механізм активізації діяльності щодо отримання прибутків (що є переважаючим у ринковій економіці), а й витончений механізм державного регулювання продуктових підкомплексів (зокрема олієжирового), господарюючих структур, підприємницької діяльності.

**УДК 351.823.1**

# ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

***Л.В.Курносенко**, кандидат економічних наук*
*Одеський регіональний інститут державного управління Національної Академії державного управління при Президентові України*

В контексті сучасної парадигми сталого розвитку економіки та обмеженості ресурсів головним джерелом і однією з умов забезпечення відтворювальних процесів, зростання обсягів виробництва агропромислової продукції, підвищення її конкурентоздатності є проведення рішучих дій з боку держави в напрямку активізації впровадження моделі інноваційного розвитку АПК.

В сучасній вітчизняній науковій думці найбільш поширеною є точка зору, відповідно до якої модель інноваційного розвитку ототожнюється з науково-технічною моделлю розвитку АПК, основними складовими якої є наука, техніка та виробництво. Окремими вченими інноваційна політика та модель її реалізації розглядається в більш широкому контексті та включає не лише сфери науки і виробництва, а й сферу споживання, або комерціалізації інновацій. Так, Б.Я.Панасюк модель розвитку інноваційної діяльності, що виступає основою розвитку відповідної сфери, визначає як сукупність технологічних, виробничих і комерційних заходів [1]. П.Т.Саблук у сферу діяльності, пов'язану з інноваціями та управлінням нововведеннями, включає науку, виробництво і маркетинг [2].

Зважаючи на велику кількість елементів моделі інноваційного розвитку АПК та складність взаємозв'язків між ними, актуальними виступають питання вдосконалення організаційного механізму прискорення впровадження інновацій, забезпечення швидкого проходження новим продуктом всіх стадій інноваційного циклу — від зародження ідеї, її наукової розробки, отримання дослідних зразків, апробації, поточного виробництва і комерціалізації.

Ефективним напрямком державної аграрної інноваційної політики в даному контексті виступає підтримка та розвиток організаційно-економічних форм та способів господарювання, які б поєднували сфери фундаментальної науки, прикладних досліджень, дослідно-експериментальних розробок, а також виробництва і комерціалізації інновації, сприяли б генерації та використанню в сільськогосподарському виробництві результатів наукових досліджень.

Аналіз умов і тенденцій розвитку АПК свідчить, що державі поки що не вдається активізувати інтеграційні форми інноваційної діяльності. Незважаючи на значну науково-технічну базу, розгалужену систему науково-дослідних установ, виробничо-дослідних господарств, на сьогодні залишаються дуже низькими ступінь використання інноваційного потенціалу АПК, рівень інноваційної активності аграрних підприємств, рівень результативності впровадження інноваційних розробок у виробництво.

Так, левова частка наукових досліджень, які проводяться науковцями Одеського державного аграрного університету (в середньо-

му за три останніх роки – 89,7%), здійснюється на ініціативній основі (табл.1). В 2001-2002 році лише трьома підприємствами Одеської області укладено договори з університетом на проведення наукових досліджень, в 2003 році їх кількість збільшилася до шести. Тобто близько 10% наукових розробок університету підтверджено запитами споживача. Невизначеність споживацького попиту на початковій стадії інноваційного процесу загострює проблему комерціалізації інновації на стадії його завершення.

Науковцями ОДАУ проводяться дослідження за напрямками, які визначені державними законодавчими актами, як пріоритетні, та результати яких мають дуже важливе значення для підвищення ефективності аграрного виробництва і переробки продукції. Особливої уваги заслуговує інноваційний проект "Використання французьких м'ясних генотипів свиней в системі гібридизації Одеського регіону", який проводиться спільно з компанією "Франс-гібрид" впродовж 2002-2005рр.

Таблиця 1

**Рівень забезпеченості та результативність науково-дослідної роботи**

| Показники | 2001 р. | 2002 р. | 2003 р. |
|---|---|---|---|
| Загальна чисельність працівників, що беруть участь у НДР, чол. | 344 | 362 | 324 |
| Обсяг фінансування наукових досліджень, всього, тис.грн | 76,85 | 72 | 72 |
| в т.ч.: бюджетних | 40 | 40 | - |
| Науково-дослідних тем: всього | 52 | 56 | 51 |
| в т.ч.: пошукових та прикладних | 47 | 51 | 45 |
| державних програм | 2 | 2 | - |
| госпдоговірних | 3 | 3 | 6 |
| Завершено тем науково-дослідних робіт | 28 | 29 | 25 |
| Впроваджено завершених наукових розробок | 19 | 17 | 15 |
| Подано заявок на винаходи, одержано авторських свідоцтв та позитивних повідомлень про видачу свідоцтв та патентів | 7 | 8 | 5 |

Незважаючи на вагоме значення результатів наукової роботи ВУЗу, обсяг її державного фінансування за останні роки являє дуже невелику суму, навіть з огляду на кількість досліджуваних тем. Протягом останніх років держава здійснювала підтримку науково-дослідної роботи лише за двома державними програмами, замовниками яких виступали Департамент ринків продукції рослинництва та розвитку насінництва, а також Державний департамент ветеринарної медицини Міністерства аграрної політики України. Але на початку 2003 року державну підтримку наукових досліджень було припинено.

Відмовляючись від бюджетного фінансування наукових досліджень, держава втрачає вагомі важелі здійснення інноваційної політики в сфері АПК, що в підсумку веде до технічного та технологічного відставання, згортання відтворювальних процесів, загальної кризи і занепаду.

За існуючого рівня забезпечення проведення наукової роботи, дуже складно впроваджувати у практику організаційні форми інноваційної діяльності, ядром яких виступають саме університети, з їх багатим науково-дослідним потенціалом.

В світі широкого розповсюдження набули бізнес-інкубатори, інкубатори технологій, інноваційні центри, науково-технологічні парки, наукові готелі, технопарки і технополіси тощо, які створюють максимально сприятливе середовище для розвитку наукомістких інноваційних продуктів та високих технологій, забезпечують поєднання науки і техніки з виробництвом.

В нашій державі такі інноваційні структури, які б активно сприяли розповсюдженню інноваційних розробок на аграрному ринку, не набули розвитку через існуючі об'єктивні та суб'єктивні чинники. На наш погляд, з метою запровадження і поширення науково-дослідних розробок в сільському господарстві необхідно відродити на госпдоговірній основі та внести відповідні зміни в установчі документи, створених ще за минулих часів, навчально-науково-виробничих комплексів (ННВК), які функціонують в кожному регіоні України. В Одеській області таке утворення існує з 1995р. і об'єднує провідні науково-дослідні установи: Одеський державний аграрний університет, Селекційно-генетичний інститут, Інститут виноградарства і виноробства ім.Таїрова, науково-вироб-

ничі об'єднання, учбово-дослідні господарства, сільськогосподарські підприємства. Комплекс проводить активну навчальну роботу щодо підготовки кадрів в системі вищої освіти для сільського господарства, але має невичерпані можливості та перспективи в плані координації науково-дослідної роботи в аграрній сфері регіону, поширення її результатів. Організаційну структуру комплексу необхідно посилити маркетинговим відділом, фахівці якого мають проводити роботу із:

1) запровадження прогресивних технологій, на основі укладених договорів з підприємствами області;
2) створення бази даних науково-технічних розробок;
3) інформаційного та науково-консультаційного забезпечення інноваційного процесу;
4) проведення виставок наукових розробок;
5) моніторинг інноваційних процесів в області тощо.

В перспективі можливо створення регіональних та міжнародних мереж на базі об'єднання обласних ННВК з метою обміну інформацією і співробітництва.

Держава може активізувати створення відповідних організаційних форм шляхом встановлення норм утворення і припинення їх діяльності, пільгового режиму оподаткування підприємств і організацій, що входять до їх складу.

З метою впровадження нових технологій можуть бути використані акціонерні, державні і приватні машинно-технологічні станції (МТС), механізовані загони, прокатні пункти, які взяли б на себе не лише надання окремих технологічних послуг аграрним формуванням, а й розповсюдження нових прогресивних технологій. Тим більше, що окремі МТС займаються вирощуванням сільськогосподарських культур на великих масивах землі, взятої в довгострокову оренду. Всього в Одеській області налічується 24 МТС. Такі станції формуються, як правило, на базі переробних та обслуговуючих підприємств.

В якості загального висновку можна вказати на необхідність особливої уваги з боку держави до створення різних форм інтегрованих інноваційних організацій в аграрній сфері з метою найбільш ефективного використання сукупного науково-дослідного та

інноваційного потенціалу. Управління такими структурами є невід'ємною складовою державної аграрної інноваційної політики.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Панасюк Б. Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер // Економіка України. – №3. – 1999. – С.6.

2. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Т ІІ. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С.346.

**УДК 631.115.1:364.05**

# ЩОДО РОЛІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЕЛЯН

***А.В.Ключник**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Розвиток соціальної сфери села — одна з найбільш гострих проблем сьогодення. І це не випадково, бо якщо раніше практично всі соціальні об'єкти сільської місцевості знаходились на балансах аграрних підприємств і утримувались саме за їх кошти, то в 1999 році вони були передані сільським радам. А це, як свідчить практика, у багатьох випадках призвело до значного погіршення стану соціального обслуговування мешканців села, а в деяких випадках — і повного його занепаду.

Між тим, ефективність основного виробництва і функціонування виробничої інфраструктури залежить від стану та розвитку внутрішньогосподарської соціальної інфраструктури кожного підприємства. Саме остання створює працівникам господарств належні умови життя, які впливають на процес виробництва та відновлення робочої сили. До таких умов належать: наявність на території підприємства їдалень, закладів побутового та медичного обслуговування, транспортування працівників до місць роботи і проживання та інші послуги. Тобто соціальна інфраструктура забезпечує надан-

ня послуг житлово-комунального, культурно-освітнього характеру, охорони здоров'я, побуту.

Водночас стан сфери соціальних послуг визначає і економічне становище підприємств та умови життя сільських трудівників. Тому перед підприємствами ставиться завдання поряд з виробничими проблемами вирішувати і соціальні питання.

Враховуючи вищевказане, в останній час в економічній літературі з'явились публікації вчених-економістів з вказаної проблеми. Питання, що торкаються її, знаходяться в центрі уваги Гайдуцького П.І., Кириленка І.Г., Круковського А.М., Кухарука Ю, Лузана Ю.Я., Саблука П.Т., Шмідта Р., Щербаня В.П. та інших дослідників.

Але необхідно визнати, що проблема розвитку соціальної сфери села все ж залишається невирішеною і потребує належної пильної уваги. Саме тому цим проблемам присвячується дана стаття. Особливо гостро, як свідчить практика, ці питання стоять у приватних підприємствах, значна частка керівників яких практично не піклується про соціальний добробут своїх працівників.

Необхідно вказати, що деякі приватні сільськогосподарські підприємства все ж таки продовжують приділяти увагу вирішенню соціальних проблем селян. Одним з таких господарств Миколаївщини є приватно-орендне сільськогосподарське підприємство "Золота нива" Новобузького району. Хоча соціальні об'єкти, які обслуговують родини працівників цього підприємства, знаходяться у власності міської районної ради, господарство продовжує піклуватися про вирішення їх проблем, бо це позитивно впливає на поліпшення виробництва та реалізації продукції, покращення економічного стану підприємства.

Зокрема, в господарстві продовжує діяти два медпрофілакторія на молочнотоварній фермі №1 та на механізованому загоні №1, а також фельдшерсько-акушерський пункт в с. Петрівка, де надається допомога жителям другого відділення.

Крім того, господарство утримує за свої кошти два будинки культури, в яких добре налагоджена художня самодіяльність, працює духовий оркестр, естрада, танцювальний гурток. Всю цю роботу організовує п'ять працівників культури, які отримують

заробітну платню в даному підприємстві. Причому оснащення вказаних будинків культури покращується із року в рік. Так, в 2003 році ПОСП "Золота нива" придбало сучасну музичну апаратуру для цих закладів на загальну суму 11800 грн. Необхідно вказати, що вказані заходи вже зараз дають позитивні результати. В минулому році колектив художньої самодіяльності пасів перше місце на районному конкурсі "Таланти Новобужжя".

Велика увага приділяється в господарстві спортивно-масовій роботі. Молодь постійно займається спортивними іграми на його стадіоні. ПОСП "Золота Нива" має свою футбольну команду, яка в 2003р. посіла почесне третє місце у розіграші першості області з футболу. На даний момент почалося будівництво сучасного спортивного залу.

За останні чотири роки більше двох мільйонів гривень ПОСП "Золота Нива" витратило на газифікацію м. Нового Бугу. В 2001 р. за кошти господарства було побудовано газовідвід до села Петрівка (9,6 км довжиною), а в 2002 році – до с. Добра Воля (довжиною в 3 км.) В 2002 році в с. Петрівка за кошти підприємства проведено телефонну лінію (12 км) і поставлено АТС на 50 номерів.

В господарстві постійно працює три їдальні, де його працівники за дуже низькими цінами мають можливість цілий рік годуватися три рази на день.

Для своїх робітників та пенсіонерів господарство випікає хліб, виробляє макаронні вироби, різноманітні крупи, олію та інші продукти харчування, які продаються їм за пільговими цінами.

Досить значні кошти ПОСП "Золота Нива" витрачає на підготовку кадрів. За його рахунок нині навчається 32 особи – як у вищих, так і у середніх спеціальних навчальних закладах. Ці студенти направлені на навчання з виплатою стипендій (за умови повернення після закінчення вузу на роботу у дане підприємство).

В господарстві діє зоотехнічна та агротехнічна школи, після закінчення яких присвоюється класність. Наявність останньої дозволяє працівникам підвищити свою заробітну плату (на величину надбавок за класність).

Підприємство завжди турбується про підвищення кваліфікації своїх кадрів, бо наявність професійних фахівців, здатних забезпечити реалізацію поставлених завдань, — основа його ефективного функціонування.

Небайдужими залишаються керівник та працівники господарства і до проблем дитячого інтернату, який діє в Новобузькому районі, шкіл №1 та 4, дитячих садків, Баратівського психоневрологічного будинку-інтернату. Зокрема, в 2002 році Першотравневій школі (с.Петрівка) підприємство подарувало комп'ютер, в 2004 році школі №4 — музичний центр, дитячому інтернату — магнітофон.

В даному господарстві вміють і працювати, і відпочивати. Щорічно в "Золотій Ниві" святкують День працівника сільського господарства і переробної промисловості, де підводяться підсумки роботи і нагороджують працівників грошовими преміями. Не проходить свято і без святкової лотереї, де працівники підприємства можуть виграти будь-яку худобу чи птицю і цінні матеріальні речі.

Справжнім святом для підприємства є день закінчення жнив, коли нагороджують робітників, які внесли вагомий внесок у проведенні збирання врожаю. Кожен з них отримує матеріальне заохочення, яке передбачене відповідним Положенням при збиранні врожаю.

Слід відмітити, що здійснюване аналізованим господарством фінансування витрат, пов'язаних із задоволенням соціально-побутових потреб його працівників, дає змогу покращити і збагатити їх духовний світ, сприяє розвитку дійсних талантів, підвищенню кваліфікації та освітнього рівня, а в кінцевому рахунку — зростанню продуктивність праці і укріпленню фінансового стану підприємства. Необхідно визнати, що далеко не всім господарствам під силу здійснення заходів, які проводяться у ПОСП "Золота нива". Їм необхідна дієва державна підтримка.

Враховуючи все вказане, на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектора у 2003 році, були визначені пріоритетні напрямки діяльності щодо розвитку села: збільшення зайнятості сільського населення; вирівнювання оплати праці та

умов життя селян з їх рівнем в інших галузях; стимулювання розвитку підприємництва в сільській місцевості, розвитку туризму; подолання відставання сільської місцевості в наявності основних життєзабпечуючих чинників (освіта і культура, медичне, побутове, торговельне і транспортне обслуговування); зупинення депопуляції сільського населення, запровадження програми "Власний дім"; забезпечення виконання Державної програми розвитку соціальної сфери села до 2005 року; виділення квот у навчальних закладах для сільської молоді за рахунок державного бюджету.

Перші кроки щодо розв'язання соціальних проблем сільської місцевості здійснено. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2003 р. № 1253 затверджено Порядок безоплатної передачі у комунальну власність об'єктів соціальної сфери, житлового фонду, у тому числі незавершеного будівництва, а також внутрішньогосподарських меліоративних систем колективних сільськогосподарських підприємств, що не підлягали паюванню в процесі реорганізації цих підприємств та передані на баланс підприємств-правонаступників. Ця передача має не тільки забезпечити умови для збереження і функціонування соціальної сфери села, а й покращити фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств, які утримували ці соціальні об'єкти.

**УДК 633.1:339.187**

## СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***В.М.Колесник**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Одним із основних елементів комплексу маркетингу як аграрного, так і промислового підприємства є розподіл продукції. Він включає форми і методи збуту, питання зберігання та своєчасного транспортування товару до споживача. Основна увага зосереджується на збутовій політиці, оскільки від неї залежить отримання

прибутків підприємства. Крім того, вона закладена в одному із головних маркетингових принципів: виробляти те, що продається, а не продавати те, що виробляється, тобто від політики збуту продукції залежить і її виробництво. На даний час це питання є актуальним і для такої базової сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку України, як зерно.

В Україні і особливо у південному регіоні зернове господарство з давніх часів є провідною галуззю розвитку аграрної сфери. Тому проблемам становлення ринку зерна, його заставної закупівлі (поєднання інтересів товаровиробників, банків, держави), нераціональної експортної схеми, стандартам якості, ефективності зернової галузі приділено значну увагу з боку таких вітчизняних вчених, як Л.Худолій, А.Фесина, П.Гайдуцький, М.Кучер, В.Бойко, П.Саблук, М.Зубець та ін. Їхні дослідження проводяться в цілому по Україні. На регіональному рівні, зокрема по Одеській області, вони майже відсутні, особливо після 2000р., коли відбулися зміни у формах господарювання сільськогосподарських підприємств. За винятком вивчення питань напрямків інтенсифікації виробництва зерна в умовах ринкової економіки В.А.Калінчука в 1998р. та О.В.Климової щодо стану та проблем виробництва і збуту сільськогосподарської продукції в Одеській області в 1999р.

Ми зосередимо увагу на сучасному стані реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Одеської області та їхніх проблемах в данному питанні.

Станом на 1.01.2003р. в Одеській області налічувалось 700 сільськогосподарських підприємств державної та недержавної форм власності. Порівняно з минулим роком їх кількість зменшилась на 7,7%, з них 676 займалися виробництвом і реалізацією зернових культур, що складає 96,6% від їх загальної сукупності. За останні тринадцять років, з 1991р. по 2003р. в даному регіоні не простежується стабільності у виробництві і реалізації зерна. Якщо в середньому до 1997р. виробляли 2017,7 тис.т, то з 1998р. до 2003р. – 1783,1 тис.т, що на 11,6% менше. Проте збільшились середньорічні обсяги продажу зернових культур на 17,6%: з 918,6 тис.т у 1991-1997рр. до 1076,5 тис.т у 1998-2003рр., що призве-

ло до помітного зростання рівня товарності даного виду продукції з 45,5% до 60,6%.

На нашу думку, це обумовлено тим, що до 1998р. існувала система державних закупівель, причому держава забезпечувала підприємства необхідними матеріальними ресурсами. З відміною продажу зерна за державним та регіональним контрактами товаровиробники вимушені були шукати нові ринки збуту зернових і власними силами забезпечувати себе необхідними ресурсами. Тому підвищились і обсяги продажу зерна. Крім того, з 1998р. по 2003р. в Одеській області значно скоротилось поголів'я худоби і птиці, а отже зменшилась потреба у зернофуражі.

Основними товарними зерновими культурами в області за 1998-2002рр. були пшениця, рис і кукурудза. Їх обсяги збуту перевищували 60% обсяги виробництва (табл.1).

В структурі товарного асортименту найбільша питома вага припадає на пшеницю 71,8%, на другому місці – ячмінь – 19,6%. Тому продовольчі зернові займали 73,3% з рівнем товарності 65,8%.

Таблиця 1

**Товарність та структура асортименту зернових культур в Одеській області в середньому за 1998-2002рр.**

| Види культур | Рівень товарності, % | Структура обсягів продажу, % | Структура валового збору, % | Структура валового збору за 2003р., % |
|---|---|---|---|---|
| Пшениця | 66,2 | 71,8 | 65,6 | 10 |
| Жито | 44,2 | 0,6 | 0,9 | 0,2 |
| Просо | 50,8 | 0,3 | 0,4 | 4,7 |
| Гречка | 36,8 | 0,1 | 0,2 | 0,7 |
| Рис | 68,1 | 0,5 | 0,5 | 1,3 |
| Продовольчі | 65,8 | 73,3 | 68,3 | 16,9 |
| Кукурудза | 60 | 4,4 | 4,4 | 40,7 |
| Ячмінь | 50,9 | 19,6 | 23,3 | 33,2 |
| Овес | 22,7 | 0,5 | 1,3 | 4,1 |
| Зернобобові | 31,7 | 1,2 | 2,2 | 4,3 |
| Інші | 43,7 | 0,9 | 1,3 | 0,8 |
| Фуражні | 49,4 | 26,7 | 31,7 | 83,1 |
| **В середньому по зерновим** | **53,4** | **100** | **100** | **100** |

В 2003р. ситуація кардинально змінилась. За останні двадцять років в Одеській області отримано найнижчий урожай пшениці 92,3 тис.т, в тому числі від сільськогосподарських підприємств суспільного сектору 76,4 тис.т, що складало 10% від загального валового збору зернових культур. Проте був високий урожай кукурудзи, проса, вівса, про що свідчить суттєве зростання питомої ваги даних культур в структурі валового збору у 2003р. порівняно з середніми значеннями 1998-2002рр.

Необхідно відмітити, що за досліджуваний період, з 1998р. по 2002р. рівень рентабельності виробництва зерна в Одеській області зріс з 10,2% до 54%, проте в 2002р. знизився до рівня 1999р. і складав 24,6%. Найбільш впливовим фактором на нього є ціна. До 2000р. вона поступово зростала, а з 2001р. зменшувалась. В 2003р. порівняно з 2002р. ціна збільшилась на 64,6% і склала в середньому по всіх каналах збуту зернових культур 500,2 грн. за 1т.

Аналізуючи динаміку зміни обсягів збуту, питомої ваги каналів продажу зерна та диференціацію його ціни, простежується певна залежність: при зменшенні обсягів реалізації зернових культур ціна зростала і, навпаки, при зростанні попиту на зерно, ціна продажу зменшувалась (рис.1).

За досліджуваний період, з 1998р. по 2003р., суттєво скоротилась питома вага продажу даного виду продукції переробним підприємствам – з 7,7% до 2,5% та за бартерними угодами – з 45,3% до 3,0%, причому по першому каналу збуту ціна була завжди найвищою. Після 2000р. за рахунок появи необхідності продавати зерно пайовикам в якості орендної плати за земельні частки та майнові паї також скоротилась питома вага збуту населенню в рахунок оплати праці – майже вдвічі. Крім того, з 2001р. понад 40,0% зерна товаровиробники реалізовували за іншими каналами (комерційним підприємствам, зарубіжним країнам). Необхідно відмітити, що питома вага продажу даного виду продукції на ринку мала стабільний характер – у межах 22%, але з суттєвими коливаннями в обсягах збуту (рис.1).

Протягом 1998-2003рр. сільськогосподарські підприємства не завжди надавали перевагу тому каналу, де ціна найвища.

Серед культур найвигіднішим за ціновим фактором був продаж гречки та рису, а після 2000р. — ще й кукурудзи та зернобобових, ціна яких майже вдвічі перевищувала ціну реалізації пшениці.

Для більш глибокого з'ясування проблем в реалізації зернових культур нами було проведено опитування спеціалістів, пов'язаних зі збутом продукції, сільськогосподарських підприємств всіх форм господарювання Савранського, Балтського та Любашівського районів Одеської області в 2002р., за винятком фермерських господарств. Вибірка склала 70 респондентів.

В результаті дослідження було встановлено, що питаннями реалізації зернових культур займаються 88,6% керівників господарств і по 5,7% припадає на спільну діяльність головних бухгалтерів та керівників підприємств й відділ збуту. Серед параметрів, що зумовлюють вибір каналу збуту зерна, найголовнішим є вчасний розрахунок з покупцями продукції (табл.2).

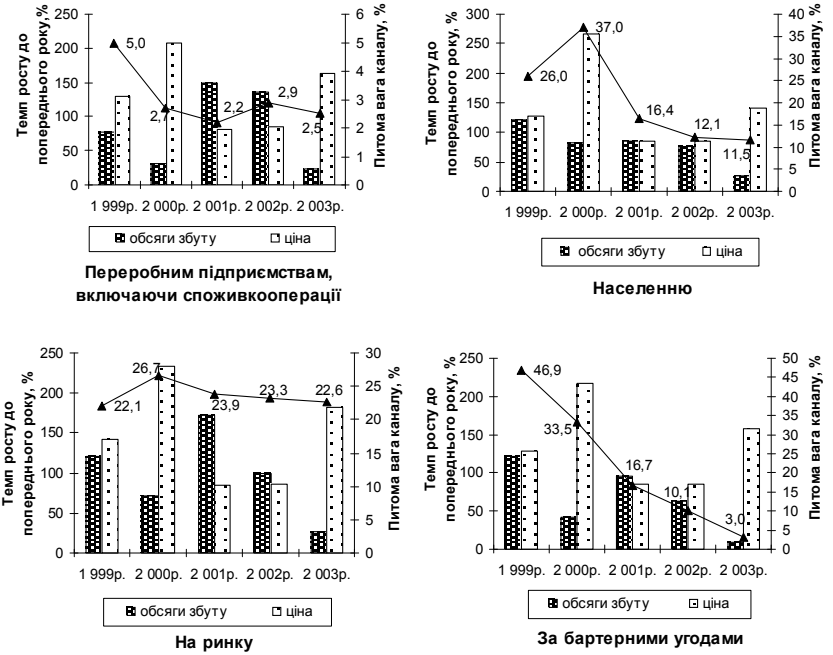

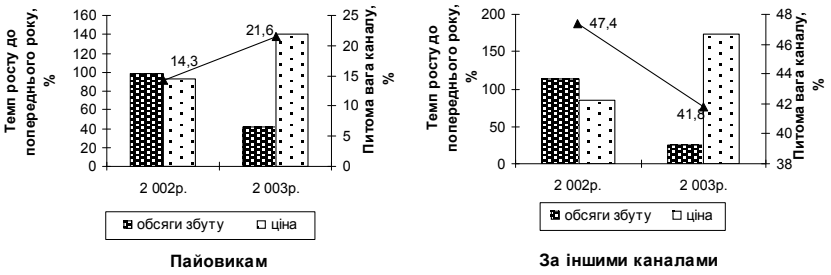


**Рис.1. Співвідношення питомої ваги каналів збуту та темпів росту обсягів збуту, ціни зернових культур в Одеській області**

Таблиця 2

**Параметри, що зумовлюють вибір каналу реалізації зернових культур сільськогосподрськими підприємствами Одеської області**

| Бали | Параметри та питома вага респондентів, що відповіли на питання, % | | | |
|---|---|---|---|---|
| | вчасний розрахунок | ціна | отримання авансу під урожай | отримання в обмін необхідних ресурсів (бартер) |
| 5 | 100 | 76,5 | 17,6 | - |
| 4 | - | 5,9 | - | 5,9 |
| 3 | - | - | 11,8 | - |
| 2 | - | - | - | 5,9 |
| 1 | - | - | 5,9 | 11,8 |
| Не враховували | - | 17,6 | 64,7 | 76,5 |
| **Середній бал** | **5** | **4,9** | **3,7** | **2** |

Крім вище зазначеного, головним параметром є також ціна. Потреба в коштах зумовлює негативне ставлення до бартеру, цей параметр взагалі не враховують 76,5% респондентів.

Серед факторів, які мають найбільший вплив на вибір каналу реалізації зерна 41,2% припадає лише на власні мотиви господарства, 29,4% — власні мотиви господарства та стійкість зв'язків з покупцями, 11,7% — власні мотиви господарства та поради своїх спеціалістів та 5,9% поради колег з інших господарств. Це свід-

чить про те, що сільськогосподарські підприємства дійсно господарюють у ринкових умовах з використанням таких маркетингових факторів, як власні мотиви та стійкість зв'язків, причому видно, що існує конкуренція, оскільки радяться з колегами незначна частка респондентів.

На питання "Чи вважаєте Ви себе нерівноправними партнерами при укладанні угод на реалізацію зернових?" 28,6% відповіли "так, завжди", 50,0% – "інколи" та 21,4% –"ні". Отже, видно, що поступово зникає причина нерівності між продавцями та покупцями.

У мінливому зовнішньому середовищі необхідно володіти інформацією про умови продажу, канали реалізації, ціни, попит на зерно. Поінформованість сільськогосподарських підприємств Савранського, Балтського та Любашівського районів щодо зазначених факторів складає лише 50%. Причому інформацію вони отримують з таких джерел, як рекомендації райдержадміністрації – 64,7%, в результаті особистих контактів – 58,8%, з газет- 35,3%, радіо і телебачення – по 23,5% й із спеціалізованих журналів лише 5,9% респондентів. Як бачимо, суттєвий вплив мають органи державної влади, до рекомендацій яких прислуховуються товаровиробники.

В результаті даного маркетингового дослідження було з'ясовано, що для 50% господарств пошук ринків збуту зернових культур є проблемою складною, 14,2% вважають її не вирішуваною і лише для 7,1% респондентів вона є не суттєвою. На нашу думку, такий стан обумовлено відсутністю спеціалістів по збуту продукції, оскільки ним займаються більшість керівників господарств, що відволікає їх від безпосереднього керування діяльністю підприємства, та низькою поінформованістю товаровиробників щодо ринків збуту, тобто налагодженою системою організації продажу зернових культур в середині самого сільськогосподарського підприємства.

Отже, поступова зміна структури каналів збуту зернових культур з 1998р. по 2003р. вимагає від товаровиробників орієнтувтись на ринкову ситуацію і пристосовуватись до змін кон'юнктури зернового ринку. Для вирішення проблем, пов'язаних з сучасним станом реалізації зернових, сільськогосподарським підприємствам Одеської області необхідно: залучення фахівців з маркетингової та збутової діяльності, які б займалися пошуком ринків збуту та

відстежуванням кон'юнктурної інформації про зерновий ринок регіону і України в цілому; усунення почуття нерівноправності при укладанні угод на реалізацію зернових культур; підтримування вигідних взаємовідносин з місцевими районними державними адміністраціями та підвищення рівня поінформованості товаровиробників за рахунок утворення в районних управліннях сільського господарства інформаційно-консультаційних центрів.

**УДК 336**

# АНАЛІЗ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ОБЛАСНИХ БЮДЖЕТІВ

***Л.С.Кравчук**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Функціонування місцевого самоврядування бере свій початок із давніх давен, а сам термін "місцеві фінанси" вживається вже більше 200 років. Адже місцеві фінанси можуть бути сформовані не в усіх країнах. Вони є лише там, де держава визнає право на автономію місцевих органів влади, де вона розмежовує функції та завдання, що покладаються на центр і території. Там, де держава бере функції управління на місцях у свої руки, там немає місцевих фінансів. У таких країнах фінансова система деформується і домінують лише державні фінанси. Як показує історичний досвід, внаслідок цього знижується ефективність державного управління, наростають бюрократизм і відчуження людей від влади. До країн, де не визнається право існування місцевих фінансів, належать держави з тоталітарними режимами. Із тридцятих років XX століття не визнавалися місцеві фінанси і в колишніх радянських країнах. В наш час фінансові проблеми місцевої влади набули великої гостроти. Хронічна нестача грошей, фінансових ресурсів у органів місцевого самоврядування та нестабільність їхніх доходних джерел стали проблемою справді загальнодержавної ваги. Як наслідок, на місцях не можуть вирішуватися найболючіші життєві проблеми людей, занепадають міське господарство, соціально-культурна сфера, освіта, охорона здоров'я, погіршується стан доріг та інших засобів комунікації.

В наш час етапам формування, розподілу та виконання місцевих бюджетів приділяють увагу не лише зарубіжні фахівці, а й вітчизняні економісти-фінансисти. Спостерігається тенденція до змін і у законотворчості. Відповідно до статті 142 Конституції України і статті 16 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові ( у тому числі валютні) та інші, одержані законним шляхом, кошти. Порядок формування і використання місцевих фінансових ресурсів визначається законами України "Про місцеве самоврядування в Україні", про Державний бюджет України на відповідний рік, "Про систему оподаткування", Бюджетним кодексом України, Декретом Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори" та іншими законодавчими актами. Звичайно ж, політика держави та основні економічні напрямки прямо впливають на розвиток та становлення місцевих фінансів.

Поряд зі складанням проекту бюджету на наступний рік відбувається відстеження процесу виконання бюджету в поточному році. Аналіз та оцінка виконання бюджету є ще одним важливим фактором для формування показників бюджету на наступний рік, оскільки, аналізуючи надходження до доходної частини бюджету, а також здійснення видатків на затверджені програми, можна відстежувати основні тенденції виконання запланованих показників щодо обсягу доходів та видатків у бюджеті поточного року.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, місцевий бюджет містить надходження і видатки на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Надходження і видатки складають єдиний баланс відповідного бюджету. У таблиці наведено в динаміці загальний обсяг надходжень до місцевих бюджетів. Як бачимо, спостерігається чітка тенденція до підвищення доходів. Велику питому вагу серед усіх надходжень мають такі регіони : бюджети міста Києва та Автономної Республіки Крим, Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей. За даними Державного казначейства України, за 2003 рік в цілому до дохідної частини загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 22,5 млн.грн., або 124%

розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік з урахуванням внесених змін. У порівнянні з 2002 роком надходження доходів збільшилися на 4,3 млн.грн., або на 23,6 відсотка. В тому числі до доходної частини загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2003 рік надійшло 18,4 млн. грн., або 116,8 відсотка розрахункового показника.

Таблиця 1

**Обсяги надходжень до бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя (без офіційних трансфертів), млн. грн.**

| Регіони | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. | 2003 р. |
|---|---|---|---|---|
| АРК | 895,3 | 1122,6 | 863,3 | 1076 |
| області: | | | | |
| Вінницька | 263,5 | 320,5 | 387,1 | 471,1 |
| Волинська | 162,4 | 195,8 | 255,5 | 276,8 |
| Дніпропетровська | 1 115,90 | 1400,1 | 1644,1 | 1995,8 |
| Донецька | 1556,2 | 1783,4 | 2035,2 | 2452,2 |
| Житомирська | 188,5 | 244,3 | 299 | 361,4 |
| Закарпатська | 204,4 | 234,6 | 257,6 | 339,3 |
| Запорізька | 641,2 | 732,5 | 876,9 | 1039,7 |
| Івано-Франківська | 210,9 | 250,9 | 306,1 | 385,5 |
| Київська | 461,9 | 596,3 | 559,9 | 707,6 |
| Кіровоградська | 183,8 | 231 | 278,4 | 355,2 |
| Луганська | 504,2 | 632 | 778,2 | 883,9 |
| Львівська | 493,9 | 621 | 749,3 | 911,2 |
| Миколаївська | 282 | 369 | 459,6 | 529,9 |
| Одеська | 742,4 | 862,9 | 988,3 | 1188,9 |
| Полтавська | 412,9 | 483,9 | 588,6 | 704,9 |
| Рівненська | 155,6 | 210,4 | 309,4 | 334,4 |
| Сумська | 290,9 | 349,6 | 381,2 | 434,2 |
| Тернопільська | 133,3 | 161,4 | 211 | 253,9 |
| Харківська | 766,20 | 928,5 | 1137,8 | 1361,6 |
| Херсонська | 199,1 | 246 | 296,5 | 336,5 |
| Хмельницька | 205,2 | 253,6 | 323,4 | 385,3 |
| Черкаська | 260,8 | 312,4 | 380,3 | 447,7 |
| Чернівецька | 131,5 | 163,4 | 198,4 | 252,9 |
| Чернігівська | 212,3 | 261,9 | 320,6 | 375,8 |
| м.Київ | 3 521,40 | 4625,2 | 3161,6 | 4187,1 |
| м.Севастополь | 115,9 | 142 | 193,2 | 236,9 |
| ***Разом*** | ***14311,8*** | ***17735,6*** | ***18241,8*** | ***22255,9*** |

У порівнянні з надходженням доходів за 2001 та 2002 рік доходи загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) за 2003 рік у співставних умовах (для співставності даних, у 2001 та 2002 роках не враховувалися надходження податку на прибуток з підприємств по місту Києву та АР Крим та надходження акцизного збору до бюджету Автономної Республіки Крим) збільшилися відповідно на 5,5 млн.грн. та 3,3 млн.грн., або на 43,1 та 21,7 відсотка. З них надходження доходів до загального фонду місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, станом на 1 січня склали 15,8 млн.грн., або 117 відсотків розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік (при плані на рік з урахуванням змін 13,5 млн.грн.). По видах місцевих бюджетів розрахунковий показник Міністерства фінансів України на рік виконано:

- бюджетами міст обласного значення – 116 відсотків;
- бюджетами районів – 120 відсотків;
- обласними бюджетами – 115 відсотків.

Виконання та перевиконання річного розрахункового показника Міністерства фінансів України досягнуто в цілому по всіх зведених місцевих бюджетах.

Розглянувши відповідні показники по Миколаївській області (рис.1.), також можна зробити висновок про ріст надходжень майже в два рази. Основним бюджетоутворюючим джерелом місцевих бюджетів різних регіонів у 2003 році залишається прибутковий податок з громадян. За 2003 рік місцевими бюджетами отримано 13,5 млн.грн. цього податку, що складає 73,4 відсотки від загальної суми доходів їх загального фонду. У порівнянні з 2001 та 2002 роками надходження цього податку збільшилися відповідно на 4,7 млн.грн. та 2,7 млн.грн., або на 54,1 та 24,9 відсотки. Найбільше зростання надходжень податку в порівнянні з 2001 та 2002 роками відмічається по бюджету Київської області (64,5 та 31,1 відсотки), Чернівецька область (65,3 та 28,4 відсотки), Тернопільської області (72,2 та 34,0 відсотки), Рівненська область (75,6 та 21,9 відсотки). Наступним за обсягом є надходження до місцевих бюджетів плати за землю.

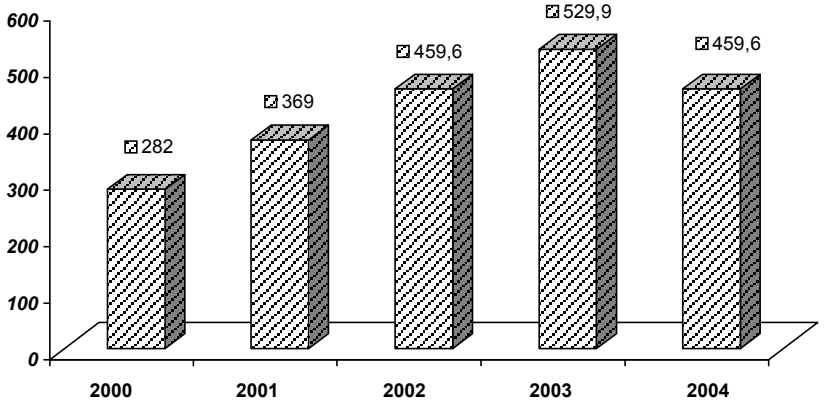


**Рис.1. Динаміка надходжень до бюджету Миколаївської області, млн. грн.**

В цілому по місцевих бюджетах надходження цього податку за 2003 рік складає 2,0 млн.грн., що на 25,6 відсотка, або на 0,4 млн.грн. більше, ніж за рік та на 12,5 відсотка, або на 0,2 млн.грн більше надходжень за 2002 рік. Найбільше зростання надходжень плати за землю спостерігається в Миколаївській (відповідно 54 та 29,8%, структуру податкових надходжень представлено на рисунку 2), Закарпатській області (36,2 та 24,4 відсотки) та Волинській областях (41,1 та 23,1 відсотки). Найнижчі показники зростання по місцевих бюджетах Луганської області – 11,6 та 2,9%, Одеській області – 13,5 та 4,3% та у Сумської області де надходження за 2003 рік менше за 2001 рік на 0,2% та збільшено проти року на 2,7%).

Основними джерелами доходів є закріплені за місцевими бюджетами податки і збори. Загальноприйнятим джерелом місцевих надходжень є місцеві податки та збори, які запроваджуються органами місцевого самоврядування. Встановлення розміру ставок на них також належить до власних повноважень органів місцевого самоврядування. Місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів за минулий рік надійшло у обсязі 0,6 млн.грн., або на 15,3% більше, ніж у 2001 році та на 9,2% більше за 2002 рік.

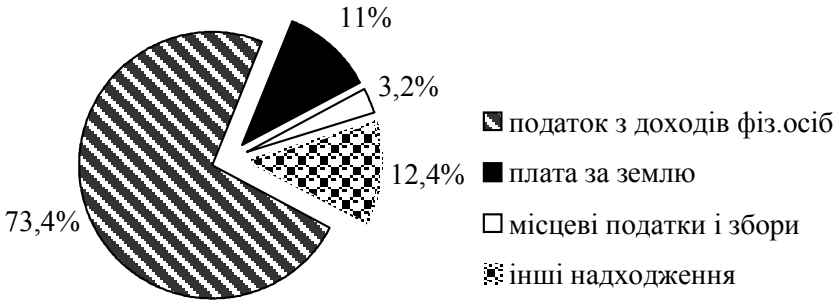


**Рис.2. Структура податкових надходжень обласного бюджету м.Миколаєва, 2003р.**

Однак, по окремих зведених бюджетах спостерігається зменшення обсягу цих надходжень у порівнянні з 2002 роком, зокрема по бюджету Харківської області цей показник складає 99 відсотків (до 2001 року надходження збільшені на 7,7%), Кіровоградської – 99,1% (до 2001 року – збільшення на 10,3%), Чернігівської – 98,9% (до 2001 року – збільшення на 2,1%). Крім того, до складу надходжень до місцевих бюджетів належать міжбюджетні трансферти з інших бюджетів (дотації та субвенції) та запозичення (для тих бюджетів, які мають право приймати бюджет з дефіцитом згідно з положеннями Бюджетного кодексу). За даними Державного казначейства України, у 2003 році до доходної частини загального фонду місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів надійшло 29,9 млн.грн., або 122,2% розрахункового показника Міністерства фінансів України на рік. Питома вага міжбюджетних трансфертів у доходній частині загального фонду місцевих бюджетів в середньому становить 38,4%, проте їх частка в розрізі бюджетів адміністративно-територіальних одиниць суттєво відрізняється.

Отже, детально проаналізувавши стан надходжень до обласних бюджетів України, ми спостерігаємо збільшення та перевиконання обсягів доходних джерел. Проте, можливо це й парадокс, місцеві бюджети ще й досі "бідні", тому що причину треба шукати у методології формування та наповнення саме районних бюджетів.

УДК 631.16:336.251.26

# МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

***І.О.Крюкова**, аспірант*
*Одеський державний аграрний університет*

Багаторічний досвід ведення сільськогосподарського виробництва свідчить про те, що в силу специфіки цієї галузі вона потребує активного впливу держави на економічні процеси в аграрному секторі АПК. Як відомо, сільське господарство є найбільш незахищеною сферою агропромислового виробництва, а тому внаслідок дії різного роду негативних факторів обов'язковим й об'єктивним є державне регулювання цієї галузі народного господарства.

Питання державного впливу на діяльність сільськогосподарських товаровиробників на сучасному етапі є дуже актуальним і з різних аспектів досліджувалось такими відомими вченими-аграрниками як Амбросов В.Я., Андрійчук В.Г., Демяненко М.Я., Лукінов І.І., Михасюк Р., Полтавський Ю.А., Саблук П.Т., Ушачов І.Г. та інші.

Світовий досвід свідчить, що значна державна підтримка власних сільськогосподарських товаровиробників застосовується у багатьох розвинутих країнах. Її питома вага у вартості сільськогосподарської продукції в Японії досягає 66%, Канаді – 45%, країнах ЄС – 49%, США – 30%. Державний механізм впливу на процеси розвитку сільського господарства реалізується переважно через цінову, фінансово-кредитну, податкову та інвестиційну політику.

В Україні механізм державного впливу на діяльність аграрного сектора здійснюється в різних напрямах. В Одеській області в 2003р. діяло декілька програм фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу (табл.1).

Як видно із даних таблиці, механізм державного регулювання розвитку аграрних підприємств Одеської області здійснюється в основному через систему заходів з подолання наслідків стихійного лиха в сільському господарстві. У 2003 р. на реалізацію цієї програми з Державного бюджету було виділено 41785,1 тис. грн., із яких 1681 тис. грн. направлено на повну компенсацію вартості електроенергії, спожитої для поливу сільськогосподарських культур

на зрошувальних землях, і 40104,1 тис. грн. — компенсація сільськогосподарським товаровиробникам за посіяне зерно.

Таблиця 1

**Обсяги фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників Одеської області у 2003р.**

| Програми фінансової підтримки | Розмір бюджетної підтримки, тис. грн. | % |
|---|---|---|
| Підтримка виробництва продукції тваринництва (виплата доплат с.г. товаровиробникам за проданий для забою молодняк ВРХ підвищених вагових кондицій) | 6038,5 | 4,6 |
| Дотації за продане переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі (сплата ПДВ) :<br>- молоко - 6722,8 тис грн. - м'ясо - 7694,6 тис. грн. | 14417,4 | 11,1 |
| Фінансування виплат на закладення і догляд за молодими садами і виноградниками | 30900 | 23,7 |
| Часткове відшкодування сортових надбавок за придбане елітне насіння | 1137 | 0,9 |
| Фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів | 31149,3 | 23,9 |
| Часткова компенсація вартості складної с.г. техніки вітчизняного виробництва | 1512,2 | 1,2 |
| Здійснення заходів з подолання наслідків стихійного лиха в сільському господарстві та розвитку аграрного ринку | 41785,1 | 32 |
| Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів агропромислового комплексу | 110 | 0,1 |
| Інші програми бюджетної підтримки | 3366,4 | 2,6 |
| **Всього** | **130415,9** | **100** |

Важливим елементом у системі державного регулювання діяльності аграрних формувань є фінансова підтримка підприємств через механізм здешевлення кредитів. В Одеській області в 2003р. надано пільгових кредитів для сільськогосподарських виробників на суму 31149,3 тис. грн. При цьому процес кредитування здійснювався відповідно до Постанови КМУ №212/428 від 02.07.2003р. під 10% річних (придбання насіння, кормів, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської техніки

вітчизняного виробництва, а також для здійснення страхових платежів), Постанови КМУ №123/342 від 29.04.2003р. під 14% річних, а також Постанови КМУ № 227/446 від 10.07.2003р. під 16% річних (по відстроченим кредитам та по залученим кредитам під посів озимих культур урожаю 2004р.).

Важливе значення для підтримки доходів аграрних виробників має Указ Президента України "Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників" (грудень 1998р.), згідно з яким передбачена сплата сум податку на додану вартість за реалізоване переробними підприємствами молоко та м'ясо на виплату дотацій сільськогосподарським виробникам. У 2003 р. аграрним підприємствам було сплачено 14417,4 тис. грн. в якості дотацій за молоко і молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти.

Важливе стимулююче значення має прийнятий у 2003р. Порядок нарахування і виплат коштів державного бюджету, передбачених для доплат сільськогосподарським товаровиробникам за молодняк ВРХ підвищених вагових кондицій, кондиційних свиней та курей-бройлерів, проданих сільгоспвиробниками на забій та переробку суб'єктам підприємницької діяльності. Згідно з цим порядком із Державного бюджету було виділено 6038,5 тис. грн. коштів, які спрямовувались безпосередньо аграрним формуванням на підтримку і розвиток тваринницької галузі.

Дуже гостро на сьогоднішньому етапі стоїть проблема оновлення і поповнення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. З метою вирішення цього питання діє державна фінансова програма часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва. В процесі реалізації даної програми з Державного бюджету направлено 1512,2 тис. грн. на розвиток машинно-тракторного парку аграрних підприємств Одеської області.

Аналізуючи досвід державного регулювання аграрного виробництва в зарубіжних країнах, можна зазначити, що основними його напрямами є:

1) регулювання цін на сільськогосподарську продукцію через різні механізми з метою забезпечення сільськогосподарсь-

ким товаровиробникам нормальних умов господарювання в роки з несприятливою для них кон'юнктурою ринку;

2) податкове регулювання, спрямоване на стимулювання розвитку аграрних підприємств. Так, невеликі фермерські господарства з низькими доходами сплачують і більш низькі податки. Крім того, у ряді країн застосовується пільгове оподаткування при реінвестиціях — на прибуток, що спрямовується на розширене відтворення, поширюється пільгова податкова ставка;
3) у деяких країнах ЄС практикуються прямі дотації з державного бюджету фермам, розміщеним у несприятливих природних умовах господарювання. Значні субсидії держави виділяють на боротьбу з водною та вітровою ерозією;
4) один з важливих напрямів підтримки доходів фермерів — пільгове кредитування, що здійснюється в таких формах, як здешевлення процентної ставки за кредит, відшкодування певної частки кредиту державою, звільнення від сплати боргу в перші роки після одержання позики, продовження строку повернення кредиту.

Наприкінці необхідно зазначити, що в окремих розвинутих країнах, наприклад у США, розроблен програми по зменшенню підтримки доходів фермерських господарств з тим, щоб не допустити перевиробництва сільськогосподарської продукції. Однак, враховуючі економічний стан розвитку аграрного сектора України, слабке фінансове становище сільськогосподарських підприємств і низький рівень виробництва, державна підтримка агроформувань на даному етапі є обов'язковим і незамінним фактором у стабілізації сільського господарства країни.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Державне регулювання економіки /За ред. Р. Михасюка. – Львів. Підручник. – К.: Атіка., Ельга – Н., 2000. -С. 363.

2. Осадчий С.О. Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки //Економіка АПК.- 2002.- № 12. -С.66.

3. Рижук С.М. Державне регулювання аграрного сектора та перехід на інноваційну модель розвитку //Економіка АПК.- 2002.- № 7.- с. 14.

УДК 502.33:658

# МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ

***А.И.Каринцева**, кандидат економічних наук, доцент*
***Н.К.Шапочка**, кандидат економічних наук*
***Е.Ю.Дроздова**, викладач*
*Сумский государственный университет*

Одной из основных отраслей пищевой промышленности является молочная отрасль. Ее структура достаточно стабильна и состоит из двух взаимосвязанных элементов – животноводческих хозяйств и перерабатывающих предприятий, зависящих от продовольственного рынка. Любые существенные изменения в экономической политике государства негативно отражаются на целостности этой цепочки. Кризис украинской экономики, затронувший все отрасли народного хозяйства, в частности сельское хозяйство и его перерабатывающие отрасли, в наибольшей степени вызвал негативные тенденции в молочной отрасли. Так, реализация молока за последние 10 лет снизилась более чем на 80% вследствие 30-40%-ой загрузки мощностей предприятий. Это привело как к увеличению себестоимости производства молочной продукции, так и к резкому падению эффективности молочной отрасли. Необходимо отметить, что в Украине надой молока с одной коровы в год достигает в среднем 1624 кг, а в некоторых хозяйствах – менее 800 кг. В странах Запада, в частности в США, этот показатель достигает 8000 кг. Убытки хозяйств, в которых надой не превышает 1200 кг молока, достигают 200%. Исследования свидетельствуют, что рентабельное производство возможно только при условии, что производительность коров будет превышать 3600 кг молока в год [1, 4]. За последнее десятилетие сокращение поголовья молочного стада и резкое снижение его производительности привело к падению объемов производства молока более чем в 3 раза, что превратило отрасль в убыточную.

В настоящее время украинский рынок производителей молочной продукции насчитывает около 400 действующих предприятий

(из 530 построенных в эпоху бывшего СССР). При этом, доля частного сектора в производстве молока составляет более 70%. Если в прошлые годы рентабельность отрасли в среднем составляла 8-10%, то ныне она снизилась до 3%. Одной из важных причин такого снижения является продолжающееся устаревание оборудования, которое, в основной своей массе, осталось в наследство от бывшего СССР. Поэтому, практически все лидеры молочного рынка проводят реконструкцию и модернизацию оборудования. Десяток крупных производителей контролируют 50% потребительского рынка, оставшуюся половину — маленькие заводы. В отрасли наблюдается тенденция поглощения сильными предприятиями — слабых, которые впоследствии становятся частью первых или их пунктами приема сырья. Если данная тенденция будет сохраняться и дальше, то через десять лет на рынке останется не более десятка крупнейших производителей, которые и поделят между собой рынок молочной продукции. Процессы перераспределения собственности в молочной промышленности происходят сейчас сравнительно активно, и наверняка будут иметь место и в будущем. Именно неэффективное развитие некоторых предприятий, по мнению специалистов, создает предпосылки их поглощения в будущем. Часто ошибки менеджмента в планировании производства могут привести предприятие если не к банкротству, то, по крайней мере, к тяжелому финансовому положению, что дает шанс инвесторам приобрести завод "за копейки".

На украинском рынке все меньше места остается для небольших производителей, которые были конкурентоспособны именно за счет низких цен на свою продукцию. В настоящее время становится понятным, что для молочной отрасли стратегия минимальных издержек давно себя исчерпала. Крупные заводы превосходят мелких производителей не за счет минимизации затрат, а в основном, по такой важной характеристике товара, как качество упаковки. В ближайшие 5-7 лет в отрасли, по разным оценкам, будет присутствовать не более чем 15-20 холдингов, владеющих практически всеми работающими заводами. Одновременно, в ближайшем будущем можно ожидать дальнейшего количественного и качественного роста отрасли. Во-первых, ожидается стабильный рост

спроса на молочные продукты, во-вторых, иностранные инвестиции обострят конкурентную борьбу, где слабые производители будут поглощены более сильными и успешными.

В 2002 г. прирост производства в молочной промышленности Украины составил в среднем около 7%, а на отдельных заводах ежемесячный рост достиг 30%, в то время как падение выработки на целом ряде мелких предприятий составило 15-20% в месяц [2]. Поэтому большинство мелких заводов может быть либо расформировано, либо перепрофилировано в пункты приема молока или производства отдельных видов продукции, полуфабрикатов. Процесс концентрации отрасли приобретает необратимый характер, и его причины следующие. Небольшие молокозаводы сейчас не в состоянии выдерживать конкуренцию с крупными производителями. Причем отставание развивается сразу по трем направлениям: качеству производимого товара, качеству упаковки продукции и уровню сотрудничества с поставщиками сырья. Причина этого кроется в отсутствии у мелких производителей свободных средств для инвестирования в развитие. Кроме этого, крупные производители, проникая в традиционные для мелких предприятий сегменты рынка, усиливают конкуренцию. Так, в 2002г. многие крупные предприятия стали выпускать недорогие молочные продукты в дешевой упаковке (пленке), тем самым вытесняя мелких производителей с единственного сегмента рынка, в котором они еще имеют успех.

Крупные предприятия приобретают контроль над мелкими производителями для использования их в следующих целях: для сбора и поставки сырья на головной завод; для производства масла и традиционных молочных продуктов на местный рынок. Приобретение небольших молокозаводов в регионах также позволяет производителям уменьшить затраты на доставку сырья с сельскохозяйственных предприятий на перерабатывающие производства. Кроме этого, получение контроля над мелкими производствами позволяет крупным фирмам усилить специализацию этих предприятий в рамках холдинга, вести успешную рыночную политику, сокращая расходы на транспортировку сырья и оптимизируя географию выпуска товара в соответствии с региональной структу-

рой спроса. Таким образом, вертикальная интеграция производства останется наиболее эффективным способом конкурентной борьбы на рынке молочной продукции.

Еще одной тенденцией рынка молочной продукции является стремление крупных фирм включить в состав подконтрольных производственных цепочек аграрные хозяйства, производящие молоко. Это позволяет крупным переработчикам включать сырьевые предприятия в свои производственные цепочки, по сути как дочерние фирмы. Такая вертикальная интеграция обеспечивает сельскохозяйственным предприятиям постоянный канал сбыта продукции и, соответственно, постоянную прибыль [5].

Вместе с тем, закупки молока у аграрных предприятий в 2000-2002 гг. в структуре сырьевого снабжения молокозаводов начали вытесняться закупками молочного сырья у населения. Так, если в 2000 г. 70-80% сырья молокозаводы получали от предприятий АПК, то в 2001 г. этот показатель для основных отечественных производителей молочных продуктов уменьшился на 20-50%. Но уже в этом году, по мнению специалистов, доля закупок молока у населения в структуре сырьевого снабжения молокозаводов снова упадет. Это обусловлено тем, что качество молока, закупаемого в личных хозяйствах, чаще всего значительно ниже, чем у сельскохозяйственных предприятий, из-за отсутствия четких стандартов производства. Поэтому, чтобы сделать сбор сырья более контролируемым и повысить качество готового продукта (а значит — увеличить его конкурентоспособность на рынке), некоторые производители, снова увеличат долю молока, произведенного аграрными предприятиями, в общей структуре поставок сырья на свои заводы.

Обобщая перечисленные тенденции, можно предположить что в будущем году будет происходить дальнейшая стабилизация и разветвление цепочек "производитель молока-молокозавод". Молочные хозяйства постараются сохранить и расширить долговременные заказы молокозаводов, а производители молочной продукции — разнообразить источники сырья для того, чтобы иметь возможность выбирать самое высококачественное молоко.

Важные изменения в прошлом году происходили и в сбытовых схемах предприятий молочной отрасли. Все больше крупных производителей создают собственные торговые сети, отказываясь от работы с существующими магазинами и торговыми точками. Основная причина, заключается в том, что в Украине больше 30% фирм, торгующих продуктами питания, не имеют специального оборудования для хранения молочных продуктов. Результат подобного несоблюдения требований – заметное для потребителя падение качества товара во время хранения. В итоге рост рыночного спроса сдерживается нежеланием потребителя покупать подпортившуюся продукцию [3]. Поэтому производители стремятся контролировать торговцев и считают наилучшим для себя выходом создание собственных сетей сбыта. В то же время ряд крупных производителей молочных продуктов, не имеющих свободных средств для обеспечения торговли специальным оборудованием, переходят к продаже своей продукции через супермаркеты. Постоянно растущее число супермаркетов в Украине позволяет производителям молочной продукции отказываться от услуг мелких и даже средних реализаторов, повышая тем самым качество продаваемого товара.

В 2004 г., по мнению специалистов, лидирующими по уровню инвестиционной привлекательности останутся сегменты мороженого, йогуртов и твердых сыров, причем в последних двух сегментах начнется агрессивное вытеснение западных конкурентов отечественными производителями. Основными методами конкурентной борьбы отечественных производителей за вытеснение с рынка продукции западных компаний станут повышение качества украинских молокопродуктов, снижение цен на них и введение таможенных барьеров.

Наиболее инвестиционно привлекательными считаются рынки молочной продукции в центральных областях Украины. Министерство промышленной политики географически подразделяет молочную промышленность Украины на 5 регионов – Западный (западные области Украины), Центральный (г. Киев, Киевская, Черкасская, Житомирская, Черниговская, Винницкая области), Приднепровский (Днепропетровская, Запорожская, Кировоградская, Полтавская области), Восточный (Сумская, Харьковская, Луганская, Донецкая области) и Южный (Одесская, Николаевс-

кая, Херсонская области, АР Крым). Условия работы производителей в различных регионах отличаются незначительно. Однако наиболее инвестиционно привлекательными для размещения перерабатывающих предприятий молочной промышленности являются Центральный и Приднепровский регион. Именно в данных регионах, по данным Минпромполитики, наибольший уровень спроса сочетается с высококачественной сырьевой базой. В частности. Центральный регион обеспечивает 32%, а Приднепровский – 21%. Восточный – 28% общеукраинского объема потребления молочной продукции. Как отмечают специалисты Министерства аграрной политики, качество молока, производимого в Восточном регионе, несколько хуже из-за более низкого качества пастбищ для скота и кормов.

По прогнозам в будущем году наиболее динамично будет развиваться относительно новый рынок йогуртно-десертных продуктов (рост в среднем – 25-30% в год). Главные причинами этого являются отмечаемое в последние два года увеличение количества покупателей этих товаров, а также наращивание объема потребления в расчете на одну покупательскую душу. В России, по данным маркетинговых исследований, средний объем разовой покупки йогуртов и молочных десертов почти в два раза выше, чем в Украине, а российский рынок подобен украинскому. При этом потребление традиционных продуктов в Украине растет медленнее, чем йогуртов и десертов – на 4-5% в год, в основном, за счет перехода от развесной продукции к упакованной. В традиционном сегменте прогнозируется более динамичное расширение рынка молока длительного хранения (прибавка в 10-15% в год), прежде всего, за счет увеличения его потребления в больших промышленных городах. Такие оценки базируются на общем увеличении благосостояния населения. Кроме того, на этот товар растет спрос со стороны представителей молодых возрастных групп с доходом выше среднего и средним [4].

Таким образом, молочная отрасль Украины характеризуется противоречивыми тенденциями в своем развитии. С одной стороны, и по количественным, и по качественным параметрам наблюдается рост, с другой – в отрасли нет соответствующей нормативной

базы, четкого разграничения компетенции контролирующих органов, не разработан механизм дотирования производства сырья, объемы которого падают вследствие сокращения поголовья скота.

*ЛИТЕРАТУРА*

1. Деварова Т.А. Пищевые предприятия мясной и молочной отрасли // Компаньон. – 2001. – № 26 – С. 27.

2. Маршалл К. Р., Фенвик Р.М. Тенденции развития технологии в молочной промышленности // Молочная промышленность. – 2000. – № 2. – С. 14-16.

3. Позняк С. Особливості та проблеми маркетингової стратегії розвитку харчової промисловості // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 89-92.

4. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Техніка, 2003. – 662 с.

5. Татаренко Г. Молочное половодье // Бизнес. – 2003. – № 18. – С. 100.

**УДК 631:633**

# ДО ПИТАНЬ ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ ПИТОМОЇ ВАГИ РІЛЛІ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

***О.І.Лохоня**, кандидат сільськогосподарських наук, доцент*
***Р.М.Лохоня**,кандидат біологічних наук, доцент*
*Херсонський державний аграрний університет*

Питання визначення оптимального рівня питомої ваги ріллі у структурі сільськогосподарських угідь давно обговорюються науковцями і практиками сільськогосподарського виробництва.

Питання, скільки повинно бути розорано земель, є важливим для кожного регіону, області і навіть для кожної держави світу. Площа сільськогосподарських угідь України станом на 2002 рік становила 41,80 млн.га, у тому числі ріллі — 32,54 млн.га [1]. Питома вага ріллі в структурі сільськогосподарських угідь України становить майже 78%.

У Херсонській області при загальній площі сільськогосподарських угідь 1969 тис.га площа ріллі становить 1775 тис.га, а розораність земель сягає понад 90%. Багато чи мало розорано земель в Україні в цілому і в Херсонській області зокрема?

При оцінці величини розораності земель в Україні дослідники часто приводять для порівняння аналогічні показники у США. Так, окремі автори зазначають, що за рівнями розораності території (54,2%) та сільськогосподарського використання земель (67%) Україна посідає перше місце в світі. При цьому далі підкреслюється для порівняння приклад США, де рілля становить лише 12% загальної земельної площі [2].

Ми вважаємо, що визначати відносний показник розораності території держави нема ніякого сенсу. Адже до складу території входять гори, річки, озера, шляхи сполучення, внутрішні моря, водосховища, населені пункти і інше, загальні площі яких в різних державах суттєво відрізняються. Доцільним для проведення аналізу, на наше переконання, є визначення показника розораності лише сільськогосподарських угідь. До того ще відносні показники розораності не можуть об'єктивно характеризувати наявність земельних угідь з урахуванням чисельності населення. Важливим показником є землезабезпечення. У 1995 році на одного жителя України припадало 0,64 га ріллі. Це було менше, ніж у США де цей показник становив 0,67 га [3].

В Україні, за нашими розрахунками, у 2002 році на одного жителя припадало 0,87 га сільськогосподарських угідь, у тому числі майже 0,68 га ріллі. Підвищення землезабезпеченості в Україні за останні роки відбулося за рахунок зменшення чисельності населення з 51,7 млн.чоловік у 1995 році до 48,0 млн.чоловік у 2002 році [4]. Виходить, що наявність ріллі в розрахунку на одного жителя в Україні і США приблизно однакова.

Аграрна реформа в Україні, яку планували провести на базі науково-технічного прогресу, передбачала зменшення землі в обробітку мінімум на 10 млн.га шляхом перетворення її на природні кормові угіддя. Після цього розорані землі становили б 56,8 % сільськогосподарських угідь, що в три рази вище, ніж у США [5].

З цих показників, за нашими розрахунками, випливає, що розораність сільськогосподарських угідь у США становить приблизно 19 %. Якщо на жителя цієї країни припадає 0,67 га ріллі, як наведено вище, тоді інших сільськогосподарських угідь (крім

ріллі) припадає додатково ще 2,86 га, а всього сільськогосподарських угідь – 3,53 га.

Якщо Україні здійснити зниження розораності сільськогосподарських угідь (у відсотках) до рівня, який є в США, тоді на жителя нашої держави залишиться лише 0,17 га ріллі, або майже в чотири рази менше, ніж припадає ріллі на жителя у США.

До речі, погодно-кліматичні умови для вирощування сільськогосподарських культур у США більш сприятливі, ніж в Україні. На переважній більшості території США випадає вдосталь опадів, а в Україні навпаки – на переважній більшості території випадає замало опадів, а в південних областях – вкрай мало. Наприклад, в Херсонській області в більшості років опадів буває настільки мало, що гідротермічний коефіцієнт становить лише 0,6-0,7, тоді як в зонах достатнього вологозабезпечення він сягає 1,0 [6] .

Історична доля розпорядилася так, що площа сільськогосподарських угідь на жителя України тепер становить 0,87 га. Це приблизно в чотири рази менше, ніж на жителя у США. Тому, на наш погляд, відносний показник розораності сільськогосподарських угідь у США не може бути навіть найменшим орієнтиром і аргументом для здійснення виводу з використання значної площі ріллі в Україні.

В економічно розвинених країнах на душу населення припадає по 1,22 га лукопасовищних угідь [5]. В Україні станом на 2002 рік було 40483 тис.га ріллі, сіножатей і пасовищ разом, або по 0,84 га на одного жителя, у тому числі по 0,68 га ріллі і майже 0,17 га сіножатей і пасовищ. Якщо навіть всю площу ріллі в Україні перевести в лукопасовища, то і тоді їх на жителя буде в 1,4 рази менше, ніж в економічно розвинених країнах, і в три з лишком рази менше, ніж у США.

До виведення ріллі з використання в Україні в цілому, в окремих областях зокрема необхідно підходити вкрай обережно і зважено. Дійсно доцільно виводити з використання ріллю на схилах критичної крутизни за офіційною рекомендацією фахівців для негайного подальшого її залуження лукопасовищними травами.

На наш погляд, не можна погодитися, наприклад, з авторами, які пропонують в Херсонській області тільки на першому етапі зменшити

розораність сільськогосподарських угідь до 65-70 % [7]. За цими пропозиціями буде виведено з використання 400-500 тис.га ріллі. Необхідність і доцільність такого великого об'єму зменшення площ ріллі в області автори цих пропозицій не приводять.

У нинішніх умовах екстенсивного ведення рослинництва в Україні, коли формування врожаю сільськогосподарських культур забезпечується в основному за рахунок природної родючості грунтів, а валовий збір основних видів продукції рослинництва далеко не забезпечує потреби, не може бути й мови про доцільність виведення з використання значних площ ріллі.

Заради об'єктивності висвітлення питань оптимального рівня розораності сільськогосподарських угідь зазначимо, що в цілому ряді європейських країн з високорозвиненим сільським господарством впродовж багатьох років на суттєво менших площах і при меншій землезабезпеченості по ріллі на одного жителя виробляють більше продукції, ніж в Україні.

Так, наприклад, у Франції, де на одного жителя припадає 0,31 га ріллі, впродовж шести років (1996-2001 рр.) щорічний валовий збір зернових з площі до 10 млн. га становив від 62,7 млн. тонн до 77,8 млн. тонн, а виробництво зерна на одного жителя сягало 1,1-1,3 тонни [3, 4]. З цих даних просто розрахувати, який рівень врожайності зернових з одного гектара одержують у цій країні. Таких великих показників у виробництві зерна, як і інших видів продукції рослинництва, у Франції досягають за рахунок використання економічної родючості грунтів і в тому числі визначальною мірою за рахунок штучної родючості грунтів. Подібні показники виробництва продукції рослинництва можна привести на прикладі Німеччини, Сполученого королівства та інших країн. В цих країнах досить високих показників виробництва продукції рослинництва досягають не за рахунок низької розораності земель, а за рахунок забезпечення максимально високого рівня інтенсивності ведення галузі.

Екстенсивність рослинництва в останні роки стрімко посилюється. Для підтвердження цього приведемо конкретні дані. Кількість внесення мінеральних добрив в поживних речовинах у



http://visnyk.mnau.edu.ua/

розрахунку на 1 га посівної площі сільськогосподарських культур у 1990 році становила 141 кг, а в 2002 році — 21 кг. У 1990 році на 1 га посівної площі було в середньому внесено 8,6 тонн органічних добрив, а в 2002 році — лише 1,2 тонни. Частка удобреної органічними добривами площі зменшилася з 18 до 4 % [4]. Іншими словами, якщо у 2002 році на конкретному полі внесли органічні добрива, то наступний раз їх внесення на це поле настане через 25 років. Дизельного пального сільським господарством у 1990 році було спожито 5371 тис.тонн, а у 2002 році — 1833 тис.тонн, автомобільного бензину відповідно — 2897 тис.тонн і 1077 тис.тонн [4, 8].

Значно зменшився у сільському господарстві України парк тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин і агрегатів. Все це призвело до значного зменшення валового виробництва, перш за все зерна, кормів, цукрового буряку і ряду інших видів продукції рослинництва, яких тепер виробляється значно менше від потреби. Що станеться, коли в таких умовах ведення сільськогосподарського виробництва зменшити площу ріллі, скажімо, на третину або на чверть? Однозначно відбудеться подальший обвальний спад виробництва продукції рослинництва.

Значне зменшення площі ріллі і відносного показника рівня розораності сільськогосподарських угідь, вважаємо, необхідно перенести років на тридцять, або, не виключено, на п'ятьдесят. Раніше такий високий рівень інтенсивності ведення рослинництва, який є вже сьогодні в багатьох економічно могутніх країнах з високорозвиненим сільським господарством, не буде забезпечено. Створити міцну матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва в Україні у коротший термін є нереальним.

Для підтвердження об'єктивності таких розрахунків зазначимо, що за повідомленням Державного комітету статистики ("Урядовий кур'єр", 22 січня 2004р., № 12) у 2003 році в Україні було вироблено лише 100 зернозбиральних комбайнів, 4,5 тис.штук та 7,4 тис.штук відповідно тракторів та тракторних сівалок.

Нема потреби розраховувати скільки десятків чи навіть сотень років за таких умов знадобиться для створення сучасної, надійної

технічної бази сільського господарства, якщо навіть в Україну щорічно додатково будуть поставляти по декілька тисяч іноземних уживаних (вважаємо мотлохом) тракторів і зернозбиральних комбайнів, як це було, наприклад, у 2002 році.

Таким чином, сьогодні передчасно ставити питання доцільності значного зменшення в Україні площі ріллі заради зниження показника розораності сільськогосподарських угідь. Не може бути єдиного показника розораності сільськогосподарських угідь для всіх країн. У кожній країні є і повинні бути свої показники розораності сільськогосподарських угідь залежно від землезабезпеченості, природно-кліматичних умов, стану матеріально-технічної бази сільського господарства.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – 2003. – 73 с.

2. Трегобчук В.М. Еколого-економічна концепція ефективного і сталого розвитку національного АПК // Економіка АПК. – 1995. – №6. – С. 3-13.

3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств // Підручник. – К.: ІЗМН, 1996. – 512 с.

4. Статистичний щорічник України за 2002 рік // Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2003. – 662 с.

5. Сайко В.Ф. Раціональне землекористування – ключ до підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва // Агроінком. – 1997. –№ 6-7. – С.5-9.

6. Научно обоснованная система земледелия Херсонской области. – Херсон: Облполиграфиздат, 1987. – 440 с.

7. Ушкаренко В.О., Андрусенко І.І. Екологічні аспекти стратегії зерновиробництва в Україні // Таврійський науковий вісник. – Випуск 21. – Херсон, 2002. – С. 3-9.

8. Агропромислове виробництво: стан, тенденції (1990-1997) Інформаційно-аналітичний збірник. – К.: ІАЕ УААН, 1997. – 436 с.

УДК 631.115.17

# РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***О.В.Лазарєва**, аспірант*
*Миколаївський державний аграрний університет*

В сільськогосподарському виробництві земля виступає одночасно предметом та засобом праці. Визначальне місце у виробничому процесі повинно відводитись земельним відносинам, де значну долю займає оренда, як особлива форма реалізації земельної власності і господарського використання землі, яка є головним засобом виробництва в сільському господарстві, слугує одним з елементів соціального захисту селян-власників паїв.

Оренда землі в Україні відновилася після 70-річної перерви в результаті прийняття у жовтні 1998 року Закону України "Про оренду землі", який визначив загальні засади набуття, реалізації і припинення права на оренду земельної ділянки. Значного поштовху даному процесу в сфері сільськогосподарського виробництва надало паювання земель недержавних сільськогосподарських підприємств та створення системи господарств нового ринкового типу.

Як свідчить історія, оренда землі бере свій початок з часу зародження приватної власності на землю. Питанням розвитку земельно-орендних відносин протягом останніх кількох років присв'ячені наукові дослідження багатьох авторів, зокрема І.Буздалова, А.Гальчинського, П.Гайдуцького, В.Горлачука, О.Кристального, В.Месель-Веселяка, П.Саблука, М.Федорова, В.Юрчишина та інших. Високо оцінюючи теоретичні пізнання та внесок цих вчених у розвиток системи земельних відносин, необхідно зазначити, що в сучасних умовах ці відносини потребують подальшого дослідження.

Орендні відносини, на нашу думку, мають стати одним з головних напрямів формування ринку земель сільськогосподарського призначення. Переважна більшість селян реалізує своє право на землю через орендні відносини з новоствореними на базі реформованих КСП сільськогосподарськими підприємствами, яких станом на 1 квітня 2003р. в Миколаївській області функціонує 538.

На їх базі створено 172 господарських товариства та товариства з обмеженою відповідальністю, 16 сільськогосподарських кооперативів, 154 приватних підприємства, 101 акціонерне товариство та 95 інших формувань. Крім того, в даний час ліквідується 77 господарств за рішенням власників та 76 шляхом запровадження процедури банкрутства.

В цілому по області в 2003 році право на земельну частку (пай) набули 195,9 тис. членів цих господарств, з яких 160,7 тис. власників державних актів на право приватної власності на землю уклали договори оренди землі на площі 1098,7 тис.га.

Дослідження рівня орендної плати в Миколаївській області показує, що середній розмір орендної плати за 2003 рік становить 88,7 грн. за 1 гектар (для порівняння: по Україні 85,73 грн. за 1 га). Загальна сума орендних виплат згідно з укладеними договорами дорівнює 107886,7 тис.грн. Детальніше стан виплат орендної плати в області (форми та види орендних виплат) наведено в табл.1.

Як бачимо, орендна плата справляється переважно у натуральній формі (81%, або 86393,5 тис. грн.). Сільськогосподарська продукція, що видається орендодавцеві в рахунок орендної плати, відпускається, як правило, за собівартістю. Такий вид оплати за оренду, як надання певних послуг орендодавцеві в структурі орендної плати, становить лише 4% або 4181,6 тис.грн. До таких послуг належать: надання сільськогосподарської техніки для обробітку придбаних ділянок орендодавців, перевезення продукції до районних або обласних ринків збуту, надання транспортних засобів тощо. Розрахунки грішми складають 14,4% або 15300 тис.грн.

Якщо проаналізувати стан виплати орендної плати в розрізі районів, то можна зробити висновок, що з 19 районів області лише 4 ( Братський, Врадіївський, Доманівський, Снігурівський) розраховувались з орендодавцями повністю згідно з умовами договору.

Як правило, договори оренди земельних часток укладені в області на короткі строки (3-5 років). Це свідчить про те, що селяни не поспішають остаточно взяти на себе зобов'язання щодо конкретного орендаря і задовольнитись рівнем орендної плати, яку їм сьогодні пропонують.

Таблиця 1

**Стан виплати орендної плати за використання земельних часток (паїв) на 1 квітня 2004 року**

| Назва району | Сума орендної плати, тис.грн. | Виплачено всього, тис. грн. | в тому числі | | | | | % |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | зерном | | іншою продукцією, тис. грн. | послугами, тис. грн. | грошовими коштами, тис. грн. | |
| | | | тис.грн. | тонн | | | | |
| Арбузинський | 6537,0 | 6492,9 | 1585,3 | 3041,6 | 1445,4 | 13,8 | 3394,8 | 99,3 |
| Баштанський | 6685,4 | 6369,4 | 1952,8 | 3793,0 | 2912,9 | 300,4 | 1203,3 | 95,3 |
| Березанський | 3193,5 | 2942,1 | 1238,2 | 2121,6 | 1511,8 | 102,7 | 89,4 | 92,1 |
| Березнегуватський | 4426,0 | 4390,0 | 1568,3 | 3510,9 | 2270,9 | 406,2 | 144,6 | 99,2 |
| Братський | 5576,2 | 5576,2 | 1776,6 | 2305,6 | 2165,6 | 611,4 | 1022,6 | 100,0 |
| Веселинівський | 7503,0 | 7352,0 | 1624,0 | 2165,0 | 5414,0 | 56,0 | 258,0 | 98,0 |
| Вознесенський | 5587,0 | 5404,0 | 1430,0 | 2500,0 | 3190,6 | 250,4 | 533,0 | 96,7 |
| Врадіївський | 4118,6 | 4118,6 | 3008,8 | 3343,0 | 486,0 | 297,7 | 326,1 | 100,0 |
| Доманівський | 7032,5 | 7032,5 | 2599,9 | 3345,0 | 4303,2 | 7,9 | 121,5 | 100,0 |
| Єланецький | 3051,0 | 2802,0 | 691,3 | 1162,8 | 1477,2 | 81,1 | 552,4 | 91,8 |
| Жовтневий | 4683,3 | 4542,8 | 707,3 | 1280,0 | 3106,8 | 68,0 | 660,7 | 97,0 |
| Казанківський | 6825,3 | 6814,0 | 2739,5 | 3289,3 | 3033,6 | 413,0 | 627,9 | 99,8 |
| Кривоозерський | 5753,0 | 5637,0 | 2405,0 | 4037,0 | 2171,0 | 286,0 | 775,0 | 98,0 |
| Миколаївський | 3718,2 | 3628,7 | 603,7 | 918,7 | 2868,7 | 138,3 | 18,0 | 97,5 |
| Новобузький | 6706,0 | 6618,9 | 696,0 | 1050,3 | 3313,4 | 118,6 | 2490,9 | 98,7 |
| Новоодеський | 6184,3 | 6122,5 | 1340,5 | 2071,0 | 3769,8 | 213,4 | 798,8 | 99,0 |
| Очаківський | 3073,9 | 2932,1 | 749,7 | 1305,5 | 1726,9 | 127,2 | 328,3 | 95,4 |
| Первомайський | 8899,5 | 8820,0 | 4621,5 | 8880,0 | 2936,5 | 597,0 | 665,0 | 99,1 |
| Снігурівський | 8333,0 | 8333,0 | 1802,2 | 2517,0 | 5148,6 | 92,5 | 1289,7 | 100,1 |
| Всього | 107886,7 | 105928,7 | 33140,6 | 52637,3 | 53252,9 | 4181,6 | 15300,0 | 98,2 |

В умовах, коли тільки виникає конкурентний попит на землю, це явище цілком виправдане і логічне. Орендодавець чекає вигідніших пропозицій. Однак, з точки зору організації стабільного виробництва, підвищення економічної родючості грунтів, короткострокова оренда є перешкодою для капіталовкладень в довгострокове поліпшення землі.

Орендна плата за землю є однією з найважливіших істотних умов у договорі оренди, який регулює орендні відносини. Передаючи в оренду земельний пай своєму підприємству, його власник зобов'язує цим орендаря (керівника) ефективно використовувати землю, бо за користування землею орендар має сплачувати орендну плату.

У 2002 році в Україні Указом Президента "Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян-власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)" від 2 лютого 2002 року встановлений мінімальний розмір орендної плати на рівні 1,5% від грошової оцінки земель. Огляд літературних джерел [2] показав, що розмір орендної плати у приватних господарствах був значно вищим, ніж у колективних. Деякі фермери в Україні платили орендодавцям 15-20 % від вирощеного врожаю.

Для порівняння рівнів орендної плати на 1 га зробимо розрахунки за двома варіантами: I – орендна плата розраховується як мінімальний розмір до грошової оцінки землі, встановлений на законодавчому рівні, II – 15% від вирощеного врожаю зернових культур за цінами, що склалися у 2003 році в період збирання зернових культур на Миколаївщині.

Середньообласна грошова оцінка 1 га ріллі з урахуванням коефіцієнту індексації становить 7715 грн. Звідси, орендна плата в розмірі 1,5% (I варіант) дорівнюватиме відповідно 115,73 грн. за гектар, а при середньому розмірі земельного паю в області 6,9 ум.га – 798,54 гривень за пай. При середній ціні реалізації зерна на Миколаївщині 38 грн. за 1 центнер це складатиме 3,1 ц за 1 гектар переданої в оренду земельної ділянки (відповідно 21 ц за пай).

Для розрахунку наступного варіанту (з частки урожаю) візьмемо такі вихідні дані : середня урожайність зернових у масі після доробки становить 25,8 ц/га, середня реалізаційна ціна 1 ц зерна



http://visnyk.mnau.edu.ua/

на Миколаївщині 38 грн. Звідси, вартість врожаю зерна з одного гектара дорівнюватиме 980,4 грн.: (25,8 ц*38грн), а 15% від неї -147,06 грн. (1014,7 грн. або 26 ц за пай), що становить 1,9% від грошової оцінки земель. Отже, при встановленні орендної плати за другим варіантом, її розмір буде відповідно у 1,3 рази вищий, ніж за першим варіантом.

Проведені розрахунки щодо визначення розміру орендної плати за землю дозволяють запропонувати господарствам сплачувати орендну плату, виходячи з розміру 15 % з частки врожаю, оскільки в даному випадку розмір орендної плати вищий. Підвищення орендної плати дозволить посилити реальний захист економічних інтересів селян — власників земельних паїв. Окрім того, це заохотить селян здавати землю в оренду саме тому підприємству, в якому був наділений земельний пай, що сприятиме цілісності земельних масивів. Взагалі, якщо не відбудеться підвищення орендної плати, може виникнути загроза масового переходу селян із своїми земельними паями до інших орендарів чи самостійного обробітку власних ділянок, а це б значно ускладнило роботу на земельних масивах. Тож підвищення орендної плати за землю вигідно як селянам-орендодавцям, так і самому орендарю-господарству.

Слід зазначити, що розмір орендної плати, який господарство в змозі виплатити, значною мірою залежить ще й від ефективності виробництва, орендованої площі та кількості орендодавців, інших факторів. Тому її розмір у різних господарствах буде різним.

Але все одно можливість оренди землі важлива як для власників землі, так і орендарів. В умовах безробіття на селі орендна плата стає додатковим джерелом доходів для багатьох пенсіонерів і селян, які тимчасово не працюють. Для господарських структур, які не володіють землею в достатній кількості для товарного виробництва, оренда дозволяє розширити розміри землекористування. В перспективі розмір орендної плати має визначатися залежно від ринкової вартості орендованої ділянки, яка складається під дією попиту та пропозиції на неї.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Закон України “Про оренду землі” від 06.10.1998 №161-14.-Земельні відносини в Україні. – К.,1998.-135с.

2. М.Зубець. Ринок землі – кроки до цивілізованості.//Сільський час.-2003.-№6.-С.3-6.

3. І.Т.Кіщак. Економіко-правове врегулювання майнових та земельних відносин у період реформування сільськогосподарських підприємств //Економіка АПК.-2001.-№9.-С.19-22.

**УДК 338.43.021.8:332.3**

# О ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЕ

***А.С.Ламакин**,аспирант*

*Московская сельскохозяйственная академия им. К.А.Тимирязева*

Задача распределение сельскохозяйственной земли и материальных средств производства в частную собственность крестьянам и фермерам состоит в том, чтобы повысить деловую активность тысяч новых собственников и обеспечить приток капиталов в сельское хозяйство. В ходе решения вопроса передачи земли в частную собственность наметились тенденции созидательного процесса. Становится очевидным, что реформа земельных отношений обеспечивает движение земли в пользу добросовестного, профессионального землепользователя.

Земельная реформа создает частную собственность на землю и вводит рыночный оборот земель сельскохозяйственного назначения на принципах относительно свободно регулируемой купли-продажи. По нашему мнению, существует необходимость формировать такую модель земельных отношений, реализация которой позволила бы обеспечить как свободу производителя, так и социально-экономический подъем сельского хозяйства.

Земельные отношения в их современном виде возникли на волне быстрых преобразований. Новые собственники земли пока не обеспечивают целевого ее использования. Часть земель сельскохозяйственного назначения, в том числе пахотные, были выведены из данной категории земель. Наблюдается некоторая деиндустриализация сельс-

кохозяйственного производства, переход к более простым технологиям. Идет ориентация на либерализацию земельных отношений и саморегулирующую роль рыночных механизмов. Нынешний курс земельной реформы предусматривает введение купли-продажи земель сельскохозяйственного назначения.

Настоящие собственники земли, это сельские жители, которым были выданы долевые паи. Массовое выделение земельных долей в натуре само по себе является сложной землеустроительной процедурой как технического, так и юридического характера. Поэтому, собственниками земли будет продаваться не сам земельный участок, а свидетельство на него, что далеко не одно и то же. В этой ситуации наиболее вероятными покупателями будут те, кто желает увеличить свой капитал, одни — развивая производство, а другие — с целью перепродажи. Массовый же выброс на рынок земельных долей чреват увеличением предложения и, как следствие, снижением цены земели. При многократном превышении предложений на спрос складывающиеся на рынке фактические цены исказят реальную ценность земель, особенно сельскохозяйственного назначения. Что уже имеет место. Вместе с тем, по оценкам Росземпроекта, реальная средняя цена одного гектара по России должна составлять три с половиной — четыре тысячи рублей за гектар. Отсюда следует предположение, что сегодняшний собственник земельных долей в будущем перейдет в категорию арендатора. Многие вопросы проведения земельной реформы можно отрегулировать в земельном и гражданском законодательствах. С появление частной собственности на землю село получает инвестиции и кредиты под залог земли.

Рассматривая капитализацию земли, как необходимое условие привлечения кредитов под залог земли, не следует забывать, что сегодня стоимость основных фондов многократно превышает залоговую стоимость земли. Именно они сегодня являются основным объектом внимания и должны служить объектом залога для привлечения капитала. Мировые тенденции таковы, что будущее сельского хозяйства — за собственниками технологий, а не земли. Владеть землей будет тот, кто владеет основными фондами. От-

сюда, главная задача — создать такую модель земельных отношений, которая бы максимально раскрывала технологический потенциал землепользования в интересах общества.

По нашему мнению, реформирование земельных отношений должно проводить государство. Как вариант проведения земельной реформы может быть создание специального государственного земельного банка. Данный земельный банк занимается продажей правопользования землей хозяйствующим субъектам на долгосрочной основе, что позволит продавать не землю, а право пользования ею. Стоимость правопользования должна устанавливаться земельным банком, должны учитываться местоположение, плодородие земельного участка и другие характеристики в соответствии с кадастровой оценкой. В идеальном варианте она может быть равна земельному налогу, консолидирующему все платежи в бюджетные и внебюджетные фонды. Все это можно выразить в арендной плате за землю, если земля будет передана земельным банком в пользование тому или иному хозяйствующему субъекту. Этим самым может быть решена и проблема единого земельного налога.

Земля, оставаясь собственностью государства, посредством рыночного механизма вовлекается в оборот через продажу правопользования. Таким образом, основным агентом земельного рынка будет являться государство в лице государственного земельного банка. В пользу социализации земли и развития арендной формы сельскохозяйственного землепользования говорит и то, что эта форма пользования землей в последнее время получает все более широкое распространение. Аренда становится все более предпочтительней и социально приемлемой формой современного земельного рынка. Это соответствует и мировой тенденции на социализацию земли. Этим курсом следуют сегодня все развитые в аграрном отношении страны: США, Западная Европа, Китай, другие, так как социализация земли позволяет наиболее эффективно решить проблемы, связанные с привлечением легального капитала в сельское хозяйство в интересах самого сельского хозяйства, а значит — и всего общества.

Если же иметь в виду эффективность использования земельных ресурсов в сельском хозяйстве, то при правовой защищеннос-

ти арендатора и гарантиях устойчивого землепользования, государство, как собственник, более заинтересовано и имеет большие возможности в оказании сельскохозяйственному товаропроизводителю финансовой и иной помощи в капитальном, хозяйственном и природоохранном обустройстве арендуемых земель, так как одним из источников кредитования землепользователя будет являться земельная рента, поступающая в распоряжение государства. В развитие темы социализации земли и арендного землепользования считаю, что перспективным направлением совершенствования земельных отношений, наиболее соответствующим историческим традициям и менталитету Российского сельского населения, является предоставление земель гражданам на праве пожизненного пользования, законодательное закрепление их прав, обязанностей и гарантий к устойчивости землепользования.

Обладателями права пользования землей, наряду с традиционными землепользователями, сельскохозяйственными предприятиями, крестьянскими, фермерскими хозяйствами, будут крупные перерабатывающие и мукомольные комплексы, машинотехнологические станции, промышленные предприятия, частные инвесторы. Этим самым будут объективно созданы условия для создания мощных конкурентоспособных, вертикально интегрированных структур агропромышленных компаний. Дело в том, что во всем мире наблюдается процесс концентрации производства и глобализации рынков. Это позволит решить проблему не только технического перевооружения сельского хозяйства, но и является мощным стимулом для развития кооперации, интеграции в АПК, создания крупных компаний по производству, переработке и реализации сельскохозяйственной продукции.

Таким образом, перерабатывающие предприятия в области могут стать главным действующим лицом в аграрных преобразованиях. Это может стать реальным как раз с развитием аренды земли. Как отмечено ранее, во всем мире будущее сельского хозяйства не за собственниками земли, а за собственниками техники и передовых технологий. В деле максимального раскрытия и использования технологического потенциала землевладельцев, в

интересах всего общества ключевая роль должна отводиться государственному земельному банку. Его главной функцией должна стать активная инвестиционная политика, поддержка агропромышленного комплекса из фонда льготного кредитования, предоставление гарантий инвесторам для реализации проектов. Он должен быть наделен также правом санации и банкротства несостоятельных хозяйств. Банк должен распоряжаться земельным фондом и через жесткий контроль добиваться эффективного использования земли. В этой связи на этот банк логично возложить финансирование работ по составлению и ведению государственного земельного кадастра, мониторингу и оценке земель, землеустройству, мероприятий по улучшению качественного состояния земель и т.п.

Данное предложение в общих чертах описывает возможное развитие земельной реформы России, как государственно-рыночной, сочетающей частный и государственный капитал.

## ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ РЕНТЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

***Мир Абдул Каюм Джалал,*** *кандидат экономических наук, доцент*
*Крымский государственний агротехнологический университет*

1.Постановка проблемы в общем, виде и ее связь с научными программами

Формирование рынка земли потребовало научнообоснованной денежной оценки земельных ресурсов Украины, создания как нормативной базы, так и ряда новых учреждений. Принятая КМУ методика денежной оценки земли четко определила такие категории как абсолютная и дифференциальная рента. Известно, что под

дифференциальной рентой понимается дополнительный доход, получаемый с гектара площади сверх нормативной стоимости продукции, полученной на этой площади, как суммы всех затрат на производство, реализацию продукции и нормативной прибыли.

Этот доход объемлет как дифференциальную ренту 1, обусловленную различием в плодородии земель и разницей в затратах на реализацию продукции при близком расположении от рынка сбыта, так и дифференциальную ренту 2, как доход от дополнительных затрат в увеличение плодородия почв, так и доход от замены малопродуктивных растений более высокопродуктивными. Этот доход выделен нами как дифференциальная рента сельскохозяйственных растений и является предметом этой статьи.

Содержание статьи входит в план НИР Крымского государственного аграрного университета по проблеме "Разработать предложения для практического использования денежной оценки земель в сельском хозяйстве".

2. Анализ литературы по рассматриваемой проблеме. Проблема использования ренты для совершенствования экономики хозяйств рассматривалась в наших работах: "Дифференциальная рента-новый подход к расчету единого фиксированного налога" [1]. "О дифференциальной ренте сельскохозяйственных культур " [2], "Надо полнее использовать выгоды от дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур" [3], "Ипотечное кредитование под залог земельной собственности", "Диференціальна рента в орендних земельних відносинах". В этих работах рассматриваются отдельные стороны совершенствования экономических отношений на основе использования ренты, но возникает объективная необходимость дальнейшего развития многих выдвинутых положений, что и определило необходимость этой статьи.

3.Формирование цели статьи

Целью статьи является разработка направлений использования дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур для совершенствования системы экономических отношений в аграрной сфере.

4. Содержание статьи

Система экономических отношений общества включает, прежде всего, производственные отношения людей, которые складываются в процессе производства. Но экономические отношения охватывают также отношения между предприятиями и государством, предприятиями и учреждениями сферы производственного обслуживания, инфраструктурой рынка.

Предметом настоящей статьи являются вопросы использования дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур для совершенствования:

- арендных отношений земли, главного средства производства в сельском хозяйстве;
- отношений между предприятием и банковской системой;
- отношений между предприятиями и государством

4А. Об использовании дифференциальной ренты для установления арендной платы

Для цели расчета объективной величина дифференциальной ренты (***ДРф***) используется уточненная методика КМУ (смотрите статья №4), в которой он определяется по формуле:

$$ДРф = ВП - 1{,}3\ ПЗ \text{ или } ДРф = ВП - 1{,}3ВП/(1+КР),$$

где ***ВП*** – стоимость валовой продукции с 1 га, грн.;

***ПЗ*** – величина производственных затрат на 1 га при производстве продукции, грн.;

***КР*** – коэффициент рентабельности производства, как отношение прибыли от валовой продукции к себестоимости продукции.

Доказано, что замена малопродуктивных культур или их сортов на высокопродуктивные дает прибавку дифференциальной ренты. В этом случае надо учитывать это для построения арендных отношений. Для этой цели нами обосновывается норматив аренды для различных культур (табл.1).

Из таблицы 1 видно, что источником арендной платы является дифференциальная рента, но 20% ее величины составляет арендную плату, а оставшаяся часть входит в арендный доход. Использование норматива арендной платы в зависимости от дифференциальной ренты, получаемой с площади земли, сделало выплату арендной платы весьма обоснованной.

Таблица 1

**Расчет норматива арендной платы на основе дифференциальной ренты разных сельскохозяйственных культур, показатели в среднем по Крыму, 2003 г**

| Показатели расчета дифференциальной ренты | Озимая пшеница | Виноград | Плоды (семечковые) | Лаванда | Алгоритм расчета |
|---|---|---|---|---|---|
| Урожайность, ц/га | 25 | 35 | 40 | 18 | |
| Цена реализации, долл./ц | 12 | 50 | 30 | 41,8 | |
| Стоимость валовой продукции, долл./га | 300 | 1750 | 1200 | 752,4 | С3=С1хС2 |
| Коэффициент рентабельности | 0,42 | 0,75 | 0,15 | 0,7 | |
| Производственные затраты, долл./га | 211,27 | 1000 | 1043,48 | 442,59 | С3/(1+С4) |
| Коэффициент нормативной прибыли | 0,13 | 0,23 | 0,05 | 0,21 | 0,3 С4 |
| Нормативная стои мость продукции, долл./га | 237,26 | 1225 | 1090,43 | 535,53 | С5х(1+С6) |
| Дифференциальная рента, долл./га | 62,7 | 525 | 109,57 | 216,87 | С3-С7 |
| Норматив установления арендной платы (20% отдифференциальной ренты, долл./га) | 12,52 | 105 | 21,91 | 43,37 | С8х0,2 |

Рыночные преобразования, осуществленные в сельском хозяйстве, привели к изменению отношений собственности. Прежде всего это нашло отражение в персонификации собственности, что создало условия развития личного предпринимательства и бизнеса.

Но в ближайшие годы произойдут коренные изменения в экономической системе взаимоотношений внутри самих сельскохозяйственных предприятий, а начинаться они должны с глубокой многолетней аренды земли.

4Б. Об использовании дифференциальной ренты для ипотечного кредита

Рассмотрим методические особенности расчета величины ссуды ипотечного кредита в зависимости от величины дифференциальной ренты, получаемой с заложенной земельной площади. Прежде

всего, следует пояснить, что расчет дифференциальной ренты нельзя вести по типовой методике, принятой Кабинетом министров Украины в марте 1995 года, потому, что в ней используется урожайность 1990 года и производственные затраты на выращивания зерновых на основе технологических карт 1986-1990 годов. За время экономических реформ урожайность резко снизилась и поэтому следует использовать следующие правила:

Правило 1. При расчете величины выдаваемой ссуды надо использовать самую минимальную урожайность, полученную за последние пять лет.

Правило 2. Для расчета реальной величины производственных затрат на один гектар земли следует применить фактический ($К_р$) коэффициент рентабельности ( уровень рентабельности измеряется в процентах, а коэффициент не требует умножения на 100) и фактические цены реализации продукции.

$$\textit{Фатические затраты на 1 га возделываемой культуры (ПРЗ)} = \frac{\textit{ВП – стоимость продукции с 1 га}}{1 + К_Р} =$$

$$= \frac{\textit{Урожайность/га} \times \textit{ценареализации/ц}}{1 + К_Р}$$

Правило 3. Нормативная прибыль продукции ($Н_{пр}$), получаемая с 1 га земли, равна 30 процентам (0,3) от фактического коэффициента рентабельности

$$Н_{пр} = 0{,}3\ К_р.$$

Правило 4. Нормативная стоимость продукции – это сумма производственных затрат, увеличенная на нормативную прибыль $НС = ПРЗ \times 1{,}3\ К_р$, а величина дифференциальной ренты земли представляет собой разницу между стоимостью и нормативной стоимостью произведенной продукции с 1 га $ДР = ВП - НС.$

Правило 5. Величина ссуды ипотечного кредита ($ИС$) не должна превышать 40% дифференциальной ренты, получаемой с 1 га земли $Ис = О{,}4 \times ДР$ (табл.2).



http://visnyk.mnau.edu.ua/

Таблица 2

**Расчет величины ипотечной ссуды для хозяйств разных производственных типов, расположенных в разных природно-климатических условиях Крыма**

| Показатели расчета дифференциальной ренты | Хозяйство "А" в Джанкойском районе | Хозяйство "Б" в Бахчисарайском районе | Хозяйство "В" на Южном берегу | Хозяйство "Д" в Белогорском районе | Алгоритм расчета показателей |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. Урожайностьзерна, ц/га | 29 | | | | Минималь ная за последние 5 лет |
| винограда, ц/га | | | 40 | 18 | |
| плодов, ц/га | | 45 | | | |
| 2. Цена реализации,долл./ц | 12 | 40 | 50 | 12 | |
| 3. Стоимость валовой продукции, долл./га | 348 | 1800 | 2000 | 216 | С3=С1хС2 |
| 4. Коэффициент рентабельности | 0,65 | 0,26 | 0,86 | 0,35 | фактический |
| 5. Производственные затраты, долл./га | 210,9 | 1428,57 | 1075,27 | 160 | С3/(1+С4) |
| 6. Коэффициент нормативной прибыли | 0,195 | 0,078 | 0.258 | 0,105 | 0,3хС4 |
| 7. Нормативная стои мость продукции, долл./га | 252,02 | 1539,99 | 1352,68 | 176,8 | С5х(1+С6) |
| 8. Дифференциальная рента, долл./га | 95,97 | 260 | 647,31 | 39,2 | С3-С7 |
| 9. Норматив выдачи ссуды (40% от дифференциальной ренты), долл./га | 38,39 | 104 | 258,92 | 15,68 | С8х0,2 |
| 10. Максимальная величина ссуды при залоге 500 га земли, тыс. грн. | 98,854 | 267,8 | 666,71 | 40,376 | С9х500х5,15 грн. |

Примечание: Хозяйства: “А” – КАТП “Джанкой” – зерно животноводческое; “Б” – ОАО “Плодовое” – плодо-виноградное; “В” – ЗАО “Гурзуф” – виноградо-винодельческое; “Д” – ЧП “Зеленогорский” зерно-животноводческое

Итак, при условии минимальной урожайности за последние пять лет и реальной рентабельности предприятий, имеющих разную специализацию, при залоге 500 га земли хозяйства могут получить от 40,376 тыс.грн. (специализация — зерно-животноводческая) до 666,7 тыс.грн. (специализация виноградарско-винодельческая) в связи

с их экономическим состоянием, определяемым величиной дифференциальной ренты, получаемой с гектара сельскохозяйственных угодий.

4В. Использование дифференциальной ренты для построения, стимулирующего налогообложения

Данные свидетельствуют о постоянном изменении уровня рентабельности сельского хозяйства Крыма: в 1993 году + 119,4%, 1994 + 54,4%, 1995 + 21,9%, 1996 – 1,3%, 1997 – 14,9%, 1998 – 22,4%, 1999 – 16%, 2000 – 10,8%, 2001 – 28,2%, 2002 – 26,5%.

Рассмотрим взаимосвязь между дифференциальной рентой и существующей системой налогообложения. Используем для этой цели данные по сельскохозяйственным предприятиям за 2002 год. Валовой доход всех предприятий Крыма был равен 934 млн.грн, Был получен убыток 112,0 млн.грн. Коэффициент убыточности был – 0,107. Подставим эти данные в формулу расчета фактической дифференциальной ренты $ДРф = \{0,7 \times 934,0 \times (-0,107)\} / 1+(-0,107) = -63,1947$ млн.грн, то есть за 2002 год получена отрицательная дифференциальная рента.

Нетрудно определить влияние коэффициента рентабельности (убыточности на величину дифференциальной ренты). Не изменяя величину валового дохода предприятий, найдем значения для разных коэффициентов убыточности. Покажем это на рисунке 2. Из рисунка видно, ч то при нулевой точке рентабельности, дифференциальная рента остается отрицательной ($X=0$, а $У=-1,462$), а каждый процент роста рентабельности всех сельскохозяйственных предприятий Крыма увеличивает дифференциальную ренту на 5,94 млн.грн.

Из рисунка следует вывод, что рост объемов реализации и других доходов предприятий способствует снижению их убыточности. Прирост валового дохода на 100 млн.грн. приводит к снижению величины отрицательной ренты на 7,33 млн.грн. Интересно, что экстраполяция тренды позволяет найти объем валового дохода. Который обеспечивает точку, где рента будет положительной $У=0,07333\ X - 103,66$ Если $У = 0$, то $103,6 = 0,07333\ X$, откуда $X=1,4$ млн.грн.



http://visnyk.mnau.edu.ua/

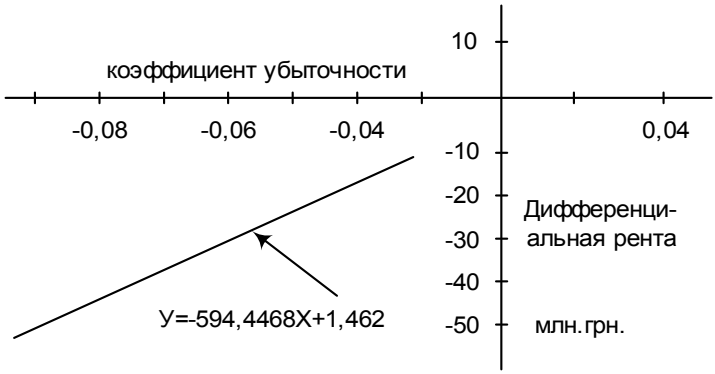


**Рис.1. Зависимость величины дифференциальной ренты от коэффициента рентабельности (убыточности ) предприятий (при неименном валовом доходе)**

Зависимость между объемом валового дохода предприятий и величиной дифференциальной ренты представлена на рис.2.

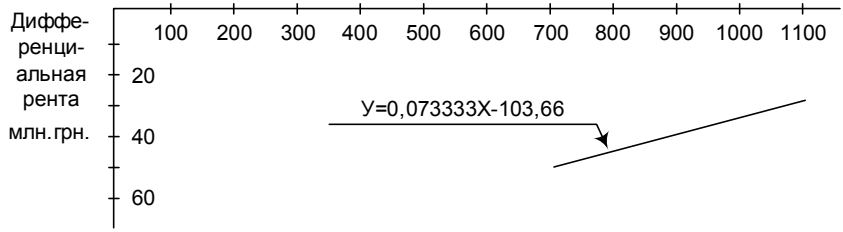


**Рис.2. Зависимость величины дифференциальной ренты от объема валового дохода сельскохозяйственных предприятий (при неизменном соотношении прибыли и совокупных затрат)**

До начало реформ объем производства только сельскохозяйственной продукции в Крыму составлял 2,2 млн грн. Естественно, что производство в то время было высокорентабельным.

Вся сумма налогов обязательно должна строиться на базе поля дифференциальной ренты. Существующая система налогообложения не считается с уровнем рентабельности предприятия. Фа-

ктическое налоговое поле строится на отрицательном налоговом поле, что недопустимо. Даже убыточные и глубоко убыточные предприятия уплачивают подоходный налог, отчисления во внебюджетные фонды и налоги, входящие в себестоимость продукции.

Поэтому, рекомендуется в качестве базы налогообложения использовать расчет дифференциальной ренты каждого предприятия.

Вывод: Дальнейшее совершенствование экономических отношений в сельском хозяйстве должно строиться на основе дифференциальной ренты, которая служит основой для расчета арендной платы, ипотечного кредитования и стимулирующей производителей системе налогообложения.

*ЛИТЕРАТУРА*

1.Мир Абдул Каюм Джалал, Климчук С.В Дифференциальная рента – новый подход к расчету единого фиксированного налога //Збірник наукових праць ХДАУ, 2001. №8. – С.127-130.

2.Мир Абдул Каюм Джалал, О дифференциальной ренте сельскохозяйственных культур //Экономика и управление. – № 6. – Симферополь 2002.

3.Мир Абдул Каюм Джалал. Надо полнее использовать выгоды от дифференциальной ренты сельскохозяйственных культур //Экономика и управление. – № 8, – Симферополь. 2003.

**УДК 634.012**

## ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

***О.Б.Молчанова**, кандидат філософських наук, доцент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Найважливішими напрямками соціального захисту населення, як відомо, є соціальне страхування, соціальна допомога й сімейна політика, що передбачає захист прав дитини, матеріальну підтримку сімей з дітьми, сприяння освіті, соціальну роботу в неблагополучних сім'ях і соціальне обслуговування дітей-інвалідів та людей похилого віку. Разом з тим, при формуванні програм державної політики щодо реалізації завдань соціального захисту, як правило, не береть-

ся до уваги значна соціально-економічна диференціація населення країни, обумовлена його адміністративно-територіальною структурою. Адже, ясно, що соціальні можливості для самореалізації у мешканців сільських поселень суттєво обмежені у порівнянні з умовами життєзабезпечення не тільки городян великих міст, але й мініполісів. З радянських часів і дотепер розподіл капіталовкладень, розвиток технічно оснащеного виробництва, соціальної інфраструктури, забезпечення житлом, послугами, підтримка освітніх закладів тощо спричиняв і продовжує відтворювати нерівні можливості та неоднакові умови життєдіяльності. А нерівні шанси, в свою чергу, обумовлюють диференціацію шляхів та стратегій, зокрема, особливості трудової, сімейно-побутової, політичної, культурно-дозвіллєвої поведінки людей у різних типах поселень. Результатом кризової ситуації, що склалася на селі в результаті глибоких соціально-економічних трансформацій останніх років, а разом з тим й неефективного соціального захисту, є більше значення показника самогубств, ніж аналогічна статистика суїциду в містах [1, С.354].

Незважаючи на реалізовані заходи щодо впровадження "Концепцій Національної програми відродження села на 1995-2005 роки", стан соціально-економічного розвитку сільських поселень є вкрай незадовільним. Беручи до уваги широко відомі проблеми, негаразди, недоліки сільського способу життя, державні акції щодо підтримки аграрного сектору економіки, соціального захисту сільського населення повинні мати пріоритетний, інтенсивний, системний характер. Адже серед основних причин, що ускладнили життя 92% селян або їх сімей, респонденти соціологічних досліджень зазначають нестачу грошей [2, С.123]. При цьому сільських трударів важко звинувачувати у неробстві, небажанні трудитися чи нелюбові до сільської праці.30,5% опитаних вважають сільськогосподарську працю своїм покликанням, ще 24% її полюбляють, але не завжди, тільки 10% вбачають можливість покращити матеріальне становище завдяки роботі за кордоном, 10% вважають доцільним для цього переїзд до міста [2,С.126]. Проте найбільша питома вага слушних способів покращання матеріального стану припадає на такі заходи як "вимагати від уряду підвищення зарплати" (34%), "вимагати від уряду зниження цін" (27%). І

навряд чи можна сьогодні дорікати нинішнім селянам консерватизмом колишньої радянської патерналістської ментальності, інерцією утриманської психології. Адже, разом з такими цілком доречними, законними вимогами вони передбачають і варіант пошуку більш високооплачуваної роботи (20%), і пошук роботи за сумісництвом (15,5%), і вже звичний та надійний метод "розширити свою земельну ділянку і вирощувати сільськогосподарську продукцію на продаж" (19,8%) [2, С.126]. У найгіршому стані серед основних соціальних груп опинилися жінки предпенсійного та пенсійного віку через низькі розміри зарплат і пенсійного забезпечення, незадовільне медичне обслуговування, важку працю на присадибних ділянках. Жінки середнього віку вимушені зазвичай працювати у тваринництві та рослинництві, де використовується переважно ручна праця, недосконалі технології, відтак, оплата праці майже втричі менша за оплату чоловіків, зайнятих у механізованому виробництві. Практично 2/3 сільських жінок працюють у найменш престижній та найважчій за умовами роботи сфері — особистому підсобному господарстві. Тільки кожна четверта жінка має можливість працювати у громадському секторі, причому на суто "жіночих" посадах, службовця або спеціаліста з гуманітарного профілю, які так само мало оплачувані.

Досить простим й ефективним способом створення нових робочих місць та вирішення проблеми зайнятості сільських жінок міг би стати активний розвиток галузі переробки сільськогосподарської продукції. З емпіричного розвитку спілкування з російськими громадянами відомо, що вони з набагато більшим задоволенням купували б різноманітні консерви, виготовлені з українських фруктів та овочів, молока й м'яса, аніж від чеських, угорських, польських, навіть болгарських виробників. Не вистачає тільки інвестицій та протекціоністської позиції відповідних центральних та місцевих державних установ. У "Програмі зайнятості населення Миколаївської області на 2004 рік", ухваленій рішенням Миколаївської обласної ради (5.03.2004), з оптимізмом "прогнозується одержати валової продукції сільського господарства на 10,0 відсотка більше, ніж у 2003 році". Традиційно причому автори програми покладаються на "розвиток фермерства і діяльність господарств, реформованих на засадах

приватної власності, та підсобні форми господарювання" [3,С.3]. Конкретний механізм досягнення поставлених завдань та передумови розв'язання загострених соціальних проблем, зокрема, зайнятості сільського населення, залишається відомим тільки укладачам документу.

Яке формується у селян ставлення до соціального страхування, активної форми соціального захисту, так і до страхування взагалі, можна уявити собі, ознайомившись з історією "Казанківської агрофірми "Агротех". Проблеми виникли через відмову керівництва національної акціонерної страхової компанії "Оранта" виконати умови договору страхування й компенсувати передбачені збитки, що їх зазнала фірма "Агротех" в результаті складних погодних умов (вимерзання посівів), такий факт кваліфікується як страхова подія. Виявилося, що це — не прецедент, позаяк у 2003р. "Урядовий кур'єр" писав про невиплату НАСК "Оранта" договірних відшкодувань жодному з 21 господарств Полтавської області, що постраждали внаслідок непогоди. Яку ж стратегію страхової поведінки обирати сільським виробникам, коли уряд запровадить рішення про обов'язкове страхування врожаю? Мабуть, разом з тим, він має знайти й важелі для стимулювання виконання страховими компаніями своїх зобов'язань. Необхідно рішуче змінювати ставлення до сільського господаря як до провінційного "селюка", що його можна ошукати через уявну некомпетентність, неосвіченість, просто ігнорувати як неповноправного партнера у діловій взаємодії, неповноцінного учасника народногосподарського комплексу. Така ситуація триватиме, доки існує нинішній диспаритет цін на продукцію промисловості та аграрного сектора, дефіцит стратегії серйозної державної підтримки сільськогосподарського виробника.

Стосовно реалізації завдань сімейної політики також мають бути посилені цілеспрямовані потужні зусилля держави. Адже небезпечними для стабільного функціонування інституту сім'ї, в тому числі сільської, є руйнівний вплив розлучень, зростання кількості неповних сімей, дітей — сиріт за живих батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, злочинності неповнолітніх. Необхідність першочергової уваги саме до проблем сільської сім'ї, на мою

думку, має декілька підстав. Слід серйозно поставитись до того факту, що сільське населення в Україні сягає 35 відсотків. Для розвинутих індустріальних країн цей показник фіксується, як правило, на рівні 10%. всіх громадян. Проте поширені у них останнім часом альтернативні рухи під гаслами "Мале – прекрасно", "Назад – до природи" піддають глибоким сумнівам такий, здавалось, беззаперечний критерій прогресивності суспільства як урбанізація. Цілком ймовірно, що саме сільський спосіб життя до того ж являє собою самобутній стиль, образ, модель українського національного соціокультурного буття. Так, на запитання анкети про можливість переїзду до міста 65 відсотків опитаних твердо відповіли "ні", ще 17% не визначилися, чи є переваги міського життя такими вже абсолютними [2,С.147].

Серед найголовніших причин необхідности підвищення ефективності державної сімейної політики на селі – той факт, що саме сільська спільнота являє собою осереддя, невичерпне джерело й витоки української культури, традицій, етосу, національної ідентичності та цінностей українства. Саме поміж сільського населення вважають себе українцями 87,2% людей, рідною мовою називають українську 84% жителів села [2,С.147]. Отже, для жодної європейської країни чи міжнародної організації не бвло б нічого дивного у тому, аби українська держава, що є політичною організацією та інструментом реалізації національних інтересів, перш за все, титульної нації, переймалась би пріоритетним та результативним соціальним захистом представників саме цієї національно-етнічної спільности, які проживають переважно у селі, і виступають уособленням та гарантом збереження української тожсамості, на відміну від зрусифікованого міського населення. А для покращання життєвого рівня мешканців села, на їхню власну думку, потрібні тільки-но підвищення заробітної плати (82,6%), газифікация села (38,2%), поліпшення медичного обслуговування (34,5%), економічна підтримка молодих сімей (27,8%) [2,С.122]. Цього забагато чи ні для такої могутньої країни як Україна?

*ЛІТЕРАТУРА*

1.Українське суспільство: моніторинг – 2000. Інформаційно-аналітичні матеріали. НАН України. – Інститут соціології. / За ред В.М. Ворони, А.О.Ручки. – К.,2000. – 389с.

2. Соціальні проблеми становища сільської родини в умовах розбудови незалежної України. – К.: Академпрес, 1998. – 152с.

3. Програма зайнятості населення Миколаївської області на 2004 рік// Рідне Прибужжя від 15 березня 2004.

**УДК 330.552.62332.012.03**

# НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОРПОРАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВЕРДИХ ОСАДІВ СТІЧНИХ ВОД НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

***І.А.Мухіна**, кандидат економічних наук, доцент*
***Н.В.Мала**, ст. викладач*
*Херсонський державний аграрний університет*

В статье выдвигается идея создания промышленного комплекса по переработке твердых отложений сточных вод путем объединения усилий и средств Николаевской и Херсонской областей.

Відсутність наявних коштів в обласних бюджетах вимагає пошуку шляхів виходу з економічної кризи в АПК. Одним з таких виходів можуть стати корпоративні дії господарств, які мають аналогічні проблеми та об'єктивні умови для вирішення цих питань.

Південні області України: Миколаївська та Херсонська граничать одна з одною, а головне, мають схожі економічні проблеми з питань забезпечення сільського господарства якісними добривами та екологічні проблеми, пов'язані з використанням мулових майданчиків каналізаційних очисних споруд.

Об'єднання цих питань в одне вирішення дає можливість одержати різнопланові прибутки, як соціально-економічного, так і екологічного плану, шляхом створення промислового комплексу з повною переробкою твердих осадів стічних вод (ТОСВ) в товарні продукти, зокрема в добрива для агропромислового комплексу.

Агропромислове виробництво — один з основних напрямків економічної діяльності південних областей України. Вирішальним фактором виробництва сільськогосподарської продукції є родючість ґрунтів, до того ж, ґрунти південного регіону — важливий компонент ландшафтів України, який значною мірою визначає спеціалізацію економіки області та спосіб життя її мешканців. Специфічні фактори ґрунтоутворення: клімат, рослинність, ґрунтоутворюючі породи, рельєф тощо визначають унікальний перелік ґрунтів півдня України.

Області південного регіону займають найбільш несприятливу в агрономічному відношенні частину території України — Сухий Степ. Не зважаючи на стійкий щорічний дефіцит вологи, енергетичні витрати на ґрунтоутворення досягають 19-22 ккал/см$^2$ за рік, що є найвищим показником в Україні, до того ж Південний та Сухий степ є зоною з біомасою 6-15 т/га, яка щорічно опадає на 2-8 т/га. Це пояснюється значним вмістом органічної речовини в ґрунті.

Середньорічна температура ґрунту в південних областях України на глибині 20 см коливається в межах 12-16°С (в липні — до 28°С). Сума активних температур на півдні області досягає 3600°С, максимальна глибина промерзання ґрунтів взимку досягає 40 дм й то лише в північній частині. Ці природні фактори негативно впливають на ґрунтоутворення.

Виробники сільськогосподарської продукції бажають отримувати максимальний прибуток від діяльності, тому великі площі землі засіваються економічно вигідними культурами — соняшником та зерновими, при цьому часто порушуються сівозміни. Більшість підприємств не має достатньо коштів на придбання мінеральних добрив, а значне скорочення поголів'я тварин за останні 10 років призвело до того, що господарства майже не мають органічних добрив. Цей фактор також суттєво впливає на родючість ґрунтів.

Одним із засобів збереження агроландшафтів півдня України може стати використання твердих осадів стічних вод. Використання осадів може вирішити не одну, а навіть дві проблеми, зокрема, також проблему утилізації стічних вод, тому використання ТОСВ повинно мати не лише економічний, а, в першу чергу, соціально-екологічний характер. Справа в тому, що ТОСВ вже давно використовується в країнах з розвинутою економікою і завзяті

вітчизняні підприємці також зрозуміли, наскільки це може бути вигідним. Отже вкрай необхідно, щоб це питання було під контролем держави й суспільства.

На сьогодні в Україні перешкодами до використання ТОСВ можуть стати, по-перше, відсутність розроблених засобів використання з урахуванням норм внесення, типу ґрунтів та ґрунтоутворюючих факторів; по-друге, психологічна непідготовленість виробників сільськогосподарської продукції. З цієї позиції, серед сільськогосподарських виробників потрібно широко розповсюджувати інформацію про ТОСВ та про наслідки їх використання для ґрунтів, причому як позитивні, так і негативні.

Оскільки ТОСВ є дуже специфічним продуктом і не може оцінюватись однозначно, то при його використанні потрібно враховувати наступні фактори:

- ступінь підготовленості суспільства, а також її стимуляція шляхом соціальної реклами та широкого розповсюдження інформації про ТОСВ;
- стан екології регіону, який включає історично сформовану взаємодію між людиною і природним середовищем у рамках даної території;
- стан ґрунтів та визначення норми внесення ТОСВ;
- природно-ресурсний потенціал даного підприємства;
- надання спеціальних знань виробникам сільгосппродукції щодо застосування ТОСВ;
- наявність служби екологічного моніторингу за цільовим використанням ТОСВ.

Основним елементом екологічного менеджменту використання твердих осадів стічних вод, а значить і виробництвом, повинна стати соціальна оцінка результатів. При цьому важлива не стільки точність і кількісна формальність, скільки їхня:

- загальність (оцінюється кожен результат);
- систематичність (оцінюється постійно);
- всебічність (оцінюється з усіх боків);
- справедливість (оцінюється без упереджень і особистих симпатій);

- порівняність (оцінка повинна зіставлятись з іншими результатами, а не з абстрактними даними).

Оцінка цих результатів повинна бути доведена до цільової аудиторії.

Забезпеченням стійкого збалансованого та контрольованого розвитку використання ТОСВ можна реально гарантувати підвищення рівня родючості ґрунтів та збереження агроландшафтів у південному регіоні.

Створення промислового комплексу з переробки твердих осадів стічних вод потребує значних коштів (вартість такого комплексу складає приблизно 3 мільйони доларів США), тому об'єднання зусиль двох областей: Миколаївської та Херсонської – робить ймовірною реалізацію цієї ідеї. Питання обстеження, проектування, забезпечення поставки та монтажу обладнання, запуск об'єкта в експлуатацію бере на себе державне науково-виробниче об'єднання: "Екологічні технології та нормативи".

Висновок. Для досягнення успіху в АПК пореформеного періоду необхідно об'єднати зусилля усіх, хто розуміє необхідність подальшого розвитку сільського господарства в умовах покращення еколого-економічної ситуації Півдня України.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Афолін А. Маркетинг. – К.: Межрегіональний заочний університет управління персоналом, 1994.

2. Мухіна І.А. Вплив соціально-психологічних факторів на еколого-економічні обставини зони зрошуваного землеробства Херсонської області / Сбірник наук.праць ХДПУ, – Херсон: Tacis, 2003.

3. Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис /Відп.редактор Бойко. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. 120 с.

УДК 331.5.024.54 : 332.122

# КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ

***Г.Ю.Матвєєва**, асистент*
*Білоцерківський державний аграрний університет*

Сучасна кон'юнктура українського ринку праці характеризується глибокими диспропорціями у співвідношенні попиту і пропозиції робочої сили. Найважливішою причиною цих диспропорцій є професійно-кваліфікаційна структура регіонального ринку праці, яку розглядаємо, з одного боку, як потребу економіки у працівниках певних рівнів освіти і напрямів професійної підготовки, а з іншого — як потребу економічно активного населення у робочих місцях, що відповідають рівню його підготовки. Саме дисбаланс цих потреб спричиняє співіснування на ринку праці регіону (як, власне, і в цілому в Україні і багатьох інших країнах) вакантних робочих місць і високого рівня реального безробіття.

Як показало дослідження Київського регіону, серед незайнятого населення, що перебувало на обліку протягом 2002 року, питома вага осіб з повною вищою освітою складала 10 відсотків, з базовою вищою — 20, з професійно-технічною — 33, повною загальною середньою — 32, з початковою або базовою загальною середньою — 5 відсотків. Незмінним упродовж останніх двох років залишається розподіл незайнятого населення за професійним складом: трохи більше половини становили особи, які займали робочі місця, майже 30 відсотків — посади службовців, 20 відсотків — місця, які не потребують спеціальної підготовки.

Реформи, проведені у сільському господарстві, негативно вплинули на ситуацію із зайнятістю на селі. Якщо у 2001 році їх питома вага серед безробітних становила 10,1 відсотка (9,7 тисяч осіб), то у 2002 році — 15,5 відсотка (13,9 тисяч осіб). Збільшилась на 5,8 тисяч осіб і чисельність безробітних, які проживають у сільській місцевості. Їх на обліку в службі зайнятості Київської області перебувало 29,1 тисяч осіб, що становить 32,3 відсотка від загальної чисельності безробітних (у 2001 році — 24,2%).

Рівень працевлаштування залишається низьким, так, по області в середньому становив 26,2 відсотка. Середня тривалість безробіття у 2002 році становила 10,3 місяця; навантаження на 1 вільне робоче місце (вакансію) станом на кінець 2002 р. становило 13 чоловік. Значна частина населення, яка тривалий час перебуває в стані відкритого або прихованого безробіття, може не працевлаштуватися за наявними професіями навіть за умови попиту ринку праці на їхні професії, бо такі громадяни декваліфікувалися, тобто значною мірою втратили раніше набутий рівень кваліфікації. Працевлаштування таких незайнятих громадян можливе лише після підвищення рівня їхньої кваліфікації або відповідної перепідготовки. Це також стосується молоді, котра після закінчення школи не набула професій.

Рівень охоплення безробітних професійним навчанням в середньому по області становив 6,3 відсотка, що на 1,2 відсотка більше, ніж у 2001 році. Серед випускників, які за направленням служби зайнятості проходили профнавчання, майже дві третини припадає саме на випускників загальноосвітніх шкіл. Питома вага випускників шкіл, що опановували професію за сприянням служби зайнятості, склала 38,9 відсотка від тих, що перебували на обліку. Професійне навчання проводилось майже за 100 професіями та спеціальностями. Проте після проходження профнавчання лише близько 74 відсотків безробітних громадян працевлаштовано службою зайнятості та самостійно [1].

Вважаємо, що увесь тривалий перехідний період в економіці регіону характеризуватиметься надмірною пропозицією робочої сили. А відтак говорити про раціональну або повну зайнятість можна лише через кілька років нормального функціонування ринкового механізму.

Таким чином, надмірна пропозиція робочої сили загострює конкуренцію на ринку праці. Розвиток ринкових відносин у економіці регіону зумовлює об'єктивну необхідність виділення основних факторів, що визначають конкурентоспроможність робочої сили на ринку праці. Можна виокремити чотири основні групи факторів:

- загальнооб'єктивні, що визначають рівень соціально-економічного розвитку суспільства: розвиток продуктивних сил регі-

ону, статево-віковий склад населення, кількісний і якісний склад трудових ресурсів, розвиток інфраструктури ринку праці, соціально-побутової інфраструктури та ін.;

- фактори, що характеризують соціально-демографічний статус і загальний фізичний стан працівників: стать, вік, сімейний стан, фізичне здоров'я, місце проживання, забезпеченість житлом, наявність особистого автотранспорту;
- фактори, що характеризують соціально-психологічні якості людини: життєво-цільові установки, її схильність й звички, політичну зрілість, релігійність, комунікабельність, менталітет, самодисципліну, обов'язковість, знання іноземної мови;
- фактори, які характеризують творчі здібності працівника: рівень кваліфікації й спеціальність, володіння суміжними професіями, здатність до опанування нових знань, нової техніки і технології; економіко-правова і політична поінформованість, ініціативність, високі ділові якості, неординарність у прийнятті рішень, прагнення до підтримки трудової дисципліни в колективі, а також здатність до виконання трудових функцій на рівні міжнародних стандартів.

Практика визначення конкурентоспроможності робочої сили грунтується на аналізі сукупних характеристик робочої сили порівняно з працівниками аналогічних професій. Зокрема, при оцінці конкурентоспроможності працівників, як правило, орієнтуються на умови певного ринку праці й вимоги роботодавців. З-поміж багатьох чинників конкурентоспроможності робочої сили враховуються унікальність спеціальності або її універсальність, якість і ефективність праці робітника, а також вартість робочої сили на ринку праці. Через розширення міждержавних і міжрегіональних економічних зв'язків до визначальних чинників конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці особливо зростають такі якості працівника як знання мови країни працевлаштування; фізичний стан працівника, дефіцитність його професії; наявність родичів у країні працевлаштування; участь країни-експортера робочої сили в міжнародних угодах з питань використання найманої робочої сили.

Як вже зазначалося раніше, професійне навчання незайнятого населення, як механізм соціальної політики держави та захід актив-

ної політики зайнятості, має на меті підвищення конкурентоспроможності незайнятих громадян на ринку праці та їх працевлаштування після відповідного професійного навчання. На сьогодні, навіть при наявності позитивних моментів професійного навчання незайнятого населення для роботодавців, працевлаштування громадян після проходження професійного навчання за направленням державної служби зайнятості залишається незадовільним. Дослідження, в тому числі і власні, дають підставу стверджувати, що найбільш сприятливим періодом для пошуку роботи є перші 4 місяці безробіття. Тому саме в цей період центри зайнятості мають використовувати найбільш інтенсивні засоби сприяння клієнтам в пошуку роботи і тільки, коли будуть вичерпані звичайні (і більш дешеві) заходи і стане очевидним, що без професійного перенавчання людина не зможе працевлаштуватися, направляти її на навчання. Такий підхід до розв'язання проблеми працевлаштування запобігатиме виникненню надлишкових витрат коштів і дестимулюючого ефекту цих заходів для тієї частини безробітних, яка надає перевагу навчанню, а не працевлаштуванню.

Одним із напрямів підвищення ефективності навчання, на наш погляд, є визначення кола професій, які не тільки користуються попитом на сучасному ринку праці регіону, але мають певну перспективу та вимагають від безробітних опанування новітніх досягнень техніки і технології, професійної підготовки для праці на перспективному робочому місці, яке, дає гарантію сталого працевлаштування, стабільної і високооплачуваної роботи.

Вирішення цієї проблеми ми бачимо у систематичному професійному спілкуванні спеціалістів центрів зайнятості з роботодавцями і кадровими службами підприємств стосовно поточного і перспективного попиту на тих чи інших фахівців. Найбільшу цінність має інформація підприємств регіону, які знаходяться на вістрі науково-технічного прогресу, чиї товари і послуги користуються зростаючим або сталим попитом як на внутрішньому, так й на зовнішньому ринках.

Інформація центрів зайнятості про професійно-кваліфікаційну структуру, фахові характеристики зайнятої робочої сили, про поточні

і перспективні потреби в працівниках після її узагальнення та аналітичної обробки з врахуванням загальносвітових тенденцій дозволить більш обґрунтовано прогнозувати професійну структуру попиту на ринку праці регіону. Тобто, необхідно створити своєрідну службу аналізу розвитку професій в регіоні — освітньо-професійного маркетингу, який може включати відповідні підрозділи місцевих центрів зайнятості, навчальних закладів, науково-дослідні установи.

Наступним напрямом ефективності професійного навчання центри зайнятості мають налагодити постійну взаємодію із освітніми підрозділами тих підприємств регіону, на базі яких треба розширювати професійне навчання безробітних. Як показує досвід, така форма навчання має ряд переваг. В людини є реальний шанс зарекомендувати себе професійно і залишитись на підприємстві після закінчення навчання. Ще більші перспективи стосовно підвищення ефективності навчання має стажування, яке є однією із найбільш популярних програм служб зайнятості в багатьох країнах. Мета цієї програми — створення спеціальних учнівських робочих місць на підприємствах при фінансовій участі служби зайнятості. Безробітні направляються на ті підприємства, власники яких погоджуються організувати професійне навчання безпосередньо на робочих місцях із можливим подальшим працевлаштуванням учнів на постійну роботу.

Отже, для підвищення ефективності професійного навчання незайнятого населення необхідно: — здійснювати постійний моніторинг і прогнозування розвитку професій, які не тільки користуються попитом, але мають певну перспективу з врахуванням загальносвітових тенденцій; — центри зайнятості повинні систематично взаємодіяти з роботодавцями і кадровими службами підприємств, організовувати професійне навчання безробітних безпосередньо на робочих місцях підприємств; — розробити принципово нові навчальні технології, які б враховували вікові, професійні, психологічні та інші особливості безробітних; — впроваджувати нові навчальні плани і програми, які б були максимально повно узгоджені з потребами виробництва.

Таким чином, стрижень регіональної кадрової політики з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили вимагає посилення

динамізму процесів пристосування робочої сили до ринкового попиту, що швидко змінюється, гнучкої орієнтації на галузі й сфери діяльності, які розвиваються, з урахуванням специфіки регіону.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Стан ринку праці та соціальний захист незайнятого населення Київської області у 2002 році : Стат. збірник. Київський обласний центр зайнятості. – К. – 2003. – 111 с.

**УДК 631.173,2:631.145(477)**

# ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ МАШИННО–ТРАКТОРНОГО ПАРКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

***В.С.Ніценко**, аспірант*
*Одеський державний аграрний університет*

Докорінна трансформація української економіки та соціально-політичного устрою держави, глобалізація економічних процесів визначили напрями реформування агропромислового комплексу. В процесі здійснення соціально-економічних перетворень реформовано 11,4 тис. (99,5%) сільськогосподарських підприємств. На їх базі створено близько 15 тис. нових організаційно-правових формувань нового типу [1].

У процесі формування демократичної держави характерною негативною рисою генезису основних засобів виробництва сільськогосподарського призначення стала стійка тенденція до їх зменшення та фізичного зношення. Це одна з провідних ланок сільського господарства, без якої неможливо підвищити виробництво сільськогосподарської продукції.

Проте кількісні та якісні зміни машинно-тракторного парку в галузі, що відбуваються останніми роками, викликають тривогу за майбутнє сільського господарства як галузі.

Критичної межі досяг рівень забезпеченості сільськогосподарського виробництва тракторами, зернозбиральними комбайнами,

іншими сільськогосподарськими машинами і знаряддями. Нинішній рівень забезпеченності не перевищує навіть половини технологічної потреби машинно-тракторного парку. До того ж, висока зношеність технічних засобів при відсутності коштів на придбання запасних частин і проведення ремонтних робіт призвели до того, що значна частина тракторів, комбайнів, інших машин має низький коефіцієнт готовності до виконання сільськогосподарських робіт. Про динаміку технічного забезпечення сільського господарства в Україні свідчать дані табл. 1.

Із даних таблиці видно, що кількість сільськогосподарської техніки з кожним роком скорочується. Так, у 2003 році технологічна потреба сільськогосподарського виробництва країни в тракторах була задоволена наявним парком тільки на 75%, зернозбиральних комбайнах — на 69, кукурудзозбиральних — на 80, бурякозбиральних — на 75, вантажних автомобілях — на 83%.

Таблиця 1

**Динаміка технічної забезпеченості сільськогосподарського виробництва в Україні, тис. шт.**

| Сільськогосподарська техніка | 1998 р. | 1999 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. | 2003 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Трактори | 469 | 441,7 | 374,2 | 347,2 | 319 | 259,6 |
| Комбайни: | | | | | | |
| зернозбиральні | 91 | 85,9 | 74,4 | 70,1 | 65 | 60 |
| кукурудзозбиральні | 13,1 | 12 | 9,9 | 8,8 | 7,9 | 7,1 |
| бурякозбиральні | 19,9 | 18,3 | 15,7 | 14,3 | 13 | 12 |
| кормозбиральні | 45 | 38,7 | 31,1 | 28,3 | 25 | 22,8 |
| Вантажні автомобілі | 278 | 262,2 | 254,6 | 245,1 | 224,4 | 205 |
| Сівалки | 200 | 175,6 | 152,1 | 142,1 | 133,2 | 125,5 |
| Плуги | 168,3 | 150 | 127,6 | 120,1 | 102,5 | 95,4 |
| Культиватори | 234,7 | 203,7 | 172,6 | 163,8 | 139,1 | 129,7 |

При цьому з наявної кількості тракторів частка таких, які відпрацювали амортизаційний строк, досягла 72%, зернозбиральних комбайнів — 75, кукурудзозбиральних — 70, бурякозбиральних — 73, вантажних автомобілів — 79%. Із загальної кількості технічних засобів, що відпрацювали амортизаційний строк, відновлено до робочого стану тракторів, зернозбиральних і кукурудзо-

збиральних комбайнів – 50%, бурякозбиральних – 60, вантажних автомобілів – 82. Внаслідок забезпечення технологічної потреби в технічних засобах становила близько 50%.

Не кращим чином відбуваються справи в Одеській області. Динаміку технічного забезпечення сільського господарства можна спостерігати за даними таблиці 2.

За останні 8 років в сільськогосподарських підпиємствах Одеської області машинно-тракторний парк скоротився від 29115 шт. у 1995 році до 20692 шт. у 2002 році, або на 8423 шт. (29%). Так, щорічна кількість тракторів за 1995-2002 роки в Одеській області набуває тенденції до постійного їх зменшення на 857 шт. (17178 – 24033 = 6855 / 8 років) в натуральному їх виразі, комбайнів – на 196 шт. (3514 – 5082 = 1568 / 8 років).

Таблиця 2

**Наявність тракторів та зернозбиральних комбайнів в сільськогосподарських підприємствах Одеської області**

| Сільськогосподарська техніка | 1995 р. | 1996 р. | 1997 р. | 1998 р. | 1999 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Трактори, шт. | 24033 | 24451 | 20614 | 21724 | 20817 | 19193 | 18270 | 17178 |
| Зернозбиральні комбайни, шт. | 5082 | 4858 | 4347 | 4293 | 4149 | 3832 | 3702 | 3514 |

Цей процес не минув також і виробництво сільськогосподарської техніки в Одеській області, де теж спостерігається щорічне їхнє скорочення (табл. 3).

Таблиця 3

**Виробництво сільськогосподарської техніки в Одеській області, штук**

| Сільськогосподарська техніка | 1997 р. | 1998 р. | 1999 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Плуги | 2700 | 3000 | 2100 | 2000 | 2400 | 2000 |
| Борони | 216 | 459 | 496 | 167 | 272 | 295 |
| Культиватори | 276 | 205 | 20 | 52 | 51 | 4 |

За рахунок зменшення техніки, що знаходиться у сільськогосподарських товаровиробників, навантаження на зернозбиральний

комбайн з 1990 по 2003 рік в Україні збільшилось з 113 до 245 га (у південних регіонах – до 375 га), на трактор – з 66 до 119 га ріллі [2].

Навантаження зернових культур на один комбайн в Одеській області 246 га, а в Німеччині – 50 га, в США – 53 га [4].

Для оновлення і поповнення машинно-тракторного парку до технологічної потреби необхідно щорічно постачати машини і обладнання на суму 12 млрд. грн., на закупівлю запасних частин для підтримки наявної сільгосптехніки у робочому стані – 1,2 млрд. грн., світлих нафтопродуктів – 7,1 млрд. грн. Всього щорічна потреба в коштах становить понад 20 млрд. гривень [2].

Сільське господарство України порівняно із зарубіжними країнами забезпечене тракторами і комбайнами значно гірше. У 2002 році з розрахунку на 100 га ріллі ми мали тракторів менше, ніж Німеччина – у 8,7 разів, Франція – у 6,8, Великобританія – у 8,4, США – у 2,7 рази, а комбайнів – відповідно в 4,1; 3,7; 3,3 і 2,6 рази [5]. Якщо проходить деяке зменшення кількісого складу тракторів і комбайнів у зарубіжних країнах – це пояснюється не тільки достатньою насиченістю цієї техніки, але й збільшенням розмірів фермерських господарств, а на основі цього – підвищення ефективності роботи машин.

На заміну техніки, що відпрацювала свій строк експлуатації, за останні 5 років сільськогосподарськими підприємствами придбано лише 9,7 тис. тракторів, 3,9 тис. зернозбиральних комбайнів, з яких 1370 – зарубіжних, що були в експлуатації 3-8 років [5].

Ціни на трактори, комбайни, сільськогосподарські машини зарубіжного виробництва з урахуванням митних зборів і ПДВ перевищують у 5-7 разів ціни на подібну вітчизняну техніку.

Щоб послабити вплив зарубіжних продавців, держава має розробити оптимальні умови як для покупців власної сільськогосподарської техніки, так і для її виробників. Для перших потрібно найширше застосовувати лізинг, пільгове кредитівання, часткове відшкодування її вартості за рахунок державних коштів. Для виробників техніки необхідно послабити податковий прес, надати за пільговими умовами довгострокові кредити під інновації та короткострокові – для обігових коштів.

Подальше поповнення і оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників буде відбуватися за рахунок наступних джерел: власних коштів товаровиробників, власних коштів з 30% компенсацією вартості складної сільськогосподарської техніки, кредитів з частковою компенсацією кредитних ставок комерційних банків, фінансового лізингу сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва.

У 2002 році сільськогосподарськими товаровиробниками придбано сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва з 30% компенсацією вартості на суму 76 млн. гривень. На умовах фінансового лізингу техніки закуплено на суму 54,2 млн. грн. [2].

З вище викладеного можна зробити такі висновки:

1. Машинно-тракторний парк на 85% складається з машин, які відпрацювали по одному і більше строків експлуатації.
2. Використання зношеної техніки та застарілі технології виробництва призвели до величезних втрат вирощеного врожаю. Лише через подовження строків польових робіт втрати зерна в 2001 і 2002 роках досягли 4 млн. тонн, що за вартістю еквівалентно 2500-3000 нових вітчизняних зернозбиральних комбайнів [5].
3. Для того, щоб досягти науково обгрунтованого навантаження на сільськогосподарську техніку під час виконання нею робіт, за даними Мінагрополітики, не вистачає 44% тракторів та 52% зернозбиральних комбайнів [2].

Критична ситуація, нині в якій знаходиться забезпечення сільського господарства тракторами, комбайнами, іншою сільськогосподарською технікою вимагає раціонального підходу до вирішення цього питання законодавчими органами. На мій погляд, раціонально створити обов`язковий фонд цільового призначення для підтримки наявної сільськогосподарської техніки та купівлі нової за рахунок відрахувань від грошових надходжень незалежно від джерел їх утворення (у розмірі до 10%).

При переході від планово-адміністративної до ринкової економіки Україна зазнала великих втрат, але їх можна було запобігти, якби на державному рівні була розроблена відповідна програма, яка б мала на меті розвиток системи матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва. На сьогоднішній мо-

мент не має відповідного закону щодо матеріально-технічного забезпечення, хоча проект такого закону був розроблений та переданий Кабінету Міністрів України ще у 1999 році.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Рішення п'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 28-29 січня 2003 року.

2. Державний комітет статистики України, 2004 рік.

3. Одеське обласне управління статистики, 2003 рік.

4. К.В. Колузанов. Аналіз формування матеріально-технічної бази АПК в період його реформування //Вісник п'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К. – 2003. – С. 374-376.

5. В.П. Ситник. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні //Економіка АПК. – 2003. – №2. – С. 19-29.

**УДК 637.12:631.11:(477.72)**

# ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

***А.О.Попова**, ст. викладач*

*Херсонський державний аграрний університет*

У період реформування агропромислового виробництва в області, як і по Україні в цілому, з'явилася нова категорія сільськогосподарських підприємств – селянські (фермерські) господарства.

Вже в 1996 році в області налічувалося 2726 таких господарств, а в 2002 році їх кількість збільшилася до 3100. Площа сільськогосподарських угідь цих господарств у 2002 році разом з орендованими землями досягла 179,6 тис.га, або 9,13% від загальної площі таких угідь області, а площа ріллі у тому числі відповідно – 167,2 тис.га, або 9,43% загальної площі ріллі області (табл.1).

На кожне фермерське господарство області в 2002 році в середньому припадало 57,9 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 53,9 га ріллі.

Таблиця 1

**Динаміка площ земельних угідь**
**у селянських (фермерських) господарствах області***

| Показники | Роки | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
| Кількість господарств (одиниць) | 2726 | 2859 | 2940 | 3022 | 3013 | 3080 | 3100 |
| Площа с.-г.угідь, тис.га | 94,1 | 95,9 | 97,6 | 108,3 | 139,9 | 172,6 | 179,6 |
| у т.ч.ріллі | 84,1 | 84,8 | 86,2 | 97,1 | 127,5 | 160,4 | 167,2 |
| Питома вага ріллі в площі с.-г.угідь, % | 89,37 | 88,43 | 88,32 | 89,66 | 91,14 | 92,93 | 93,10 |
| Припадає в середньому на одне господарство, га: с.-г.угідь | 35 | 34 | 33 | 36 | 46 | 56 | 57,9 |
| у т.ч. ріллі | 31 | 30 | 29 | 32 | 42 | 52 | 53,9 |
| Питома вага фермерських господарств у загальній площі: с.-г.угідь, % | 4,78 | 4,88 | 4,96 | 5,50 | 7,11 | 8,77 | 9,13 |
| ріллі, % | 4,75 | 4,79 | 4,87 | 5,48 | 7,19 | 9,05 | 9,43 |

* Для складання таблиці використані статистичні дані [1, 2, 3].

Розораність сільськогосподарських угідь була високою і сягала понад 93%. За загальною площею землекористування селянські (фермерські) господарства області на сьогодні є значною категорією господарств. Основним виробничим напрямком діяльності фермерських господарств впродовж усіх досліджуваних років було виробництво зернових культур і насіння соняшнику. Питома вага зернових та зернобобових культур у структурі посівних площ фермерських господарств в окремі роки становила від 67,8% до 70,7%, а посівів соняшнику на насіння – від 17,7% до 25,2% [1].

Галузь тваринництва в цілому і молочне скотарство зокрема в селянських (фермерських) господарствах області в усі досліджувані роки (1996-2002) були розвинені слабо. Чисельність поголів'я корів в селянських (фермерських) господарствах області в усі досліджувані роки була вкрай низькою. У 1996-1998рр. вона становила 1,0 тис.голів, у 1999-2000рр. – лише 0,1 тис.гол. і в 2001-2002рр. – 0,2 тис.гол. (табл.2). Щільність поголів'я корів на 100 га сільськогосподарських угідь в селянських (фермерських) господарствах у 2002 році була у 68 разів меншою, ніж у цілому в усіх категоріях господарств області. Виробництво молока в селянських (фермерських) господарствах у 1996 році становило 2,7 тис.тонн, у 1999 році – 2,9 тис. тонн, а у 1998 році – 3,1 тис.тонн. В останні чотири досліджувані роки

виробництво молока становило лише по 0,3 тис.тонн. Питома вага молока, виробленого в фермерських господарствах, у загальному його виробництві впродовж останніх років становила лише 0,08-0,09%.

Таблиця 2

**Оцінка стану виробництва молока в селянських (фермерських) господарствах Херсонської області***

| Показники | Роки | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1990 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 |
| Чисельність поголів'я корів у господарствах всіх категорій області (на кінець року), тис.гол. | 272,2 | 209,5 | 185 | 167 | 152 | 123 | 123 | 121 |
| у тому числі в селянських (фермерських) господарствах | - | 1,0 | 1,0 | 1,0 | 0,1 | 0,1 | 0,2 | 0,2 |
| Питома вага корів в фермерських господарствах, у загальному поголів'ї корів в області, % | - | 0,5 | 0,54 | 0,6 | 0,07 | 0,08 | 0,16 | 0,17 |
| Валове виробництво молока господарствами всіх категорій області, тис.тонн | 799,0 | 430,1 | 361 | 365 | 338 | 320 | 336 | 380 |
| у тому числі: селянськими (фермерськими) господарствами | - | 2,7 | 2,9 | 3,1 | 0,3 | 0,3 | 0,3 | 0,3 |
| с.-г.підприємствами без селянських (фермерських) господарств | 688,7 | 245,8 | 174 | 176 | 153 | 98,3 | 72,1 | 60,5 |
| господарствами населення | 110,3 | 181,6 | 184 | 186 | 185 | 222 | 264 | 319 |
| Питома вага виробництва молока в загальному його виробництві, %: | - | 0,63 | 0,80 | 0,79 | 0,09 | 0,09 | 0,09 | 0,08 |
| селянськими (фермерськими) господарствами | 86,20 | 57,15 | 48,27 | 48,33 | 45,14 | 40,71 | 21,45 | 15,93 |
| сільськогосподарськими підприємствами | 13,80 | 42,22 | 50,93 | 50,88 | 54,77 | 69,20 | 78,46 | 83,99 |
| господарствами населення | 406 | 218 | 184 | 186 | 172 | 163 | 171 | 193 |
| Виробництво молока на 100 га с.-г. угідь в області - всього, ц | - | 29 | 30 | 30 | 3 | 2,3 | 1,9 | 1,6 |
| у тому числі: в селянських (фермерських) господарствах | 361 | 143 | 102 | 105 | 96 | 77 | 62 | 59 |
| в с.-г.підприємствах | | | | | | | | |

* Для складання і розрахунку таблиці використані статистичні дані [1, 2, 3].

Наведені показники свідчать, що виробництво молока у селянських (фермерських) господарствах області знаходиться не просто на вкрай низькому, а практично на нульовому рівні.

Основною причиною відмови селянських (фермерських) господарств від виробництва молока, як і інших видів продукції тваринництва, занепаду галузі в сільськогосподарських підприємствах, на наше переконання, є збитковість виробництва цих видів продукції впродовж останніх семи-восьми років, насамперед через багаторазовий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та на продукцію промисловості, що поставляється сільському господарству.

Без сумніву, справедливо зазначають вчені-економісти, які говорять "...якщо виробнику не вигідно виробляти продукцію, то кожний власник буде намагатися позбутися виробництва, яке приносить йому збитки, навіть якщо це його власність" [4].

Згубність для сільськогосподарського виробництва диспаритету цін, на нашу думку, все більше розуміє влада держави. Як зазначив Прем'єр-міністр України В.Янукович, "за період з 1990 року по 1999 рік ріст цін на ресурси, споживані сільським господарством, вшестеро перевищив ріст цін на сільськогосподарську продукцію. Диспаритет набув загрозливих масштабів" [5].

За оцінкою Президента України Л.Кучми "... у 2000 році вперше індекс цін на сільськогосподарську продукцію на 10% перевищив індекс цін на промислову продукцію.

Цьому сприяли радикальні заходи щодо наведення порядку на аграрному ринку, запроваджені Президентом України в першому півріччі 2000 року. Однак, ці перші позитивні тенденції, які так тяжко далися, були не закріплені й урешті – втрачені. За 2001-2002 роки диспаритет цін знову зріс на 22%" [6].

Селянські (фермерські) господарства області сьогодні – це дрібні і економічно слабкі сільськогосподарські формування зі слабкою матеріально-технічною базою, з вкрай обмеженими фінансовими можливостями інтенсифікації та розширеного відтворення, які, за нашою оцінкою, в найближчі десять років не зможуть стати скільки-небудь вагомими виробниками молока. Така оцінка випливає з аналізу економічного стану цих господарств та реальних можливостей швидкого поповнення основних виробничих фондів.

Селянські (фермерські) господарства області у 2002 році мали 1392 трактори, або один трактор на два господарства, 255 зернозбиральних комбайнів, або один комбайн на 12 господарств. У власності фермерських господарств було 455 вантажних автомобілів (один автомобіль на сім господарств), 666 сівалок (одна сівалка на п'ять господарств). Енергозабезпеченість (на один гектар сільськогосподарських угідь) становила лише одну кінську силу, а фондозабезпеченість (на один гектар сільськогосподарських угідь) – лише 420 грн.

Рівень рентабельності виробництва селянських (фермерських) господарств області у 2002 році становив 7,1%. У розрахунку на одне фермерське господарство в середньому було одержано 859 грн. чистого прибутку. Нема необхідності доводити, наскільки мізерною є ця сума. Саме через фінансову скруту, відсутність грошей понад 85% фермерських господарств області у 2002 році не вносили мінеральні добрива, майже 93% господарств не обробляли посіви хімікатами. Понад 98% фермерських господарств не вносили органічні добрива. При такому використанні ріллі родючість грунтів швидко знижується, земля виснажується.

Витрати на придбання сільськогосподарської техніки в середньому на одне фермерське господарство області у 2002 році становили лише 1,6 тис.грн., у тому числі за рахунок кредитів банків – 48 грн. Природно виникає питання: через скільки років за умови таких інвестицій фермерські господарства будуть мати міцну матеріально-технічну базу? Мабуть, це недоречне питання, якщо зважати на те, що вартість придбання, наприклад, лише одного колісного трактора тепер сягає понад 50 тис.грн.

Не можна не погодитися з твердженням академіка І.Лукінова, який зазначає, що доти, доки фермерські господарства залишатимуться на примітивних технологіях і економічно-організаційних засадах неконкурентоспроможними, їх економічна роль буде нульовою. І ніякі пропагандистські заклики й гасла, як би емоційно вони не проголошувалися, розвитку фермерства не допоможуть [7].

Об'єктивна оцінка стану виробництва молока в селянських (фермерських) господарствах, яким би незначним воно не виявилося, дозволяє визначити на найближчу і віддалену перспективу

основні напрямки розвитку молочного скотарства в області, суттєвого збільшення валового виробництва молока.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Селянські (фермерські) господарства Херсонської області у 2002 році // Статистичний збірник. – Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 44с.

2. Наявність земель та розподіл їх по землекористувачах, власниках землі та угіддях // Статистичний збірник. – Державний комітет статистики України. – К., 2002. – 48с.

3. Статистичний щорічник Херсонської області за 2002 рік // Херсонське обласне управління статистики. – Херсон, 2003. – 361с.

4. П.Т.Саблук, В.Я.Месель-Веселяк. Аграрна реформа – зрушення і проблеми // Економіка АПК. – 1997. – № 4-5. – С.3-15.

5. В.Янукович. Благополучні макроекономічні показники нас не заколисують // Тези доповіді Прем'єр-міністра України на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектору 7 лютого 2003 року. – Сільський час. – 2003, 14 лютого. – №11 (394). – С.3-4.

6. Л.Кучма. Чи варто пробиватися на світовий ринок через стіну // Виступ Президента України на Всеукраїнській нараді з питань стратегії розвитку аграрного сектору 7 лютого 2003 року. – Сільський час. – 2003, 12 лютого. – № 10 (393). – С.3-4.

7. І.Лукінов. Агропромислова політика у макроструктурних пріоритетах // Економіка України. – 1996. – №10. – С.4-18.

**УДК 613:16**

# ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРАЇН З РОЗВИНУТОЮ ЕКОНОМІКОЮ

***Н.В.Папуніцька**, асистент*

*Подільська аграрно-технічна академія, м.Кам'янець-Подільський*

Основні задачі, які стоять перед аграрною реформою, зводяться, головним чином, до структурної перебудови агарного сектора, приватизації землі та реорганізації сільськогосподарських виробничих одиниць, створення ринкової інфраструктури сільського

господарства, приватизації у всіх секторах АПК, лібералізації ринків, формування адекватної державної політики.

При цьому у рамках перехідної економіки діють старі інститути державної підтримки сільського господарства, які існували у соціалістичному суспільстві, створені для вирішення зовсім інших завдань. Вони мають свій досвід, традиції роботи, які вносять свій відтінок у аграрну політику перехідного періоду. Як відмічає, зокрема, М.Трейсі, у країнах традиційної ринкової економіки система державної підтримки сільського господарства створювалася "на пустому місці" і тому не несла на собі відбитку будь-якої системи.

У зв'язку з тим, що у перехідний період функції державної підтримки сільського господарства включають забезпечення соціально-економічних структурних перетворень, змінюється й набір інструментів, які застосовуються суб'єктом підтримки. Для даних цілей використовуються, перш за все, платежі на одиницю продукції або споживчого ресурсу, пільгове кредитування, пільгове оподаткування, субсидіювання, повне державне фінансування.

Дана класифікація буде застосовуватись при аналізі вітчизняного і зарубіжного досвіду функціонування різних інститутів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Сьогодні допомога держави аграрній сфері не може розглядатись як прагнення раціоналізувати сільськогосподарське виробництво. Вона спрямована на його адаптацію до потреб розвитку сучасної економіки. Державна підтримка сільського господарства у Франції здійснюється, головним чином, через фінансовий вплив та кредит. Значні асигнування надаються сільському господарству із фонду економічного і соціального розвитку при Державному казначействі (Міністерство фінансів). Крім державного казначейства існують: Центральне та регіональне товариства по перебудові та покращенню аграрної структури. Вони фінансуються шляхом субсидіювання та надання позик державним установам.

Розвиток аграрного сектору Франції здійснюється під безпосереднім впливом держави. Фінансування сільськогосподарського виробництва проводиться за рахунок держбюджету через низку спеціальних фондів, а також за рахунок коштів ЄС, перерахованих

на підтримку єдиних закупівельних цін на основні види сільськогосподарської продукції.

Для Великобританії, на відміну від більшості країн ЄС, характерний відносно низький рівень державної підтримки сільського господарства. Вона здійснюється, в основному, на національному рівні, у рамках єдиної сільськогосподарської політики ЄС. Протягом останніх років аграрний сектор економіки Великобританії розглядався державою як досить здатний до відтворення та функціонування на ринкових принципах без будь-якого втручання ззовні. Для таких зон розроблено та проводяться спеціальні заходи. Фермерам у гірських районах виплачуються субсидії. Державна підтримка у рамках єдиної сільськогосподарської політики спрямована на підтримку закупівельних цін, на субсидіювання експортних поставок, на обмеження виробництва деяких продуктів.

На наш погляд, важливо врахувати практику США. Важливою складовою механізму державної підтримки є фінансово-кредитна підтримка аграрного сектора економіки. Фінансування здійснюється шляхом виділення із держбюджету асигнувань, які спрямовуються суворо на цільові програми загальнонаціонального значення.

Однією з головних є програма "Стабілізація доходів фермерів", на реалізацію якої у теперішній час спрямовуються значні кошти. Витрати на неї складають від 30% до 45% всіх бюджетних асигнувань на сільське господарство.

Бюджетним фінансуванням за програмою підтримки цін охоплена третина американських фермерів, причому 70% цих коштів одержують фермери з річним обсягом товарної продукції 100 тис. доларів і більше.

Як пряме субсидіювання фермерських доходів слід розглядати також платежі за зберігання зерна у фермерському резерві, оскільки вони перевищують експлуатаційні затрати на зберігання і виплачуються як аванс на початку року. Крім того, існує ціла низка дрібних субсидій (на водне господарство, на комунальні послуги). Пільгові процентні ставки та податкові пільги також є прихованими субсидіями, так як виконують аналогічну функцію.

Державна підтримка агарного сектору США в області сільськогосподарського кредиту виражається у таких формах: створення осо-

бистих державних кредитних інститутів, які організовують діяльність мережі кооперативних банків сільськогосподарського кредиту; надання кредитним організаціям права випуску цінних паперів та створення сприятливого режиму для їх емісії та обігу (це полегшує мобілізацію фінансових ресурсів та здешевлює його); надання фермерам кредитів з низькими процентними ставками; бюджетне фінансування організацій сільськогосподарського кредиту для покриття збитків, викликаних зниженням кредитних ставок та несплатою кредитів.

Під контролем Міністерства сільського господарства США функціонує низка фінансово-кредитних організацій, які здійснюють пільгове кредитування фермерів. Пільги за кредит реалізуються у вигляді компенсаційних платежів за проценти комерційних банків; цінних паперів, що служать заставою при одержанні позик із федеральних кредитних коштів; боргових зобов'язань, процент за якими не оподатковується податком. Таким чином, фінансово-кредитна підтримка фермерів і сільських жителів є у США важливою частиною підтримки процесів відтворення у сільському господарстві.

Слід відмітити, що політика США в області державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників більш "ринкова", а фермер там не менш захищений державою, ніж у країнах ЄС. У європейських країнах більш гуманні принципи аграрної політики, товаровиробникам надається більш широка державна допомога.

Цікаво, на нашу думку, що названі інструменти використовуються у різних комбінаціях залежно від особливостей країн, спрямованості їх політики та інших факторів (табл.1).

Загальним для усіх перерахованих у таблиці організацій є те, що вони були створені через кілька років після початку аграрних перетворень у відповідній країні, коли стало ясно, що раніше існуючий механізм підтримки сільського господарства неадекватний цілям нових структурних перетворень сільського господарства.

Механізм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників Росії одночасно формується за двома напрямами: як складова системи підтримки усіх сільськогосподарських товаровиробників і як специфічна системи підтримки формування нової форми виробництва (рис.1).

Таблиця 1

**Інститути державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у постсоціалістичних країнах**

| Країна | Інститути | Роль держави у формуванні інституту | Державні програми, які здійснюють інститути | Управління |
|---|---|---|---|---|
| Болгарія | Державний фонд "Сільське господарство" | Немає даних | Субсидіювання ставок по кредитах, гарантування кредитів | Державне |
| | Федерація приватних асоціацій взаємних с.-г. кредитів | Надання коштів у пайові фонди на основі повернення і неповернення | Немає даних | Кооперативні кредитні |
| Угорщина | Фонд гарантій по кредитах сільському господарству | Вкладення в статутний капітал 10 млн. екю, одержаних Урядом Угорщини від ЄС | Немає даних | Державне і банківське |
| | Державний фонд, який обслуговує програму реорганізації | Немає даних | Кредитування фермерських господарств на цілі купівлі активів с.-г. підприємств, які знаходяться на стадії банкрутства | Державне |
| Латвія | Агроінвест і сільський фонд розвитку | Вкладення у капітал Фонду коштів від гуманітарної допомоги США | Немає даних | Немає даних |
| Литва | Фонд, який фінансує програму субсидіювання кредитів | Немає даних | Немає даних | Державне |
| Молдова | Сільськогосподарська корпорація села | Немає даних | Кредитування фермерських господарств | Немає даних |
| Польща | Агентство по реструктуризації і модернізації сільського господарства | Немає даних | Кредитування і гарантування кредитів | Немає даних |
| Румунія | Гарантійний фонд сільськогосподарського кредиту | Вкладення у капітал Фонду від Міністерства сільського господарства та продовольства | Надання гарантій по кредитах, субсидіювання процентної ставки | Немає даних |
| Хорватія | Фонд розвитку сільського господарства | Формування капіталу фонду за рахунок бюджетних асигнувань імпортного мита на с.- г. продукцію | Немає даних | Немає даних |
| Чехія | Фонд підтримки та гарантій для сільського і лісового господарства | Капітал сформований за рахунок бюджетних асигнувань | Гарантії по кредитах, субсидіювання процентних ставок | Державне |
| Естонія | Фонд кредитування сільського господарства і сільського життя | Немає даних | Субсидіювання процентної ставки за рахунок коштів бюджету | Немає даних |

Перший блок функцій є реалізацією у російських умовах принципу аграрного протекціонізму та забезпечення продовольчої безпеки. За думкою С.Кисельова, фермерський аспект даної проблеми полягає у забезпеченні доступу селянських господарств до відповідних ресурсів підтримки. Дана проблема виникає у силу специфічних об'єктивних особливостей селянських (фермерських) господарств, а саме: відносно малого розміру господарств і невеликих обсягів виробництва, низького рівня товарності; слабо поставленого бухгалтерського обліку у фермерських господарствах, практики приховування обсягів реального виробництва з метою мінімізації оподаткування; відсутності традицій спілкування з інститутами державної підтримки, зокрема, слабкого знання кредитної історії; нестачі власних фінансових ресурсів, у тому числі при внесенні першого внеску по лізингу сільськогосподарської техніки; відносно більш високої собівартості кредитно-фінансового обслуговування фермерських господарств; невизначеності правової бази фермерських господарств, що ускладнює оформлення договірних відносин.

Другий блок (рис.1) пов'язаний виключно з реалізацією структурної реформи приватного сектора сільського господарства. При цьому державою здійснюються функції підтримки фермерських господарств, нетипові для країн з традиційно функціонуючою ринковою економікою. Для цього застосовується такий набір інструментів:

- формування матеріально-технічної бази: пільгове інвестиційне кредитування, часткове субсидіювання інвестицій, стартова підтримка фермерів-початківців;
- створення фінансової і маркетингової інфраструктури: державні гарантії інвестиційних проектів, часткове субсидіювання інвестицій, повне державне фінансування, пільгове оподаткування споживчих кооперативів, участь інфраструктурних підприємств у програмах підтримки фермерів, фінансування наукових досліджень;
- земельна реформа: фінансування землевпорядкування, фінансування земельного законодавства.

**Рис. 1. Напрями формування механізму державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у Росії**

***Висновки.*** На основі існуючих даних можна встановити, що:

1. У більшості держав з перехідною ринковою економікою, яка включає становлення індивідуального сектора, зокрема й фермерського сектора АПК, вже на 3-4 році реформ об'єктивно складаються спеціалізовані інститути державної підтримки фермерських господарств. На такі інститути накладається завдання акумуляції і витрачання асигнувань із бюджетів, призначених на субсидіювання процентних ставок по кредитах комерційних банків і гарантування кредитів, одержаних фермерами.
2. Спеціалізовані фінансові інститути формуються як в країнах з переважною аграрною структурою, де процес реформ привів до утворення селянських господарств з малою площею і низькою товарністю (Румунія, Болгарія), так й у країнах переважно індустріальних, де нові суб'єкти підприємницької діяльності ведуть переважно товарне виробниц-

во, зберегли кооперативну форму (Чехія, Угорщина, колишні терени НДР).

3. Необхідність створення окремих інститутів фінансування для підтримки структурної перебудови сільського господарства викликано тим, що раніше існуюча державна розподільча система фінансових ресурсів не пристосована до роботи в умовах ринкової економіки, взаємодії із заново створеними приватними підприємствами, зокрема фермерськими.
4. У вищенаведених країнах рівень прямого впливу держави у даних інститутах вищий, ніж навіть у країнах із розвиненою ринковою економікою. Якщо у США (Система фермерського кредиту) або у Японії (префектурні асоціації) кошти інститутів підтримки фермерських господарств є так званим загально фермерським капіталом, то у країнах Центральної і Східної Європи інститути підтримки фермерських господарств є до сьогоднішнього часу державною власністю. Дослідники не відмічають також ознак того, що існуючі державні структури підтримки фермерських господарств планується приватизувати (як це мало місце у США, де після повернення державного кредиту відповідні інститути перейшли у власність своїх клієнтів).
5. Можна припустити, що формування загально фермерського капіталу у країнах Центральної і Східної Європи пов'язане із зміцненням на їх фінансових ринках позицій кредитної кооперації. Про це свідчить, зокрема, досвід Болгарії, де загально фермерський капітал створюється на базі кредитної кооперації за рахунок коштів, наданих державою, а також фінансової допомоги Європейського Союзу.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Киселев С.В. Государственное регулирование сельского хозяйства при переходе к рынку //АПК: экономика, управление. – 1993. – № 16. – С. 44 – 51.

2. Макаров В. Государственная поддержка агропроизводства в новых землях ФРГ //АПК: экономика, управление. 2000. – № 11. – С. 70 – 74.

3. Пиплз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России? //Вопросы экономики. – 1997. – № 8. – С. 147 – 160.

4. Порте Дж. Кредитная система в сельском хозяйстве Нидерландов // АПК: экономика, управление. – 1996. – № 3. – С. 53 – 58.

УДК 364.48

# ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ

***Н.М.Перепелиця**, аспірантка*
*Інститут аграрної економіки УААН*

Ефективний бізнес у сучасному світі — це бізнес, побудований на інноваціях.

Сучасний кризовий стан багатьох сільськогосподарських підприємств, коли всі можливості розвитку економічної системи вичерпані, підтверджує актуальність використання досягнень науково-технічного прогресу. Тривала відсутність нововведень призвела до застою виробництва, зниження якості й конкурентоздатності виготовлюваної продукції, а відтак — падіння економічних результатів діяльності.

Кардинальні зрушення в розвитку аграрної сфери зможуть відбутися лише на основі інноваційного типу відтворення її виробничого потенціалу. Інновації ж створюються наукою, а за умов ринкової економіки застосовуються у виробництві на основі їх комерціалізації. Недооцінка ролі інновацій, наукових досягнень є однією з причин, які негативно впливають на розвиток аграрно-промислового комплексу.

В умовах ринку товаровиробники і наукові установи однаковою мірою зацікавлені, щоб наукові розробки без затримки впроваджувалися у виробництво, щоб злагоджено працювали створені ними оперативні системи інформування клієнтів про досягнення науки і передового досвіду не тільки в Україні, але й за її межами.

Інновація це не просто винахід чи нововведення. Поняття інновації включає в себе як нову ідею, замисел, так і процес наукових досліджень, створення і інвестування наукової продукції. Інноваційна діяльність охоплює ланцюг інвестування, створення і впровадження інновацій. Отже, на нашу думку інноваційний потенціал наукових установ — сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, освітніх можливостей, що складають основу інноваційної діяльності наукового підприємства.

Інноваційна діяльність наукової установи — це комплексний процес дослідження поставленої проблеми, створення наукової продукції, економічного обґрунтування застосування інновацій та їх впровадження у виробництво з метою досягнення певного економічного ефекту [1].

Загроза зовнішньої експансії в інноваційній сфері та досить вірогідні перспективи втрати внутрішнього ринку ставлять перед аграрною наукою настійну вимогу не лише генерувати конкурентоздатні ідеї, але й широко пропагувати переваги вітчизняної, адаптованої до місцевих умов наукової продукції з метою її комерціалізації.

Однією з важливих умов успішного функціонування в ринкових умовах науково-дослідних інститутів аграрної сфери і реалізації наукової продукції, як їхнього товару, є платоспроможний попит сільськогосподарських підприємств, а також господарств населення.

Біологічні нововведення (сорти і гібриди сільськогосподарських культур) мають безперечний пріоритет у сучасних наукових дослідженнях, тому що їх поширення (впровадження) не потребує великих інвестиційних ресурсів, на відміну від технічних, хімічних та технологічних нововведень, і може бути в першу чергу освоєний у сільськогосподарському виробництві.

Нами проведено економічну оцінку результатів інноваційної діяльності Інституту овочівництва і баштанництва УААН. Основними напрямками досліджень інституту є : удосконалення методів і способів створення нових високопродуктивних сортів і гібридів овочевих, баштанних культур і картоплі, їх насінництва і насіннєведення, розробка та впровадження ефективних технологій їх вирощування, зберігання і переробки, економічне обґрунтування ведення галузі.

Для визначення можливості використання інновації, як засобу розвитку, та з метою вивчення конкурентоздатності нових сортів та гібридів овоче-баштанних культур вітчизняної селекції, нами досліджувалась їх економічна результативність, як одного з видів біологічних інновацій. Узагальнюючим економічним показником вважаємо рівень рентабельності нововведення. З даних таблиці 1 видно, що найвищу рентабельність в умовах відкритого ґрунту

дають сорти помідорів вітчизняної селекції Лагідний – 109,4%, Унавський – 104,3 %, Аміко – 96,3%.

Таблиця 1

**Економічна оцінка нових сортів помідорів вітчизняної та зарубіжної селекції для відкритого грунту**

| Економічні показники | Вітчизняні сорти | | | | Зарубіжні сорти | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Флора, ІОБ - базовий варіант | Лагідний, ІОБ | Аміко, ІОБ | Унавський, ІОБ | Робот, франція | Пінг Понт, Нідерланди | Новічок, Росія |
| Виробничі витрати на 1 га, грн. | 10757 | 11157 | 10964 | 11082 | 11245 | 10889 | 11006 |
| Урожайність, ц/га* | 486 | 584 | 538 | 566 | 521 | 436 | 464 |
| Прибуток з 1 га, грн. | 8683 | 12203 | 10556 | 11558 | 9595 | 6551 | 7554 |
| Рівень рентабельності, % | 80,7 | 109,4 | 96,3 | 104,3 | 85,3 | 60,2 | 68,6 |
| Продуктивність праці, грн./люд.год | 15,69 | 16,55 | 16,18 | 16,41 | 16,03 | 15,17 | 15,47 |
| Очікуваний економічний ефект, грн./га | - | 3520 | 1873 | 2875 | 912 | -2132 | -1129 |

**** в середньому за 2000-2002 роки***

Проведений аналіз показує, що застосування сорту Лагідний дає найбільший економічний ефект – 3520 грн. на 1 га, при цьому продуктивність праці зростає на 5,5 грн. на 1 люд.год., а собівартість 1 ц продукції зменшується на 13,6 грн., при цьому індекс впливу зниження рівня затрат праці на собівартість продукції становить 1,20, а індекс впливу загальних витрат на собівартість продукції – 0,96. Сорти Унавський та Аміко теж дають високий економічний ефект від їх застосування у виробництві.

В умовах закритого ґрунту рекомендовано використовувати гібриди помідорів Скарб, Самоцвіт, КДС-5, рентабельність яких складає відповідно – 101,4%, 95,1%, 92,4% (табл.2).

Таблиця 2

**Економічна оцінка нових гібридів помідорів вітчизняної та зарубіжної селекції для закритого грунту**

| Економічні показники | Вітчизняні сорти | | | | Зарубіжні сорти | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Скарб, ІОБ | Самоцвіт, ІОБ | КДС-1, ІОБ | КДС-5, ІОБ | Леопольд, Росія | Петула, Нідерланди | Талиця Росія - базовий варіант | Красна стріла, Росія | Диво, Росія | Підмосковний, Росія |
| Виробничі витрати на 1 га, грн | 62566 | 62435 | 61895 | 62380 | 93780 | 93220 | 93108 | 94312 | 93332 | 93387 |
| Урожайність, кг/м.кв* | 14 | 13,5 | 11,6 | 13,3 | 14 | 12 | 11,6 | 15,6 | 12,4 | 12,6 |
| Прибуток з 1 га, грн | 63434 | 59365 | 42505 | 57620 | 32220 | 14780 | 11292 | 46088 | 18268 | 20013 |
| Ріень рентабельності, % | 101,4 | 95,1 | 68,8 | 92,4 | 34,4 | 15,8 | 12,1 | 48,9 | 19,6 | 21,4 |
| Продуктивність праці, грн/люд.год | 14,04 | 13,66 | 12,02 | 13,49 | 14,04 | 12,37 | 12,02 | 15,33 | 12,71 | 12,88 |
| Очікуваний економічний ефект, грн/га | 52142 | 48073 | 31213 | 46328 | 20928 | 3488 | - | 34796 | 6976 | 8721 |

**** в середньому за 2001-2002 роки***

Проведені дослідження показали, що застосування гібриду Скарб замість гібриду Талиця в умовах весняних плівкових теплиць дає найбільший економічний ефект – 52142 грн. на 1 га, тоді як продуктивність праці зростає на 16,8 грн. на 1 люд.год., а собівартість 1 ц продукції знижується на 44,3 грн., при цьому індекс впливу рівня затрат праці на собівартість продукції становить 1,20, а індекс впливу загальних витрат на собівартість продукції – 1,48. Що свідчить про те, що за рахунок підвищення продуктивності праці собівартість продукції зменшується на 20%, і на 48% зменшуються загальні витрати на виробництво товарної продукції. Результативним буде також застосування таких гібридів вітчизняної селекції як Самоцвіт та КДС-5.

Таким чином сорти та гібриди вітчизняної селекції, що є результатом наукових розробок Інституту овочівництва і баштанництва УААН, не тільки не поступають аналогам зарубіжної селекції, а й більш ефективні для виробництва, тому що забезпечують високий рівень економічної віддачі.

Отже, широке і швидке впровадження нових конкурентоспроможних сортів і гетерозисних гібридів F1 та супроводжуючих їх технологій, розроблених для грунтово-кліматичних умов відповідних зон України, сприяє значному збільшенню валового урожаю овочевих і баштанних культур, поліпшує якість продукції і в кінцевому результаті підвищує ефективність галузі овочівництва.

З 778 сортів і гібридів F1 овоче-баштанних культур, що внесено до Державного реєстру сортів рослин України на 2004 рік, 362 сорти і гібриди F1 вітчизняної селекції, з яких 198 – селекції Інституту овочівництва і баштанництва. Таким чином, переважно до Державного реєстру сортів рослин на 2004 рік включено сорти зарубіжної селекції – 416 сортів, що становить 53%.

Експансія західних насіннєвих фірм, що сьогодні мають більші фінансові можливості, ніж вітчизняні науково-селекційні центри, створює проблему впровадження в масове виробництво сортів національної селекції, прирікає на економічну блокаду власний селекційний матеріал, генетичні можливості якого для природноклиматичних умов України є кращими [2].

Низький попит на наукову продукцію значною мірою відбивається на процесі наукових досліджень, як наслідок — багато наукових організацій знаходяться на межі фінансового краху. Необхідна виважена державна політика щодо захисту власного інноваційного ринку.

З метою активізації комерційної діяльності в наукових установах доцільно створити служби маркетингу, які проведуть моніторинг ринку, визначать потреби потенційних споживачів, організують широку рекламу власної продукції та ін.

З метою вивчення інноваційного потенціалу науково-дослідних установ аграрної сфери проведено економічну оцінку результатів їх інноваційної діяльності, а саме — одного з видів біологічних інновацій — нових сортів і гібридів овоче-баштанних культур вітчизняної та зарубіжної селекції для відкритого та захищеного ґрунту. Проведені дослідження довели конкурентоздатність наукової продукції та високий інноваційний потенціал вітчизняних наукових установ.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Н.М.Перепелиця. Реалізація інноваційного потенціалу наукових установ.// Економіка АПК. – 2003, -№6 -С.54-57.

2. О.В.Ручкін, А.М.Рудь, Л.М.Урюпіна, В.П.Рудь, О.П.Стовбір, О.Т.Рудницька, В.І.Маслова. Особливості визначення річного економічного ефекту від використання нового сорту чи гібриду F1 //Агроінком. – 2002.-№8-9. -С.62-64.

**УДК 338.43.01:334.012.23**

## СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***В.О.Прижбило**, директор Анаківського сільськогосподарського технікуму*
*Одеський державний аграрний університет*

Фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств неможливе без застосування прогресивних технологій, які базуються на використанні самої досконалої сільськогосподарської техніки.

Як показує практика, машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств на 85-90% укомплектований технікою, виготовленою ще за радянських часів, строки експлуатації якої в більшості випадків уже двічі перетнули нормативну позначку, або близькі до цього. Коштів на оновлення техніки в сільськогосподарських товаровиробників катастрофічно не вистачає. В цих умовах особливо важливого значення набуває підтримання наявної техніки в працездатному стані, забезпечення технічного сервісу.

Організація агротехсервісної служби є досить складною і багатоукладною сферою АПК. Науковці інституту аграрної економіки УААН Я.Білоусько і П.Денисенко виділяють чотири рівні її функціонування: сільськогосподарські підприємства, районний, обласний та державний рівні. Ефективність агротехсервісної служби найбільш рельєфно проявляється на мікрорівні, тобто на рівні сільськогосподарського підприємства, так як основна ціль її функціонування полягає в забезпеченні аграрного виробництва необхідними технічними засобами і постійному підтриманні їх в працездатному стані.

Аналіз розвитку агротехнічного сервісу в Одеській області в часи незалежності України показав, що весь цей період в даному виді діяльності мали місце дві діаметрально протилежні тенденції: перша — це невпинне зростання об'ємів і складності ремонтно-відновлюваних робіт і друга — це постійне зменшення кількості об'єктів виробничо-технічної інфраструктури, здатних надавати ті чи інші агротехнічні послуги.

Невпинне зростання об'ємів і складності агротехнічного сервісу обумовлено кількома чинниками, в основі яких лежить фінансова складова. Через відсутність коштів сільськогосподарські товаровиробники уже багато років майже не купують технічні засоби виробництва. Машинно-тракторний парк практично не поновлюється. Техніки списується набагато більше, ніж купується. Майже весь об'єм механізованих робіт з виробництва сільськогосподарської продукції виконується старою технікою, яка давно відпрацювала свій амортизаційний строк, до того ж її кількість з кожним роком зменшується. Один і той же об'єм робіт виконується меншою кількістю техніки, що призводить до зростання наванта-

ження на кожну робочу машину, внаслідок чого вони частіше виходять з ладу і збільшують і без цього великі обсяги ремонтно-відновлюваних робіт.

Використання фізично і морально застарілої техніки, часті відмови її в роботі призводять до порушення оптимальних строків виконання технологічних операцій і, внаслідок цього, до недобору врожаю, зростання собівартості сільськогосподарської продукції і зниження її конкурентоздатності. Низька продуктивність полів і ферм значно скорочує платоспроможний попит на сільськогосподарську техніку, що, в свою чергу, примушує заводи-виробники скорочувати об'єми її виробництва.

Всупереч логіці паралельно із невпинним зростанням об'ємів ремонтно-відновлюваних робіт і їх ускладненням в аграрному секторі економіки області відбувається руйнація створеної ще до 1990 року виробничо-технічної інфраструктури.

В процесі реформування багато колишніх крупних колгоспів і радгоспів розпалися на декілька невеликих за розмірами аграрних формувань. Однією з найгостріших проблем при цьому стає розподіл інженерної інфраструктури: центральних ремонтних майстерень, пунктів технічного обслуговування, машинних дворів, центральних складів, автогаражів, нафтобаз тощо. На жаль, в багатьох випадках, інженерна інфраструктура, яка створювалася впродовж десятків років, була розділена між окремими власниками, кожен із яких розпорядився нею, керуючись власними інтересами. В більшості випадків такі об'єкти були перепрофільовані, про що свідчать наступні дані.

Кількість центральних ремонтних майстерень і пунктів технічного обслуговування станом на 01.01 2003 року у порівнянні з 1990 роком скоротилася більше ніж наполовину (табл.1). Найбільшої руйнації зазнали ангари для зберігання техніки та машинні двори, кількість яких зменшилася більше ніж на 70%.

Давно відомо, що в сільському господарстві виключно важливе значення має фактор часу. Кожна година простою посівного агрегату чи то збирального комплексу призводить до невиправних втрат урожаю. То ж для сільського товаровиробника важливим є забезпечення безперебійної роботи технічних засобів виробництва

особливо при виконанні таких технологічних операцій як посів, боротьба зі шкідниками, збір вирощеного урожаю і т.п.

Таблиця 1

**Стан виробничо-технічної інфраструктури сільськогосподарських підприємств області в динаміці за 1990-2003 роки**

| Об'єкти інфраструктури | Наявність станом на 01.01 | | Відхилення даних 2003 р. від 1990 р. | |
|---|---|---|---|---|
| | 1990 р. | 2003 р. | кількість | % |
| Центральні ремонтні майстерні | 305 | 148 | -157 | -51,5 |
| Пункти технічного обслуговування | 384 | 179 | -205 | -53,4 |
| Машинні двори | 82 | 22 | -60 | -73,2 |
| Ангари для зберігання техніки | 107 | 31 | -76 | -71,0 |
| Площадки регулювальні | 602 | 186 | -416 | -69,1 |
| Пересувні майстерні* | 418 | 169 | -249 | -59,6 |
| Агрегати технічного обслуговування всіх модифікацій* | 181 | 77 | -104 | -57,5 |
| Ремонтно-транспортні підприємства | 41 | 14 | -27 | -65,9 |

Незважаючи на це, кількість пересувних майстерень для усунення нескладних технічних неполадок безпосередньо в полі в цілому по області скоротилася на 59,6%, а пересувних агрегатів всіх модифікацій для технічного обслуговування сільськогосподарської техніки – на 57,5%. Після 1990 року практично ліквідовано серійне виробництво пересувних ремонтних майстерень і агрегатів технічного обслуговування.

Помилки, допущені при приватизації майна районних підприємств агротехнічного сервісу, обумовили створення на їх базі акціонерних товариств і інших підприємницьких структур ринкового типу, працівники яких були налаштовані, перш за все, на отримання комерційного успіху. В більшості випадків це привело до зміни направлень діяльності ремонтних підприємств, переорієнтації їх на інші види діяльності, не пов'язаної з ремонтно-технічним обслуговуванням сільськогосподарської техніки. Як результат, із 41 РТП, які успішно функціонували в Одеській області в 1990р., залишилося лише 14.

Про ступінь забезпеченості аграрного виробництва області об'єктами виробничо-технічної інфраструктури можна судити, порівнявши фактичну наявність об'єктів, здатних надавати ті чи інші агротехнічні послуги, взяту із офіційних даних статистичної звітності сільськогосподарських підприємств, з нормативною потребою в них, розрахованою фахівцями інженерно-технічного відділу Обласного управління сільського господарства на 01.01.1990р. (табл.2).

Таблиця 2

**Ступінь забезпеченості аграрних підприємств області об'єктами виробничо-технічної інфраструктури в динаміці**

| Об'єкти інфраструктури | Потреба станом на 01.01.1990р. (одиниць) | Фактична наявність одиниць станом на 01.01. | | Ступінь забезпеченості у % станом на | |
|---|---|---|---|---|---|
| | | 1990р. | 2003р. | 1990р. | 2003р. |
| Центральні ремонтні майстерні | 472 | 305 | 148 | 64,6 | 31,3 |
| Пункти технічного обслуговування | 814 | 384 | 179 | 41,7 | 22 |
| Машинні двори | 451 | 82 | 22 | 18,2 | 4,9 |
| Ангари для зберігання техніки | 449 | 107 | 31 | 23,8 | 6,9 |
| Площадки регулювальні | 1026 | 602 | 186 | 58,7 | 18,1 |
| Пересувні майстерні | 924 | 418 | 169 | 45,2 | 18,3 |
| Мобільні агрегати технічного обслуговування всіх модифікацій | 472 | 181 | 77 | 38,3 | 16,3 |

Технічний стан засобів виробництва, що використовуються сільськогосподарськими товаровиробниками, дає підставу стверджувати, що, незважаючи на значне скорочення їх кількості, загальний попит на ремонтно-технічні послуги залишається на досить високому рівні, чого не скажеш про пропозицію. Навіть в кращі передтрансформаційні роки лише 64,6% сільськогосподарських підприємств Одещини мали в своїй структурі центральні ремонтні майстерні, 45,2% підприємств – пересувні майстерні. Іншими об'єктами виробничо-технічної інфраструктури колгоспи і радгоспи були забезпечені менше ніж наполовину. Після реформування сільськогосподарських підприємств у виробничі структури ринкового типу ці показники зменшилися в 2-2,5 рази.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що багато машин і механізмів використали свій природний ресурс, давно зняті із серійного

виробництва, що значно ускладнює пошук необхідних запасних частин для здійснення ремонтно-відновлювальних робіт.

Через високі ціни, не співставні з комерційними успіхами більшості аграрних формувань, сільськогосподарська техніка поновлюється дуже низькими темпами. В той же час, створена ще за радянських часів ремонтно-обслуговуюча база Одещини протягом останніх років при різкому подорожчанні енергетичних ресурсів на старому обладнанні забезпечує хоч і неякісну, з невисокою надійністю працездатність фізично і морально застарілого машинно-тракторного парку.

В умовах, що склалися, подальший розвиток аграрного виробництва області безпосередньо залежить від налагодження ефективної системи агротехнічного сервісу. Без своєчасного поновлення працездатності машин і механізмів область втратить можливість навіть простого відтворення в сільському господарстві. Разом з тим, не варто сподіватися на виробництво конкурентоздатної продукції фізично і морально застарілою технікою, навіть, якщо її буде вдосталь. Лише повне оновлення всього машинно-тракторного парку сучасною технікою відкриває перспективу реального підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, забезпечення конкурентноздатності вирощуваної продукції на внутрішньому і світовому ринках.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Економіка і організація аграрного сервісу / під ред. П.О.Мосіюка.-К.: ІАЕ УААН, 2001. -345 с.

2. Я.Білоуcько, П.Денисенко. Реформування агротехсервісної служби // Техніка АПК. -№1. -1997. -С.6-7.

3. Статистичний щорічник Одеської області за 2002 рік. – Одеса: Облстатуправління, 2003.-133 с.

4. Черепанов В.И. Состояние и проблемы технического сервиса в АПК // МЭСХ. -№7. -2002. -С.2-6.

УДК 631.11:631.145:711.551.001.73

# ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ

***О.М.Присяжнюк***
*Одеський державний аграрний університет*

Розглядаючи механізм господарювання як спосіб організації управління агропромисловим комплексом адміністративного району, з використанням методів та важелів державного управління, необхідно відмітити низьку ефективність взаємодії елементів даного механізму, невідповідність управлінської системи економічним та соціальним змінам, що відбуваються в країні. Перехід економічної системи до нового якісного стану потребує вжиття дієвих заходів з боку органів державної влади. При цьому характерним є те, що в Україні виконавчі органи влади, відповідальні за проведення реформ, самі незначною мірою зазнали реформування.

Вагомий внесок у вивчення проблеми формування господарського механізму АПК адміністративного району зробили такі вчені як Антоненко Л.О., Попов Г.Х., Завадський Й.С., Якобсон Л.І., Глаголев А.В., Онищенко О.М., Саблук П.Т., Юрчишин В., Зіновієв Ф.В. При проведенні аналізу теоретичних положень як господарського механізму в цілому, так і його структурних складових (організаційний та економічний механізми), спостерігається, що різні автори ці поняття трактують, виходячи з двох крайностей – або занадто просторово, або занадто спрощено. Поняття механізму досить часто представлено як напрям удосконалення соціально-економічної системи. На нашу думку, більш вірним є бачення механізму господарювання як сукупність об'єктивно діючих та свідомо регульованих факторів, що визначають поведінку ринкових суб'єктів та результативність господарської діяльності.

В даний час визначено головні елементи механізму господарювання та розроблено програму удосконалення державного менеджменту, намічено головні завдання при проведенні адміністративної

реформи. Але поряд з цим виконавча влада залишається працювати на старих засадах, використовуючи переважно адміністративні важелі управління. Головним завданням даної статті є формування принципово нової ідеології управління адміністративним районом, розподіл повноважень між виконавчою та місцевими органами влади, зміна принципів процесу управління. На сьогодні в країні функціонує економіка ринкового типу, а також розроблено досить багато державних програм, направлених на підтримку аграрного сектору, впроваджено пільгову систему оподаткування, компенсацію банківських відсотків за кредит та інше [4]. Одним з показників, що характеризує ефективність державного управління є рівень загальної державної фінансової підтримки (табл.1).

Таблиця 1

**Загальний обсяг державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам Іванівського району Одеської області (млн. грн.)**

| Вид державної фінансової допомоги | Роки | | | | | 2002 р. в % до 1998 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | |
| Фінансування державних програм та заходів | - | - | 1,1 | 0,8 | 1,3 | - |
| Дотації на сільськогосподарську продукцію | 0,3 | 0,4 | 0,4 | 0,5 | 0,6 | 200 |
| Податкові пільги | 1,7 | 1,9 | 2,1 | 2,3 | 2,4 | 141,2 |
| в т.ч. ПДВ | 0,8 | 0,7 | 0,8 | 1,1 | 1,5 | 187,5 |
| Компенсація банківських відсотків за користування кредитом | - | - | 0,5 | 0,6 | 0,3 | 60 |
| Списана заборгованість перед бюджетом | | | 2,2 | 2,9 | | |
| Страхові виплати | 0,7 | 1,3 | 0,9 | 1,4 | 1,7 | 242,8 |
| Всього фінансової допомоги | 2,7 | 3,6 | 7,2 | 8,5 | 6,3 | 233,3 |
| Частка державної допомоги у валовій продукції, % | 7,52 | 7,93 | 7,57 | 7,93 | 6,2 | 82,5 |

Частка державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств у випуску продукції сільського господарства коливається від 6,2% до 7,9%. Цей рівень є нижчим у середньому в 4-5 разів, порівняно з державами, членами ЄС, США та іншими розвиненими країнами [3].

Реалізація даних реформ дала деякі позитивні зрушення, але в цілому господарський механізм залишився беззмінним. Його елементи не забезпечують комплексної дії направленої на підвищення ефективності сільського господарства та підвищення життєвого рівня селян.

Здійснення стратегічного курсу інтеграції України до ЄС, подальше становлення демократичної правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою вимагає створення ефективної системи державного управління, яка відповідає цінностям демократичного суспільства і забезпечує виконання конституційних завдань та функцій на кожному етапі соціально-економічного розвитку.

Аналізуючи хід адміністративної реформи в Україні, відчувається невпевненість та невизначеність держави в процесі становлення вітчизняної економіки. В політичній культурі відсутнє поняття, що влада є носієм державних цінностей, відсутня мета, історичний проект, національна ідея. З цих причин відсутня стратегія розвитку країни, а тому — і стратегія розвитку регіонів. Надмірна концентрація державної влади змінюється повною передачею повноважень органам місцевого управління, потім — зворотний процес, і це відбувається більше десяти років. Держава повинна покладати на себе ті функції, які не може виконувати ринок. До числа таких належать:

- створення правової основи, яка стимулює до ефективного функціонування ринкової економіки;
- коригування розподілу економічних ресурсів у зв'язку з існуванням зовнішніх факторів впливу;
- здійснення крупних структурних зрушень, обумовлених НТР;
- пом'якшення періодичних кризових явищ, стимулювання економічного росту;
- вирішення екологічних проблем;
- соціальний захист населення.

Для ефективного функціонування господарського механізму необхідні певні передумови. Перш за все, діючі в ринковій системі економічні суб'єкти повинні мати юридичні права і економічні можливості для здійснення своїх матеріальних інтересів. Це озна-

чає, що вся система законів держави і традицій суспільства закріплюють можливість відповідної економічної поведінки. Свідомий початок в умовах планомірної організації виробництва дає можливість досягнення необхідних економічних пропорцій. В таких умовах розвиток економічної теорії сам по собі виступає визначальним фактором розвитку економічної системи в цілому і господарського механізму безпосередньо. Отже, діючий економічний механізм в своїй основі не носить стимулюючого характеру.

Позитивні зміни в державній політиці з великими труднощами втілюються в життя через недосконалість управлінської структури державних органів [6]. Районні управління сільського господарства, принцип формування яких розроблено ще за радянських часів, не відповідають умовам сьогодення і практика неодноразово це доводить. Критична ситуація в тваринництві не може бути вирішена лише вказівками державних службовців: "Не скорочувати поголів'я". Земельна реформа триває більше десяти років і стримує розвиток виробництва, так як блоковано вільне розпорядження головним виробничим ресурсом сільського господарства. Процес паювання майна в більшості сільськогосподарських підприємства і досі не завершено.

Важливою складовою частиною модернізації державного управління та державної служби повинна стати переорієнтація фінансування з фінансування органів на фінансування функцій з орієнтацією на результат. Сама зміна принципів фінансування має стати основним інструментом перебудови державної служби. Фінансові аспекти функціонування державного апарату слід розглядати не тільки як спосіб завдання економічних обмежень (наприклад, збільшення чисельності службовців, підвищення їх грошового забезпечення, розширення зайнятих площ і тощо) а також, як інструменти формування інтересів і стимулів. Саме таку роль відіграють фінансові механізми у всіх секторах економіки, а також цілеспрямоване формування зацікавленості бюджетоотримувачів у підвищенні ефективності своєї діяльності [2].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновки: головною причиною низьких темпів розвитку сільських адміністративних районів є відсутність ефективної системи державного управління.

Ринкова трансформація передбачає зміну функціональної системи виконавчої влади та зміну всієї ідеології державного менеджменту. Стоїть потреба навчити фахівця, зі знанням ринкової системи господарювання, думати на користь підприємця. Формування принципово нової моделі управління дає можливість більш раціонального використання природного та економічного потенціалу району.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. В.В.Максимов. Экономический потенциал региона (анализ, оценка, использование). – Луганск, 2002. – С.360.

2. В.Бакуменко, С.Кравченко. Впровадження сучасної методології державного управління в практичній діяльності державних службовців. – Одеса, 2002. – С.367.

3. И.И.Кузьмин. Экономическая поддержка сельского хозяйства в развитых странах //Аграрная наука. – 2002.-№4.-С.30-31.

4. І.Г.Кириленко. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі //Економіка АПК. – 2003.-№1.-С.3-5.

5. П.Т.Саблук. Направление реформ и инновационных процессов в АПК Украины //Экономика АПК.-2003.-№5.-С.152-154.

6. Світлана Біла. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки. -К.,2001.-С.407.

**УДК 657.33**

# ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В АГРОФОРМУВАННЯХ РИНКОВОГО ТИПУ

***В.М.Рожелюк**, кандидат економічних наук, доцент*
*Тернопільська академія народного господарства*

В ринкових умовах господарювання АПК характеризується докорінними змінами форм та методів господарювання. На базі колишніх колгоспів та радгоспів створені нові агроформування це приватні, орендні, акціонерні товариства, фермерські господарства, нові господарюючі суб'єкти в переробних галузях та, в системі матеріально-технічного постачання, які адекватно реагують на ринкові перетворення та зміни інфраструктури.

Такі перетворення суттєво вплинули на формування системи управління агроформуваннями ринкового середовища, визначальну

роль в якій відіграє належна організація обліку як інформаційної бази для всіх управлінських ланок, що виконує в системі управління такі важливі функції:

- інформаційну;
- контролюючу;
- оціночну;
- аналітичну.

Самі ці функції перебувають в основі організації технології облікового процесу на підприємствах АПК.

Слід відзначити, що облік не пасивно відображає господарські процеси діяльності агроформувань, а контролює законність, доцільність та ефективність використання матеріально-технічної бази, трудових та фінансових ресурсів, аналізує, оперативно забезпечує необхідною обліковою інформацією всі рівні управління ефективних і науково обгрунтованих управлінських рішень.

Постановка мети визначає коло завдань організації обліку, які перш за все відображають економічну політику держави. Визначальними є підвищення якості та дієвості облікової інформації, автоматизації облікових процесів, раціональна організація праці облікових працівників, підвищення їх професійного рівня, забезпечення ефективності використання результатів інформації.

Проблемі організації обліку присвячено багато науково-практичних досліджень, які розкривають зміст, принципи та напрямки побудови технології обліку в різних сферах суспільного виробництва. Провідними дослідниками вказаних напрямків є А.Кузьмінський, Ф.Бутинець, Ю.Литвин, В.Сопко та інші. Проте, залишаються недослідженими технологічні аспекти організації обліку в ринкових умовах функціонування АПК.

Зміст бухгалтерського обліку визначається метою і технікою збору, зберігання, нагромадження, пошуку, передачі та обробки інформації. Тому процеси обліку доцільно розглядати за аналогією до виробничих як технологічні. Оскільки будь-яка технологія базується на виробничих операціях то основу облікового процесу складають — відповідно облікові операції, що відображають дію над інформацією з метою отримання показників діяльності агроформувань ринкового типу.

За видами облікові операції поділяють на три категорії:

а) механічні (надходження первинних документів, передавання, зберігання, реєстрація);
б) переробні (ґрупування, складання бухгалтерських проводок, розрахункові процедури);
в) творчі (формування підсумкових довідок, висновків, актів та ін.).

На механічні операції істотно впливає НТП, який дає можливість повністю автоматизувати технологію облікового процесу.

Сукупність та послідовність операцій формують технологічні фрази, або етапи, які в свою чергу — технологію облікового процесу.

Зміст бухгалтерського обліку визначається як система, що формується низкою господарських фактів, опрацьованих згідно з вимогами системи управління. Таким чином, облік можна розглядати як технологічну систему з відповідними технологічними етапами обробки облікової інформації (рис.1).

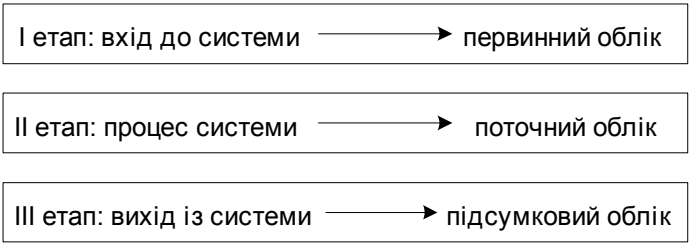


**Рис.1. Поетапна побудова технології облікового процесу**

На першому етапі облік визначається як первинне спостереження господарських органів та певних носіях облікової інформації.

Другий етап характеризують операції із реєстрації господарських фактів та в системі рахунків на відповідних технічних носіях облікової інформації — облікових регістрах (відомостях, книгах, журналах, машинних носіях). Цей етап можна охарактеризувати як поточний облік.

Третій етап — вихід із системи — називають узагальнюючим або підсумковим, який забезпечує складання зведених даних (форм звітності) облікового характеру.

Вищевказана полеміка дає змогу зробити висновок, що об'єктами організації технології облікового процесу є:

1) систематизована номенклатура даних, що характеризує господарські факти;
2) технічні носії даних про господарські факти;
3) рух носіїв (документообіг);
4) забезпечення (інформаційне, технічне, програмне).

Отже, дослідження технологічних особливостей організації облікового процесу на підприємствах усіх форм власності забезпечить покращення якості облікової інформації, її значимості, істотності, реальності, об'єктивності та підвищить ефективність використання в ринковому середовищі.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Литвин Ю.Я., Олійник В.М., Палюх М.С., Семчишин М.В. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: підручник / за ред. Ю.Я. Литвина. – Тернопіль: Тернопіль, 1998. – 376с.

2. Кузьмінський А.М. та ін. Організація бухгалтерського обліку. Контролю і аналізу: Підручник / А.М. Кузьмінський, В.В. Сопко, В.П. Зав городній / за ред. А.М.Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 223с.

3. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності 7.050/06 "Облік і аудит" / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шмгун, С.М. Шулепова; 2-е вид. Док. І перероб. – Житомир: ЖІТІ, – 2001. – 576с.

4. Фаріон І.Д., Перевоза І.В. Організація обліку, контролю і аналізу: Навчальний посібник / за ред. професора І.Д.Фаріона. – Тернопіль: Економічна думка, – 2004. – 487с.

**УДК 338.43 (477)**

# ВИРОБНИЦТВО РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

***І.В.Свиноус**, кандидат економічних наук, доцент*
*Хмельницький державний університет*

Особисте селянське господарство (ОСГ) виникло в період становлення колгоспно-радгоспного ладу, як допоміжне джерело

виробництва сільськогосподарської продукції, з метою задоволення сімейних потреб працівників сільгосппідприємств у продуктах харчування. Воно пройшло тернистий шлях розвитку, де був сільгоспподаток в 30-х — на початку 50-х років, тотальна організаційна, економічна, пропагандистська державна підтримка в 70-80-ті роки, коли загострилася продовольча проблема і стало зрозуміло, що без мобілізації резервів ОСГ її не вирішити.

На початку 90-х років особистим сектором було вироблено 26% валової продукції сільського господарства України, яке забезпечувало за рахунок натуральних надходжень четверту частину споживаного населенням країни продовольства. Для сільських жителів він був важливим додатковим джерелом одержання доходів.

Реформи привели до нового етапу в історії розвитку ОСГ. У результаті різкого погіршення економічних умов відтворення в сільгосппідприємствах в аграрному секторі склалася принципово нова структура виробництва. ОСГ перетворилося з допоміжного на головне джерело одержання сільськогосподарської продукції. У 2002 році в ньому було вироблено продукції на 1774,8 млн. грн. (у порівняльних цінах 2000р.), чи 63,2% загального обсягу продукції сільського господарства Хмельницької області. За рахунок ОСГ вдалося значною мірою компенсувати падіння виробництва в сільгосппідприємствах. Їх частка в загальному обсязі виробництва у всіх категоріях господарств склала: по картоплі — 98,4%, овочам — 86,9, плодам і ягодам — 85,7, що свідчить про значний внесок особистого сектора в продовольче забезпечення жителів області

На фоні щорічного падіння суспільного виробництва весь обсяг продукції ОСГ продовжує зростати, з чого прихильники дрібнотоварних форм господарювання (Кузнєцов В.В.[1], Шмельов Г.І.[2]) зробили висновок про високу їх стійкість й адаптивність до ринкових умов у порівнянні з великим виробництвом. Але ніхто з вище названих вчених, не наголосив на ефективності використання наявного ресурсного потенціалу даної форми господарювання. Проте, лише в дослідженнях Копач К.В.[3], Шукліної А.О. [4] були зроблені деякі висновки про неефективне використання ресурсного потенціалу приватників. Основна теза їхніх досліджень полягає в тому, що ефективно ОСГ можуть використовувати наявний потенціал лише за наявності інтеграційних зв'язків з суспільним сектором.

Основна ціль статті – розкрити сучасний стан виробництва продукції рослинництва в особистих селянських господарствах Хмельницької області.

Особисті селянські господарства населення Хмельницької області в умовах дефіциту техніки, паливно-мастильних матеріалів змогли взяти на себе в цей період найбільш трудоємкі, нерентабельні в суспільному секторі галузі. І тільки рентабельні галузі рослинництва – зерно, цукровий буряк – збереглися на провідних позиціях у колективних господарствах (90 і більш відсотків). Зберегти великотоварне виробництво на селі з усією його інфраструктурою можливо, насамперед, за рахунок високотехнологічного рослинництва, особливо зернового господарства (табл.1).

Таблиця1

**Питома вага основних видів сільськогосподарської продукції господарств населення в Хмельницькій області (% до загальної обсягу виробництва сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності)**

| Види продукції | Роки | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1995 | 1998 | 1999 | 2000 | 2002 |
| Зернові культури | 8,1 | 10,2 | 12 | 18,4 | 20,3 |
| Картопля | 95,8 | 97,5 | 98,5 | 98,6 | 98,4 |
| Овочі | 72,7 | 83,9 | 82,3 | 83,1 | 86,9 |
| Цукровий буряк (фабричний) | 2,6 | 6,7 | 10 | 12,2 | 20,3 |

Загальна площа сільськогосподарських угідь, яка знаходиться в особистому користуванні громадян Хмельницької області, за дев'ять років виросла в 3,6 рази. Середній розмір домогосподарства становив в 2001 році 2,08 га. За даними соціологічного обстеження проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки, серед приватників Хмельницької області 23% опитаних приватників в 1997 році відзначили своє бажання розширити господарство, в 2002 році жоден приватник не бажав збільшити площу особистого господарства. Намітилась тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь, які належать особистим селянським господарствам.

Результати аналізу показали, що земельні ресурси використовуються повною мірою. Так, в 2002 році середня урожайність картоплі в приватному секторі в Хмельницькій області становила 108 ц/га, цукрових буряків – 217 ц/га, що відповідно на 10% і 24% вища ніж в господарствах суспільного сектору, але спостерігалась тенденція до зниження врожайності основних сільськогосподарських культур. Так, урожайність картоплі в 2002 році знизилась на 17% ніж у 1996р., цукрових буряків на 16,6%. Основною причиною зниження урожайності є відсутність технології вирощування сільськогосподарських культур. Підтвердженням цього є зниження виробництва валової продукції на одиницю площі сільськогосподарських угідь особистих селянських господарств. Так, виробництво валової продукції (у порівняльних цінах 2000р.) в 2001 році становила на 100 га сільськогосподарських угідь 17,8 тис. грн., що на 64% менше, ніж в 1996 році.

Розмір ОСГ залежить від регіональних особливостей, територіального розташування, спеціалізації сільгосппідприємства, із яким воно інтегрується. Це також визначає структуру вирощуваних культур. Важливо, що всі ОСГ вирощують, з одного боку, найбільш трудомісткі культури, а з іншого боку, які забезпечують потреби родини в якісній продукції – овочах, картоплі, ягодах, фруктах, тобто ринкових культурах.

У віддалених сільських районах ОСГ Хмельницької області мають більші земельні ділянки, широкий набір культур, збільшуються площі кормових і інших культур, орендуються ділянки пасовищ і косовиць, що дозволяє розвивати тваринництво.

В загальній структурі посівних площ найбільшу питому вагу займають посіви картоплі та кормових культур, а також цукрового буряку. Так, посіви картоплі займають до 65% від загальної площі посівів ОСГ.

Таким чином, у досліджуваних нами особистих господарствах переважно вирощують такі культури, як картопля й овочі, що значно звужує роль ОСГ у розвитку рослинництва в цілому. Польові наділи також виділяються, головним чином, під картоплю.

ОСГ особливо в приміських зонах стають монополістами цих культур, про що свідчать відповіді на питання про наміри розвитку

ОСГ. Більшість власників мають наміри розширити ділянки, насамперед, під картоплю та овочі.

Із цього випливає, що прогнозувати значне зростання виробництва товарної рослинницької продукції в ОСГ надзвичайно складно.

У моделі ОСГ, складеної нами на підставі відповідей респондентів, картопля займає 40%, а разом з овочами – до 70%. Відсутність науково обгрунтованої сівозміни культур (тим більше на малих площах), невнесення хоча б необхідної кількості органічних і мінеральних добрив веде до зниження ґрунтової родючості земельних ділянок ОСГ, руйнується структура ґрунту.

З оцінки респондентів рівня родючості власних земельних ділянок ОСГ важко судити про їх точність, але навіть надані результати свідчать про те, що високий рівень родючості мають тільки 10% ділянок.

Наукових розробок по еколого-економічній ефективності використання земель ОСГ вкрай мало. Разом із тим, у них мають потребу власники особистих підсобних господарств, тому що багато хто з них останнім часом усе-таки мають намір займатися відновленням родючості земельних ділянок. Це підтверджують респонденти у своїх відповідях, хоча деяка частина (5-10% опитаних) не мають наміру проводити цю роботу. Нами виявлено не тільки наміри власників ОСГ відновлювати родючість своєї ділянки, але також шляхи їх здійснення.

Розподіл відповідей на питання "Яким чином Ви маєте намір відновлювати родючість свого ОСГ" вказує на серйозну зацікавленість використовувати можливості свого господарства. Мова йде, насамперед, про гній худоби і птиці, що знаходяться в самому ОСГ. Це підтверджують від 60 до 85% респондентів. Але, третина опитаних інформують про те, що приходиться додатково купувати органічні добрива, ціна яких в останній час різко зросла. Так, ціна гною зросла в Хмельницькому районі в 2,5 рази і становить 45грн./т. Безперечно, це значно збільшує витрати на виробництво продукції, що приведе до її подорожчання.

Власники ОСГ (30-48% з числа опитаних) мають намір активно використовувати різні засоби боротьби ( в т.ч. хімічні) зі шкідниками і бур'янами, захисту сільськогосподарських рослин і тварин.

У той же час від 24 до 45% респондентів підтверджують, що вони мають досить зусиль і можливостей для того, щоб здійснити заходи у своєму ОСГ по відновленню родючості ґрунту, боротьби із сільськогосподарськими шкідниками і бур'янами, чітко дотримуючись екологічних вимог. Якщо врахувати, що цю роботу будуть проводити "частково" ще від 50 до 80% опитаних (залежно від регіонів і агроекологічного стану ділянок), то це дасть позитивні зрушення реалізації ідеї оптимального поєднання екології й економіки в ОСГ.

Слід також зазначити, що великий відсоток опитаних не збирається враховувати екологічний фактор у розвитку свого особистого господарства (5-14%). Інтерв'ю з ними підтверджують, що серед цієї категорії опитаних більша частина все-таки вважає ці заходи вкрай дорогими, недооцінюючи важкі екологічні і економічні наслідки.

На основі проведеного експертного аналізу можна зробити висновок про те що особисті селянські господарства починають приділяти більше уваги екологічному фактору, але розширення площ, збільшення техногенного навантаження, ерозійних процесів, недосконаліть структури посівів і збільшення обсягів вирощування ринкових культур призводить до загострення екологічних проблем.

Внаслідок несприятливої цінової ситуації, порушення інтеграційних зв'язків між приватним і суспільним сектором, відсутність дієвої підтримки з боку держави, високих затрат на виробництво сільськогосподарської продукції призвели до збитковості виробництва. За даними соціологічного обстеження приватників Хмельницької області, проведеного співробітниками Інституту аграрної економіки УААН, для 85% опитаних ОСГ – основа виробництва продуктів харчування, для 57% – це ще і додаткові грошові доходи, для 14% – можливість надати матеріальну і продуктову допомогу родичам, які проживають у місті.

Чисельність працездатних, зайнятих у ОСГ (без залучення у суспільне виробництво), за 1991-2002 роки збільшилась в 2,6 рази, а фізичний обсяг продукції за цей період виріс тільки в 1,2 рази. Це свідчить про дворазове зниження продуктивності праці в особистому секторі. В останні роки ця тенденція збільшилась, тому що

приплив робочих рук у ОСГ продовжувався (чисельність зайнятих зросла за два роки ще на 13,4%) при зниженні темпів росту обсягу валової продукції. Основна причина такого становища — високий рівень затрат праці на виробництві сільськогосподарської продукції в приватному секторі. Рівень затрат праці на виробництво основних сільськогосподарських культур в 3-4 рази вищий від нормативного значення. На кожного працюючого в особистому селянському господарстві приходиться 3,77 га сільськогосподарських угідь, з них 71% — рілля (2,71 га). Без використання засобів механізації приватник не зможе з високим ступенем ефективності обробити дану земельну ділянку. На основі обстежень, проведених Держкомстатом України серед жителів Хмельницької області, 10% домогосподарств мають засоби механізації по обробітку земельної ділянки. Забезпеченість іншими найпростішими пристосуваннями і знаряддями праці складають від 9,2 до 26%. Виробляється цей інвентар в останні роки в малих кількостях і поганій якості.

Серед опитаних власників підсобного господарства бажали мати 1/3- сильні мотоблоки, кожен третій-четвертий — міні трактор потужністю 3-12 к.с., 90% — косарки, 67 — однокорпусні плуги, 65 — культиватори, 60 — обприскувачі, 59 — візка, 54 — насосні установки, 49 — фрези, 41 % — копальники коренеплодів.

Широке використання у особистому господарстві засобів малої механізації має велике економічне, соціально-культурне і моральне значення. Воно дає можливість підвищити в особистому господарстві продуктивність і культуру праці, зменшити його тривалість. Приватник змушений використовувати лише власну працю по догляду за особистим господарством. Виникає питання, чому приватник не механізує виробничі процеси?

Основними причинами є:

1. Високий рівень цін та міні техніку. Так, вартість Т-12, який призначений саме для обробітку незначних за розмірами земельних ділянок становить 7500 грн., яка являється недосяжною для приватника. Крім того, необхідно наголосити про низьку якість міні техніки.
2. Відсутність на ринках вітчизняної міні техніки. Виробництво міні-тракторів скоротилося в 2001 році проти 1995 року

в 10 разів ( було випущено лише 49 штук), мотоблоків — на 117%.

Важливою проблемою є реалізація продукції селянських господарств. Створений продукт лише тоді стає дійсно товаром, коли він доведений до споживача. Продукція селянських господарств розподіляється на кілька частин. Одна з них надходить у споживання самих власників господарств і осіб з ними пов'язаних (звичайно родичів у місті). Інша використовується на виробничі потреби в самому господарстві (корм, насіння, ремонтний молодняк). Частина продукції приймає товарну форму і продається. Щоб особисте господарство розвивалося нормально, необхідна її організована реалізація.

Проте, з розвитком торгово-посередницьких структур потреба в цьому зникла. Приватні підприємці закуповують лишки сільськогосподарської продукції в приватників і самостійно займаються реалізацією.

З огляду на важливість розвитку приватних господарств, назріла необхідність розробки і прийняття нормативних актів як на державному, так і обласному рівнях. Законодавча база повинна бути спрямована на закріплення позитивних явищ у розвитку особистих господарств, на поновлення інтеграційних зв'язків з державними й іншими сільськогосподарськими товаровиробниками та правову захищеність особистих господарств населення. Проте, навіть з прийняттям Закону України "Про особисті селянські господарства" не вирішити всіх проблем, які постали перед особистими селянськими господарствами. Необхідно розробити комплексну програму підтримки ОСГ, як на державному так і на обласному рівні.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Кузнецов В.В.Научные основы развития личных подсобных хозяйств населения// Экономика и управление аграрным производством в переходной экономике (учебное пособие). Ростов-н/Д: Гефест. – 45с.

2. Шмелев Г.И.Личное подсобное хозяйство: возможности и перспективы – М.: Политиздат, 1983. – 94с.

3. Копач К.В. "Подсобное или товарное. Разница принципиальная"//Сельская жизнь. – 1998. – №33.

4. Шуклина А. О.Личные подсобные хозяйства при переходе к рынку //АПК: экономика, упр. 1992. – №2. – С.72-74.

**УДК 08.06.01**

# МОДЕЛІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

***Л.В.Синяєва**, кандидат економічних наук, доцент*
***М.О.Рубцов**, кандидат технічних наук, доцент*
***Н.М.Рубцова**, аспірант*
*Таврійська державна агротехнічна академія, м. Мелітополь.*

В умовах становлення нового механізму господарювання виникає необхідність в радикальній перебудові всієї системи оплати праці, реальному забезпеченні дії принципу оплати за кількістю і якістю праці, урахування її умов та результатів [5, с.91].

З переходом до ринкових умов господарювання повинна змінитися концепція щодо організації та регулювання оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств будь-яких форм власності і господарювання. Зміна концепції полягає в тому, що за ринкових умов господарювання максимальний розмір заробітної плати не має верхньої межі і залежить від виробничих та фінансових можливостей підприємства, а обмежується лише нижчий її рівень, який законодавчо регулюється (згідно з законом України "Про оплату праці" від 24 березня 1995р.) [4, с.93].

На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств через фінансову неспроможність, нестачу обігових коштів та відсутність стабільних механізмів кредитування з важкістю виплачують навіть гарантовану державою мінімальну заробітну плату. Але такі виплати та відсутність їх зв'язку з кінцевими результатами діяльності не спроможні стимулювати сільськогосподарського працівника до високоефективної та продуктивної праці, а отже і до високих кінцевих результатів виробництва. Людина не заінтересована працювати в сільськогосподарському підприємстві на повну силу, виявляти ініціативу, дбайливо ставитись до засобів виробництва. Тому, однією з нагальних проблем є узгодження темпів зростання продуктивності та оплати праці з обсягами виробництва сільськогосподарської продукції.

Управління ситуацією, щодо оплати сільськогосподарської праці, вимагає її безперервного відстеження, моніторингу з розрахунками можливих змін у перспективі. Прогнозування в сучасних умовах не може бути достатньо точним і надійним через невизначеність курсу і темпів розвитку аграрної економіки. В галузі сільського господарства намітилась стабілізація виробництва, але ще далеко не за всіма важливими показниками, а темпи його зростання залишаються надто повільними [2, с.11].

Отже, в ході досліджень була зроблена спроба розробити моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності, з метою розрахунку фонду оплати праці господарств на перспективу та подальшого прогнозування можливих змін заробітної плати.

При прогнозуванні методом регресійного аналізу для кожного типового підприємства різної форми власності була побудована модель, що містить комплекс факторних ознак, від яких залежить поведінка результативної ознаки.

По кожному з типових господарств різної форми власності, а саме, державної, приватної, колективної, отримана економіко-математична модель залежності рівня оплати праці від комплексу факторів:

ДГ "Мелітопольське":

$$y = 2720{,}39 + 61{,}1 \times 10^{-3} x_1 - 8{,}4 \times 10^{-4} x_2 150{,}36 x_3 + \\ + 0{,}72 x_4 - 0{,}24 x_5 + 17{,}09 x_6 - 89{,}64 x_7; \quad (1)$$

СБК "Україна":

$$y = 105952{,}40 - 6{,}53 x_1 + 42{,}45 x_2 - 1154{,}13 x_3 + \\ + 383{,}97 x_4 - 24{,}42 x_5 + 23{,}11 x_6 - 1536{,}73 x_7; \quad (2)$$

ТОВ "Тур":

$$y = -255816{,}81 + 5{,}51 x_1 + 530{,}74 x_2 - 14928{,}85 x_3 + \\ + 1102{,}31 x_4 - 35{,}08 x_5 + 34{,}5 x_6 - 433{,}19 x_7; \quad (3)$$

ПП “Незалежність”:

$$y = 18044{,}82 + 0{,}40x_1 - 8{,}77x_2 + 476{,}11x_3 + \\ + 243{,}17x_4 - 19{,}01x_5 + 20{,}21x_6 + 346{,}56x_7; \quad (4)$$

де $x_1$ – валова продукція (ВП) на 1 працівника (продуктивність праці), грн., $x_2$ – ВП на 1 га с.-г. угідь, грн., $x_3$ – ВП на 100 грн. основних фондів (ОФ), грн., $x_4$ – валовий доход (ВД) на 1 га с.-г. угідь, грн., $x_5$ – ВД на 1 працівника, грн., $x_6$ – ОФ на 1 працівника, тис. грн., $x_7$ – ОФ на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.

Ці рівняння множинної регресії дають змогу оцінити кількісний вплив кожного із факторів на величину оплати праці, а також виявити сукупний вплив всіх факторних ознак. Так, збільшення валової продукції на одного працівника (продуктивність праці) на 100 грн. супроводжується підвищенням заробітної плати: в ДГ “Мелітопольське” на 0,11 грн., в ТОВ “Тур” на 554 грн., в ПП “Незалежність” на 40 грн., а в СБК “Україна” зменшенням на 653 грн.; зростання фондоозброєності на цю ж суму приведе до підвищення результативної ознаки, відповідно, на 1709 грн., 3450 грн., 2021 грн. і 2311 грн.

Активні процеси реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств в агропідприємства інших форм власності розпочались в Україні наприкінці 1999 року. За таких обставин, нами аналізується малий проміжок часу (з 2000 по 2002рр.), а отже і прогнозувати заробітну плату найманих працівників досліджених підприємств ми можемо тільки на наступні два роки [1, с.158].

Отримані в ході досліджень моделі не дозволяють зробити прогнозування на перспективу, тому що факторні ознаки також заздалегідь невідомі. В нашому випадку, можливо лише встановити вплив різних факторів та їх зв’язок з оплатою праці. Щоб спростити розрахунки, зменшити кількість факторних ознак моделей та мати можливість прогнозувати величину заробітної плати працівників типових господарств на перспективу нами запропоновано підхід, при якому оплата праці є функцією тільки одного фактору – часу ($t$).



http://visnyk.mnau.edu.ua/

Це можливо, коли кожна з факторних ознак ($x_i$) також буде функцією часу. Для розв'язання задачі, було запропоновано кожний член економіко-математичної моделі (окрім вільного) описувати математичною формулою. Використовувались декілька найбільш відомих апроксимуючих функцій, з тим, щоби після оцінки точності вибрати найпридатнішу [3, с.105].

Після проведених розрахунків з'ясовано, що кожна з факторних ознак найкращим чином буде описана параболічною залежністю виду : $x = at^2 + bt + c$ , про що свідчать середні квадратичні похибки.

Отримані моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності з однією змінною представлені формулами (5) – (8):

ДГ "Мелітопольське": $y = 62{,}03t^2 + 390{,}89t + 1559{,}78$ ,(5)

СБК "Україна": $y = 600{,}65t^2 - 2246{,}82t + 3951{,}28$, (6)

ТОВ "Тур": $y = 60{,}72t^2 + 263{,}25t + 933{,}13$, (7)

ПП "Незалежність": $y = 368{,}43t^2 - 456{,}75t + 1952{,}24$ .(8)

Економіко-математичні моделі, які є функцією однієї змінної, спрощують розрахунки. Отже, вони дозволяють, не використовуючи основних показників ефективності роботи підприємства, обчислювати величину оплати праці працівників даного господарства. Вони можуть бути використані для подальшого прогнозування змін заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності, а також розрахунку фонду оплати праці підприємства на перспективу.

Отримані після розрахунків прогнозні величини заробітної плати для працівників аналізованих сільськогосподарських підприємств представлені на рис.1.

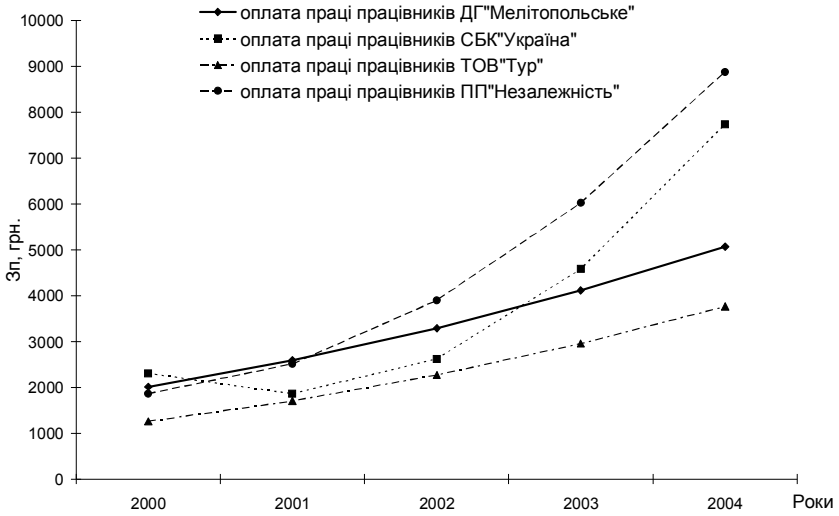


**Рис.1. Динаміка заробітної плати працівників с.-г. підприємств різних форм власності**

Аналіз рис.1 свідчить, що в 2000 р. найнижчий рівень річної оплати праці одного працівника спостерігався в ТОВ "Тур" (1257,10 грн.), а найвищій – в СБК "Україна" (2308,11 грн.). При прогнозуванні оплати праці працівників досліджених підприємств на перспективу, максимальний її рівень зафіксовано в 2004 році в ПП "Незалежність" (8879,23), а мінімальний – в ТОВ "Тур" (3767,37 грн.). Досліджуючи динаміку заробітної плати працівників підприємств різних форм власності відмітимо, що в аналізованих господарствах спостерігається тенденція зростання величини оплати праці. В СБК "Україна" та ПП "Незалежність" відмічено більш стрімке зростання заробітної плати, в ДГ "Мелітопольське" та ТОВ "Тур" – уповільнені темпи росту розглянутої величини. По всіх господарствах, окрім СБК "Україна", мінімальна величина оплати праці була відмічена в 2000 році, а максимальна – в 2004 році. В СБК "Україна" мінімальна величина заробітної плати була зафіксована в 2001 році, а максимальна в 2004 році, тобто з 2001 по 2004рр. також спостерігається зростання аналізованого показника.

Отже, в ході досліджень нами розроблені та проаналізовані моделі оплати праці працівників сільськогосподарських підприємств різних форм власності. Отримані моделі є функцією однієї змінної — часу ($t$), а отже дають можливість прогнозувати величину заробітної плати та фонд оплати праці працівників досліджених підприємств на перспективу.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Бережная Е. В., Бережной В. И. Математические методы моделирования экономических систем: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2002. - 368с.

2. В. Дієсперов Сільськогосподарська зайнятість //Україна: аспекти праці. - 2002.-№7. -С.11-18.

3. Демидович Б.П., Марон И.А., Шувалова Э.З. Численные методы анализа. – М.: Физматзиг, 1963.- 400с.

4. Оплата труда в сільськогосподарському виробництві./ О.А. Адамчук, О.Д. Балан, В.В. Вітвіцький та ін. – К.: Центр "Агропромпраця", 2000.-464с.

5. Экономика труда: Учебник для вузов/ Л.И. Жуков, Г.Р. Погосян, В.И. Сивцов и др. – М.: Экономика, 1991.-304с.

**УДК 338.246.87: 338.432**

## КРИЗА ЛІКВІДНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Н.М.Сіренко**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Процес діагностики розвитку кризової ситуації є дослідницьким інструментом і полягає в пошуку ідентифікаторів (симптомів, показників, параметрів), що дозволяють виявляти її на ранній стадії і дати оцінку діяльності підприємства з погляду розроблених інструментів для пошуку "вузьких місць" у його діяльності. Проблема діагностики є одним з найбільш популярних питань серед учених-економістів, що займаються проблемою оздоровлення суб'єктів господарювання. В зарубіжній та вітчизняній економічній

літературі пропонуються різні методи діагностування кризи на підприємстві [1, 2, 4, 5]. Серед них можемо виділити основні, запропоновані Альтманом [6], Г.Тішшоу [8] та У.Бівером [7]. Однак вони не дають змоги вичерпно відповісти на запитання стосовно моменту, коли суб'єкт господарювання ще має змогу без зовнішнього втручання подолати критичний стан.

Діагностика кризи, яка спирається на дослідження Мюллера, дає можливість за короткий час попередньо констатувати наявність чи відсутність кризових процесів на підприємстві, а також визначити ступінь їх складності [3]. За даною методикою розподіляють пов'язані в часі стратегічну кризу, кризу результатів, кризу ліквідності та банкрутство, що дозволяє розробити систему заходів, яка не допустить загострення ситуації та переходу кризи до наступної стадії.

Економічний стан сільськогосподарських підприємств Миколаївської області потребує вжитти негайних та кардинальних заходів щодо їх оздоровлення. Так як більше 50% господарств знаходиться на стадії банкрутства, гостро стоїть питання про розроблення системи заходів на стадії, яка передує банкрутству, тобто ліквідності, коли існує реальна загроза втрати платоспроможності. Але для початку слід визначитися з причинами та наслідками кризи ліквідності.

Нами було проаналізовано фінансовий стан 60 господарств Миколаївської області. Дослідження сукупності показало, що в кризі ліквідності знаходиться 25% сільськогосподарських підприємств від загальної кількості (табл.1). Ці підприємства мають низькі значення основних фінансових показників. Так, рівень ліквідності в середньому по сукупності становить 0,05, тобто лише 5% заборгованості може бути погашено за рахунок високоліквідних активів. При цьому власні кошти, вкладені в майно підприємства, в середньому складають близько 80%. Коефіцієнт обертання запасів на аналізованих підприємствах значно нижчий, ніж середньогалузевий (4, 54), що в результаті призводить до низьких рівнів рентабельності, а подекуди і збитковості, продаж та активів. А саме ці показники є індикаторами конкурентоздатності підприємства.

Криза ліквідності, виявлена на аналізованих підприємствах, стала результатом дії наступних факторів:

- незадовільна структура капіталу;

- незадовільна робота з дебіторами, яка призвела до підвищення частки простроченої заборгованості;
- відсутність резервних фондів;
- високий рівень кредиторської заборгованості, яку підприємства не можуть задовольнити.

Таблиця 1

**Характеристика кризи ліквідності на сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області**

| Найменування підприємства | Коефіцієнт автономії < 0,6 | Коефіцієнт покриття < 1,4 | Коефіцієнт абсолютної ліквідності < 0,3 | Загальна рентабельність, % | Рентабельність активів, % | Коефіцієнт обертання запасів, разів |
|---|---|---|---|---|---|---|
| ЗАТ "Україна" Арбузинського району | 0,726 | 1,266 | 0,003 | -7,9 | -9,3 | 1,348 |
| АПО "Воєводське" Арбузинського району | 0,569 | 1,361 | 0 | 0,3 | -5,3 | 1,745 |
| СТОВ ім.Шевченко Братського району | 0,816 | 2,646 | 0,04 | 0,1 | -1,9 | 1,298 |
| ППАФ ім. Бенардоса Братського району | 0,789 | 2,239 | 0,007 | 1,6 | -5 | 1,441 |
| СТОВ ім. Мічуріна Братського району | 0,853 | 4,724 | 0,024 | 1,4 | 0,6 | 0,83 |
| СТОВ ім. Тобілевича Братського району | 0,841 | 1,451 | 0,002 | -16,3 | -19,1 | 2,031 |
| ЗАТ "Добробут" Братського району | 0,717 | 10,65 | 0,082 | -0,2 | -1,5 | 2,228 |
| ССПП ім. Куйбишева Братського району | 0,879 | 10,183 | 0,211 | 18,4 | 17,2 | 1,749 |
| СТОВ "Зоря" Братського району | 0,867 | 2,416 | 0,019 | 0,6 | -1,5 | 0,794 |
| ССПП "Сергіївка" Братського району | 0,923 | 8,122 | 0,202 | 32,8 | 28,9 | 1,939 |
| ППАФ "Вікторія" Братського району | 0,565 | 1,258 | 0,012 | 1,9 | -1 | 1,798 |
| СТОВ "Братське" Братського району | 0,853 | 3,646 | 0,079 | 0,1 | -2,5 | 1,164 |
| ППАФ "Широкий лан" Братського району | 0,929 | 2,164 | 0,015 | 2,7 | -5,6 | 1,513 |
| ПСП "Славутич" Єланецького району | 0,753 | 1,358 | 0,002 | 1,1 | -1,4 | 1,688 |

На цій стадії у фінансово-господарському стані господарств відбуваються зміни двох видів:

1. Фінансові, які пов'язані з рухом та структурою капіталу та представлені:
   - істотними втратами в основній діяльності;
   - критичним рівнем простроченої кредиторської заборгованості;
   - хронічною недостатністю обігових коштів;
   - високою питомою вагою дебіторської заборгованості;
   - збільшенням в загальній сумі джерел засобів питомої ваги залучених коштів;
   - стійким низьким значенням коефіцієнтів ліквідності.
2. Адміністративні, пов'язані зі структурою менеджменту господарюючого суб'єкту. До цих змін можна віднести:
   - втрату контрактів;
   - погіршення відносин з банківською системою.

Проблема оздоровлення суб'єктів господарювання на стадії кризи ліквідності є досить актуальною для сільськогосподарських підприємств Миколаївської області, так як це остання можливість поліпшити ситуацію та не допустити кінцевої втрати платоспроможності та ліквідації. Чітке визначення причин кризи ліквідності дозволить керівництву підприємств створити реальний план по виходу господарств з критичного стану та відновленню ліквідності та платоспроможності.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Дубницкий В.И. Методология маркетинга антикризисного управления предприятием. – Донецк, 1999. – 243 с.

2. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.

3. Сіренко Н.М. Діагностика видів кризових процесів на підприємстві // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 186: В 4 т. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2003. - С. 1015 – 1020.

4. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование): Науч. – метод. изд. / Под. ред. А.В. Чуписа. – Сумы: Университет. Книга, 1999. – 332 с.

5. Финансово-экономический анализ: Учебник / Бандурка А.М., Червяков И.М., Посылкина О.В. – Х.: Ун – т внутр. дел, 1999. – 394 с.

6. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // The Journal of Finance, September 1968. – P. 589-609.

7. Beaver W.H. Financial Ratios and Predictors of Failure // Empirical Research in Accounting: Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research, 1966.
8. Taffler R.J., Tisshaw H. Going, going, gone – four factors which predict. – Accountancy, March 1977. – P. 50-54.

**УДК 338.43:631.67:(477.7)**

# ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПРИКЛАДІ ІНГУЛЕЦЬКОГО МАСИВУ

***Н.В.Стратічук**, аспірант*
*Херсонський державний аграрний університет*

Здійснення заходів з реформування підприємств агропромислового виробництва на засадах приватної власності на землю та майно, досягнення стабілізації сільськогосподарського виробництва в першу чергу пов'язано з раціональним використанням та охороною земельних ресурсів як головного засобу сільськогосподарського виробництва та природного ресурсу. Широке використання зрошення в аграрному виробництві південно-українського регіону обумовлене бажанням отримати більш високі врожаї сільськогосподарських культур і майже не враховується відповідний вплив цього процесу на екологію регіону, стан ґрунтів, якість продукції від зрошення високомінералізованими водами. Вивченню проблеми оптимального природокористування у землеробстві і економічному механізму його регулювання було присвячено багато наукових досліджень: П.Саблука, М.Федорова, В.Ганганова. Зокрема, розробкою заходів, спрямованих на раціональне використання природних ресурсів, займались вчені В.Благодатний, Б.Душин, Д.Зузік, Р.Іванух, Ю.Новіков, В.Писаренко, В.Сахаєв, В.Трегобчук, Б.Шумаков.

Регіони півдня України віднесені до зони ризикованого землеробства. Обумовлено це постійним дефіцитом повітряної й ґрунтової вологи. Середньорічні опади, залежно від регіонів, становлять близько 370мм. Причому в період вегетації рослин їх випадає 180-200мм. От чому навіть наші родючі ґрунти не забезпечують

високого збору зернових та інших сільськогосподарських культур. Крім того, за останні 100 років 43 були посушливими.

Щоб вивести сільське господарство з-під погодної залежності, в Україні до 1991 року широкими масштабами велося будівництво зрошувальних систем, поливалося 2,5 млн. га сільгоспугідь. З цього числа на частку Інгулецької зрошувальної системи припадає 60826 га. [1]. Актуальним є питання про потенціал подальшого використання цього масиву, його економічна доцільність і екологічна безпека.

На жаль, передбачувана висока врожайність для багатьох господарств нашого регіону так і залишилася нездійсненною мрією. Урожайність зернових та інших культур на поливних землях останнім часом рідко перевищувала одержувані на богарних полях в 1,5-2 рази. Основними причинами відсутності поливів на зрошувальних землях Інгулецького масиву є несправність техніки і водогосподарської мережі, відсутність паливно-мастильних матеріалів. До самого використання води необхідно підходити обережно і грамотно. Адже вода — лише один з факторів, який впливає на рівень урожайності сільськогосподарських культур. Тільки в правильному сполученні поливу з іншими факторами — добрива, високоінтенсивні сорти, захист рослин, строки сівби, високопродуктивна техніка та ін. — гарантія високого врожаю [2].

Оскільки цих правил рідко хто дотримується, то поливні землі поки що не виділяються високою віддачею як у нашій області, так і в Україні в цілому. В Україні за останні 10 років загублено 400 тис. га поливних земель. В Одеській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій областях й в АР Крим більшість зрошуваних земель займають соняшником й іншими низьковрожайними культурами. У той же час витиснули звідси зернову кукурудзу, а саме вона має високі потенційні можливості. Багато механізаторів ще не дуже давно збирали по 80-90 і більше центнерів кукурудзяного зерна з гектара. За врожайністю із цією культурою не може зрівнятися ніяка інша зернова культура.

За останні 5 років продуктивність поливного гектара в Україні знизилася більш ніж в 2 рази. На мільйон тонн зменшилося

виробництво зерна, на 1,5 млн. тонн — овочів, у півтори рази кормів. Це характерно й для нашого регіону. В останні роки поливні землі за врожайністю зрівнялися з богарними в сприятливі сезони.

При достатку тепла й світла наші ґрунти в сполученні зі зрошенням, правильною агротехнікою в досвідчених господарників дають стійкі високі врожаї.

На прикладі одного з ведучих господарств Херсонської області, яке веде зрошення водами Інгулецької системи, ПОК "Зоря" Білозерського району, доведемо, що навіть у наш економічно складний час можна високоефективно використовувати зрошувані землі.

Таблиця

**Виробництво окремих культур у ПОК "Зоря", 2002р.**

| Культури | Площа посіву, га | | Валовий збір, т | | Урожайність, ц/га | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Всього | На зрошенні | Всього | На зрошенні | Всього | На зрошенні | У середньому по ІЗС* |
| Зернові культури | 1657 | 382 | 7964,4 | 23715 | 48 | 62,1 | 33,3 |
| у т.ч. озима пшениця | 1320 | 382 | 6828,7 | 23715 | 51,7 | 62,1 | 36,9 |
| Овочі | 141 | 141 | 6398,6 | 6398,6 | 453,8 | 453,8 | 128,7 |
| Кукурудза на силос | 629 | 260 | 13350 | 6188 | 212,2 | 238 | 85,3 |
| Кормові коренеплоди | 45 | 45 | 4878 | 4878 | 1084 | 1084 | 799,8 |
| Багаторічні трави на з/к | 532 | 520 | 11385 | 11258 | 214 | 216,5 | 125,8 |

* ІЗС – Інгулецька зрошувальна система

Отже, як свідчать дані з табл. 1, ПОК "Зоря" розташовує на зрошенні культури, які мають найбільшу віддачу від додаткової вологи і отримує позитивний результат у вигляді прибавки до урожайності, а відповідно і прибуток. Всього у господарстві 1663га зрошуваних земель з наявних 5527,8 га сільгоспугідь. У 2002р. кратність поливів була однією з найвищих у районі і становила у середньому 5,1 рази, усього було полито 7863 га/п. Об'єм забраної води склав 150 тис.м$^3$, вартість її становила 1,5 тис.грн. Прибуток від реалізації лише озимої пшениці склав 713 тис.грн. Керівник господарства Моторний Д.К. не раз стверджував, що запорукою

високих врожаїв і рентабельності у ПОК "Зоря" є наявність зрошення і професіональна експлуатація водогосподарської мережі.

Агрономи добре знають, у чому вигода поливного землеробства. І, проте, до нього немає належної уваги. Частково це можна пояснити наступним. Інгулецька зрошувальна система має потребу в реконструкції й ремонті, тому що експлуатується більше 40 років. До 1994 року на масиві ще велася реконструкція зрошувальних систем, а пізніше і її закинули. Кошти на цю галузь виділяються в розмірі 10-15 відсотків від потреби. Наприклад, у 2002 році капіталовкладень по Управлінню каналів Інгулецької зрошувальної системи не було зовсім, а природоохоронних заходів було виконано на суму 67,65 тис.грн. (підтримка в належному стані противопаводкових споруд і розчистка колектору).

У нинішньому році Кабмін України вживає конкретні заходи для відродження зрошуваного землеробства. Виділяються технічні кредити під майбутній урожай, причому не тільки під зерно, але й під інші сільгосппродукти. Збільшено поставки мінеральних добрив. Важливо вміло скористатися всім цим і підвищити ефективність зрошення.

Ресурсозберігаюча спрямованість у зрошуваному землеробстві, перехід на економічні методи господарювання визначає використання протягом усього поливного сезону резерви, що з'являються, зрошувальної води від основного зрошення на полив прилягаючих богарних площ, в особливо дефіцитні до вологи фази розвитку рослин. Одним з таких способів є використання земель-"супутників". Подібна пропозиція не є новою, оскільки ще більше сорока п'яти років тому професор Зузік Д.Т.[3] вніс цю ідею, але актуальність її на сьогоднішній день незаперечна. На Інгулецькому зрошуваному масиві щорічно експлуатуються землі – "супутники" зрошення. Місця їхнього розміщення вибираються господарствами найчастіше мимовільно без обліку сформованих природних умов і, зокрема, гідрогеологічної обстановки й особливо на території сільських населених пунктів, якщо в безпосередній близькості від них розміщуються "супутники". Система подачі й розподілу води на "супутниках" зрошення здійснюється по тимчасових зрошувальних каналах. Така організація зрошувальних робіт припускає існування додаткового зрошення на богарних землях, але не за рахунок основного, а за рахунок резервів зрошувальної води від нього. Це



http://visnyk.mnau.edu.ua/

дозволить не тільки одержати позитивний економічний ефект, але й сприяти поліпшенню гідролого-меліоративного стану ґрунтів на зрошуваному масиві за рахунок стабілізації рівня ґрунтових вод.

У наш час значно збільшилися витрати на подачу поливної води. Занадто висока ціна за електроенергію. Але тут є гарна пільга — нічні поливи. При цьому вартість електроенергії в 3-4 рази нижче, ніж удень. До того ж нічні поливи найбільш раціональні в спекотний час. У нас забуто старі, низьковитратні способи подачі води на поля, без застосування дощувальних машин: полив по борознах, по смугах, напуском, сифонами. Мало хто застосовує недорогостоячу вологозарядку одночасно з оранкою. Тому питання про те, чи використовувати зрошення, чи ні, виникати не повинно, але потрібні нові способи його використання.

Способів і методів ефективного застосування поливної води багато. Головне все робити вчасно, якісно й повною нормою вносити добрива. Не забуваючи при цьому, що в наших ріках вода високомінералізована і разом з нею на поля подається велика кількість солей, важких металів [4]. Необхідно вчасно піклуватися про те, щоб провести хімічну меліорацію землі, особливо проти засолення. Коригувати якість поливної води ІЗС, яка, до речі, має найгірші іригаційні показники у Південному регіоні, можна технологічно — кількістю насосних агрегатів, що працюють одночасно.

За результатами багаторічного дослідження й вивчення виробничого досвіду роботи сільськогосподарських і водогосподарчих підприємств й організацій півдня України, Інститутом землеробства південного регіону розроблено методичні основи для визначення резервів ефективності використання зрошуваних земель на існуючих зрошувальних системах. Серед виявлених резервів, які значно впливають на віддачу зрошуваного гектара, можна відзначити наступні: розширення пожнивних і поукосних посівів; поліпшення структури посівних площ і багаторічних насаджень; комплекс заходів, що впливають на підвищення врожайності сільськогосподарських культур; використання наявної зрошувальної води для поливів прилягаючих богарних площ; реконструкція існуючих зрошувальних систем і поліпшення їхніх еколого-меліоративних характеристик; облік впливу інших факторів на продуктивність зрошуваних

земель (коефіцієнта технічної оснащеності сільськогосподарського виробництва, коефіцієнта внесення органічних і мінеральних добрив, коефіцієнта забезпеченості зрошувальною водою).

З практичного боку, вирішення питання ефективного використання Інгулецького масиву повинно йти двома напрямками: здійснення комплексної системи організаційно-економічних заходів за участю державних органів і раціональна та екологічно доцільна експлуатація цього ресурсу водокористувачами. Перспективними у цьому напрямку є визначення найбільш прийнятної форми організації (асоціації, кооперативи тощо) внутрішньогосподарського водокористування.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Морозов В.В., Грановська Л.Г. Еколого-меліоративні умови природокористування раціонального на зрошуваних агроландшафтах України: навчальний посібник. – К. – Херсон: Айлант, 2003. – 308с.

2. Благодатный В.И., Ковальчук П.И. Ресурсосберегающая организацияорошаемого земледелия. // – К.: Урожай, 1991.- 80с.

3. Зузик Д.Т. О применении подвижного орошения в степных и лесостепных районах СССР//Гидротехника и мелиорация. – 1951. – № 8. – с. 6-22.

4. Лымарь А.О. Екологические основы систем орошаемого земледелия// – К.: Аграрна наука, 1997. - 398с.

**УДК 631.158:658**

## УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕОМ

***Т.І.Ткаліч**, кандидат економічних наук*
*Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв*
***О.С.Біліченко**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

В умовах ринкової економіки успішне ведення виробничої й комерційної діяльності неможливе без належно організованого бухгалтерського обліку, що сьогодні не задовольняє повністю потреби

господарювання. Нагальним стало питання перегляду існуючої системи бухгалтерського обліку і визначення її місця та значення в системі управління. Німецький вчений-економіст, професор І.Ф.Шерр наприкінці XIX ст. писав, що "Бухгалтерський облік — непогрішний суддя минулого, необхідний керівник сучасного і надійний консультант майбутнього кожного підприємства" [1].

Для подолання недоліків у сучасному стані зерновиробництва, необхідно гарантувати щорічний валовий збір не менш як 40 — 45 млн. тонн [2]. Тому вважаємо, що питання обліку процесу виробництва зерна в ринкових умовах є нагальною проблемою сучасності.

Досягти високої ефективності виробництва в рослинництві можна за умови, що облік забезпечуватиме точне і своєчасне відображення витрат по кожному об'єкту. Незважаючи на наявність нормативних документів, у науковій літературі ведеться дискусія щодо вибору системи обліку витрат.

Кандидати економічних наук Чухліб А.П. та Ковбушнін В.Г. висловлюють думку, що законодавчо повинні регламентуватися лише порядок визначення собівартості та її калькуляція, а номенклатура статей витрат, організація виробничого обліку повинна визначатися самим підприємством [5].

Хомин П.Я. і Журавель Г.Д. зазначають, що типове положення №452 не повною мірою дає можливість здійснити належне облікове забезпечення звітності про витрати виробництва. За думкою авторів, наведені вказівки щодо обліку і розподілу витрат виробництва при визначенні собівартості продукції є загальними і це ускладнює їх застосування у практичній діяльності [4].

Інформатизація сільського господарства — одна з необхідних умов ефективної реалізації аграрної реформи в Україні. В умовах ринкової економіки товаровиробникам необхідна оперативна інформація про попит та пропозицію внутрішнього і світового ринку, про передові досягнення сільськогосподарської науки і т.п. Це можливо забезпечити тільки при впровадженні нових інформаційних технологій на базі автоматизованих робочих місць; глобальних і локальних обчислювальних мереж.

Для вирішення даної проблеми розроблено концепцію інформатизації сільського господарства України [3]. Концепція спрямована на забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору економіки на основі створення системи збору, передачі, нагромадження й обробки інформації на всіх рівнях. З метою одержання інформації, необхідної для керування виробничою і господарською діяльністю, підприємство створює бухгалтерську інформаційну систему (БІС). Вона розглядається як істотний інструмент керування роботою підприємства в ринкових умовах.

Це зумовило вибір теми дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є праці економістів, науковців-аналітиків з питань обліку виробництва та аналізу економічної ефективності зернового комплексу.

Основною метою дослідження є оцінка стану обліку виробництва зерна і на цій підставі обґрунтування шляхів підвищення економічної ефективності та вдосконалення обліку його виробництва.

У роботі поставлено і вирішено наступні завдання: розглянуто стан обліку виробництва зерна та розроблено пропозиції щодо його вдосконалення.

Предметом дослідження є питання обліку процесу виробництва зерна в ринкових умовах.

Об'єктом дослідження є навчальне-дослідне господарство Миколаївського державного аграрного університету "Сонячне" Миколаївського району Миколаївської області.

Комп'ютеризація обліку покликана підвищити роль бухгалтерського обліку як функції управління, тому, що обчислювальна техніка з допоміжного засобу перетворюється на визначний фактор організації обліку, змінюючи не тільки його форму, але й технологію. При комплексній комп'ютеризації обліку та управління відмінності між фінансовим, управлінським, податковим обліком, або між оперативним та бухгалтерським, полягають в різних процедурах обробки інформації, що знаходиться в інформаційній базі даних підприємства. Фактично, єдина система економічної інформації надає дані для обліку, поточного управління, аналізу і аудиту. Огляд наявних на українському ринку комп'ютерних програм свідчить, що в практичній обліковій роботі підприємства використову-

ють програми, які хоча й відрізняються виконанням, способами настройки, інтерфейсом, але побудовані за однією моделлю, її суть — уніфікація даних на їх подання в системі подвійного запису, ускладнення і доповнення спеціальними функціями, які необхідні для відображення специфіки операцій з різних ділянок обліку. Однак, в окремих програмних продуктах обробка та накопичення первинної інформації спочатку здійснюються шляхом простої реєстрації, а потім виконується формування бухгалтерських проводок, що є недоцільним, оскільки подвійний запис — уніфікований механізм, за допомогою якого можна адекватно відображати факти господарського життя підприємства.

Можливість здійснення широкого розподілу праці забезпечується тим, що сучасні програмно-апаратні комп'ютерні системи, як правило, побудовані на принципах розподіленої обробки даних. Завдяки програмно-реалізованому механізму, що дозволяє працювати з однією базою даних одночасно різним користувачам, з'явилась можливість одночасно працювати з обліковим регістром не одному, а декільком бухгалтерам.

Застосування комп'ютерів дозволяє вирішити проблему аналітичного обліку. Якщо при застосуванні паперових форм обліку збільшення рівнів деталізації аналітичного обліку та переліку об'єктів аналітики вимагає збільшення кількості облікових працівників, то при застосуванні комп'ютерної техніки можна ефективно вести аналітичний облік з будь-яким рівнем деталізації та широкою номенклатурою аналітичних об'єктів. Реєстрація операцій в хронологічному і систематичному порядку в розрізі синтетичних та аналітичних рахунків, яка раніше здійснювалася окремо, поєднується в одному робочому процесі. При цьому контроль за тотожністю даних аналітичного і синтетичного обліку забезпечується автоматично. При паперових формах обліку операції накопичення даних в облікових регістрах, обчислення підсумків та перенесення даних між обліковими регістрами потребують великих затрат живої праці та завжди пов'язані з помилками. При застосуванні комп'ютерів ці операції виконуються без участі людини. Таким чином, за умови, що при застосуванні комп'ютерів не копіюється жодна з паперових форм, а ведеться єдиний хронологічний регістр-журнал операцій, забезпечу-

ється технічний ажур, а при належній організації первинного документування та документообігу — господарський.

В умовах комп'ютеризації зміст поняття "регістр бухгалтерського обліку" змінюється, якщо при безкомп'ютерних способах обробки облікових даних під регістром бухгалтерського обліку розуміють засіб, призначений для фіксації, накопичення, систематизації, узагальнення і відображення облікової інформації, то в умовах комп'ютерного бухгалтерського обліку стадія відображення облікової інформації, тобто надання систематизованих облікових даних в зручному для користувача вигляді, як правило, є самостійним процесом, що не пов'язаний зі стадіями накопичення, узагальнення і систематизації. Накопичення, систематизація та узагальнення облікової інформації при застосуванні комп'ютерів здійснюються в автоматичному режимі. Первинна облікова інформація накопичується в базі даних комп'ютерної системи, а узагальнюється та систематизується на рахунках, що представлені окремими комірками пам'яті комп'ютера та є ідеальними, з точки зору теорії бухгалтерського обліку, носіями ознак її групування.

Таким чином, технологічний процес комп'ютерного обліку визначається загальними принципами програмування, і елементи форми знаходять своє конкретне втілення в програмах для комп'ютеризації облікових робіт.

Практичні аспекти вищезазначених проблем було розглянуто на підставі організації бухгалтерского обліку навчально-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету "Сонячне" Миколаївського району Миколаївської області. В ДНДГ "Сонячне" — таблично-автоматизована форма обліку. Ця форма дозволяє спростити час обробки інформації, підвищити її достовірність. При широкому використанні різних видів обчислювальної техніки на всіх стадіях облікових процесів з'являється реальна можливість відмови від первинних документів у вигляді паперових носіїв. Не зважаючи уваги на те, що задачі обліку в даному господарстві вирішуються за допомогою ПЕОМ, продуктивність праці облікових працівників та працівників апарату управління все ще залишається низькою.

Узагальнюючим критерієм економічної ефективності є мінімум витрат живої та уречевленої праці, що залежить від ряду факторів, серед яких важливе значення мають наступні: вибір технологічної схеми використання обчислювальної техніки; вибір форм і методів зв'язку; забезпечення господарств кваліфікованими спеціалістами, а також технічними засобами збору, реєстрації, передачі, зберігання, розмножения і обробки інформації. Прямий економічний ефект найчастіше пов'язаний з економією матеріально-трудових ресурсів і грошових засобів, скороченням чисельності управлінського апарату, фонду заробітної плати, витрат основних і допоміжних матеріалів, впровадження механізації і автоматизації конкретних видів планово-облікових і інших обчислювальних робіт. Так, в ДНДГ "Сонячне" впровадження обчислювальної техніки дозволить визволити 4 з 8 працівників економічного відділу, що дало б економію фонду заробітної плати: **60 *грн.* х 4 *чол.* х 12 *міс.* = 2880 *грн.***

Ефективність фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від окремих управлінських рішень, тому бухгалтерський облік, як основа інформаційного забезпечення управлінської діяльності, потребує значних змін та вдосконалення. Важливою умовою цього є чітка організація первинного обліку зерна на всіх стадіях його проходження. В господарстві, що досліджувалося, необхідно покращити програмно-технічний комплекс для автоматизації бухгалтерського обліку. Для більш зручного ведення бухгалтерського обліку можна запропонувати нині функціонуючі програмно-технічні комплекси (див.табл.).

Впровадження обчислювальної техніки передбачає зростання апарату працівників планово-економічного відділу за рахунок інженерів, програмістів та інших спеціалістів з обслуговування і експлуатації машин. Однак при цьому підвищується в господарстві якість управління, тобто обліку, планування, аналізу, що приведе до раціонального використання виробничих ресурсів, а відповідно — до економії матеріальних і трудових витрат, зниження собівартості робіт, підвищення культури і продуктивності праці, збільшення випуску продукції.

Таблиця

**Склад пропонованого програмно-технічного комплексу для автоматизації бухгалтерського обліку навчально-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету "Сонячне" Миколаївського району**

| Засоби | Кількість, шт. | Вартість, у.о. |
|---|---|---|
| Сервер P4-2,8 Ггц / 512 Mb /HDD-120 Gb / CDRW/15"-монитор/ NET | 1 | 800 |
| Робоча станція Celeron-2000/ 256 Mb/ 40 Gb/ CDROM/ NET | 3 | 400 |
| HUB-8 port 10/ 100 Mb | 1 | 50 |
| Ксерокс А 4 Canon | 1 | 300 |
| Принтер лазерний Samsung ML-1210 | 2 | 180 |
| Блок безперебійного живлення | 4 | 70 |
| Модем 56К | 1 | 70 |
| 1С:Підприємство КОМПЛЕКСНИЙ ОБЛІК7.7 для України для SQL | 1 | 2850 |
| Windows XP (Serwer 2000 serwer) | 1 | 50 |
| ПРОЛИНГ- система українського перекладу та перевірки орфографії "Плай+Рута 5.0" | 1 | 150 |
| Процедура імпорту виписок з системи "Клієнт-Банк"в "1С:Підприємство 7х" | 1 | 50 |
| Арт: Сільське господарство для 1С:Бухгалтерія 7.7" (рослинництво + тваринництво + заробітна плата) | 1 | 200 |

Фінансові результати господарства залежать від впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. До зовнішніх належать: рівень інфляції, економічні, екологічні та інші фактори, які не залежать від діяльності самого господарства. До внутрішніх належать — рівень собівартості, якість продукції та інші. Поряд з "традиційними" факторами, які впливають на фінансові результати, в ринкових умовах виникли та діють нові, а саме: якість реклами та інші фактори, які в сукупності називають маркетингом. У господарстві вирішенням цих питань займається головний економіст, планується ввести окрему посаду маркетолога. Для більш зручної та ефективної роботи науково-дослідного господарства Миколаївського державного аграрного університету "Сонячне" Миколаївського району необхідно використовувати банківські технології і застосовувати глобальну комп'ютерну мережу Internet.

Проведені дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Ефективне функціонування ДНДГ "Сонячне"і його внутрішньогосподарських підрозділів значною мірою залежить від інформаційного забезпечення, ефективність якого визначається станом бухгалтерського обліку.
2. Доцільно введення до складу облікових реєстрів відомості обліку виконання договірних зобов'язань. Така відомість дозволить оперативно контролювати хід виконання договірних зобов'язань перед своїми контрагентами, знизити позавиробничі витрати (штрафи, пені та ін.), а в результаті підняти престиж господарства і покращити фінансові результати його діяльності.
3. Одна з основних причин повільного впровадження ПЕОМ полягає в тому, що відсутній новий підхід до бухгалтерського обліку. Така форма обробки бухгалтерської інформації виявилася новою і незвичною для керівника господарства при прийнятті управлінських рішень. Не зважаючи на те, що задачі обліку вирішуються за допомогою ПЕОМ, продуктивність праці робітників апарату управління все ще залишається низькою. Більший ефект від застосування ПЕОМ можна досягти шляхом удосконалення методології і організації самого процесу обліку, а також за рахунок більш повного задоволення потреб управління в необхідній інформації. Для запровадження ПЕОМ в господарстві слід:
   - по-перше, зменшити витрати на тваринництво або взагалі скоротити його виробництво, як збиткове;
   - по-друге, підвищити врожайність зернових культур шляхом впровадження нових перспективних сортів;
   - по-третє, дотримуватися агротехнічних вимог при вирощуванні зернових культур.

Зміцнення матеріально-технічної бази (створення комплексу машин, поліпшення насінництва, забезпечення достатньою кількістю добрив, засобами захисту рослин) надасть змогу впровадити електронно-обчислювальну техніку в бухгалтерію господарства, що забезпечить збільшення виробництва при зниженні сукупних витрат.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Аграрний тиждень: центр і регіони. – 3 випуск, 17-23 січня 2000 р., п. 2.2., с. 1
2. Гирасименко О.Г. Реформа системи банкрутства в Україні. – К., 2000.
3. Ковальчук Т.М. Оперативний аналіз витрат в рослинництві // Економіка АПК.-1997. -№2.- С. 131.
4. Ситник В.П. Економічні проблеми виробництва зерна в Україні // Економіка АПК.-1996.-№5.-С.3-10.
5. Слюсарчук А.М. Облік витрат на виробництво: історія і перспективи // Світ бухгалтерського обліку. - 1997. -№2. – С. 135.

**УДК 631.152:338.436**

# РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ – ОДИН З ГОЛОВНИХ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

***Ю.Ю.Таранова**, аспірант*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Сенс сучасної аграрної реформи зводиться до встановлення і забезпечення ефективного господарювання на землі. Наділивши селян землею, держава повинна була водночас забезпечити їх засобами обробітку земельних угідь. Незадовільний стан матеріально-технічної бази як сільського господарства взагалі, так і фермерських господарств окремо, — найболючіша проблема нашої країни.

Дослідженням питань стану матеріально-технічного забезпечення та перспектив його покращення займалися такі видатні вчені-аграрії як І.І.Іванішин, І.І.Лукінов, Д.І.Мельник та інші. Разом з тим значних зрушень у вирішенні зазначених питань не відбулося. Дана стаття присвячена доведенню аксіоми: розвиток матеріально-технічної бази — це передумова підвищення ефективності господарювання підприємств. Адже, невирішеність проблеми організації матеріально-технічної бази на рівні підприємства, помножуючись та обростаючи проблемами загальнонаціональної економіки, є джерелом великих сільськогосподарських втрат.

Беззаперечно, що "мускульну" основу матеріально-технічної бази складають технічні засоби виробництва, оскільки в сільському господарстві ефективність, термін якої у загальному понятті означає ступінь виконання суспільним виробництвом або його частиною тих завдань, що перед ним ставляться, залежить від повноти, своєчасності й якості виконання численних технологічних операцій технічними засобами, їх здатності до виконання повного комплексу робіт, надійності, економічності.

Про який рівень ефективності можна говорити, якщо в областях, що займають перші місця в Україні за чисельністю досліджуваних господарств, такий низький рівень технічної забезпеченності? Так, в Миколаївській області станом на 01.01.2003 року один трактор приходиться на 3, зернозбиральний комбайн — на 12, культиватор — на 5, зернова сівалка — на 6 фермерських господарств. На 1000 га ріллі приходиться 7 тракторів. Ще гірша ситуація в Одеській області: один трактор — на 4, зернозбиральний комбайн — на 17, культиватор — на 12, зернова сівалка — на 9 фермерських господарств. На 1000 га ріллі приходиться 8 тракторів.

Проблема низького технічного забезпечення фермерських господарств ускладнюється моральною та фізичною застарілістю техніки. Так, середній вік тракторів становить 13,7 років, сівалок — 12, комбайнів — 14,5. Той факт, що чисельність основних видів техніки у фермерських господарствах в 2003 році порівняно з 2002 роком збільшилась (наприклад, по Миколаївській області: зернозбиральних комбайнів — на 21,8%, тракторів — на 9,1%, зернових сівалок — на 3,7%, по Одеській області відповідно на 25,0%, 23,3%, 22,5%), ще не свідчить про позитивні тенденції, оскільки паралельно зростає і чисельність господарств, і площа оброблюваних угідь. Таким чином, розширюючи земельні площі, підприємства не мають можливостей для відповідного нагромадження матеріально-технічних ресурсів. В результаті їх розвиток здійснюється некомплексно.

Аграрне виробництво є безперервним. Кожна технологічна операція під впливом біологічних потреб рослин і тварин має "чітку локалізацію в просторі та синхронизацію в часі". Сільськогосподарські роботи в рослинництві повинні виконуватися в оптимальні агротехнічні строки. Їх порушення веде до втрати значної частини урожаю.

Дотримання строків забезпечується відповідною кількістю агрегатів, сконцентрованих в окремому сільськогосподарському підприємстві чи на певній сільськогосподарській території при забезпеченні належного співвідношення між силовими і робочими машинами. Порушення строків виконання однієї операції не може бути компенсоване найдосконалішим виконанням навіть усіх наступних. Так само неприпустимим є п'ятиденне утримання, наприклад, корів без кормів з наступним згодуванням шостиденного раціону на шостий день [2]. Низька якість технічних засобів вимагає залучення додаткової кількості агрегатів для виконання механізованих робіт в оптимальні строки, крім того, збільшує витрати на ремонтні роботи, а в результаті зумовлює підвищення собівартості і зниження рентабельності.

Більшість дослідників, вивчаючи матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств, звертають свою увагу лише на проблему технічного забезпечення. Але матеріально-технічна база — це сукупність засобів та предметів праці, що застосовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. До її складу включають не лише засоби механізації, а й корми, насіння та посадковий матеріал, засоби захисту рослин і тварин, добрива, запасні частини, паливомастильні матеріали та інші види матеріалів і засобів для одержання продукції сільського господарства. Їх нестача або низька якість також прямопропорційно впливає на якість продукції, а в результаті — на ефективність господарювання. Тому цю частину проблеми також не варто залишати поза увагою. Так, наприклад, в Одеській області під урожай 2003 року лише 19,7% фермерських господарств внесли мінеральні добрива на площу 45392 га (20,7% від загальної площі сільськогосподарських угідь), що в середньому на 1 га складає 0,6 ц в перерахунку на 100% поживних речовин. Лише 129 господарств з 5830 внесли 8814 тонн органічних добрив на площу 3065 га, що в середньому становить 2,9 тонн на 1 га. Площа, оброблена ядохімікатами, складає 27% від загальної площі сільськогосподарських угідь, що є в користуванні у фермерів. За той же період в Миколаївській області 576 фермерських господарств з 4504 внесли органічні добрива на площу 208 га, що в середньому на 1 га складає 2,8 т. 3147 господарств удобрили площу 11709 га мінеральними добривами, що в середньому на 1 га складає

0,3 ц в перерахунку на 100% поживних речовин. Ядохімікатами оброблено площу 3622 га, що в середньому на одне господарство складає 52,5 га. Картина досить не оптимістична.

Для подолання матеріально-технічної кризи фермерським господарствам необхідно створювати нові та вдосконалювати вже існуючі формування інженерно-технічного та матеріально-постачальницького сервісу. Оскільки придбання нової техніки не є на сьогодні реальною можливістю не лише для фермерських господарств, а й для більшості інших сільськогосподарських підприємств, держава повинна сприяти формуванню і функціонуванню ринку раніше використаної техніки, оновленню вузлів, запасних частин до неї, створенню технічного сервісу машин і знарядь. Адже, в аграрному секторі нашої держави через технічні несправності не використовується четверта частина тракторів і комбайнів [1].

Академік М.І.Синюков висказує на можливість за умови недостатності техніки використання машин, що мають понаднормативний термін експлуатації, вважаючи, що додаткові витрати на її ремонтування, що мають місце в даних випадках, окупляться прибавкою врожаю та його кращою якістю, отриманою в результаті скорочення строків проведення сільськогосподарських робів та поліпшення їх якості. А Ф.Енгельс зазначав наступне: "Ввиду того, что у большинства машин только немногие части снашиваются настолько, что их приходится заменять через 5-6 лет, а если главный принцип действия машины не вытеснен новыми изобретениями, то сношенные части довольно легко могут быть заменены новыми и через 15 лет".

І.І.Лукінов звертає увагу на те, що коли найближчим часом не поліпшиться матеріально-технічне становище, то роботи в сільськогосподарському виробництві доведеться виконувати кіньми і вручну, та й то, за умови, якщо буде відновлено поголів'я коней та кінного ременанту.

Таким чином, господарства, в тому числі і фермерські, можуть перетворитися на натуральні, матиме місце низька продуктивність праці і високі виробничи витрати. За подібних умов ні про конкурентоздатність, ні про ефективність господарювання не може бути й мови.

Враховуючи всі особливості ведення сільськогосподарського виробництва, ми можемо беззаперечно стверджувати, що ефективність господарювання всіх аграрних підприємств, в тому числі і фермерських, залежить від стану їх матеріально-технічної бази. Тому проблема розвитку матеріально-технічного забезпечення та сервісного обслуговування аграрних підприємста потребує досконалого дослідження та оптимально вирішення в найкоротший термін.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Агропромисловий комплекс України: етапи, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип.5). – К.:ІАЕ УААН, 2002. – С.361.

2. В.В.Іванішин. Роль технічних засобів у розвитку аграрного виробництва в контексті ефективності їх використання //Економіка АПК. – 2003. – №6. – С.3-9.

3. І.І.Лукінов. Наукова модель економіки перехідного періоду.\\Економіка АПК. – 1995. – №9. – С.22-27.

4. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. Я.К.Білоусько, М.І.Герун, А.М.Головко та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С.22.

**УДК 657**

# ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

***С.А.Ткаченко**, аспірант*
*Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м.Миколаїв*

Щоб створювати найвищу споживчу цінність та задовольняти потреби клієнтів, будь-якому підприємству потрібна інформація. Виробництво якісної продукції та розробка маркетингової програми починаються з вивчення потреб та бажань покупців та власних можливостей підприємства. Крім того, підприємсмтва потребують вичерпних даних про конкурентів, посередників та інші сили, що мають вплив як безпосередньо на сам ринок так і на діяльність підприємства. В наш час інформація про стан справ на ринку і підприємстві

використовується не тільки для прийняття оптимальних рішень, а й в якості важливого стратегічного ресурсу та маркетингового інструменту. В XX сторіччі з`явилися фактори, що зумовили потребу в повнішій та якіснішій маркетинговій інформації. Підприємства починають працювати на загальнонаціональному або навіть на глобальному ринку, тому вони потребують все більше даних про ринки, конкурентів і, найголовніше, про власні можливості. Крім того, разом зі зростанням доходів зростає і вибагливість покупців до вибору продукції та її якості, тому виробникам потрібно мати якомога більше інформації про реакцію споживачів на різні властивості та характеристики товарів. Оскільки виробники використовують все складніші маркетингові підходи, а конкуренція посилюється, підприємствам конче необхідна інформація про ефективність їх маркетингових зусиль. І нарешті, в умовах надто мінливого середовища свіжа інформація життєво необхідна керівникам для прийняття швидких та точних рішень. За допомогою сучасних інформаційних систем підприємства мають можливість отримувати скільки завгодно необхідної інформації. Більш того, керівники інколи отримують навіть забагато інформації. Отже, сьогодні проблема полягає не в недостатності інформації, проблема — знайти в "інформаційному мотлосі" те, що потрібно. Незважаючи на потужний інформаційний потік, керівники часто скаржаться на брак потрібної інформації. Так, можна дійти висновку, що керівники, незважаючи на величезний обсяг даних, не отримують того, що їм потрібно. Отже, керівникам не потрібно більше інформації, вони просто бажають мати інформацію кращої якості. Сьогодні багато підприємств почали вивчати інформаційні потреби своїх керівників з метою створення інформаційних систем, що задовольнили б ці потреби. Зазначимо, що однією із складових маркетингової інформаційної системи виступають системи обліку,удосконалення і розвиток яких пов'язані саме із вирішенням проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

Проведений аналіз публікацій свідчить, що вітчизняні вчені і фахівці не достатньо зосереджують увагу на проблемах інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств. Необхідно відзначити, що публікації стосовно цієї тематики виходять дуже рідко і не завжди торкаються цих важливих питань. Здебільшого вони розглядають у своїх роботах питання ведення бухгалтерського

обліку маркетингової діяльності на торгівельних підприємствах [1,2], описують особливості організації маркетингового контролю на підприємствах [3,5], висвітлюють питання щодо впливу маркетингу на фінансові результати діяльності підприємств торгівлі [4], розглядають основні аспекти інтеграції маркетингових комунікацій у діяльності підприємства, визначають основні принципи та завдання такої інтеграції [6]. Наведені дослідження і публікації демонструють недостатність вивчення питань, пов'язаних з проблемами інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

В зв'язку з цим метою даної статті є дослідження реального стану систем обліку в умовах розвитку маркетингової діяльності підприємств і висвітлення завдань, які необхідно вирішити для усунення проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності підприємств.

Зазначимо, що інформаційна система маркетингу потребує відповідних змін у сучасних системах обліку. Традиційні системи обліку мають "вузькі місця", а саме: дані про господарські операції, які є основою інформації для прийняття управлінських рішень, відображаються у регістрах синтетичного обліку і формах звітності; вони орієнтовані на відображення внутрішніх процесів для прийняття поточних рішень, що унеможливлює отримання інформації, необхідної для стратегічного управління. У результаті виникають утруднення в розвитку маркетингової діяльності підприємств.

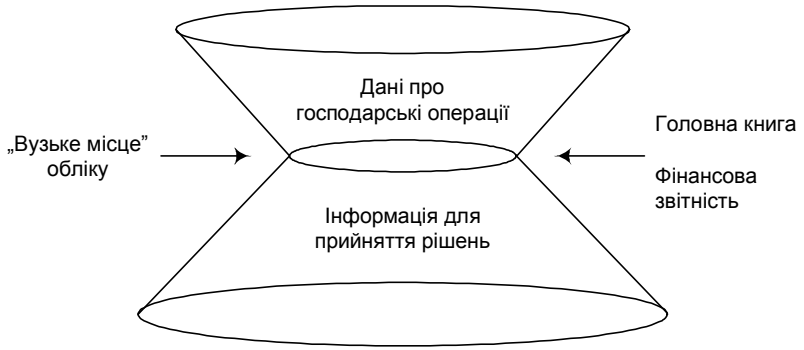


**Рис.1. "Вузьке місце"систем обліку**

Важливим аспектом ефективного маркетингу є розробка адекватної інформаційної системи для забезпечення моніторингу досягнення стратегічних цілей. У зв'язку з цим завданнями маркетингового обліку є вибір вимірників ключових факторів успіху та форм звітності. Таким аспектом має виступати система збалансованих показників — це система стратегічного управління, що переводить місію та стратегію підприємства у комплекс інтегрованих ключових показників. Така система забезпечує інтегрований підхід до оцінки ключових факторів успіху, бо поєднує фінансові й нефінансові показники діяльності та концентрує увагу керівництва на досягненні стратегічних цілей. Аналогом системи збалансованих оцінок є система "Табло". Ця сучасна система маркетингового обліку нагадує табло, яке містить широкий спектр різноманітної інформації. Внутрішня звітність у системі "Табло" поряд із традиційними фінансовими показниками (маржинальний дохід, продаж) містить інформацію про кількість одиниць виробленої продукції, використання матеріалів, робочого часу тощо. Будь-яку інформацію, що є релевантною для прийняття рішення, включають у звітність. Це дає змогу керівникам аналізувати й контролювати елементи, що не відображені в системах обліку. Так, якщо традиційні звіти, що формуються в системі обліку, складаються лише на основі внутрішніх джерел інформації, то система "Табло" включає також узагальнені дані про зовнішнє економічне середовище. Зрештою, традиційні звіти містять лише показники, що контролюються керівником, а система "Табло" розглядає всі центри відповідальності з урахуванням їхніх горизонтальних і вертикальних зв`язків. Це вможливлює отримання повної інформації про діяльність взаємопов`язаних центрів відповідальності незалежно від міри контрольованості окремих показників з боку керівників. Значному поширенню системи збалансованих показників буде сприяти те, що традиційна система управління, побудована на концепціях (місія, цілі, стратегії), має низку суттєвих недоліків. Одним із них є прогалина між довгостроковими цілями підприємства та поточними діями його співробітників. Зрештою, керівники не можуть забезпечити оперативний взаємозв`язок результатів поточної діяльності з довгостроковою стратегією компанії. Система збалансованих показників уможливлює ефективне роз`язання цих проблем, оскільки забезпечує: трансформацію бачення у стратегію; кому-

нікацію та зв`язок; бізнес-планування; посилення зворотного зв`язку та навчання стратегії. Побудова системи збалансованих показників починається з того, що керівники підприємства на підставі огляду її місії доходять спільного бачення перспектив і засобів розвитку підприємства. Після досягнення консенсусу щодо розуміння цілей і стратегій перед керівництвом підприємства постає завдання донести власне бачення до всіх співробітників підприємства. Комунікацію стратегічного бачення здійснюють шляхом запровадження спеціальних програм навчання, періодичного скликання зборів та через інформаційні системи. Метою комунікації є послідовне залучення всіх підрозділів і співробітників до процесу розроблення стратегії та збалансованих показників її досягнення. У процесі бізнес-планування узгоджують операційні, фінансові та інвестиційні плани підприємства із системою збалансованих показників. Зрештою, на підставі звітності, що містить порівняння фактичних показників зі стратегічними плановими показниками, досягається зворотний зв`язок. Аналіз відхилень дає змогу оцінити ефективність стратегії та внести корективи в майбутні стратегічні ініціативи та установки. Звітність, що використовують в системі збалансованих показників, називають картою або відомістю збалансованих показників. Зміст відомості збалансованих показників й інтерпретація відхилень залежать від обраної стратегії.

Нарешті необхідно відзначити, що для підприємств в умовах розвитку для вирішення проблем інформаційного забезпечення маркетингової діяльності, необхідно запровадження такого для нас нового обліку як маркетинговий облік та використання однієї з його складової системи стратегічного управління, що переводить місію та стратегію підприємства у комплекс інтегрованих ключових показників, а саме — систему збалансованих показників. Автор намагався говорити про головне і — наскільки дозволяв матеріал — докладно. Вважаю, що наведений матеріал викликає інтерес у читачів.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Назарова К.О. Облік маркетингової діяльності у виконавців і замовників. // Світ бухгалтерського обліку. – К., 1998. – С. 43–45.

2. Назарова К.О. Облік – основа організації маркетингової діяльності торговельного підприємства // Експрес-новини: наука, техніка, виробництво. – К.: УкрІНТЕІ, – 1998. – С. 25–26.

3. Назарова К.О. Особливості контролю маркетингової діяльності торговельного підприємства // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 99–107.

4. Назарова К.О. Вплив маркетингу на фінансові результати діяльності підприємств торгівлі // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 117–126.

5. Петренко С.Н. Особливості організації маркетингового контролю у суспільстві з перехідною економікою // Вісник бухгалтера і аудитора України. – 2004. – № 5 – 6. – С. 46–50.

6. Примак Т.О. Інтеграція маркетингових комунікацій у діяльності підприємства на споживчому ринку України // Проблеми науки. – 2003. – № 12. –С.28–31.

**УДК 631.115.17:330.145(477.73)**

# ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ПРИВАТНО-ОРЕНДНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***І. В.Тюкова**, аспірант*

*Миколаївський державний аграрний університет*

Важливою умовою успішної діяльності приватно-орендних сільськогосподарських підприємств є раціональне інвестування капіталу в оборотні засоби, що характеризується оптимальним співвідношенням їх елементів. Тому в процесі управління оборотними засобами значну увагу приділяють аналізу їх структури з метою забезпечення у майбутньому повного використання окремих їх видів і збільшення сукупної потенційної можливості генерувати прибуток підприємства.

Матеріальні оборотні ресурси мають велике значення для підприємств аграрного сектору економіки. Насіння та посадковий матеріал, корми, добрива, паливо — це те, без чого не може обійтися жодне сільськогосподарське підприємство при виробництві своєї продукції і на забезпеченість якими в першу чергу вони повинні звертати увагу.

Питання теорії і практики формування та ефективного використання оборотних засобів досліджували багато вчених: Саблук П.Т., Ковальчук Т.М., Шваб А.П., Шкарлупа А.П., серед фінансистів — Дем'яненко М.Я., Поддєрьогін А.М. та інші. Але вони розглядали оборотні засоби в сукупності, не приділяючи особливої уваги матеріальним оборотним ресурсам.

В умовах реформування в сільському господарстві України не може залишатись осторонь питання про забезпеченість підприємств матеріальними оборотними ресурсами. Відсутність глибоких і всебічних досліджень забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріальними оборотними ресурсами із врахуванням специфіки умов реформування в сільському господарстві зумовили вибір теми даної статті.

Дослідження проведено на приватно-орендних сільськогосподарських підприємствах Новобузького району Миколаївської області.

Приватно-орендні сільськогосподарські підприємства Новобузького району Миколаївської області — це господарства, які майже всі є прибутковими. В районі вони виробляють 75% всього обсягу сільськогосподарської продукції, загальна сума прибутку за 2003 рік становила 5514 тис. грн. І тільки одне із вісімнадцяти працюючих на даний час приватно-орендних сільськогосподарських підприємств є збитковим (ПОСП "Успіх"). Тому господарства можуть поповнювати свої насіннєві фонди високоякісними сортами насіння, вносити органічні та мінеральні добрива, що призведе до збільшення урожайності сільськогосподарських культур.

При використанні матеріальних оборотних ресурсів потрібно враховувати особливості оборотних засобів, зумовлені специфікою сільськогосподарського виробництва. Велика тривалість обігу оборотних засобів, викликана тривалістю виробничого циклу, потребує авансування оборотних засобів у великих розмірах і на тривалий час. Велика нерівномірність витрат оборотних засобів і суттєва зміна їх структури по періодах року зумовлена сезонністю виробництва. Певна частина сільськогосподарської продукції не реалізується, а в натуральній формі у вигляді насіння, кормів тощо знов надходить у внутрішньогосподарський обіг [2, с.60].

Склад, структура і зміна матеріальних ресурсів характеризується натуральними, якісними і вартісними показниками. За допомогою кількісних параметрів оцінюють наявність матеріальних ресурсів, їх склад, потребу і рівень забезпеченості ними підприємства (по конкретних видах), функціональну та фізичну придатність ресурсів до використання.

Насіння та посадковий матеріал в рослинництві — одна з головних статей матеріальних витрат, що включаються до собівартості

сільськогосподарської продукції. Потреба господарства в насінні визначається на основі норми висіву на 1 га посівної площі з урахуванням страхового запасу. Норма висівання насіння значною мірою залежить від якості посівного матеріалу. Потребу по кожній культурі можна задовольнити різними сортами, які мають різні показники якості. Порівнюючи фактичну наявність насіння з потребою в ньому, визначають рівень забезпеченості ним господарства (табл.1).

Таблиця 1

**Забезпеченість насінням приватно-орендних сільськогосподарських підприємств**

| Культура | На 01.04. 2001 р. | | | На 01.04. 2002 р | | | На 01.04. 2003 р. | | | На 01.04. 2004 р. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Потреба, ц | Наявність, ц | Рівень забезпеченості, % | Потреба, ц | Наявність, ц | Рівень забезпеченості, % | Потреба, ц | Наявність, ц | Рівень забезпеченості, % | Потреба, ц | Наявність, ц | Рівень забезпеченості, % |
| Ярий ячмінь | 13000 | 12081 | 92,9 | 15210 | 15030 | 98,8 | 15210 | 17640 | 116 | 19554 | 19940 | 102 |
| Просо | 220 | 152 | 69,1 | 100 | 120 | 120 | 108 | 61 | 56,5 | 104 | 100 | 96,2 |
| Гречка | 552 | 532 | 96,4 | 305 | 270 | 88,5 | 828 | 387 | 46,7 | 195 | 180 | 92,3 |
| Зернобобові | 900 | 940 | 104,4 | 984 | 1000 | 101,6 | 1107 | 1413 | 127,6 | 1400 | 1440 | 102,9 |
| Соя | 170 | 300 | 176,5 | 70 | - | - | 300 | 555 | 185 | 224 | 250 | 111,6 |
| Кукурудза | 1420 | 1421 | 100,1 | 115 | 505 | 439,1 | 1346 | 652 | 48,4 | 398 | 400 | 100,5 |
| Соняшник | 570 | 573 | 100,5 | 532 | 637 | 119,7 | 872 | 718 | 82,3 | 690 | 645 | 93,5 |
| Картопля | – | – | – | – | – | – | – | – | – | – | – | – |

Розглядаючи вищенаведені показники, видно, що забезпеченість насінням приватно-орендних сільськогосподарських підприємств Новобузького району Миколаївської області за останні чотири роки мало різниться. Так, на 01.04.2001 року господарства були забезпечені власним насінням зернобобових, сої, кукурудзи та соняшнику. По зернових культурах треба було використати певний відсоток купованого насіннєвого матеріалу, або в деяких випадках зменшити норму висіву насіння на 1 га, що недопустимо.

В 2002-2003 роках рівень забезпеченості насінням окремих культур недостатній.

В 2004 році рівень забезпеченості був задовільний, хоча не вистачало власного насіння проса, гречки та соняшнику відповідно на 3,8%, 7,7%, 6,5%.

Споживання палива та паливно-мастильних матеріалів усіма підприємствами та населенням Новобузького району у 2003 році склало 14639 тонн палива в умовному вимірі і збільшилось відповідно до 2002 року на 1068 тонн, або на 7,9%, а по відношенню до 2001 року – на 1109 тонн, або на 8,2%. Споживання окремих видів палива та паливно-мастильних матеріалів показано на рис. 1.

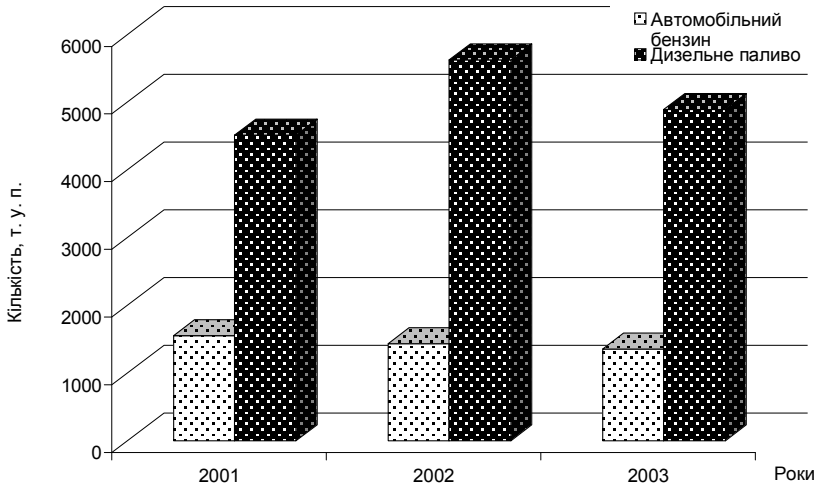


**Рис.1. Споживання окремих видів палива приватно-орендними сільськогосподарськими підприємствами Новобузького району Миколаївської області**

Аналізуючи рівень споживання палива по роках (рис.1.), видно, що приватно-орендні сільськогосподарські підприємства Новобузького району у 2003 році менше використали автомобільного бензину порівняно з 2002 роком на 5,5%, а з 2001 роком – на 12,7%. Що стосується дизельного пального, то використання цього виду палива по сільськогосподарським підприємствам коли-

вається. Так, у 2003 році ця сума становила 4891,7 тонн палива, що на 13,0% менше, ніж у 2002 році, але на 8,4% більше, ніж у 2001 році. Це пов'язано з тим, що все менше використовують автомобільний вантажний транспорт, замінюючи його тракторами, а також у 2002 році був збільшений обсяг робіт, пов'язаних з обробітком ґрунту, що призводить до меншого споживання автомобільного палива і зростання використання дизельного палива.

За проведеними дослідженнями виявлено, що ефективне використання оборотних матеріальних ресурсів є важливою умовою успішного господарювання будь-якого сільськогосподарського підприємства. Насіння і добрива — це такі види матеріальних ресурсів, без яких не зможе обійтися господарство при виробництві продукції і на забезпеченість якими воно повинно звернути особливу увагу.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Білейченко О. Г. Структура обігових коштів в умовах ринкової економіки // Фінанси України. – 2003. – №5. – С.70-72.

2. Ковальчук Т. М. Оперативний аналіз забезпечення матеріальними оборотними ресурсами сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. – 2001. – №11. – С. 59-64.

3. Потійко Ю. А. Формування оптимального розміщення оборотних активів суб'єктів господарювання // Фінанси України. – 2001. – №7. – С. 80-88.

**УДК 657.6**

# МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ ТА ЇХ АУДИТУ ЗГІДНО З НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ

***Н.В.Хомяк**, кандидат економічних наук, доцент*
*Білоцерківський державний аграрний університет*

Аудит матеріальних ресурсів сприяє вирішенню проблем раціонального формування і використання матеріально-технічної бази,

ресурсозбереження, що позитивно впливає на ефективне ведення господарства.

Основними завданнями аудиту запасів є: виявлення законності, правильності та економічної доцільності придбання, оприбуткування, зберігання, витрачання і використання матеріальних ресурсів у процесі здійснення виробничої діяльності підприємства. У процесі перевірки виявляють факти недооприбуткування майна, виробничих запасів, продукції, некомплектні поставки техніки та обладнання, перевитрати сировини і матеріалів, псування матеріальних цінностей, втрати продукції на всіх стадіях виробничого процесу. Важливо виявляти наявність неустановленого обладнання, невикористовуваного майна, зайвих, непотрібних підприємству і не придатних для використання матеріальних цінностей. При цьому необхідно з'ясувати причини і винних осіб з визначенням суми завданого збитку та надати рекомендації щодо усунення виявлених недостач.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси визначено в П(С)БО 9 "Запаси".

Згідно з цим Положенням запаси визнаються активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена.

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

Придбані (отримані) або вироблені запаси зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю.

Первісною вартістю запасів, що придбані за плату, є собівартість запасів.

Первісною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається собівартість їх виробництва, яка визначається за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 "Витрати".

Первісною вартістю запасів, що внесені до статутного капіталу підприємства, визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства їх справедлива вартість.

Первісна вартість одиниці запасів, придбаних в результаті обміну на подібні запаси, дорівнює балансовій вартості переданих запасів.

Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливу вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх справедлива вартість. Різниця між балансовою і справедливою вартістю переданих запасів включається до складу витрат звітного періоду.

Первісна вартість запасів, що придбані в обмін (або частковий обмін) на неподібні запаси, дорівнює справедливій вартості переданих запасів, збільшених (зменшених) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) у процесі обміну.

При відпуску запасів у виробництво, продаж та іншому вибутті оцінка їх здійснюється за одним з таких методів:

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- собівартості останніх за часом надходження запасів (ЛІФО);
- нормативних затрат;
- ціни продажу.

Запаси відображаються в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації.

Основними документальними джерелами перевірки матеріальних ресурсів є: дані синтетичного і аналітичного обліку по рахунках 20-28, відповідних журналів-ордерів, виробничих звітів, інвентарних карток, списків основних засобів; книги і картки складського обліку, звіти про рух матеріальних цінностей; первинна документація по оприбуткуванню і списанню матеріальних цінностей (акти приймання-передачі матеріальних цінностей, товарно-транспортні накладні, рахунки-фактури, акти на вибуття та списання матеріальних цінностей, лімітно-забірні картки, накладні, відомості дефектів та ін.); розрахунки нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів; технічні паспорти, сортові свідоцтва і атестати; акти інвентаризації; статистична звітність; нормативна та нормативно-правова документація.

Аудит матеріальних ресурсів доцільно проводити в такій послідовності: зіставлення статей балансу розділу I і II активу з

Головною книгою, обстеження місць зберігання матеріальних ресурсів та їх стану на складах, у виробничих підрозділах; проведення контрольних інвентаризацій матеріальних цінностей; аналіз використання матеріальних ресурсів; документальна перевірка руху матеріальних ресурсів (оприбуткування, використання та списання); аналіз і оцінка стану обліку і внутрішньогосподарського контролю; вивчення матеріалів інвентаризації і організації роботи по відшкодуванню матеріальних збитків, розробки заходів щодо збереження майна та інших матеріальних ресурсів і ефективного їх використання.

Основна відповідальність за організацію контролю за зберіганням, надходженням і витрачанням матеріальних ресурсів покладається на внутрішньогосподарський контроль підприємства. Аудитори з'ясовують, як цей контроль здійснюють керівники підприємств, спеціалісти, керівники виробничих підрозділів, обліково-економічна служба, матеріально-відповідальні особи.

При проведенні аудиту використовують контрольні (вибіркові) інвентаризації по видах майна та відповідно до класифікаційних груп, по галузях і місцях зберігання та особах, відповідальних за збереження цінностей.

Потрібно простежити, чи оприбутковано виявлені під час інвентаризації лишки, чи правильно відображено в обліку нестачі. Нестачі цінностей в межах норм природних втрат списують на виробництво, а понад норму — підлягають відшкодуванню за рахунок винних осіб, якщо їх вина установлена; за рахунок прибутку в розпорядженні підприємства, якщо винна особа не установлена. При цьому особлива увага звертається на правильність застосування норм природних втрат товарно-матеріальних цінностей. Слід мати на увазі, що норми природних втрат застосовують лише при виявленні нестачі.

Для установлення своєчасності і повноти оприбуткування використовують прийоми зустрічної перевірки документів, а саме — зіставляють різні примірники документів, документи на оприбуткування продукції з дорожніми листами автомобілів, обліковими листами, записами складського обліку, реєстрів. Товарно-транспортні документи доцільно зіставити з платіжними документами і виписками банку. Таке детальне обстеження дозволяє виявити

факти не оприбуткування матеріальних цінностей, заміни дефіцитних товарів малоцінними, порушення умов договору про ціну, якість номенклатури поставок. При виявленні фактів недооприбуткування продукції та матеріальних цінностей з'ясовують причини, установлюють винних осіб і ставлять вимогу перед адміністрацією підприємства про притягнення їх до матеріальної відповідальності.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Белару М. Новый план счетов – основа учета по национальным стандартам: Бухгалтерия 2000.Учимся работать по национальным стандартам.-К.: Софт АРТ,2000.-72 с.

2. Білуха М.Т. Курс аудиту:Підручник.- К.Вища школа.-Знання,1998.-574 с.

3. Білуха М.Т.Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту:Підручник для ВУЗІВ.- К.: Вища школа,1994. – 364 с.

4. Завгородний В.П. Бухгалтерский учет, контроль и аудит в системе управления предприятием.- К.: ДИ-КСИ, 1997. – 964 с.

5. Кармайкл Д.Р.,Бенис М.Стандарты и нормы аудита:Пер. с англ.-М.: Аудит, Юнити,1995.-527 с.

6. Шатковська Л.С. Аудит і аудиторська діяльність.- К.: Урожай, 1996.- 256 с.

7. Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України. Фінансова звітність за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.Практичний посібник. – К.: Лібра, 1999. – 336 с.

**УДК 631.1:638.1**

# БДЖОЛИ – НЕЗАМІННА ЛАНКА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

***О.А.Христенко**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Бджільництво завжди вважалося найбільш високорентабельною галуззю сільського господарства, оскільки можна одержувати вагомі прибутки скрізь, де є медоносна рослинність. Однак, на сучасному етапі вітчизняна економічна служба практично не враховує прибутків від бджолозапилення. Вагомий внесок в дослідження цієї проблеми внесли в різні періоди Н.М.Кулагін, П.І.Прокопович, П.І.Гайдуцький, П.Т.Саблук, С.А.Чехов.

Додатковий урожай, одержуваний при запиленні бджолами ентомофільних рослин, у 10-15 разів перевищує вартість продукції бджільництва. Можлива прибавка урожаю з 1 гектара посівів від запилення становить по соняшнику, гречці, гірчиці, люцерні – 40-65 %, еспарцету і буркуну – 40-130, овочах і баштанних – 30-160, цибулі на насіння – до 300. Наприклад, використання однієї сім'ї бджіл на запиленні конюшини збільшує урожайність насіння на 60-70 кг, при реалізації якого можна отримати додатково 420 грн. Цього обсягу насіння вистачить також, щоб засіяти земельний масив площею 5 га і одержати з нього 20 т сіна чи 50 т сінажу конюшини, не враховуючи отави, яку використовують для випасу худоби. Такої кількості корму достатньо для утримання 40 корів протягом одного місяця, від яких у свою чергу за цей час можна надоїти близько 20 т молока.

Встановлено, що при перехресному запиленні не тільки збільшується урожай, але і значно поліпшується якість насіння і плодів, вони виростають крупніші, в них підвищується вміст білка, вуглеводів і вітамінів.

Запаси нектару визначаються за розміром площ нектароносних сільськогосподарських культур, з дерев, кущів і трав'янистої рослинності, що росте в лісах і на луках. При визначенні запасів меду враховується, що бджоли використовують близько 50% нектару, який виділяється рослинами, решта його висихає, змивається дощами і втрачається в періоди, коли бджоли не відвідують рослин, тобто значною мірою залежать від погодних умов.

Оцінка нектароносності рослин є основою здійснення заходів, спрямованих на найповніше використання медоносної бази (табл.1).

Згідно з розрахунками нектароносний баланс в 2002 році становив 65,5 кг на одну бджолосім'ю, при цьому 73,8% його становлять посіви соняшнику.

На протязі останніх років нектароносний баланс зменшувався за рахунок скорочення посівних площ основних медоносних культур (табл.2). Причому частка виходу нектару від соняшнику за 1990-2002 роки збільшилась в 1,5 рази. Проте урожайність його знизилась з 15,3ц з 1 га в 1990 році до 10,7 ц – в 2002 році.

Таблиця 1

**Нектарний баланс області у 2002 році**

| Культури | Площа посівів та угідь, тис. га | Нектаропродуктивність з 1 га, кг | Загальна кількість нектару | |
|---|---|---|---|---|
| | | | тонн | структура, % |
| Сади і ягідники | 11,9 | 30 | 357 | 3,9 |
| Горох | 4,2 | 40 | 168 | 1,9 |
| Гречка | 11,8 | 50 | 590 | 6,7 |
| Соняшник | 220,3 | 30 | 6609 | 73,8 |
| Баштанні культури | 3,5 | 15 | 52,5 | 0,5 |
| Багаторічні трави: на сіно | 17,9 | 10 | 179 | 2,0 |
| на насіння | 1,9 | 100 | 190 | 2,2 |
| Ліси | 119,9 | 2 | 239,8 | 2,7 |
| Чагарникові насадження | 0,3 | 50 | 15 | 0,1 |
| Сіножаті і пасовища | 274,3 | 2 | 548,6 | 0,1 |
| Всього нектару | X | X | 8948,9 | 100 |
| Кількість нектару на 1 бджолосім'ю | X | X | 65,5 | X |

Таблиця 2

**Динаміка посівних площ основних медоносних культур області (всі категорії господарств ,тис. га)**

| Показники | 1996 р. | 1995 р. | 2000 р. | 2001 р. | 2002 р. |
|---|---|---|---|---|---|
| Горох | 62,4 | 36,7 | 3,0 | 2,7 | 4,2 |
| Гречка | 7,3 | 18,9 | 15,2 | 24,5 | 11,8 |
| Соняшник | 147,1 | 194,0 | 247,2 | 204,1 | 220,3 |
| Баштанні культури | 13,5 | 11,2 | 6,0 | 5,1 | 3,5 |
| Багаторічні трави: на сіно | 39,2 | 34,8 | 21,8 | 21,7 | 17,9 |
| на насіння | 17,2 | 8,7 | 4,1 | 2,5 | 1,9 |
| Вихід нектару, тонн | 9588,5 | 9619,0 | 9014,0 | 7999,5 | 7788,5 |
| Частка нектару соняшнику, % | 46,0 | 60,5 | 82,2 | 76,5 | 84,9 |

Однією з причин зниження урожайності є недостатня організаційна робота спеціалістів сільськогосподарських підприємств щодо використання бджіл для запилення сільськогосподарських культур.

Наукою і практикою встановлено різну оптимальну норму бджолосімей на гектар сільськогосподарських культур, садів та ягідників [1]. В таблиці 3 наведено розрахунки необхідної кількості бджолосімей.

Таблиця 3

**Розрахунок кількості бджолосімей, необхідних для запилення сільськогосподарських культур (всі категорії господарств)**

| Основні види сільськогосподарських культур | Оптимальна норма бджолосімей на 1га | Площа, що підлягає запиленню, тис. Га | Всього необхідно бджолосімей, тисяч штук |
|---|---|---|---|
| Сади і ягідники | 2 | 11,9 | 23,8 |
| Соняшник | 0,5 | 220,3 | 110,2 |
| Гречка | 2 | 11,8 | 23,6 |
| Овочі | 0,2 | I8,7 | 3,7 |
| Баштанні | 0,3 | 3,5 | 1,1 |
| Багаторічні трави на насіння | 4 | 1,9 | 7,6 |
| Всього необхідно | X | X | 170,0 |
| Наявність на 1.01.03р. | X | X | 127,1 |
| 2003 в % до потреби | X | X | 75 |

Дані таблиці 3 свідчать, що в 2002 році до повного запилення сільськогосподарських культур недоставало чверті бджолосімей.

Одним із шляхів сприяння розвитку бджільництва є розширення нектароносних угідь, зокрема посівів фацелії, як однієї з найбільш медоносних (до 250 кг з 1 га) культур. В минулому році в області посівів фацелії не було взагалі. Але слід зазначити, якщо кожне сільськогосподарське підприємство, яке зацікавлене в підвищенні урожайності ентомофільних культур шляхом їх запилення, буде висівати хоча б один гектар фацелії в рахунок компенсації (відшкодування) пасічникам витрат на утримання бджолосімей, нектарний баланс області буде забезпечувати одержання близько 50 кг меду на одну бджолосім'ю. Хоча закордонний досвід свідчить, що майже половину доходу бджолярі одержують саме від запилення сільськогосподарських культур.

Доцільним є також розширення посівів нектароносних рослин, які використовуються на зерно і корм худобі. Найпоширенішою серед них є суміш гороху на зерно з фацелією.

Використання нектароносних угідь, дотримуючись агротехніки обробітку ентомофільних культур, сприятиме кращому виділенню нектару, що буде залучати бджіл до квіток.

В свою чергу пасічники повинні максимально наблизити пасіку до квітучого масиву, при необхідності розбити її на точки для більш рівномірного відвідування бджолами квіток по всій площі культури, що запилюється, та впроваджувати прийоми посилення льотно-обпилювальної діяльності бджіл.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Копелькиевский Г.В. Бурмистров А.Н. Улучшение кормовой базы пчеловодства. – М.: Россельхозиздат.-1965.-168 с.

2. Сільське господарство Миколаївщини. Статистичний збірник.-Миколаїв, 2002.-180 с.

3.Чехов С.А. Проблеми і перспективи розвитку бджільництва в Україні // Вісник аграрної науки. -2000. - № 6. - С.79-80.

**УДК 330.131:637.14**

# ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

***Г.В.Черевко**, доктор економічних наук, професор*
***Т.М.Кохана***
*Львівський державний аграрний університет*

Вступ. Підвищення ефективності молочного скотарства, як і інших галузей сільського господарства, безпосередньо пов'язане з рівнем ефективності використання ресурсів галузі. Ефективність є поняттям багатостороннім і включає в себе такі аспекти, як економічна, соціальна, екологічна, технологічна і енергетична ефективність. На сьогодні, в умовах максимальної обмеженості в енергетичних ресурсах і ресурсах взагалі, чи не найголовнішу роль відіграє якраз

енергетична ефективність виробництва продукції. В цьому плані молочне скотарство має певну специфіку, яка пов'язана з капіталомістким і енергоємним характером виробництва у цій галузі. Тим важливішим є для цієї галузі дослідження проблеми підвищення енергетичної ефективності використання наявних у ній ресурсів.

Об'єкт і методика дослідження. Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані з використанням виробничих ресурсів у молочному скотарстві та підвищенням енергетичної ефективності їх використання. В ході проведених досліджень використано комплекс методів, що дозволило одержати результати, достатньою мірою науково обґрунтовані. Зокрема, використання монографічного методу дало можливість ознайомитись із станом справ та способами вирішення аналогічних проблем у інших країнах, вивчити праці вітчизняних та закордонних вчених, присвячені питанням раціонального використання ресурсів як в цілому у сільському господарстві, так у молочному скотарстві зокрема. Це стосується таких вчених, як Аль Сеади Т., Борщ О., Гольм-Нільсен Й., Гаганов О., Градзюк П., Григорьєв М., Гутнік Е., Волков М., Іваненко П., Каранов Ю., Клименко В., Коврига В., Корчемний М., Косцік Б., Кошель М., Лоза А., Медведовський О., Новацький Т., Огінський А., Перебийніс В., Підлісецький Г., Руда В., Суходоля О., Федорейко В., Черевко Г., Шебанін В., Михайлов М., Щербань В., Ясенецький В. та низки інших.

Застосування методів аналізу рядів динаміки, порівнянь, статистичного групування та кореляції дозволило проаналізувати досліджуване явище в часі і в різних організаційних формах господарювання, виявити основні чинники, що впливають на енергетичну ефективність використання ресурсів у молочному скотарстві та безпосередньо при виробництві молока, визначити тісноту зв'язку між цими чинниками та рівнем енергомісткості продукції і визначити основні шляхи його зниження з метою підвищення ефективності галузі.

Постановка завдання. Виходячи з об'єктивної необхідності підвищення ефективності молочного скотарства, невідкладним завданням є дослідження можливостей покращення використання виробничих ресурсів цієї галузі. Підвищення енергетичної ефектив-

ності їх використання є вагомим чинником підвищення загальної ефективності виробництва продукції в цій галузі і функціонування її в цілому.

Одержані результати. Енергія є однією з найбільш важливих базових складових всякої продукції, послуг та життєвих потреб кожної людини [4, с.6]. Проте ефективність її використання в Україні є вкрай низькою. Енергомісткість ВВП України в 3-5 разів перевищує показники розвинутих країн, що значно обмежує конкурентоспроможність вітчизняної продукції [7, с.21-22]. Енергомісткість ВНП в Україні досягла непристойної для цивілізованої країни межі, перевищивши енергомісткість ВНП країн ЄС у 17 разів [1, с.7]. Енергомісткість сільськогосподарської продукції в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники індустріально розвинутих країн світу, зокрема Великобританії – в 1,9 рази, Франції – в 1,8, Німеччини – в 1,5, США – в 2 рази [5,с.72-73].

Серед численних аспектів ефективності виробництва продукції вважливе місце займає енергетична його ефективність, основою якої є енергетична ефективність використання виробничих ресурсів. Методика визначення цієї енергетичної ефективності зводиться до порівняння енергетичної цінності одержуваної продукції з витратами енергії, втіленої у всіх видах ресурсів, що брали участь у виробництві цієї продукції в розмірі її спожитої величини. Таким чином, набагато розширюється поняття енергомісткості продукції, оскільки при цьому маються на увазі не лише витрати енергетичних ресурсів на виробництво продукції, а витрати всіх ресурсів на її виробництво у енергетичному вираженні. Такий підхід до оцінки ефективності виробництва продукції має ряд переваг, головними з яких є більш об'єктивне, порівняно з вартісною оцінкою, відображення рівня цієї ефективності, особливо в динаміці, оскільки одиниці енергетичної оцінки є практично стабільними, на відміну від грошових. Однак така методика не позбавлена і недоліків, головними з яких є проблеми із встановленням коефіцієнтів перерахунку різних видів ресурсів, що використовуються у виробничому процесі, у енергетичні одиниці.

Для забезпечення високого рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції витрати енергії на її отримання

повинні бути у 2-3 рази менші, ніж її вміст у готовому продукті [1, с.88]. Проте розрахунки засвідчують абсолютно протилежну картину: з врахуванням по можливості всіх витрачених ресурсів у енергетичному еквіваленті на виробництво одиниці молока коефіцієнт енергетичної його ефективності у Львівській області за 1990-2002 рр. з 0,163 знизився до 0,111, тобто на 32,1%. Рівень енергетичної ефективності виробництва молока має широку амплітуду коливань по районах Львівської області — від 0,102 у Перемишлянському районі до 0,181 в Сокальському районі у 2002 р. При розрахунках коефіцієнтів енергетичної ефективності молока враховувались також витрати енергії на виробництво кормів, а не лише їх енергетична цінність. В структурі витрат енергетичних ресурсів на виробництво однієї тонни молока в господарствах досліджуваного регіону витрати енергії на виробництво кормів займають 74,2%, електроенергії — 11%, теплоенергії — 4,4%, бензину — 4,5%, дизельного палива — 5,7%. Результати розрахунку такої структури витрат енергетичних ресурсів дають змогу визначити основні напрями зниження енергомісткості молока та підвищення енергетичної ефективності його виробництва, а також встановити їх відносну вагу.

В молочному скотарстві особливо великі витрати енергії пов'язані із заготівлею, доставкою і приготуванням кормів. Вирощування 1 га багаторічних трав потребує близько 30 кг дизельного палива, а скошування і транспортування зеленої маси з цього 1 га до ферми — більше 60 кг.

Важливим напрямом підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві може стати економія цих ресурсів за рахунок їх раціонального використання. Розраховано, що капітальні витрати на одиницю "збереженої" енергії, наприклад, в 3-4 рази менші, ніж на одиницю генерованої [4, с.7]. А раціональне використання кормів на основі збалансованості раціону годівлі тварин може значно знизити витрати кормів з розрахунку на одиницю вироблюваної продукції за рахунок вищих темпів підвищення продуктивності тварин.

На сьогодні в структурі енергетичних ресурсів, що використовуються в молочному скотарстві, значно зростає роль так званих

нетрадиційних альтернативних поновлюваних енергії — водної, вітрової, сонячної, енергії біогазу. Біогазова технологія є одним із шляхів утилізації сільськогосподарських відходів, який дає змогу разом із розв'язанням екологічної проблеми отримувати високоефективні органічні добрива та енергію у вигляді біогазу [6, с.92]. Причому отримувати біогаз можна не лише при переробці відходів від сільськогосподарського виробництва, але також і з відходів спиртових заводів [2]. При цьому також вирішується низка екологічних проблем.

В Україні, як і у всіх індустріальних країнах, вітроенергетика розвивається здебільшого в напрямі створення вітроенергетичних установок великої і середньої потужності. Однак специфіка сільськогосподарського виробництва, зумовлена великими площами й незначним споживанням енергії фермерами, потребує широкомасштабного розвитку ще й "малої" вітроенергетики з установками потужністю до 20 кВт, яка, за оцінками спеціалістів, може вирішити проблему повної електрифікації всієї сільськогосподарської території України [8,с.96]. В молочному скотарстві використання такої енергетики є доцільним при організації відгінно-пасовищного утримання тварин влітку (електроогорожі культурних пасовищ) [3,С.108].

За кліматичними умовами Україна належить до регіонів із середньою інтенсивністю сонячної радіації. З урахуванням ККД сонячних установок для умов України щорічні ресурси сонячного гарячого водопостачання та опалення можуть становити до 28 кВт.год. теплової енергії на 1 $м^2$ площі сонячних колекторів. Для України найперспективнішими наразі є два основних напрями використання сонячної енергії: безпосереднє її перетворення в низькопотенційну теплову енергію без попередньої концентрації потоку сонячної радіації і безпосереднє її перетворення в електричну енергію постійного струму за допомогою фотоперетворювачів. Стримує використання геліоустановок для одержання енергії в Україні відсутність їх серійного вітчизняного виробництва.

Таким чином, всі напрями підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві можна класифікувати на організаційні, селекційно-племінні, енергетичні, технологічні, технічні і економічні.

Висновки. Основними шляхами підвищення енергетичної ефективності використання ресурсів у молочному скотарстві об'єктивно є: економія всіх видів ресурсів, які використовуються у цій галузі; нормування використання всіх матеріальних, в т.ч. і енергетичних ресурсів; раціональне використання виробничих ресурсів; оптимізація структури енергетичних ресурсів; розширення практики застосування у молочному скотарстві нетрадиційних відновлюваних джерел енергії; підвищення продуктивності тварин на основі оптимізації кормових раціонів і покращення годівлі; розробка і впровадження системи матеріального стимулювання за ефективне використання ресурсів.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Корчемний М., Федорейко В., Щербань В. Енергозбереження в агропромисловому комплексі. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001.- 984 с.

2. Кошель М., Каранов Ю., Руда В. та ін. Одержання біогазу з відходів спиртових заводів.//Пропозиція.-2002.-№11.- С.83-84.

3. Михайлов М. Вітроенергетичні установки малої потужності для безперебійного живлення автономних енергоспоживачів//Пропозиція.-2001.-№10.-С.106.

4. Нетрадиційні і поновлювані джерела енергії як альтернативні первинним джерелам енергії в регіоні: Матеріали ІІ-ї науково-практичної конференції (Львів, 19.06.-20.06.2003р.)-Зб. наук. статей. – Львів, ЛьвЦНТЕ, 2003.- 150с.

5. Огінський А. Основні напрями оптимізації енергоспоживання в сільському господарстві України // Економіка України. – 1998, №4.- С.72-76.

6. Світові тенденції розвитку біогазових установок//Пропозиція.-2001.-№12.-С.92-94.

7. Суходоля О. Модель системно-структурних взаємовідносин як основа прийняття рішень з формування енергоефективної економіки// Економіка України. – 2004.- №1.- С.21-26.

8. Ясенецький В., Клименко В. Сучасне вітроенергетичне обладнання для сільськогосподарських підприємств і приватного сектора//Пропозиція.-2002.-№7.- С.96-102.

УДК 657

# МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***С.В.Шевчук**, викладач*
*Національний університет кораблебудування, м.Миколаїв*

Конфлікт інтересів податкових органів та інших користувачів даними бухгалтерського обліку в частині вимог щодо деталізації та достовірності підготовки інформації, зумовлений зміною методології оподаткування, прибутку підприємств і доданої вартості та протиріччям концептуальних основ систем бухгалтерського обліку і оподаткування призвів до виникнення системи податкового обліку. Існуюча сьогодні практика ведення двох видів обліку є заплутаною та обтяжливою для платників податків, складною в адмініструванні податкових надходжень та прогнозуванні доходної частини бюджету. Причина полягає як у відмінності методології бухгалтерського та податкового обліку, так і у відсутності офіційних документів щодо інтерпретації даних бухгалтерського обліку для потреб оподаткування. Тому на сучасному етапі актуальним є питання висвітлення методичних аспектів ведення податкового обліку на підприємствах України на основі максимального використання інформаційної бази бухгалтерського обліку.

Аналіз сучасних публікацій в науково-практичній літературі свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення вказаної проблеми. Так, окремі фахівці пропонують вести податковий облік на синтетичних рахунках та субрахунках бухгалтерського обліку [2-5,8-11], на позабалансових рахунках бухгалтерського обліку [1] або ж в системі регістрів бухгалтерського обліку [6,7]. Однак, більшість публікацій не враховує особливостей податкового обліку як специфічної інформаційної системи, не містять пропозицій щодо комплексного відображення всіх його об'єктів та не забезпечують зниження витрат праці, пов'язаних з обліковою роботою. Крім цього, в розглянутих джерелах не висвітлюються питання використання спеціального облікового забезпечення, яке передбачене для окремих суб'єктів господарювання, зокрема, для малих підприємств.

З урахуванням вищевикладеного метою даної статті є викладення конструктивних пропозицій щодо формування показників необхідних для складання податкової звітності в системі рахунків та регістрів бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва, які б сприяли достовірному відображенню та накопиченню інформації про господарські факти, як для цілей фінансової звітності, та раціоналізації обліково-аналітичної праці на підприємстві в цілому. Адже, затверджені раніше Міністерством фінансів України методичні матеріали щодо бухгалтерського обліку валових доходів та валових витрат не відповідають потребам сьогодення та неузгоджені з чинною законодавчою базою.

Незважаючи на суттєві відмінності щодо методології формування показників бухгалтерського та податкового обліку, слід зазначити, що, наприклад, в основі податкового прибутку, переважно, лежать ті ж самі господарські факти, що і облікового прибутку, а більшість об'єктів податкового обліку знаходить відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку. Саме значна схожість об'єктів обліку та процедур, їх систематичної реєстрації дозволяють запропонувати спосіб групування інформації, яка необхідна для визначення структурних елементів бази оподаткування податком на прибуток на рахунках Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001р. №186. Такий підхід, в першу чергу, передбачає виділення у складі синтетичного рахунку субрахунків першого, а при необхідності – другого порядку, які б відображували структурні елементи доходів або витрат підприємства, які включаються до валових доходів або валових витрат підприємства при розрахунку оподатковуваного прибутку, а також господарські операції, які не визнаються структурними елементами об'єкта оподаткування, але відповідно до вимог чинного законодавства є об'єктами податкового контролю.

На наш погляд, методична інтеграція податкового і бухгалтерського обліку шляхом використання "спрощеного" Плану рахунків на малих підприємствах має ряд переваг: по-перше, відсутність жорстко встановлених субрахунків дає свободу вибору підприємству щодо їх

введення в свій робочий план рахунків, а по-друге, деталізації з метою оподаткування підлягає незначна кількість рахунків, що суттєво не ускладнює обліку. Так для порівняння, при використанні звичайного плану рахунків деталізації підлягають 14 синтетичних рахунків призначених для обліку доходів і витрат, які до того ж містять встановлені субрахунки, що при подальшій деталізації збільшує кількість знаків в коді рахунку. Тоді як при використанні спрощеного плану рахунків, деталізуються лише три рахунки.

Можливу деталізацію рахунків обліку витрат та доходів з метою оподаткування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Деталізація рахунків обліку витрат та доходів "спрощеного" Плану рахунків**

| План рахунків | | Найменування |
|---|---|---|
| рахунок | субрахунок | |
| 84 | | Витрати операційної діяльності |
| | 841 | Валові витрати |
| | 842 | Витрати, які не включаються до складу валових витрат |
| 85 | | Інші витрати |
| | 851 | Валові витрати |
| | 852 | Витрати, які не включаються до складу валових витрат |
| 70 | | Доходи |
| | 701 | Валовий дохід |
| | 702 | Доходи, які не включаються до складу валових доходів |

При цьому структура запропонованих субрахунків може ускладнюватися відповідно до вимог податкових реєстрів та звітності шляхом введення додаткових субрахунків з метою накопичення інформації про економічно однорідні об'єкти податкового обліку.

Однак, слід зазначити, що існуючий порядок обліку доходів в бухгалтерському обліку передбачає відображення в їх складі податку на додану вартість, тоді як в податковому обліку суми таких податків не відносяться до складу валових доходів. Як наслідок, це вимагає додаткових бухгалтерських проведень або коригування показника визнаних доходів на суму непрямих податків. Однак, таку неузгодженість між даними бухгалтерського та податкового

обліку можна легко усунути шляхом внесення змін до схеми кореспонденції рахунків (див. табл.2).

Таблиця 2

**Існуючий та альтернативний варіант відображення в обліку валових доходів, грн.**

| Зміст операції | Сума | Існуючий варіант | | Альтернативний варіант | |
|---|---|---|---|---|---|
| Відображено дохід від реалізації продукції | 5000 | 37 | 701 | 37 | 701 |
| | 1000 | 37 | 702 | | |
| Відображено суму ПДВ | 1000 | 702 | 64 | 37 | 64 |

При цьому, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 “Доход” суми непрямих податків не визнаються доходами, а отже запропонована кореспонденція рахунків є методологічно вірною. Адже, не суперечить законодавчо-нормативним актам з питань як бухгалтерського обліку так і оподаткування.

Однак деталізація рахунків обліку доходів та витрат не дає повної інформації про валові доходи та витрати підприємства так, як в податковому обліку до валових доходів та витрат відносяться операції з постачання матеріальних цінностей та передоплат за правилом “першої події”. Тому в такому ж порядку можна ввести додаткові субрахунки для обліку валових доходів і витрат від таких господарських операцій або ж визначати розрахунковим шляхом за даними рахунків 68 “Розрахунки по іншим операціям” та 37 "Розрахунки з різними дебіторами”. Для визначення сум валових доходів та витрат, які виникають у зв’язку з правилом "першої події" по рахунку 68: від залишку на кінець по кредиту віднімають залишок на початок по кредиту і додають оборот по дебету, а по рахунку 37: від залишку на кінець по дебету віднімають залишок на початок по дебету і додають оборот по кредиту.

Узагальнюючи вище викладене, слід зазначити, що запропонований підхід дозволяє накопичувати значну частину даних податкового обліку на рахунках бухгалтерського обліку без значного ускладнення їх коду, що сприяє системному веденню податкового обліку та робить його дані більш прозорими, зменшує трудомісткість та підвищує

ефективність здійснення облікового процесу на малих підприємствах в цілому. Однак, незважаючи на це, не всі об'єкти податкового обліку знаходять своє відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку. Як наслідок — накопичення такої інформації необхідно здійснювати в спеціально розроблених податкових реєстрах способом уніграфічного запису або ж за допомогою певних розрахунків. Тому подальше удосконалення методології та методики ведення податкового обліку, перш за все, пов'язане з реформуванням чинної системи оподаткування та її головного елементу — законодавчо-нормативної бази, шляхом усунення недоречних відмінностей між системами оподаткування та бухгалтерського обліку.

*ЛІТЕРАТУРА*


1. О.Адамик Способи формування в обліку податкового зобов'язання з податку на прибуток// Економіка. Фінанси. Право. - 2002. - №1. - С. 20-25.

2. Н.Алпатова Бухгалтерський облік валового доходу і валових витрат// Все про бухгалтерський облік. - 2003. - №5. - С.4-8.

3. П.М.Гарасим, А.П.Гарасим, П.Я.Хомин Податковий облік і звітність на підприємствах ( єдність і розходження з національними стандартами): Монографія. - Л.: Українські технології, 2001. - 167с.

4. Т.Войтенко. Як поєднати непоєднуване, або про "точки дотику" бухгалтерського та податкового обліку // Податки та бухгалтерський облік. - 2000. - №58. - С. 39-45.

5. Е.Кушина Совмещение бухгалтерского и налогового учета //Баланс. - 1998. - №51 - С.35-42.

6. Е.Кушина Совмещение бухгалтерского и налогового учета //Баланс. - 1999. - №1 - С.45 -52.

7. А.Малышкин. Налоговый учет в регистрах бухгалтерского учета //Бухгалтерия. Право. Налоги. Консультации. - 1999. - №13. - С.80-84.

8. Р.Плисковский. А был ли мальчик или о том, как не делать двойную работу ведя налоговый учет // Бухгалтерия. - 2001. - №25/1. - С.34-38.

9. Р.Плисковский. А был ли мальчик или О том, как не делать двойную работу ведя налоговый учет // Бухгалтерия. - 2001. - №27/1. - С.42-46.

10. А.Твердомед Взаимосвязь бухгалтерского учета и налоговых расчетов// Бухгалтерия. - 2001. - №4. - С.62-66.

11. П.Хомін Облік валових витрат і доходів та ПДВ за новими рахунками// Баланс. - 2000. - №17. - С. 29-32.

12. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єкта малого підприємництва, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. №186.

УДК 338.43:637

# ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧИНИ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

***Р.С.Шайко**, спеціаліст з маркетингу*
*Уманський державний аграрний університет*

Скотарство завжди було однією з провідних галузей аграрного сектора України, однак, як і у всьому агропромисловому комплексі за роки ринкових перетворень, ситуація тут надзвичайно складна: чисельність поголів'я ВРХ лише за останні 5 років (1999-2003рр.) скоротилася на 1648 тис.гол., або 31,7%. Аналогічна ситуація склалась і на Черкащині, темпи зниження поголів'я в регіоні навіть дещо вищі, ніж в середньому по Україні – за останні 5 років чисельність поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі скоротилась на 97 тис.гол, або на 36,2% і станом на 01.01.2004 р. становила 171,2 тис.гол., що на 53 тис.гол. менше попереднього року. Ускладнює ситуацію ще й те, що відбувається скорочення маточного поголів'я.

У формуванні ринку м'ясопродукції Черкаської області, поряд зі свининою, виробництво яловичини посідає чільне місце: його частка в структурі м'ясного балансу області станом на 2002 р. складала 44,5%. Враховуючи те, що за ринкових умов господарювання товаровиробник повинен отримувати від будь-якої галузі прибуток (враховуючи державні дотації), достатній для продовження виробництва, особливої актуальності сьогодні набуває виявлення факторів, які сприяють підвищенню економічної ефективності галузі скотарства, визначення типу підприємств, у яких вирощування великої рогатої худоби приносить прибуток.

Різним аспектам розвитку та відродження галузі скотарства в Україні присвячено праці вітчизняних вчених Березівського П.С., Шкуріна Г.Т., Шарана П.І. Проте на регіональному рівні ці питання залишаються поки що недостатньо вивченими. Необхідність вирішення вказаних проблем визначає актуальність наших досліджень.

Метою даної статті є виявлення причин значного скорочення поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні та відгодівлі у Черкаській області, високої збитковості галузі, а також аналіз чинників, що можуть вплинути на покращення ситуації.

Головною причиною занепаду галузі в сільськогосподарських підприємствах є надзвичайно висока збитковість виробництва. Середній рівень її рівень по підприємствах області, що займалися виробництвом яловичини у 2002 р., становив 33,5%. Виробники отримали в цілому 46,7 млн. грн. збитків, із 479 сільськогосподарських підприємств, що займалися даним видом діяльності, прибуток одержали лише 51, що становить 10,6%.

Для дослідження впливу факторів на економічну ефективність виробництва яловичини у Черкаській області було відібрано 235 сільськогосподарських підприємств, які займалися виробництвом яловичини. Вибірка охопила підприємства 11 адміністративних районів. Результати групування наведено у табл.1.

Таблиця 1

**Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності (збитковості) відгодівлі ВРХ, % (2002 р.)**

| Групи підприємств за рівнем рентабельності, % | Кількість підприємств | Структура, % | Показники | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | Рентабельність, % | Собівартість 1 ц, грн. | Ціна 1 ц, грн. | Затрати праці на 1 ц, люд.-год | Рівень товарності, % |
| до -20,0 | 167 | 71,7 | -54,3 | 544,5 | 248,7 | 74,2 | 142,2 |
| -20,1 - 0,0 | 41 | 17,6 | -11,0 | 325,8 | 290,0 | 74,5 | 168,3 |
| 0,1 і більше | 25 | 10,7 | 38,1 | 334,5 | 462,0 | 34,7 | 128,5 |
| В середньому по сукупності | 233 | 100,0 | -32,8 | 449,9 | 302,2 | 65,2 | 144,3 |

Рентабельність відгодівлі великої рогатої худоби в досліджуваних підприємствах склала -32,8%, прибутковою дана галузь тваринництва була лише у 25 підприємств, що становить 10,7%. Найбільшою є I група, для підприємств якої характерними є найвища збитковість відгодівлі (-54,3%), високі затрати праці на 1 ц продукції – 74,2 люд.-год на 1 ц. За результатами групування простежується тісний взаємозв'язок між прибутковістю виробництва, собівартістю 1 ц продукції та її ціною. На відміну від галузі рослинництва, де за мінімальних витрат на 1 га можна досягти

певного рівня урожайності за рахунок природної родючості ґрунту і отримати прибуток, у тваринництві такі мінімальні затрати дозволять лише забезпечувати тварин "підтримуючим кормом", що забезпечує лише підтримку життєдіяльності організму, не забезпечуючи отримання прибутку. Дані табл. 1 свідчать, що граничні затрати в розрахунку на 1 ц продукції, за яких досягається прибутковість виробництва, становлять 335 грн. Саме із зростанням виробничих витрат відбувається підвищення прибутковості виробництва, тому що це дає змогу виробникам досягти високих кондицій тварин, отримати вищу ціну, вищий забійний вихід та доплати за здану великовагову худобу. У цьому випадку темп зростання реалізаційної ціни перевищує темп зростання затрат на 1 ц продукції. З метою перевірки даних висновків проведено групування прибуткових підприємств із тієї ж вибірки (табл.2).

Результати групування прибуткових підприємств майже стовідсотково підтвердили результати попереднього групування. Тут також внаслідок більш високого темпу зростання ціни порівняно з собівартістю 1 ц відбувається підвищення рівня рентабельності.

Таблиця 2

**Групування за рівнем рентабельності сільськогосподарських підприємств Черкаської області з прибутковим виробництвом яловичини, % (2002 р.)**

| Групи підприємств за рівнем рентабельності, % | Кількість підприємств | Структура, % | Показники | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | Рентабельність, % | Собівартість 1 ц, грн. | Ціна 1 ц, грн. | Затрати праці на 1 ц, люд.-год | Рівень товарності, % |
| до -20,0 | 11 | 40,7 | 3,7 | 320,7 | 332,5 | 41,5 | 110,7 |
| -20,1 - 0,0 | 8 | 29,6 | 12,7 | 334,3 | 376,7 | 25,8 | 151,0 |
| 0,1 і більше | 8 | 29,6 | 66,9 | 239,6 | 399,8 | 51,5 | 93,6 |
| В середньому по сукупності | 27 | 100,0 | 14,4 | 319,8 | 365,7 | 35,2 | 128,1 |

Дані табл.1 та табл.2 показують, що значний вплив на ефективність виробництва яловичини має рівень товарності. Той факт, що у третій групі підприємств (табл. 1 і 2) рівень товарності був

найнижчий – відповідно 128,5% та 93,6%, доводить, що виведення галузі на прибутковий рівень допоможе запобігти скороченню поголів'я худоби. Тобто, задіяння важелів державного регулювання поряд зі стимулюванням підприємств щодо зростання продуктивності тварин дозволить уникнути надмірного скорочення поголів'я та зберегти на майбутнє наявний потенціал.

В останні роки проводиться широкомасштабне скорочення поголів'я худоби, це явище відбувається в усіх регіонах України. У зв'язку з низькою ефективністю відгодівлі тварин, необхідністю проведення поточних розрахунків з постачальниками, погашення кредитів банків керівники підприємств приймають рішення про реалізацію як відгодівельного поголів'я великої рогатої худоби, так і основного стада. У середньому по досліджуваній сукупності реалізовано у живій вазі худоби на 44,3% більше, ніж вирощено (табл.1), тобто лише за 2002 р. по Черкаській області чисельність великої рогатої худоби на відгодівлі скоротилась майже у 1,5 рази.

Поглиблення концентрації виробництва яловичини є важливим чинником підвищення ефективності галузі. Адже зростання обсягів виробництва в розрахунку на 1 підприємство дозволить зекономити кошти, робочий час, витрати кормів, ефективніше використовувати обладнання та техніку. Це сприятиме зниженню собівартості продукції та скороченню затрат праці. Виявлення взаємозв'язку між обсягом виробництва яловичини на 1 підприємство та показниками ефективності виробництва, за даними 225 підприємств, встановлювалося на основі багатофакторної кореляційної моделі.

Рівняння регресії має вигляд:

$$y = 810{,}7 - 0{,}013x_1 - 0{,}942\ x_2 + 1{,}791\ x_3 - 0{,}223\ x_4,$$

де $y$ – виробництво яловичини на 1 підприємство, ц;

$x_1$ – виробнича собівартість 1 ц, грн.;

$x_2$ – затрати праці на 1 ц, люд.-год;

$x_3$ – рівень рентабельності, %;

$x_4$ – частка реалізованої продукції до виробленої, %.

Коефіцієнт кореляції становить $R$=0,706, детермінації $R_2$=0,498, що свідчить про наявність тісного кореляційного зв'язку між факторами. Розраховані коефіцієнти еластичності факторів $E_1$

$=-0{,}02$, $E_2 = -0{,}21$, $E_3 = 0{,}21$, $E_4 = -0{,}11$ показують, що найбільший вплив на обсяг виробництва мають затрати праці на 1 ц та рентабельність виробництва. Від'ємне значення коефіцієнта регресії $-0{,}223$ при факторі $x_4$ підтверджує, що крупнотоварні підприємства мають меншу тенденцію до скорочення поголів'я.

Таким чином, крупнотоварне виробництво яловичини має відчутну перевагу над середніми за розміром та невеликими фермами за рахунок зниження собівартості, вищої ціни реалізації. У зв'язку з вищим відсотком товарності поголів'я у середніх та невеликих фермах подальше призупинення скорочення поголів'я, а потім його збільшення з метою повного забезпечення населення області яловичиною у наступні декілька років можливе лише за рахунок саме крупнотоварних ферм.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні. – Львів: Українські технології, 1998. – 256 с.

2. Статистика АПК // Агросвіт. – 2004. – №2. – С. 18.

3. Шкурін Г.Т., Шаран П.І. Копитець Н.Г., Клименко. Перспективи розвитку мясного скотарства // Економіка АПК. – 2002. – №10. -С.32-37.

**УДК 631.15.631.145**

## РЕФОРМУВАННЯ В АПК – СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЕРЖАВИ

***О.В.Шабінський***

*Академія митної служби України, м.Дніпропетровськ*

В даний час у науковій літературі й офіційних документах ще не вироблено єдиного розуміння і достатньої чіткості у визначенні терміна "продовольча безпека" та економічна безпека АПК.

З позиції геополітичної стратегії і процесів глобалізації важливо уявляти механізм взаємодії внутрішніх і зовнішніх загроз щодо

економічної безпеки галузі. Загрози щодо економічної безпеки взагалі — це нездатність країни до самозбереження і саморозвитку, слабість інноваційного фактора, неефективність системи державного регулювання економіки, невміння встановлювати оптимальний баланс інтересів і використовувати досвід розв'язання соціальних протиріч і конфліктів. Подолання названих загроз це в кінцевому рахунку і є зміст загального реформування АПК нашої країни.

Вказані проблеми знаходили своє рішення у роботах Пастернак-Таранушенко Г.А.[1], Мунтіяна В.І.[2], Хохлова Н.В.[3] та ін. Найбільшою мірою тут досліджувались питання щодо управління ризиком та загрозами стосовно економічної безпеки України, аналізувалися питання щодо сучасної аграрної політики України на всіх рівнях, у тому числі і на мікроекономічному. Щодо проблем впливу ринкового реформування на продовольчу безпеку та економічну безпеку аграрної галузі то вони, на жаль, розглядалися недостатньо. Наша робота пов'язана з розкриттям саме цих питань.

Продовольча безпека — частина концепції міжнародної економічної безпеки, що припускає перебування колективних за формою і конструктивних за змістом способів і механізмів рішення виникаючих економічних конфліктів і протиріч, що нагромадилися, структурних диспропорцій і проблем.

Нестабільність і непередбачуваність розвитку в сьогоднішній Україні торгово-економічних, науково-технічних, валютно-фінансових і інших відносин може призвести до збільшення кризових явищ, яким вже піддано окремі сфери і регіони, особливо при вирішенні проблем, пов'язаних із продовольчою безпекою [4].

Вирішення продовольчої проблеми в Україні є важливою умовою створення атмосфери стабільності і благополуччя в країні, гарантією ефективності її економіки. Необхідно також підкреслити, що ця проблема, як складова частина проблеми соціально-економічної, тісно пов'язана з ростом населення, загостренням екологічних процесів.

Головна проблема даної публікації — аналіз стану та перспектив забезпечення економічної безпеки АПК за допомогою реформування галузі, оскільки на сучасному етапі входження України в ринок проблема безпеки АПК виявляється особливо гостро і суперечливо. Безперервному зниженню ефективності АПК Украї-

ни сприяють низький технічний потенціал у сільськогосподарському виробництві, гостра недостача сучасних технологій, зниження родючості ґрунтів, тяжкий стан насінництва і племінної справи. Особливо негативні наслідки для ефективності АПК має відтік із продовольчої галузі кваліфікованих кадрів. Зазначені диспропорції загострюють ряд проблем АПК, і без того невирішених, переводять їх у русло політичних баталій різних партій і рухів, включаючи структури державної влади.

Досягнення мети — теоретичного обґрунтування концепції національної економічної безпеки АПК — варто розглядати в тісному ув'язуванні з розв'язанням наступних задач статті — по-перше, аналізом проведення в даний час в Україні реформ в агропромисловому секторі, по-друге, дослідження економічної безпеки галузі у взаємозв'язку з механізмом рішення економічної безпеки взагалі.

Поряд з розвитком різноманітних форм господарювання, одержанням економічної свободи при виборі постачальників і покупців продуктів харчування були ослаблені найважливіші важелі впливу в цілому на економічний механізм АПК. Однією з основних причин цього з'явилося ослаблення впливу держави на регулювання процесу виробництва [5].

На рівні державного субсидування сільського господарства наочно виявляються розходження в підходах і принципах аграрної політики в Україні і в інших країнах. За кордоном великомасштабне фінансування сільського господарства є похідним основного принципу аграрної політики — протекціонізму. Саме протекціонізм має на меті збереження економічної безпеки АПК країни, сприяє підтримці зовнішньоторговельного балансу продовольства, надає пряму підтримку розвиткові національного сектора сільськогосподарського і продовольчого розвитку.

Досвід показав, що спочатку лібералізація і приватизація секторів, пов'язаних з виробництвом і розподілом, часто ведуть до серйозного скорочення обсягів виробництва і не дають рости конкуренції. Скорочення обсягу виробництва пов'язане з тим, що погано розвинуті структури в цій частині маркетингової мережі навряд чи можуть швидко замінити державні структури, що існують тут давно і мають великий досвід роботи. Відсутність конку-

ренції відбувається через те, що державна монополія заміняється приватною, а подібна зміна прав власності веде лише до зміни одержувачів монопольних прибутків [6].

Фактично, проблема забезпечення споживача продуктами харчування, тобто забезпечення його різною кількістю окремих продуктів, пропонованих у роздрібній торгівлі і за роздрібними цінами, є вкрай складною, тому що її вирішення залежить від багатьох перемінних, серед яких основною є урядова політика в цій області. Макроекономічна політика, торговельна політика, фіскальна політика, політика по підтримці аграрного сектора і будь-які інші заходи державного регулювання, що впливають на розвиток харчової промисловості і продовольчої розподільної системи, — усе це впливає на пропозицію продуктів харчування, особливо на рівні роздрібної торгівлі.

Слабкою ділянкою аграрних перетворень в Україні залишається реформування кредитної сфери. Фінансова нестабільність аграрного сектора є гальмом його відновлення, що істотно впливає на забезпечення економічної безпеки АПК. При вирішенні проблеми забезпечення населення продуктами харчування саме реформування системи кредитування є одним з факторів виходу сектора з фінансової кризи. Незважаючи на те, що український уряд почав ряд заходів для часткового вирішення цієї непростої проблеми, розв'язати її в повному обсязі поки не вдається. Основним способом для її вирішення залишається надання державних інвестиційних кредитів. Інструментами здійснення державних інвестицій стають державні цільові програми і система конкурсів. У цьому питанні величезна роль належить механізмові розподілу державних інвестиційних ресурсів, наданих як на безповоротній основі, так і на возвратній основі.

З урахуванням інтересів національної економічної безпеки і соціально-політичної стабільності в суспільстві продовольчий і аграрний комплекси в Україні варто вважати стратегічно важливими галузями економіки. Як першорядні ініціативи в цьому напрямку варто розглядати створення в агропродовольчій сфері економіки умов для господарювання і підприємницької стабільності, при яких були б створені всі необхідні передумови по забезпеченню державної підтримки аграрного і продовольчого секторів економіки. При цьому зусилля держави варто направляти на фінансування й освоєння

перспективних технологій і розробку фундаментальних досліджень в області агробізнесу. Виникає необхідність розробки концепції створення в країні продовольчого стратегічного резерву, для того щоб гарантувати населенню забезпеченість основними продуктами харчування, що особливо важливо для незаможних верств.

Не викликає сумнівів необхідність створення механізму розвитку збалансованого продовольчого господарства, що забезпечить не тільки соціальну стабільність, але й економічну незалежність суспільства. Реалізація цих пропозицій припускає виробити комплекс засобів, серед яких, на наш погляд, першочергову увагу варто приділити наступним: зовнішньоторговельному регулюванню, участі України в діяльності міжурядових і міжнародних організацій, що займаються питаннями продовольства [7].

Зазначені прогресивні підходи повинні базуватися на перегляді основних економічних і соціальних орієнтирів з урахуванням механізму ринкового регулювання. Досягнення національної безпеки в продовольчій сфері вимагає, щоб державна політика гарантувала забезпечення продовольством населення, не допускала випадків недоїдання й остаточно ліквідувала голод, створила умови для нормального, тривалого життя.

Розробка рекомендацій з розвитку і формування економічного механізму продовольчої безпеки України в умовах ринкових відносин є вкрай актуальною. Необхідно докласти зусилля, щоб ефективніше задіяти наявні потенційні можливості агропродовольчого сектора країни і сприяти розробці засобів, спрямованих на широке використання ринкового механізму для практичного рішення питання економічної безпеки АПК.

Продовольче питання найближчим часом буде залишатися пріоритетним в економічній програмі України. Зменшення гостроти дефіциту продовольства буде сприяти не тільки зниженню соціальної нестабільності в суспільстві, але і, безсумнівно, допоможе рішенню ряду важливих питань національної безпеки і соціально-економічного розвитку. У свою чергу, забезпечення продовольчої безпеки і зростання виробництва продовольства приведе до зміцнення продовольчої незалежності України, а їхня гарантованість — застава авторитету держави на міжнародній арені.

Продовольча безпека — це забезпечена відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави поза залежністю від зовнішніх і внутрішніх умов (погроз) задовольнити потреби населення країни в цілому і кожного громадянина окремо в продуктах харчування, питній воді й іншими харчовими продуктами в обсягах, якості й асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення [8].

Продовольча стратегія щодо економічної безпеки АПК будь-якої держави заключається в досягненні оптимальної для національних умов комбінації політичних, економічних, соціальних, культурних, психологічних і інших факторів, спрямованих на найбільш повне постачання населення продуктами харчування, виходячи з медичних норм споживання.

Загалом, роблячи висновок, можна стверджувати, що економічна безпека АПК України — це в кінцевому рахунку забезпеченість ресурсами для виробництва, продовольча насиченість і збалансоване харчування населення. Розгляд проблеми економічної безпеки АПК України в контексті загальної економічної безпеки є актуальною темою сьогодення, тому що в ній концентруються вузлові напрямки аграрної політики й економічної реформи в нових умовах формування ринкових відносин. У цьому процесі реформування відбито реальні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва, стан ринку і положення на ньому споживачів, визначаються ступінь інтеграції і залежності від світового ринку продовольства, використовується механізм державної стратегії з обліком внутрішніх і зовнішніх факторів з метою створення найважливішої системи життєзабезпечення — продовольчої безпеки.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / За ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

2. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Монографія. – К.: КВІУ, 1999. – 462 с.

3. Хохлов Н.В. Управление риском. – М.: ШНИТИ, 1999. – 239 с.

4. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник / ІАЄУААН. – Вип. 4. – К., 2000. – 340 с.

5. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / – ІЗМН. – К., 1996. – 512 с.

6. Гусаков В.Г. Продовольственная безопасность. Стратегия, проблемы, решения // Белорус. экон. жур. – 2000. – №2. – С.11-20.

7. Андрійчук В.Г., Власюк О.С., Мокій А.І., Титаренко В.П. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її економічна безпека. – К.: НІСД, 1996. – 148 с.

8. Береза І.В. Економічна безпека АПК та зовнішньоекономічна діяльність. Автореф. дис. канд. ек. наук. – К., І.Е. НАНУ, 2000. – 20 с.

**УДК 338.436:631.151.6:301(477)**

# СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

***О.М.Яценко***

*Державний агроекологічний університет, м. Житомир*

***Постановка та стан вивчення проблеми.*** На сьогодні до базових пріоритетів зовнішньоекономічної політики України належить набуття асоційованого, а у перспективі і повного членства в Європейському Союзі. Стратегія розвитку України не може бути сформована без повного врахування чинників силової глобалізації і глобальної інтеграції, які справлятимуть вирішальний вплив на життя нації. При цьому пріоритет неодмінно має надаватися внутрішнім процесам, внутрішній інтеграції економіки і суспільства, інтравертивному характерові політики заради облаштованості України в нових історичних умовах. Виникає суперечність між інтравертивним і екстравертивним напрямами національної стратегії. Вихід тут тільки один. Внутрішня стратегія і політика України мають бути глобально орієнтованими – конкурентоспроможними й ефективними, з точки зору протидії новим руйнівним впливам глобалізації, і прагматичними, з точки зору використання нових можливостей та переваг, які вона приносить [3].

З метою прискорення структурних перетворень в державі для зміцнення її ролі у світовій економіці був проголошений курс на європейську інтеграцію Президентом України в Посланні до Верховної Ради України "Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки "Європейський вибір" [5].

Дослідженнями інтеграційних процесів, досягнень у галузі аграрної політики, структурним реформуванням та соціально-економічними проблемами займаються такі науковці, як Гаске О., Терреноар А., Нафіліан Ж., Хен К., Каруи Л., Коломбель І., Лімузан П., Ро Ж., Савельєва Є., Березюк., Ковальчук В., Клочко В., Каблук П., Румянцев А., Гаврилюк О., Білорус О., Долішній М., Білик Ю., Юрчишин В., Шведов В. та інші.

Метою даного дослідження є вивчення соціальних проблем АПК України в умовах євроінтеграційної орієнтації.

***Об'єкт і методика дослідження.*** Об'єктом дослідження виступає процес становлення соціальної інфраструктури села. За допомогою монографічного методу, який пропонують використати Попович І. та Мармоза А. [10,7], були вивчені праці науковців і визначені соціальні передумови АПК України в умовах євроінтеграційної орієнтації; абстрактно-логічний метод, необхідний для теоретичного обґрунтування соціально-економічних проблем села в умовах ринкової трансформації аграрного сектора, даний метод визначений в працях Поповича І. та Андрійчука В. [10,1]; при використанні статистично-економічного методу Тринька Р. [12], були проаналізовані основні показники сучасного стану.

***Результати досліджень.*** В економічному механізмі регулювання розвитку соціальної сфери села значну роль відіграють прогнозні розрахунки, визначення пріоритетних напрямів соціального розвитку села, дотримання принципових положень Закону України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", проекту "Національної програми розвитку агропромислового виробництва і соціального відродження села на 1999-2010 роки".

Соціальне становище та самопочуття сільського населення є одним з показників соціального успіху суспільства та суттєво залежить від можливостей реалізації потенціалу молодого сільського покоління і задоволення потреб в різних сферах життя. Сільське населення знаходиться у складній ситуації, коли за умов стрімкого розвитку інформаційних потоків, зростання життєвих потреб та обмежених можливостей, матеріальних умов у більшості людей формується "комплекс незадоволеності".

Україна характеризується низьким рівнем конкурентоздатності і продукції, недостатнім обсягом інвестицій, низьким рівнем залучення економіки до міжнародного поділу праці, дешевизною робочої сили. З цієї позиції український ринок праці є надзвичайно привабливою нішею для реалізації панівних амбіцій міжнародного капіталу [4]. Нині все частіше виникають побоювання з того приводу, що український внутрішній ринок може стати чимось на зразок second-hand в європейському масштабі. Україна цікавить Європу більше, ніж ринок "другосортних" товарів [13].

Відповідно до нової концепції розвитку людини, сформульованої в межах Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), жодна країна не може здійснити структурних перетворень в економіці без підвищення рівня базової освіти. Підтвердженням цього є добре відомі зв'язки між освітою і продуктивністю праці, між освітою батьків і успішністю дітей. Якщо державні органи цього не забезпечують, унеможливлюється стійке зростання економіки.

У колишньому СРСР, якщо зіставити інтелектуальний потенціал за показником підготовки докторів і кандидатів наук на 10 тис. населення, то наприкінці 80-х років в Україні він становив відповідно 1,3 і 14, а в СРСР — 1,8 і 18, у Російській Федерації — 2,3 і 21 [8]. Україна в 90-х рр. минулого століття за індексом людського розвитку, складовою якого є освітній рівень населення, доход та економічне зростання, перемістилася з вищої групи країн до середньої, з 33 на 74 місце у світі. У той же час індекс рівня освіти є достатньо високим — 0,92 (15-16 місце у світі) [9]. Отож освітній потенціал країни має стати запорукою економічного і людського розвитку, особливо в галузі АПК.

В останні роки уповільнилася розбудова соціальної сфери села, яка значною мірою визначається рівнем розвитку та ефективністю функціонування соціальної інфраструктури. Загальний обсяг капітальних вкладень у соціальну інфраструктуру села за 1990-1999рр. зменшився майже у 8,9 рази. В сільській місцевості будівництво житла у 1998р. зменшилось у 2,9 рази порівняно з 1990р., загальноосвітніх шкіл — у 5,2 рази, лікарень — у 8 разів, амбулаторно-поліклінічних закладів — більш як у 11 разів.



http://visnyk.mnau.edu.ua/

Відсутність ефективної політики народонаселення в Україні, незадовільні умови праці та побуту значно ускладнюють демографічну ситуацію. За період 1990-1999рр. загальні демографічні втрати України досягли 3,4 млн. чол., у тому числі через підвищення показника смертності чисельність населення скоротилась на 1,2 млн. чол., а за рахунок зниження народжуваності — на 2,4 млн. чол. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) здоров'я людини лише на 10% залежить від якості медичного обслуговування, на 40% від способу її життя. Головним же чином (50%) здоров'я і довголіття залежить від соціальних умов.

Внаслідок зменшення народжуваності та збільшення смертності посилився процес депопуляції сільського населення. Розпочався він ще у 1979 р., але до 1990 р. природне скорочення населення було порівняно невеликим — 30-40 тис. на рік. У 1999 р. воно сягнуло вже 142 тис., тобто зросло проти 1990 р. у 2,5 раза, а в найближчі роки слід очікувати його збільшення до 200 тис. Таким чином, у наступні п'ять років чисельність сільського населення може зменшитися від депопуляції на мільйон чоловік. Погіршує демографічну ситуацію і якісна нерівноцінність мігрантів, які залишають село і прибувають у сільську місцевість. Серед останніх переважають люди старших вікових груп, а серед мігрантів із села — особи активного працездатного віку. Показники захворюваності і смертності у сільській місцевості значно вищі, ніж у містах; десятки тисяч сільських дітей шкільного віку не навчаються, а дошкільні заклади відвідує лише 20% дітей. Скорочення населення спричиняє обезлюднення та відмирання сіл. У 90-і роки знято з обліку й об'єднано з іншими понад 300 сільських населених пунктів. Тільки за 1999 р. поселенська мережа скоротилась на 36 сіл. Близько 8 тис. деградуючих сільських поселень втратили можливість самовідтворення і понад 120 районів охоплено демографічною та поселенською кризою. Відмирання деградуючих поселень завдасть непоправної шкоди аграрному сектору, призведе до формування зон суцільної незаселеності в сільській місцевості.

Побутове обслуговування на селі не можна вважати внутрішньою справою окремого населеного пункту чи, як це було раніше, сільськогосподарського підприємства. Стабільність й ефек-

тивність діяльності цієї служби у перехідний період пов'язані з налагодженням зв'язків з постачальниками або спорідненими підприємствами по ремонту обладнання, спеціалізованими кооперативами або малими підприємствами, а також з взаємодопомогою і взаємопідтримкою.

Міжнародний досвід свідчить, що у програмах розвитку сільських територій будівництво систем водопостачання, каналізації, електрифікації та зв'язку, а також функціонування транспортної інфраструктури здійснюється за рахунок єдиного джерела — бюджетних асигнувань [11].

Перехід до ринкових відносин створює передумови для розвитку підприємницької діяльності в агропромисловому комплексі. Процеси, що відбуваються у виробничій сфері сільського господарства, впливають на діяльність підприємств сільської соціальної інфраструктури. Ефективність реформ не відповідає очікуваним результатам. І саме на даній основі відбувається зменшення обсягів сільськогосподарської продукції, скорочення сфери прикладання аграрної праці (приховане безробіття), зниження життєвого рівня сільського населення, різке погіршення їх здоров'я та якісних параметрів трудового потенціалу. Триває занепад села, закриваються соціальні об'єкти, внаслідок чого погіршуються умови проживання сільських жителів. Змінюється статево-вікова структура сільського населення, посилюється інтенсивність процесів депопуляції, скорочується природний рух, зростає нераціональна міграція. Важка фізична праця, незадовільні умови на робочих місцях, символічна оплата праці перетворили працівників аграрного сектора на безоплатних годувальників суспільства, а сільське населення — на демографічного донора. Якщо не вжити дійових заходів, ймовірні такі соціальні наслідки:

- виробництво сільськогосподарської продукції зупиниться на рівні самозабезпечення (натурального виробництва), що у свою чергу спричинить зменшення кількості робочих місць, погіршення умов життя на селі;
- пошук шляхів і способів ефективного розвитку сільського господарства вимагає зваженого та ретельного підходу до земельно-орендних відносин. Передача земель сільськогоспо-

дарського призначення структурам, які створюються у містах і селищах міського типу, є безперспективною. Тобто на селі повинен бути справжній власник і повноцінний господар землі;

- незадовільні соціальні умови проживання на селі створюють передумови наростання міграційного руху працездатного населення із сільської місцевості. Це значно скоротить кількість сімей, які ведуть особисте підсобне господарство, що у свою чергу впливатиме на зниження виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчої безпеки;
- падіння життєвого рівня сільських жителів до критичного через закриття підприємств і закладів соціальної інфраструктури, різке зниження величини реальної заробітної плати та пенсій (зубожіння населення) негативно позначаться на процесах відтворення робочої сили на селі.

***Висновки.*** Отже, для того щоб запобігти наростанню кризових явищ в АПК необхідне комплексне здійснення аграрних перетворень, посилення державного регулювання шляхом реформування економічних відносин в агропромисловому комплексі, у соціальній сфері села, нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, забезпечення робочими місцями (у виробничій та соціальній сферах), сприяння відродженню самобутності українського села, відтворення і збагачення його духовних надбань.

Незмірно ускладнюються проблеми людини, людського розвитку, якості життя. Особистість стає "людиною світу". Західний ліберальний індивідуалізм зазнає краху. Декларовані постулати про те, що саме людина самодостатня має бути поставлена в центр розвитку як вища соціальна цінність, руйнуються цинізмом глобальних корпорацій, для котрих їхні власні інтереси — понад усе. Вони створюють спеціальні технології маніпулювання людиною, її потребами, свідомістю, поведінкою. Свободу людини, її громадянський суверенітет і рівність з урядом та державою глобальні корпорації де-факто не визнають, як не визнають вони і суверенітет слабких та бідних націй-держав. Прямуючи до своєї мети, глобальні корпорації руйнують соціальні програми, перешкоджаючи соціалізації розвитку [2].

Незважаючи на важкий стан економіки та соціальної сфери, Україна спроможна самостійно прогодувати себе і подолати кризові явища, маючи для цього достатні ресурси (людський, природний і технічний потенціали). Для цього потрібна система радикальних заходів з наведення порядку у країні та з поглиблення реформ, які мають бути спрямовані на зростання матеріального виробництва, зниження затрат і цін, підвищення добробуту народу. Але насамперед потрібно звільнитися від необґрунтованих ілюзій, буцімто Захід допоможе нам створити високоорганізовану ринкову економіку, а ринок сам усе налагодить і відрегулює. Найреальніший для нас шлях — це орієнтація на власні сили, формування внутрішнього ринку завдяки розвиткові власного виробництва.

***Перспективи подальших досліджень.*** Міжнародний досвід переконує в тому, що кризи економіки, викликані тими чи іншими лихами, цілком можна здолати, коли для цього використовуються науково обґрунтовані методи. Так, за 10 років по закінченні Другої світової війни Федеративна Республіка Німеччина, формуючи соціально орієнтовану ринкову економіку, не тільки відновила господарство, а й увійшла в коло розвинутих країн Європи. "Батько" західнонімецьких реформ Л.Ерхард створював ринкову економіку на базі зростання продуктивності праці, зниження цін, підвищення реальної заробітної плати, розглядаючи ринок як засіб для досягнення соціальних цілей. Вільна приватна ініціатива і конкуренція поєднувалися з активною роллю держави в господарському житті країни. Досягнуті країною в ході повоєнних реформ результати заслуговують якнайпильнішого вивчення [6].

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., дооп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

2. Белорус О. Глобализация и социальная судьба глобального человека в XXI столетии // Економічний часопис. – 2000. – №3. – С.13

3. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації // Економіка України. – 2001. – №11. – С.4,7

4. Долішнійм., Садова У., Семів Л. Глобалізація та її регіональні виміри // Регіональна економіка. – 2002. – №3. – С.18-19

5. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України. – Донецьк: Економіст, 2002, – №5. – С. 20-30

6. Ігольников А.,Коровіна З. Шляхи подолання кризових явищ в економіці України // Економіка України. -2002. -№12. – С.52-53

7. Мармоза А.Т. Практикум з теорії статистики. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 344 с.

8. Мочерний. С. В. Економічна теорія. – К.: Академія, 2002, – С. 656.

9. Освіта молоді: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки. Нове покоління України (1991-2001 роки): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в України (за підсумками 2001. ). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. -211с.

10. Попович И.В. Методика экономических исследований в сельском хозяйстве: Учеб. пособие для студентов с.-х. вузов по экон. спец. – 4-е изд., перераб.-М.: Экономика, 1982. – 216 с.

11. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади. / за ред. Саблука П. Т. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 475с.

12. Тринько Р.І. Методика економічних досліджень. – Львів, 1999.- 356 с.

13. Шабінський О. Євроінтеграція України та економічна безпека //Вісник Академії митної служби України. -2003. – №1. – С.3

**УДК 631.81:658**

# РОЗВИТОК ХІМІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА І УКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОХІМІЧНИХ СЕРВІСНИХ ФОРМУВАНЬ

***Т.В.Апостолова**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Необхідною умовою створення економічно доцільного та еколого безпечного застосування засобів хімізації є укріплення та удосконалення матеріально-технічної бази агрохімічних сервісних формувань. Насамперед це стосується складського господарства, машин для внесення засобів хімізації тощо. Слід вказати, що в результаті низької забезпеченості обприскувачами, обпилювачами та агрегатами для приготування робочих сумішей не вдається своєчасно та якісно провадити захисні заходи, використовувати прогресивні способи застосування пестицидів.

Проблемами зміцнення матеріально-технічної бази підприємств аграрного сервісу займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Л.Державін, П.Гайдуцький, М.Лобас,

П.Мосіюк, Г.Підлісецький, Г.Павлова, В.Прошляков та інші. Але по агрохімічним формуванням є ще багато невиріше-них питань.

Склад та розміри матеріально-технічної бази залежать як від зон обслуговування, так і запланованого рівня хімізації. Тому в кожному окремому випадку важливо як можна точніше визначити потребу в добривах. Зокрема, ступінь забезпеченості потреб аграр-них підприємств Миколаївської області мінеральнми добривами в цілому за період 2001-2003 років не задовольнявся навіть на половину. За попередніми даними, ця ситуація дещо поліпшиться у 2004 році, коли рівень забезпеченості цими видами засобів плану-ється довести до 67,2 відсотка. Особливо критичною є ситуація із застосуванням калійних та фосфорних добрив. Але сподіваємося, що запроваджений у 2004 році механізм компенсації вартості мінеральних добрив позитивно вплине на ситуацію.

Складною є ситуація і з забезпеченням аграрних формувань засобами захисту рослин, адже рівень забезпеченості препаратами у 2001 та 2002 роках був катастрофічно низьким і становив відповідно 16,2 та 29,3 відсотка відповідно. Ситуація суттєво поліпшилась у 2003 році, коли потреба в хімічних препаратах була задоволена на 83,8%.

Враховуючи сучасну купівельну спроможність аграрного секто-ру, потребу в добривах та засобах захисту рослин нині доцільно розраховувати таким чином, щоб забезпечити внесення помірних та невисоких доз під основні пріоритетні культури. Виходячи з неод-накових фінансових можливостей господарств, ПТЦ "Облдержро-дючість" розробляє усереднені дози добрив на оптимальну (100-відсоткову) та помірну (30-40-відсоткову) забезпеченість сільськогосподарських культур добривами в польових сівозмінах для зони південних чорноземів та темно каштанових ґрунтів — на півдні та для зони більш родючих і вологозабезпечених звичайних чорноземів — північної та північно-західної частин області. Це дасть змогу господарствам залежно від їх фінансового становища планувати відповідні рівні врожайності та якості продукції. Підви-щення рівня матеріально-технічного забезпечення агрохімічних

структур області напряму залежить від загальних обсягів використання добрив та засобів хімізації.

На Миколаївщині розроблено Регіональну програму охорони родючості ґрунтів, для здійснення якої необхідно залучити промисловий потенціал області. Її реалізація можлива лише за умови забезпечення підприємствами агрохімічного сервісу необхідним комплексом сільськогосподарських машин, іншою допоміжною технікою. Для виконання робіт по суцільній агрохімічній паспортизації земель необхідно запровадити механізовані відбірники, дистанційне зондування ґрунтів, оновити та модернізувати існуюче аналітичне обладнання та прилади для виконання аналізу ґрунтів та рослин, налагодити дійове спеціалізоване метрологічне забезпечення. За даними розрахунків (табл.1), для здійснення заходів по підвищенню родючості ґрунтів у 2005 році необхідно буде витратити 118 млн. грн. Але програми по відтворенню родючості ґрунтів потребують цільового державного фінансування, яке необхідно провадити через мережу регіональних агрохімічних центрів.

Виходячи з проведених нами досліджень, можна прогнозувати збільшення обсягів робіт з агрохімічного обслуговування та здійснення заходів, що підвищують родючість ґрунтів. Передбачається поступове збільшення внесення гною на 1 га сівозмінної площі до 4,4 т, мінеральних – 83 кг поживних речовин. Тому, вкрай необхідними стають заходи по удосконаленню матеріально-технічної бази агрохімічних формувань, розробці та застосуванню екологічно безпечних технологій зберігання, внутрішньо складської переробки, транспортування та внесення засобів хімізації, біологічних засобів захисту рослин, що забезпечують розширене відтворення родючості ґрунтів, ріст та поліпшення якості врожаю.

Нами розраховано потреба Миколаївщини в обприскувачах для обробітку гербіцидами в оптимальні строки найбільш важливих для нашого регіону культур – зернових колосових. При цьому враховувалась наявна в господарствах області (в тому числі і в райагрохімах) техніка, норма виробітку якої становить 25 га за зміну. Загальна потреба області в обприскувачах – 628 штук, що становить 72% від наявних засобів. Вважаємо,

що нестачу обприскувачів слід поповнювати новою високопродуктивною технікою. Зокрема, обприскувачі Спрей Куп можуть обробляти за зміну до 100 га посівів. Відповідно коливається і вартість послуг при використанні різних марок обприскувачів. Розрахована нами вартість обробітку одного гектара зернових обприскувачами Спрей Куп на 21,5% дешевше, ніж вітчизняних ОПШ-2000. Це зумовлено, насамперед, тим фактом, що продуктивність першого агрегату в чотири рази вища. Меншими є і витрати палива на 1 га, які становлять: у обприскувача ОПШ-2000 – 1,1л, а Спрей Куп витрачає 0,5-0,75 л. Тому сільськогосподарським підприємствам вигідніше замовляти послуги, які будуть виконуватись новою високопродуктивною технікою, ніж ремонтувати старі технічні засоби. Оскільки окремим сільськогосподарським підприємствам невигідно утримувати дорогу спеціалізовану техніку, вважаємо, що її концентрація повинна здійснюватись в регіональних агрохімічних центрах. Це стосується насамперед машин для внесення мінеральних, органічних та рідких добрив, обприскувачів та іншої техніки.

Комплексний підхід до агрохімічного обслуговування споживачів має свої особливості та проблеми саме у контексті їх матеріально-технічного забезпечення:

- роботи проводяться на полях з різноманітними агрохімічними характеристиками і тому складність їх різна;
- необхідно забезпечити єдиний технологічний ланцюг, який включає в себе обробіток полів, транспортування і внесення добрив, засобів хімізації тощо;
- на одному й тому ж самому полі необхідно використовувати багато різноманітних машин та механізмів;
- всі операції потребують чіткого дотримання строків їх проведення, оскільки це має безпосередній вплив на ефективність використаних засобів хімізації.

При формуванні матеріально-технічної бази регіональних агрохімічних центрів ми маємо покладатися не лише на підприємства "Сільгоспхімії", а заінтересовувати комерційні структури, лізингові компанії, банківські установи, довівши їм, що це – вигідне вкла-



http://visnyk.mnau.edu.ua/

дання капіталу. Створення цілісної системи регіональних агрохімічних центрів дозволить укріпити матеріально-технічну базу спеціалізованих агрохімічних формувань шляхом об'єднання в одну господарську структуру засобів підприємств системи "Сільгоспхімії", комерційних структур, сільгосптоваровиробників та інших учасників. При цьому особливу увагу слід приділити залученню майна районних формувань "Сільгоспхімії", в користуванні яких залишилась специфічна матеріально-технічна база (склади, механізовані загони по виконанню окремих видів робіт, площадки для відвантаження добрив та інші допоміжні засоби) та висококваліфіковані кадри, що мають досвід роботи із засобами хімізації.

Таблиця 1

**Обсяги та кошторисна вартість заходів по підвищенню родючості ґрунтів Миколаївщини***

| Заходи | Роки | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 |
| *Внесення добрив:* | | | | | | |
| а) мінеральних | | | | | | |
| - млн.т.д.р. | 0,03 | 0,04 | 0,05 | 0,06 | 0,06 | 0,07 |
| - млн.грн. | 55,9 | 68,8 | 81,8 | 94,5 | 107,8 | 120,7 |
| б) органічних | | | | | | |
| - млн.т | 1,1 | 1,6 | 2,2 | 2,9 | 3,3 | 3,7 |
| - млн.грн. | 55,0 | 80,0 | 110,0 | 145,0 | 165,0 | 185,0 |
| в) добування сапропелю | | | | | | |
| - млн.т | 0,17 | 0,24 | 0,30 | 0,35 | 0,40 | 0,45 |
| - млн.грн. | 5,1 | 7,2 | 9,0 | 10,5 | 12,0 | 13,5 |
| Гіпсування солонцевих ґрунтів: | | | | | | |
| - тис.га | 30,0 | 45,0 | 60,0 | 80,0 | 100,0 | 120 |
| - млн.грн. | 0,76 | 1,14 | 1,52 | 2,03 | 2,54 | 3,05 |
| Агрохімічна паспортизація: | | | | | | |
| - млн.га | 0,24 | 0,24 | 0,24 | 0,24 | 0,24 | 0,25 |
| - млн.грн. | 0,78 | 0,83 | 0,88 | 0,94 | 1,00 | 1,22 |
| Створення полезахисних лісових смуг на землях сільськогосподарських підприємств: | | | | | | |
| - га | 247 | 230 | 241 | 249 | 259 | 271 |
| - млн.грн. | 0,44 | 0,52 | 0,55 | 0,56 | 0,59 | 0,61 |

**** за даними Регіональної програми охорони родючості ґрунтів***

УДК 631.164.23:664.727

# ВИРОБНИЦТВО КОМБІКОРМІВ ТА НАПРЯМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОМБІКОРМОВОЇ ГАЛУЗІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***О.В.Калюжна**, кандидат економічних наук*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Кормовиробництво – одна з найвагоміших галузей сільськогосподарського виробництва. Важлива роль у створенні стабільної кормової бази належить комбікормам. Відродження тваринницької галузі в Україні насамперед залежить від стану комбікормової промисловості.

Дослідженням сучасного стану та перспектив розвитку комбікормової галузі України займалось чимало фахівців, а саме Кіщак І.Т., Куян Н.В., Єгоров Б.В., Князєв С.І., Гуслякова Н.Л. та інші. Але багато ще питань на регіональному рівні залишилось по за увагою. Нами були розглянуті основні проблеми функціонування комбікормової галузі Миколаївської області за період реформування відносин власності.

Серед зернопереробних галузей Миколаївської області у найбільш кризовому стані знаходиться комбікормова промисловість. Це обумовлено не тільки значним скороченням поголів'я тварин та птиці, а й суттєвими коливаннями валового збору зернових, подорожчанням білково-вітамінних добавок, обмеженою платоспроможністю сільгоспвиробників. Вплив цих факторів обумовив зменшення обсягів виробництва комбікормів у 2003 році на 92,5% порівняно з 1991 роком. Такий стан справ з комбікормами призводить до втрат поголів'я (особливо молодняку), зниження продуктивності тварин, нераціонального використання фуражних ресурсів.

Комбікормові підприємства Миколаївської області виробляють комбікорми для всіх видів тварин. Протягом останніх років спостерігається зменшення виробництва комбікормів по всіх асортиментних групах (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва комбікормів у Миколаївській області (всі категорії виробників), тис. т**

| Асортиментні групи | Роки | | | | | | | | 2003 р. у % до 1996 р. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 | |
| Комбікорми, всього | 178,9 | 68,3 | 56,3 | 80,9 | 33,1 | 24,1 | 35,2 | 39 | 21,8 |
| у т.ч. для великої рогатої худоби | 22,7 | 16,1 | 14,9 | 22,2 | 6,1 | 5,7 | 5,8 | 5,6 | 24,7 |
| свиней | 70,5 | 25,3 | 15 | 22,6 | 6,8 | 3,4 | 18,5 | 17,5 | 24,8 |
| птиці | 84,6 | 26,3 | 25,3 | 36 | 20,1 | 14,9 | 10,8 | 15,9 | 18,8 |
| риби | 0,8 | 0,6 | 1 | - | - | - | - | - | - |
| інших тварин | 0,3 | - | 0,1 | 0,1 | 0,1 | 0,1 | 0,1 | - | - |

У структурі вироблених комбікормів найбільшу питому вагу мають комбікорми для птиці. Їхня частка коливається в межах 38,5-47,3%. Слід відмітити збільшення частки комбікормів для свиней та зменшення частки комбікормів для великої рогатої худоби. Це обумовлено зміною структури стада тварин та поголів'я.

Комбікормову галузь Миколаївської області складають підприємства та виробництва різних форм господарювання, серед яких три комбікормових заводи колективної форми, 12 малих приватних підприємств та 24 підсобних виробництва, що розташовані у сільськогосподарських підприємствах. Доля останніх в загальному обсязі виробництва комбікормів щороку збільшується. Слід зазначити, що основними виробниками комбікормів в області є Трикратський КХП – частка в загальному обсязі виробництва 35,5%, Миколаївський КХП – 26,4% та ТОВ "Укрком" – 22,4%.

За технічним станом комбікормові підприємства Миколаївської області можна поділити на три групи:

І група – підприємства, які забезпечені місткостями для сировини і готової продукції, мають всі технологічні лінії, можуть виробляти повний асортимент комбікормової продукції. Їхні вироб-

ничі потужності дозволяють без істотної перебудови вести роботи по впровадженню прогресивних технологічних процесів, автоматизації і модернізації.

II група — підприємства, що забезпечені нормативною кількістю місткостей для сировини і готової продукції, але не обладнані технологічними лініями лущення та введення в комбікорми рідких компонентів, лініями спеціальної обробки сировини. Підприємства потребують реконструкції або технічного переоснащення, обладнання їх невистачаючими лініями, заміни застарілого технологічного обладнання, впровадження прогресивних процесів та їх автоматизації.

III група — підприємства, що не забезпечені, згідно з нормами, місткостями для сировини і готової продукції, достатньою кількістю технологічних ліній. На них можна виробляти комбікорми лише за простими рецептами.

На сучасному етапі, за умови обмеженого попиту на комбікорми, комбікормові заводи виявилися неспроможними виробляти невеликі за обсягом партії комбікормів. Більшість міжгосподарських комбікормових заводів внаслідок зменшення поголів'я тварин ліквідувались. Досить поширеним стало явище відкриття мінікомбікормових цехів безпосередньо у господарствах, тому що на визначеному етапі розвитку це виявилося доцільніше з економічної точки зору, ніж купувати дорогі комбікорми. Але при цьому якість комбікормів, їхня поживна цінність значно погіршилися. Наявність і стан кормоцехів сільськогосподарських підприємств на 1 січня 2004 року характеризувалися такими даними (табл.2).

Із наявних комбікормових цехів справних лише 79%. В найбільш кризовому стані знаходяться кормоцехи для великої рогатої худоби, їхня готовність на 01.01.2004р. склала 40%. В подальшому з урахуванням пріоритетності розвитку молочного скотарства на Півдні України потрібно звернути увагу на технічний стан саме цього виду кормоцехів.

Основний принцип розвитку й розміщення комбікормових заводів і цехів — орієнтація на місце споживання. В минулому комбікормові заводи й цехи розміщувалися переважно поблизу



http://visnyk.mnau.edu.ua/

свиновідгодівельних комплексів, птахофабрик та інших спеціалізованих господарств, але криза, що охопила галузі тваринництва, призвела до дезінтеграції зернопродуктового підкомплексу та повного розвалу комбікормової промисловості. Головним принципом подальшого розвитку і розміщення виробництва комбікормів має бути орієнтація на споживачів з урахуванням того, що перевезення зерна є вигіднішим порівняно з перевезенням комбікормів.

Таблиця 2

**Стан підсобних цехів по виробництву комбікормів у Миколаївській області, 2003 р.**

| Показники | Наявність, штук | | Коефіцієнт готовності на | |
|---|---|---|---|---|
| | всього | у тому числі справних | 1.01.2004 р. | 1.01.2002 р. |
| Цехи для виробництва комбікормів - всього | 24 | 19 | 0,79 | 0,85 |
| Цехи по дріжджуванню і осолодженню концентрованих кормів | 1 | 1 | 1 | 1 |
| Кормоцехи - всього | 140 | 68 | 0,49 | 0,53 |
| з них: | | | | |
| - для великої рогатої худоби | 75 | 30 | 0,4 | 0,45 |
| - для свиней | 58 | 34 | 0,59 | 0,63 |
| Кормокухні для великої рогатої худоби | 58 | 34 | 0,59 | 0,58 |
| Кормокухні для свиней | 41 | 24 | 0,59 | 0,67 |

Слід підкреслити, що існує прямий зв'язок між змінами у господарському механізмі (зокрема, підвищення цін на покупні комбікорми) та змінами у географії потоків фуражного зерна (в бік міжгосподарських та внутрішньогосподарських цехів). Як показав проведений аналіз, собівартість 1 тонни комбікормів, вироблених у внутрішньогосподарському цеху (що переробляє власне зерно), за рахунок мінімальних транспортних витрат в 1,5-2 рази нижча, ніж на міжгосподарському комбікормовому заводі. В той же час собівартість 1т комбікормів на останньому у 1,5-2 рази

менша, ніж на великому заводі. Перевагою комбікормових цехів середньої і малої потужності, що працюють на міжгосподарських засадах, у сучасних умовах є потенційна можливість залучення на взаємовигідних умовах давальницького зерна фермерів, орендарів, сільськогосподарських кооперативів, індивідуальних виробників для переробки на комбікорм.

При визначенні територіального розміщення комбікормових цехів мають бути враховані не лише потреба в них, а й умови постачання незернових компонентів, тобто кормових дріжджів, м'ясо-кісткового, рибного, хвойного борошна, лушпиння, макухи, солі, крейди, та інших компонентів. В перспективі треба визнати за необхідність пріоритетний розвиток малої індустрії для підготовки зерна до згодовування.

Враховуючи, що мережа комбікормових заводів у Миколаївській області в основному вже склалася, важливим питанням є більш чітке розмежування функцій підприємств малої, середньої та великої потужностей у районах області. Проаналізувавши існуючий стан комбікормової промисловості області, вважаємо, що виробництво білково-вітамінних добавок, суплементів, стартерних і предстартерних комбікормів — однозначний пріоритет для спеціалізованих підприємств галузі. Для подальшого більш ефективного її функціонування доцільно було б великим підприємствам поглиблювати свою спеціалізацію у виробництві важкораціонних та стартерних комбікормів, білково-вітамінних добавок із застосуванням таких сучасних технологій, як лущення плівчастих структур, мікронізація, екструдування зерна та інше. Оскільки нині в тваринництві спостерігається тенденція до збільшення поголів'я худоби та птиці у населення і зменшення — у великих підприємств, необхідно змінити стратегію розвитку галузі. Виготовлення звичайних, простих та найбільш масових видів комбікормів необхідно сконцентрувати безпосередньо у господарствах-виробниках тваринницької продукції із власної сировини з використанням білково-вітамінних добавок та преміксів. Це дасть можливість знизити собівартість комбікормів за рахунок спрощення технологічного процесу, зменшення енергомісткості і транспортних витрат на їх доставку. Маркетингові

служби комбікормових заводів мають переорієнтуватись на збут комбікормів населенню. Великим комбікормовим заводам було б доцільно створити власну торгівельну мережу та переорієнтуватися із оптової торгівлі на дрібнооптову та роздрібну торгівлю. Враховуючи актуальність проблеми забезпечення комбікормової промисловості високобілковими компонентами в достатньому обсязі та за доступними цінами, необхідно повніше використовувати відходи вітчизняних борошномельних підприємств, м'ясокомбінатів, молокозаводів та олійно-жирових заводів, а також налагодити міжрегіональні зв'язки із заводами, що виробляють рибне борошно та інші важливі компоненти.

**УДК 331.104:631.477.7**

# РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ НА ПОРЕФОРМЕНОМУ ЕТАПІ

***Н.В.Прижигалінська**, асистент*
*Миколаївський державний аграрний університет*

Кардинальні зміни в аграрному секторі України в останні роки вимагають ефективного управління трудовими ресурсами. Його сучасна особливість полягає у потребі гармонізації інтересів особистості, колективу підприємства, всього суспільства. Важливо врахувати, що Конституція гарантує громадянам України право на працю відповідно до уподобань, здібностей, професійної підготовки, освіти згідно з суспільними потребами. Усвідомлюється необхідність розглядати людей як багатство підприємств, а витрати на формування, мотивацію, розвиток людських ресурсів — як особливий вид інвестицій, що стають вагомим чинником підвищення конкурентоспроможності та виживання в ринкових умовах. Викладене зумовлює актуальність дослідження управління трудовими ресурсами аграрного сектору на пореформеному етапі.

Трудові ресурси вивчали і нині опрацьовують такі вчені як

О.Г.Бугуцький, В.С.Дієспєров, Й.С.Пасхавер, В.П.Бабич, Д.П.Богиня, П.П.Борщевський, Ф.В.Зінов'єв, В.В.Кучер, І.А.Маслова. Узагальнюючи їх здобутки, трудові ресурси найдоцільніше розглядати як сукупність носіїв робочої сили, яка здебільшого визначається демографічною структурою населення, встановленими межами працездатності як тих, що беруть участь у процесі праці, створенні споживчих вартостей і соціально-культурних цінностей, так і потенційно здатних до суспільно-корисної діяльності. До них належать переважно працездатне населення у працездатному віці, а також пенсіонери і підлітки віком 14-16 років, зайняті у суспільному виробництві. До трудових ресурсів не належать інваліди праці чи дитинства працездатного віку, не зайняті у господарстві, а також не зайняті пенсіонери працездатного віку.

На кінець 2002 року на території Миколаївської області проживало 1251,5 тис. осіб, з них трудові ресурси складали 596,9 тис. чоловік, що становило 47,7% від загальної кількості населення. Частка жителів міста – 68%, а сільської місцевості – 32%. З усіх трудових ресурсів 596,9 тис. осіб (95,1%) знаходяться у працездатному віці, 29,1 тис. осіб (4,9%) – зайняті особи пенсійного віку і підлітки. Структура зайнятих за статевими групами розподілилась наступним чином: чоловіки – 51, жінки – 49% відповідно. Серед безробітних домінують представники чоловічої статті – 58 % [1].

Джерела і форми відтворення трудових ресурсів залежать насамперед від демографічної ситуації, що склалася в регіоні, а також від наявних резервів зміцнення трудового потенціалу, включаючи підвищення якості відтворення робочої сили та її раціональний перерозподіл між різними галузями економіки. А це визначається можливостями технічного переоснащення галузей промисловості і сільського господарства, рівнем механізації виробничих процесів, динамікою використання, розвитком засобів так званої малої механізації.

Отже, на перший план висуваються соціально-економічні проблеми, зумовлені інтенсифікацією праці, раціональним використанням потенційних можливостей трудових ресурсів.

Низька народжуваність впливає на формування трудових ресурсів Миколаївщини неоднозначно. З одного боку, вона ускладнює його, бо стає щораз менше дітей, а потім і молоді, яка вступає в працездатний вік, і виникає дефіцит робочої сили з огляду на заміну вибулих, а з другого боку — спрощує, бо жінки менше зайняті піклуванням про дітей і активніше займаються суспільним виробництвом. Але негативні наслідки такої народжуваності є вагомішими, ніж "позитивні".

Рівень народжуваності, звичайно, визначає темпи приросту трудових ресурсів. Але вони певною мірою залежать від смертності. Тому треба вживати заходи щодо скорочення смертності осіб у найбільш працездатному віці (30-50 років). Слід додати, що на сучасному етапі дуже актуальною є боротьба з дитячою смертністю, яка є найвищою в Європі. На сьогодні статистика вище згаданих показників "б'є в дзвони", адже в середньому на Миколаївщині станом на 31 грудня 2002 року рівень народжуваності складав 8,4, тоді як рівень смертності майже вдвічі вищий — 16,5 [1].

Вступ підлітків у працездатний вік — найважливіше джерело відтворення трудових ресурсів, але в сучасних умовах науково-технічний прогрес ставить значно вищі вимоги до якості підготовки робочої сили, а соціальний прогрес ставить щоразу вищі вимоги до підвищення культурно-освітнього рівня народу. Тому, доцільним є ширше охоплення молоді навчанням у середніх спеціальних закладах і вищій школі. В контингенті молоді, що вступає в працездатний вік, значна частина осіб отримує загальну середню освіту, одержує необхідну професійну підготовку. Як наслідок, зростає кількість учнів і студентів у складі працездатного населення.

Все це дещо скорочує наступний період трудової діяльності поколінь, але ці втрати потім щедро компенсуються якістю праці, вищою її продуктивністю завдяки високій її кваліфікації.

Джерелом поповнення трудових ресурсів є їх перерозподіл між сферами та галузями, а також можливе залучення частини осіб, зайнятих у домашньому допоміжному господарстві. Проте в домашньому господарстві потрібна зайнятість у масштабах, що

визначаються кількістю дітей віком до року і понад рік у сім'ях, а також для догляду за хворими, інвалідами та ін.

Використання праці осіб пенсійного віку — складна економічна і соціальна проблема. По-перше, залучення до суспільного виробництва пенсіонерів — це додаткове джерело поповнення робочої сили, оскільки пенсіонери мають великий виробничий досвід. По-друге, участь їх у суспільному виробництві підвищує їх матеріальну зацікавленість. По-третє, надання людям пенсійного віку права працювати у господарстві сприяє поліпшенню їх морального стану, здоров'я і сприяє продовженню життя. Однак в умовах зростання безробіття в регіоні використання праці цих категорій населення має зменшуватися.

Актуальним на сьогодні є також розподіл зайнятого населення за формами власності (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість зайнятого населення за місцем проживання та формами власності**

| Зайняте населення | Всього | | |
|---|---|---|---|
| | 2000 р. | 2001 р. | 2002р. |
| *у тому числі за формами власності, %* | | | |
| Державна | 41,9 | 40,8 | 38,1 |
| Колективна | 35,6 | 28,8 | 28,8 |
| Приватна | 22 | 30,3 | 32,9 |
| Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав | 0,5 | 0,1 | 0,2 |
| Міське зайняте населення, осіб | 340841 | 343099 | 343599 |
| *у тому числі за формами власності, %* | | | |
| Державна | 47,9 | 44,6 | 40,3 |
| Колективна | 28,6 | 30,8 | 31,9 |
| Приватна | 22,7 | 24,5 | 27,6 |
| Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав | 0,8 | 0,1 | 0,2 |
| Сільське зайняте населення, осіб | 163535 | 183223 | 188525 |
| *у тому числі за формами власності, %* | | | |
| Державна | 29,3 | 33,6 | 34,1 |
| Колективна | 50 | 25,2 | 23,2 |
| Приватна | 20,7 | 41,1 | 42,6 |
| Міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав | - | 0,1 | 0,1 |

Протягом періоду дослідження спостерігається тенденція збільшення кількості зайнятого населення. Порівняно з даними 2000 року, на кінець 2002 року кількість зайнятого населення зросла майже на 5,5% (27748 осіб), в тому числі міське зайняте населення – на 0,8% (2758 особи), сільське – на 15,3% (24990 особи). Зайнятість населення за формами власності також змінюється з роками, а саме: зменшується кількість зайнятих в державних організаціях, підприємствах, установах (на 7,6 в.п.), і збільшується питома вага зайнятих серед колективних і приватних форм власності (відповідно на 3,3% та 4,9%).

Слід відмітити зрушення серед сільського зайнятого населення: майже вдвічі скоротилася кількість зайнятих в господарствах з колективною формою власності, та зросла на 21,9 в.п. питома вага зайнятих в господарствах приватної форми власності в 2002 році в порівнянні з 2000 роком. Це насамперед пов'язано із змінами, що відбуваються в аграрному секторі.

Розв'язання проблем зайнятості в агропромисловому комплексі пропонується здійснювати комплексно. Для цього необхідно: розробляти і впроваджувати державні, галузеві і регіональні програми підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки, сприяти розвитку нових форм і видів прикладання праці; стимулювати розвиток на селі переробної та інших видів промисловості, сфери послуг та інших видів несільськогосподарської діяльності; створювати робочі місця шляхом застосування скорочених процедур реєстрації суб'єктів господарювання в сільському господарстві і підприємствах сфери обслуговування, спрощення форм оподаткування і звітності тощо.

*ЛІТЕРАТУРА*

1. Праця Миколаївщини 2002: Статистичний збірник // Миколаївське обласне управління статистики; стор. 369; Вих. № 14-258 від 19.09.03р.

2. Державна програма зайнятості населення на 2001-2004 роки

3. Є.П. Качан, Д.Г. Шушпанов Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. - К.: Вид. Дім "Юридична книга", 2003. - 258 с.

# ЗМІСТ

*І.К.Андріанова, Л.Я.Боборикіна.* **ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПЛАНІВ НАДАННЯ ПОСЛУГ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВАМ** ..... ***3***

*О.О.Артеменко.* **ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕНЕРГЕТИЧНІ ВИТРАТИ НА ОСНОВНОМУ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ** ..... ***8***

*І.А.Ажаман.* **ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР** ..... ***13***

*О.Л. Бурляй, О.І.Кондратюк, В.В.Березовський.* **УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ПРОДУКЦІЮ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ** ..... ***19***

*Т.А.Бурова.* **ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ** ..... ***24***

*А.И.Бучацкий.* **ИНФОРМАЦИОННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРАРНОГО РЫНКА** ..... ***29***

*В.В.Бобко.* **ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ** .... ***33***

*В.М.Бутенко.* **ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СЕЛА** ..... ***38***

*Н.О.Бленда.* **СУТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ** ..... ***44***

*А.П.Бурляй.* **РОЗВИТОК ФОРМ ІНТЕГРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДІВ І ЯГІД, ЇХ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ, ЗБЕРІГАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ТА КООПЕРУВАННЯ САДІВНИЦЬКИХ ФЕРМ** ..... ***49***

*Н.І.В'юн, О.М.Політуха.* **СТРУКТУРНИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ** ..... **54**

*Ю.О.Васюра.* **ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ** ..... ***66***

*В.Л.Вакуленко.* **ОСОБЛИВОСТІ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ** .. **72**

*Ф.В.Горбонос, Г.Б.Іваницька, Я.С.Янишин.* **ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ** ..... **77**

*О.В.Грищенко, С.О.Заїка.* **РЕЗУЛЬТАТИ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ** ..... **82**

*Л.В.Гуцаленко, О.А.Мельничук.* **ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ФОРМУВАНЬ** ... **87**

*Г.П.Дмитрійчук.* **МАРКЕТИНГ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ ..... 93**

*Л.А.Дурнєва.* **ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ..... 101**

*М.А.Домаскіна.* **ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ ..... *104***

*Ю.В.Дикіна.* **ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ГАЛУЗІ ПТАХІВНИЦТВА ..... *110***

*О.В.Доброзорова, М.І.Губа, С.Ю.Боліла.* **СТРАТЕГІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК ..... 115**

*С.В.Додонов.* **ВЛИЯНИЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА ..... 121**

*М.В.Єрмолаєва, Ю.Д.Скиданенко.* **ПРО КООПЕРУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ..... 127**

*А.М.Желєзняк.* **ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОКА І МОЛОКОПРОДУКТІВ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ ..... 132**

*Б.М.Замкевич.* **ЕНЕРГЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ ..... 137**

*С.В.Іщенко.* **УРАХУВАННЯ РИЗИКІВ В АЛГОРИТМІ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ..... 140**

*Н.А.Іванова.* **ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ ..... 145**

*Л.В.Курносенко.* **ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ..... 149**

*А.В.Ключник.* **ЩОДО РОЛІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СЕЛЯН ..... 154**

*В.М.Колесник.* **СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ ..... 158**

*Л.С.Кравчук.* **АНАЛІЗ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ОБЛАСНИХ БЮДЖЕТІВ ..... 165**

*І.О.Крюкова.* **МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ ..... 171**

*А.И.Каринцева, Н.К.Шапочка, Е.Ю.Дроздова.* **МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МОЛОЧНОЙ ОТРАСЛИ ..... 175**

*О.І.Лохоня, Р.М.Лохоня.* **ДО ПИТАНЬ ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ ПИТОМОЇ ВАГИ РІЛЛІ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ..... 181**

*О.В.Лазарєва.* **РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНО-ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ..... 187**

*А.С.Ламакин.* **О ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЕ ..... 192**

*Мир Абдул Каюм Джалал.* **ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ РЕНТЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ ..... 196**

*О.Б.Молчанова.* **ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ..... 204**

*І.А.Мухіна, Н.В.Мала.* **НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОРПОРАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВЕРДИХ ОСАДІВ СТІЧНИХ ВОД НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ..... 209**

*Г.Ю.Матвєєва.* **КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В РЕГІОНІ ..... 213**

*В.С.Ніценко.* **ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ МАШИННО–ТРАКТОРНОГО ПАРКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ..... 218**

*А.О.Попова.* **ВИРОБНИЦТВО МОЛОКА В СЕЛЯНСЬКИХ (ФЕРМЕРСЬКИХ) ГОСПОДАРСТВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ..... 223**

*Н.В.Папуніцька.* **ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРАЇН З РОЗВИНУТОЮ ЕКОНОМІКОЮ ..... 228**

*Н.М.Перепелиця.* **ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ ..... 236**

*В.О.Прижбило.* **СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ ..... 241**

*О.М.Присяжнюк.* **ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АПК АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ ..... 247**

*В.М.Рожелюк.* **ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ В АГРОФОРМУВАННЯХ РИНКОВОГО ТИПУ ..... 251**

*І.В.Свиноус.* **ВИРОБНИЦТВО РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ ..... 254**

*Л.В.Синяєва, М.О.Рубцов, Н.М.Рубцова.* **МОДЕЛІ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ..... 262**

*Н.М.Сіренко.* **КРИЗА ЛІКВІДНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ..... 267**

*Н.В.Стратічук.* **ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗРОШУВАНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ПРИКЛАДІ ІНГУЛЕЦЬКОГО МАСИВУ .. 271**

*Т.І.Ткаліч, О.С.Біліченко.* **УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА З ВИКОРИСТАННЯМ ПЕОМ ..... 276**

*Ю.Ю.Таранова.* **РОЗВИТОК МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ – ОДИН З ГОЛОВНИХ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ..... 284**

*С.А.Ткаченко.* **ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ..... 288**

*І. В.Тюкова.* **ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ В ПРИВАТНО-ОРЕНДНИХ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ..... 293**

*Н.В.Хомяк.* **МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ ТА ЇХ АУДИТУ ЗГІДНО З НАЦІОНАЛЬНИМИ СТАНДАРТАМИ ..... 297**

*О.А.Христенко.* **БДЖОЛИ – НЕЗАМІННА ЛАНКА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ..... 301**

*Г.В.Черевко, Т.М.Кохана.* **ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ ..... 305**

*С.В.Шевчук.* **МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ..... 311**

*Р.С.Шайко.* **ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧИНИ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ ..... 316**

*О.В.Шабінський.* **РЕФОРМУВАННЯ В АПК – СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ДЕРЖАВИ ..... 320**

*О.М.Яценко.* **СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ..... 326**

*Т.В.Апостолова.* **РОЗВИТОК ХІМІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА І УКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНО–ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АГРОХІМІЧНИХ СЕРВІСНИХ ФОРМУВАНЬ ..... 333**

*О.В.Калюжна.* **ВИРОБНИЦТВО КОМБІКОРМІВ ТА НАПРЯМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОМБІКОРМОВОЇ ГАЛУЗІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ..... 338**

*Н.В.Прижигалінська.* **РОЗВИТОК ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ НА ПОРЕФОРМЕНОМУ ЕТАПІ ..... 343**

# ПАМ'ЯТКА ДЛЯ АВТОРІВ СТАТЕЙ

До збірника приймаються статті проблемно-постановчого (теоретичного) і експериментального та методичного характеру, в яких висвітлюються результати наукових досліджень із статистичною обробкою даних, що мають теоретичне і практичне значення, є актуальними для сільського господарства і раніше не публікувалися.

**Перелік документів, які подаються до редакції:**

Автори подають до редакції такі матеріали:

1. Стаття (УДК — обов'язково).
2. Анотація та ключові слова (українською, російською та англійською мовами).
3. Дискета з текстами статті та анотацій, файлами рисунків.
4. Рецензія на статтю.

**1. Стаття** повинна бути побудована в логічній послідовності, без повторень, з чіткими формулюваннями, без граматичних помилок, насичена фактичним матеріалом, містити огляд літератури (актуальність та постанову задачі), методику досліджень, результати досліджень, висновки і список літератури.

Стаття подається українською мовою, обсягом не більше 0,3 обліково-видавничого аркуша. Кожна сторінка друкується на одному боці стандартного паперового аркуша (210×297 мм, формат А4), через інтервал 1,5, при цьому ліве поле — 30 мм, праве — 10 мм, верхнє — 20 мм, нижнє — 20 мм. Рукопис статті подається у двох примірниках: на дискеті і віддрукованний, підписаний авторами.

**2. Дискета** — на дискеті має бути чотири текстових файла, один з текстом статті, називається прізвищем автора, інші — з анотаціями (Ann_u, Ann_r, Ann_e).

Текст статті має бути набраний в редакторі Microsoft Word, версія 6.0, 7.0, 8.0; шрифт Times New Roman Cyr, 14 pt; ЗАГОЛОВОК СТАТТІ — великими літерами, виключка по центру. Цитати в тексті повинні супроводжуватись повним і точним посиланням на джерело, яке подається у списку літератури. Список літератури подавати за алфавітом, пронумерованим списком у кінці статті із зазначенням у тексті посилань на цитовану роботу цифрами у квадратних дужках. Бібліографічний список оформити за ДОСТ 7.1.-84. Іноземні прізвища в тексті даються на мові оригіналу.



http://visnyk.mnau.edu.ua/

**НАПРИКЛАД:**

**УДК 631.43.234**

## АНАЛІЗ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В РЕГІОНІ

***А.М.Іванов,*** *к.т.н, доцент, Миколаївський державний аграрний університет*

* Стаття *

*ЛІТЕРАТУРА*

**1.** Т.А.Бойко Економічне регулювання сфери відтворення робочої сили. / РВПС України НАН України.-К., 1997.- 152с.

**2. Таблиці** – мають бути набрані в програмі Microsoft Word '95, 97, 2000 або MS Excel; шрифт – Times New Roman Cyr, 14 pt; обрамлення, виключка по центру. Таблиці повинні мати заголовок, а якщо їх більше однієї, нумерувати арабськими цифрами.

Таблиця 1

**Характеристика продуктів**

| Якість | Товарність | Тварини | Години |
|---|---|---|---|
| 34 | 36 | 28 | 41 |
| 32 | 46 | 39 | 24 |

**3. Формули** – повинні бути написані в програмі Equation Editor 3.0. (цей редактор є внутрішнім редактором формул у Microsoft Word); змінні математичні величини в тексті відповідно до формул – похилими літерами.

**4. Малюнки** – потрібно виконувати у редакторі Microsoft Word '95, версія 6.0 або 7.0 за допомогою функції "Створити малюнок", а не виконувати малюнок поверх тексту! Малюнок має бути розташований по центру, шириною – не більше 11 см. У випадку складних креслень виконувати їх у редакторі Corel Draw версії не нижче 5.0, або у одному з форматів – PCX, BMP, JPEG, WMF. Фотографії – повинні бути відскановані і внесені на цю ж дискету в окремий файл під назвою Photo у одному з форматів – PCX, BMP, JPEG. У самому ж тексті повинно бути вказане місце для Фото.

**5. Графіки** – зроблені в програмі MS Excel, як малюнки.

На кожну формулу, таблицю, малюнок, графік потрібно робити в тексті посилання.

**Вісник аграрної науки Причорномор'я**
**Спеціальний випуск 2(26) том 2 - 2004 р.**

*Технічний редактор:* *О.М.Кушнарьова.*
*Комп'ютерна верстка:* *К.Є.Яновський,*
*І.Р.Василишин.*

Підписано до друку 22.06.2004. Формат 60 х 84 $^{1}/_{16.}$
Папір друк. Друк офсетний. Ум.друк.арк. 22,1.
Тираж 300 прим. Зак. № . Ціна договірна.

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського державного аграрного університету
54010, м.Миколаїв, вул.Паризької комуни, 9